

POSLÁNÍM ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA JE:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životní problémy lidí prostřednictvím sociální práce,
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizaci praxe sociální práce,
- přispívat k rozvoji sociální práce jako vědní disciplíny a ke zkvalitnění vzdělávání v sociální práci,
- podporovat zájmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.

V zájmu dosažení těchto cílů bude časopis v rámci obce sociálních pracovníků a s nimi spolupracujících a pomáhajících pracovníků jiných oborů podporovat:

- postoje, které považují odbornost a lidskost za rovnocenná kritéria kvality sociální práce,
- postoje, které kladou důraz na propojení teoretického zdůvodnění postupů sociální práce s její praktickou orientací na problémy klientů a jejich reálné možnosti,
- soudržnost všech, kteří se angažují ve prospěch řešení problémů klientů prostřednictvím sociální práce,
- otevřenou, odlišnosti chápající, poučenou a věcnou diskusi v rámci obce sociálních pracovníků,
- chuť a zájem sociálních pracovníků vidět sebe samé očima jiných.

POSLÁNÍM ČASOPISU SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA JE:

- podporovat schopnost české a slovenské společnosti řešit životné problémy lidí prostřednictvím sociální práce,
- podporovat kvalitu sociální práce a profesionalizáciu praxe sociální práce,
- přispívat k rozvoji sociální práce ako vedeckej disciplíny a k skvalitneniu vzdelávania v sociální práci,
- podporovat záujmy poskytovatelů a uživatelů sociálních služeb.

V zájmu dosiahnutia týchto cieľov bude časopis v rámci obce sociálnych pracovníkov a s nimi spolupracujúcich a pomáhajúcich pracovníkov iných odborov podporovať:

- postoje, ktoré považujú odbornosť a ľudskosť za rovnocenné kritériá kvality sociálnej práce,
- postoje, ktoré kladú dôraz na prepojenie teoretického zdôvodnenia postupov sociálnej práce s jej praktickou orientáciou na problémy klientov a ich reálne možnosti,
- súdržnosť všetkých, ktorí sa angažujú v prospech riešenia problémov klientov prostredníctvom sociálnej práce,
- otvorenú, odlišnosti chápajúcu, poučenú a vecnú diskusiu v rámci obce sociálnych pracovníkov,
- chuť a záujem sociálnych pracovníkov vidieť samých seba očami iných.

Tato publikace vznikla s finanční podporou EU a ČR.

Sociální práce / Sociálna práca

Časopis pro teorii, praxi a vzdělávání v sociální práci

Časopis pre teóriu, prax a vzdelávanie v sociálnej práci

Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci. Na vydávání se podílí ZSF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Číslo/ročník: 2/2006

Adresa redakce: ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno, tel.: +420 549 496 428
www.socialniprace.cz

e-mail: socialni_prace@quick.cz

Redakce: ThMgr. Stanislava Ševčíková; Pavel Bajer; Petra Zoubková;

Bc. Michal Šedivý; Bc. Marie Pavlíková

Foto na titulní straně: o. s. Magdalenium – azylové zařízení pro ženy a děti, oběti domácího násilí

Grafická úprava: Libor Božek, Graf B

Předplatné: studentské 99 Kč/ks, občanské 129 Kč/ks, organizační 229 Kč/ks,

v knihkupectví 149 Kč/ks, sponzorské 1 200/rok

Evidenční číslo MK: MK ČR E 13795

Akademické statě procházejí dvojím recenzním řízením.

Otištěné příspěvky nejsou honorovány. Redakce si vyhrazuje právo upravit nevyžádané příspěvky do publicistické části.

ISSN: 1213-6204

Redakční rada:

Mgr. Martin Bednář, Ph.D.

PaedDr. Oldřich Chytil, Ph.D.

Bc. Adam Kutěj, Společnost sociálních pracovníků

doc. PhDr. Oldřich Matoušek

doc. PhDr. Libor Musil, CSc., předseda

PhDr. Eva Mydlíková, Ph.D.

PhDr. Pavel Navrátil, Ph.D.

PhDr. Mirka Nečasová, Ph.D., výkonná tajemnice ASVSP

doc. PhDr. Milan Schavel, Ph.D., místopředseda

† doc. PaedDr. Štefan Strieženeč, CSc.

ThMgr. Stanislava Ševčíková, šéfredaktorka

prof. PhDr. Anna Tokárová, CSc.

SP SOCIÁLNÍ PRÁCE SOCIÁLNA PRÁCA

ČASOPIS PRO TEORII, PRAXI A VZDĚLÁVÁNÍ V SOCIÁLNÍ PRÁCI

ČASOPIS PRE TEÓRIU, PRAX A VZDELÁVANIE V SOCIÁLNEJ PRÁCI

2/2006

Vydává Asociace vzdělavatelů v sociální práci

Téma: Domácí násilí

SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNA PRÁCA – 2/2006

Editorial	1	Anketa	33	Akademické statě	54	Recenze	143
Nekrolog	2	Fakta, vyhlášky...	36	Školy se představují	133	Akce, zprávy...	153
O čem se mluví	3	Pohledy na věc	45	Inspirace pro praxi	137	Kontakty	156

OBSAH:	
Editorial	1
Za Štefanom Striežencom	2
O čem se mluví	
Oběť domácího násilí prožívá bezmoc	3
Pachatelé nejčastěji kombinují psychické a fyzické násilí	5
Oběti nenesou odpovědnost za násilí agresora	8
Výzkum STEM: V případě domácího násilí veřejnost mnohdy tápe	11
Prevence a osvěta jsou nutné už na základních školách	14
Obchodovaných osob je mnohem více, než ukazují statistiky	17
Účinnou pomoc poskytují interdisciplinární týmy	24
Američti odborníci hovořili o institutu vykázaní	26
Policie: Hledání pravdy přímo v krizových situacích není jednoduché	30
Anketa	
Otazníky domácího násilí	33
Fakta, vyhlášky...	
Zákon na ochranu před domácím násilím	36
Pohledy na věc	
Tvůrce – Zákon propojí činnost policie se sociálními službami a justicí: L. Čírtková	45
Oponent – Zákon, které se přijímají, diskriminují muže: V. Novák	47
Policie – Kvalitní proškolení může přispět k minimalizaci zneužití vykázaní: A. Sedláčková	51
Akademické statě	
L. Čírtková: Domácí násilí: fakta a paradoxy	54
M. Přidalová: Péče o staré rodiče – nový úděl mladších seniorů?	68
P. Zimmelová: Ekonomické násilí na seniorech	82
J. Zierhutová, A. Mojžíšová: Rozvod z pohledu dítěte	89
T. Machula: Pojetí lidské osoby a jeho etické důsledky	101
J. Šrajter: Lidská důstojnost a sociální práce	109
Z. Radostová, O. Matoušek, D. Holda: Absolventi katedry sociální práce FF UK Praha v praxi	114
Školy se představují	
EA Brno: Malá kapacita umožňuje vytvořit rodinnou atmosféru	133
Inspirace pro praxi	
„Neposlušné“ děti (ADHD)	137
Jak na trest obecně prospěšných prací	140
Recenze	143
Akce, zprávy a oznámení	153
Kontakty	156
<i>Otištěné příspěvky jsou povinnou literaturou pro studenty ZSF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.</i>	

Časopis vychází čtyřikrát v roce a publikuje co nejširší spektrum článků relevantních pro sociální práci. Články mohou být zaměřeny na jakýkoliv aspekt praxe, výzkumu, teorie či vzdělávání. Časopis má následující strukturu:

1) Editorial; 2) O čem se mluví; 3) Anketa; 4) Fakta, vyhlášky, zákony, dokumenty...; 5) Pohledy na věc; 6) Akademické statě; 7) Studentské práce; 8) Školy se představují; 9) Inspirace pro praxi; 10) Recenze knih; 11) Zprávy, akce, oznámení; 12) Kontakty

Časopis je zaměřen na publicisticko-praktickou a akademickou část. Zatímco v částech 6 a 7 jsou publikovány zejména texty, které referují o výzkumu a studentských pracích, ostatní části jsou koncipovány šířeji a jsou určeny pro publikování textů autorů z praxe (informace o zajímavých projektech, problematických skutečnostech výkonu profese atp.). Nároky na úroveň autorských textů určených pro publikaci v jednotlivých rubrikách jsou odlišné. Následující pokyny jsou pak adresovány autorům do akademické části časopisu.

1) Pokyny autorům akademických textů

Redakce přijímá příspěvky, které odpovídají profilu časopisu. Zasláný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci v časopise Sociální práce / Sociálna práca. Uveřejněná stať se stává majetkem časopisu a přetisknout její část nebo použít obrázek v jiné publikaci lze jen s citací původu. Redakce si vyhrazuje právo provádět drobné stylistické úpravy. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí.

Nabídka rukopisů

Redakci se zasílají tři provedení rukopisu. Jedno provedení na disketě 3,5 palce ve formátu RTF a dvě tištěné kopie, které neobsahují jméno ani pracoviště autora. Odkazy v textu, které by mohly vést k identifikaci autora, se uvádějí na zvláštním listu. Recenzní řízení je oboustranně anonymní, práce jsou posuzovány po stránce obsahové i formální. Na základě posudků rozhodne redakční rada o jejich přijetí či odmítnutí. Podle připomínek recenzentů může být práce vrácena autorům k doplnění, či k přepracování.

Rozhodnutí o vydání

O výsledku recenzního řízení je autor vyrozuměn. V případě potřeby je autor vyzván, aby dodal konečnou verzi práce buď na disketě 3,5 palce ve formátu RTF, nebo elektronickou poštou. Disketu je nutno označit nálepkou se jménem souboru.

Náležitosti rukopisu

Text musí být napsán v souladu s platnými jazykovými normami. Formátování textu odpovídá textové normostraně (tj. 30 řádků /řádkovač 2/ po 60 úhovech). Texty žádáme napsané písmem Times New Roman, velikost písma 12, styl písma Normální. Stránky jsou očíslované. Poznámky pod čarou lokalizujte výhradně na konec stati. Prosíme, abyste dodržovali standard časopisu pro citaci literatury podle ČSN ISO 690 (010197).

1. **Titulní strana** obsahuje výstižný a stručný název práce v češtině a angličtině, jména všech autorů, biografickou charakteristiku (do 50 slov) a v poznámce pod čarou také kontaktní informaci pro korespondenci.

2. **Abstrakt** v češtině nebo slovenštině v rozsahu maximálně 200 slov.

3. **Abstrakt** v angličtině v rozsahu maximálně 200 slov v angličtině.

4. **Vlastní text** (rozsah maximálně 5 000 slov).

5. **Seznam citované literatury:** Autory žádáme, aby zvýšenou pozornost věnovali přesnému a korektnímu odkazování (viz níže). V textu se odkazuje uvedením autora příjmením, roku publikace (Korda, 2002) a v případě, že se jedná o doslovnou citaci, také strany uvedené za rokem po dvojtečce. Seznam literatury je uveden na konci statě a je v něm uvedena pouze literatura, na kterou se v textu odkazuje. Seznam je uspořádán abecedně podle autorů a v případě, že se odkazuje na více prací téhož autora, jsou jeho práce uvedeny chronologicky. Jestliže se odkazuje na práce autora, které publikoval v tomtéž roce, jsou práce odlišeny uvedením písmena a, b atd. u roku vydání.

Citace a odkazy se uvádějí v souladu s ČSN ISO 690 (010197). Vybrané příklady zde uvádíme:

Monografická publikace:
PELIKÁN, J. *Základy výzkumu*. Praha: Karolinum, 1998.

Příspěvky do monografické publikace:
FOUČKOVÁ, M. *Reinkarnace a hlubinná terapie*. In WHITTON, J. L., FISHER, J. *Život mezi životy*. Brno: Bollingenská věž, 1992, s. 9–14.

Příspěvek do časopisu:
WINTER, J. *Z trosek likvidace signál celé Evropy*. *Českomoravský profit*, 1995, roč. 6, č. 28, s. 10–11.

Studentské práce akademického charakteru: Snaha o úroveň jako u akademických článků. Předpokládá se pouze částečná znalost a orientace v dané problematice. Použití literatury a citace jako u akademických statí jsou předpokladem.

Studentské práce esejistického charakteru: Předpokládá se osobní znalost a zkušenost s tématem z praxe, popř. jako kritická úvaha nad skutečnou praxí. Citace a literatura nejsou podmínkou.

2) Pokyny pro formát recenzí

Rubrika recenze nabízí prostor všem zájemcům, kteří chtějí seznámit ostatní čtenáře se zajímavými knihami z oblasti sociální práce a příbuzných oborů. Maximální rozsah recenze je stanoven na 1 200 slov. Recenze musí obsahovat bibliografický údaj o hodnocené knize (Daniela Vodáčková a kol.: Krizová intervence, Portál, Praha, 2002) a jméno autora recenze spolu s kontaktem na pracoviště, příp. e-mailem.

Nabídky recenzí zasílejte ve formátu RTF, jednoduchém řádkování, ve formátu písma Times New Roman, velikost písma 12, na disketě 3,5 palce či e-mailem.

3) Ostatní rubriky

Příspěvky ostatních rubrik nemají stanovený závazný formát, jejich podoba bude upřesňována individuálně na základě dohody s redakcí.

4) Kontaktní údaje:

Své příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Časopis Sociální práce / Sociálna práca
ASVSP, Fakulta sociálních studií MU, Joštova 10, 602 00 Brno
Telefon: +420 549 496 428, e-mail: socialni_prace@quick.cz
www.socialniprace.cz

Vážené čtenářky a vážení čtenáři, v úvodu čísla věnovaného především tematice domácího násilí bychom se s vámi chtěli podělit o bolest nad odchodem zasloužilého člena redakční rady a odborníka v oboru teorie sociální práce, doc. PaedDr. Štefana Striežence, CSc., který nás 27. března 2006 po dlouhé nemoci opustil. Věnujeme mu vzpomínku.

Problematiku domácího násilí bychom vám rádi představili komplexně. Na vysokou společenskou nebezpečnost tohoto jevu, který postihuje nejméně 16 procent české populace (STEM pro Bílý kruh bezpečí, 2001), poukazují zahraniční odborníci již několik desítek let (rezoluce číslo 48/104 z 20. 10. 1993, Valné shromáždění OSN). U nás se toto téma otevřelo v polovině devadesátých let 20. století. Výsledkem tvrdé práce aktivistů je mimo jiné zdokonalení sítě poskytovatelů služeb pro oběti, korunované přijetím tolik potřebných legislativních změn, novely trestního zákona zavádějící skutkovou podstatu „Týrání osoby ve společně obývaném bytě nebo domě“ – § 215a (účinná od 1. 6. 2005) a zákona na ochranu před domácím násilím č.135/2006 Sb (účinný od 1. 1. 2007).

O svých traumatických zkušenostech s manžellovým chováním a následném zklamání z přístupu policie se sdílí paní Eva. Na její výpověď navazují P. Vitoušová, ředitelka Bílého kruhu bezpečí, která referuje o situaci v ČR, a D. Ševčík, vedoucí DONA centra v Ostravě, který osvětluje dynamiku násilí. Informace o výskytu jevu v ČR doplňuje rozhovor se socioložkou STEM V. Haberlovou. Roli dětí a prevenci násilí se věnuje článek s E. Koloničnou z Krizového centra pro děti a mládež – Spondea při ČČK Brno. Na problematiku obchodování s osobami upozorňuje P. Kubálová z La Strady.

Informace o interdisciplinární spolupráci na poli potírání násilí v Ostravě poskytuje M. Šedivá, viceprezidentka Bílého kruhu bezpečí. Aktivní přístup MŘ Policie ČR Brno v boji proti násilí popisují D. Zemene, V. Vedra a J. Foltysová, kteří

také přibližují projekt on-line konference mezi americkými a českými odborníky. V Pohledu na věc je diskutován již zmiňovaný nový zákon na ochranu před domácím násilím. Tvůrce zákona zastupuje L. Čírtková, vedoucí katedry společenských věd na Policejní akademii České republiky v Praze. S mnoha výhradami proti zákonu vystupuje V. Novák z Unie otců. Pohled policie na fungování zákona v praxi načrtla A. Sedláčková, vedoucí Skupiny domácího násilí, MŘ Policie ČR Brno.

Již tradičně tvoří přibližně polovinu čísla akademické recenzované statě. Problematiku domácího násilí přibližuje L. Čírtková; citlivým tématem, zda a jak jsou mladší senioři nuceni pečovat o své staré rodiče, se zabývá M. Přidalová z Institutu pro výzkum reprodukce a integrace společnosti při FSS MU Brno. P. Zimmelová z katedry klinických oborů ZSF JU v Českých Budějovicích se věnuje tématu ekonomického násilí na seniorech. Autorky z téže fakulty J. Zierhutová a A. Mojžíšová pojednávají o tématu rozvodu z pohledu dítěte. T. Machula z katedry filozofie a religionistiky Teologické fakulty JU v Českých Budějovicích a Filozofického ústavu AV ČR Praha se věnuje tématu pojetí lidské osoby a etickým důsledkům plynoucím z tohoto pojetí a jeho kolega z katedry teologické a sociální etiky a etického vzdělávání J. Šrajner pojednává o vztahu lidské důstojnosti pro chápání sociální práce. Last, but not least, autoři Z. Radostová, O. Matoušek a D. Holda z katedry sociální práce FF UK v Praze, se zabývají výzkumem uplatnění absolventů katedry v praxi.

Velké poděkování bychom chtěli vyjádřit garantce čísla, odborníci na tematiku domácího násilí doc. PhDr. L. Čírtkové, CSc., vedoucí katedry společenských věd na Policejní akademii České republiky v Praze za inspirativní náměty a názory, které v tomto čísle prezentuje.

Jiřina Foltysová,
spolugarantka za publicistickou část
Stanislava Ševčíková, šéfredaktorka

Doc. PaedDr. Štefan Strieženec, CSc.
(23. 12. 1938–27. 3. 2006)

Pred niekoľkými dňami sme sa rozlúčili so Štefanom Striežencom, významným pedagógom, vedcom a teoretikom v oblasti sociálnej práce na Slovensku. Po absolvovaní Vysokej školy pedagogickej v Bratislave pôsobil ako

stredoškolský učiteľ. Neskôr po roku 1989 sa začal venovať sociálnej politike a sociálnej práci, nastúpil ako vysokoškolský učiteľ na Pedagogickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave na Katedru sociálnej práce, kde pôsobil až do septembra 2005.

Bol jedným z mála, ktorí sa začali venovať s mimoriadnym zanietením teórii, metodológii a terminológii sociálnej práce na Slovensku.

Od začiatku zameral svoju pozornosť na pedagogickú a vedeckú činnosť, čo vyústilo do ucelených publikácií v oblasti sociálnej práce.

Po deväťdesiatom roku, kedy dochádza k rozvoju sociálnej práce na Slovensku, vydáva „Náčrt problematiky sociálnej práce“ (1993).

Táto publikácia predstavovala prvý krok v koncipovaní a základnom vymedzení vzťahov sociálnej politiky vo väzbe so sociálnou prácou na Slovensku. Ďalším nadväzujúcim priekopníckym krokom bolo spracovanie „Slovníka sociálneho pracovníka“ (1996), ktorý prispel k pojmovému a terminologickému ujasneniu v teórii sociálnej práce. Na toto dielo nadväzovalo vydanie monografie pod názvom „Úvod do sociálnej práce“ (1999), ktorá napriek mnohým polemikám bola prvým uceleným pohľadom na teóriu a metódy sociálnej práce na Slovensku. Jedinosť tejto publikácie podporuje aj prvý významný vklad k charakterizovaniu sociálnej práce v slovenských podmienkach. Na potrebu usporiadania vnútorných väzieb sociálnej práce v oblasti kvalifikačných prác reagoval

Štefan Strieženec (spoluautor doc. Bednárík) vydaním publikácie „Písomné študijnokvalifikačné prejavy v odbore sociálna práca“ (2000). Významná je aj jeho autorská spoluúčasť na zahraničných publikáciách lexikónového charakteru, konkrétne: „Dictionary of Social Protection Terms, European Commission“ (2000) a tiež „Leksykon Wideotreningu Komunikacji“, Fundacja Plus Kraków (2002). Štefan Strieženec sa ako jediný na Slovensku zaoberal rozborom definície sociálnej práce prijatej na svetovej konferencii sociálnych pracovníkov v Montreali konanej v roku 2000. Tento medzník ovplyvnil aj tvorbu jeho ďalšej významnej monografie, ktorá vyšla v roku 2005 pod názvom „Teória a metodológia sociálnej práce“ v Ostrave a neskôr v roku 2006, na sklonku jeho životnej cesty v doplnenom vydaní pod tým istým názvom aj na Slovensku.

Štefan Strieženec bol predsedom Asociácie vzdelávateľov na Slovensku, zaslúžil sa spolu s ďalšími kolegami o profilovanie študijného odboru sociálna práca, bol členom akreditačnej komisie pre odbor sociálna práca. Bol členom redakčnej rady časopisu Sociální práce / Sociálna práca. Mal ešte dve veľké túžby, ktoré by nemali zostať v zabudnutí. Chcel spracovať spolu s vybraným tímom Encyklopédiu sociálnej práce. V praktickej rovine už spravil veľmi veľa pre prípravu zriadenia komory sociálnych pracovníkov s cieľom hájiť a podporovať čistotu profesie. Štefan Strieženec bol pedagóg, vedec, ale aj básnik. Vydal dve zbierky aforizmov a jeden z nich citujem na záver: „Tvorivý človek zomiera pri nedokončenom diele.“

Milan Schavel

Oběť domácího násilí prožívá bezmoc

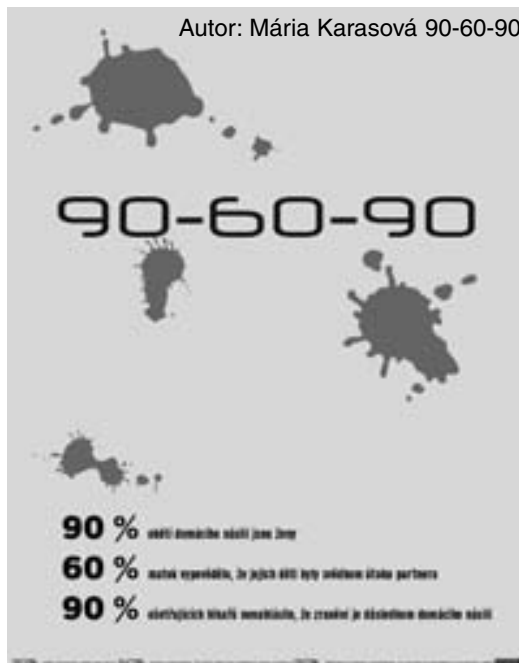
Z partnerů jsme se stali soupeři, tak hovoří o svém krachujícím manželství paní Eva, která zažila, jak vypadá fyzické i psychické domácí násilí. Ze začátku vnímala manželovo chování jako přehnanou kritičnost. „Dětem opakovaně nadával, jak jsou blbé, neschopné a nedokonalé. Bylo mi těžko z toho, jak se k nim choval,“ svěčuje se Eva.

Obě její dcery (dnes 17 a 14 let) začaly mít zdravotní problémy, mladší trpěla žaludeční neurózou. „Došlo mi, že to může být odezva na manželovo psychické deptání,“ říká vystudovaná učitelka. Myslela si, že problém jde řešit. Obracela se proto nikoliv k manželovi, ale k problému, tedy k vyřešení manželovy kritičnosti. Až později pochopila, že přehnaná kritika je vlastně také násilí. Pomohlo jí k tomu zaměstnání. Eva pracuje u mentálně postižených dětí. Při jednání komise pro sociálně právní ochranu dětí si uvědomila, jak vlastně probíhá domácí násilí, že není jen fyzické násilí, ale i psychické.

Místo zklidnění přišla facka

„Zjistila jsem, že jsem vlastně také obětí domácího násilí, protože se psychické deptání obracelo stále více vůči mně a vyvrcholilo, když jsem požádala o rozvod. Manžel byl posilněný alkoholem, spustila se v něm stavidla a pořád dokola řešil stejný problém a já jsem řekla, že to s ním řešit nebudu. Snažila jsem se ho zklidnit dotykem na rameno, už jednou se mi ho podařilo takhle zklidnit, ale místo toho mi vrazil obrovskou facku,“ líčí Eva scénu fyzického napadení, po němž zažívala hrozný pocit bezmoci. Nevěděla totiž, jak zabránit stupňujícímu se vodopádu urážek, a v obhajování se neviděla smysl. Po chvíli jí něco bliklo v hlavě a manželovi facku

Autor: Mária Karasová 90-60-90

vrátila a rozhodla se zavolat známému sociálnímu pracovníkovi. „Vylíčila jsem mu, co se stalo, a zeptala se, jestli je čas volat policii – a on řekl, že ano, a to hned státní. Opravdu jsem se bála, měla strach, že mě manžel zabije, křičel, že vezme sochor,“ pokračuje Eva s pohnutím v hlase.

Když muž slyšel, že manželka volá na linku 158, převlékl se a lehl si do postele. Zanedlouho přijela policie, muž a žena. Policista sepisoval protokol s mužem v obýváku, policistka v kuchyni s Evou, která podala návrh na trestní vypořádání u přestupkové komise. Policisty požádala, aby změřili manželovi promile alkoholu, v jakém stavu vlastně jednal a popřípadě ho odvezli na záchytku. „Vysvětlili mi, že už není v afektu a že toto oni nemohou,“ říká Eva.

Ta se po vysvětlení policistů opět cítila zcela bezmocná, protože věděla, že po jejich

odjezdu bude mužovo násilné chování pokračovat. „Taky se tak stalo, sice už nedošlo k fyzickému násilí, ale k výčtkám, nadávkám, psychickému násilí, slovnímu napadání,“ tvrdí.

Policisté ženě poradili, aby se zamkla do nějaké místnosti, kde by za ní muž nemohl. „Jinak je vůbec nezajímalo, co bude dál. Policiaři dokonce měli pocit, že situace je vyřešená – on mi dal facku a já jsem mu ji vrátila. Jenže já to tak necítila, protože on už mě předtím dlouho psychicky vydíral a já jsem mu žádnou facku jako první nedala. Přestože jsem měla na tváři otištěnou ruku, tak pokud nemáte po sobě modřiny, tak to nikoho nezajímá,“ stýská si učitelka.

Přístup policie Evu zklamal

Eva po tomto výstupu prožívala velkou bezmoc, ptala se sama sebe, co ještě by se muselo stát, aby policie zasáhla a muže odvedla. „Vždyť on měl milenku, po čase se vrátil domů, jako by se nic nedělo, přitom všechno jsem odtáhla sama, když byly děti malé, a teď, když se ke mně takhle chová, tak já se nemůžu nijak bránit,“ prohlašuje rozhořčeně.

Zklamaná z přístupu policie je Eva dosud. Podle ní by se měli lidé ze sociálního odboru třeba ptát i sousedů na to, kdo se stará o děti, kdy chodí manžel domů, v jakém stavu, aby policie více věřila, že to, co říká, je pravda. Přivítala by zákon či předpis pamatující na pachatele domácího násilí, kteří by mohli být odvezeni na psychiatrii, nebo by museli povinně absolvovat psychoterapii. „Policiaři však závažnost problému zcela shodili, řekli mi, že není trestné, když manžel přijde opilý domů. Když nic nerozbíjí a neustále mě fyzicky nenapadá, tak že vlastně se nic neděje,“ stěžuje si Eva na postup policie. „Oni si vůbec neuvědomují, že žít v psychickém teroru je hrozné, vždyť v psychiatrické léčebně mohu

skončit já a kdo se pak bude zodpovědně starat o děti?“ nařiká učitelka.

Příčinou násilí komplex méněcennosti

Eva často přemýšlí nad příčinami manželova násilného chování. Přišla na to, že jde o převzatý vzorec chování manželova otce, který také urážel svoji manželku, Evinu tchyni. Sama byla ještě před svatbou svědkem takové situace. „Manžel mi říkal, že by se takhle nikdy nechoval, a teď vlastně dělá to stejné. Dodnes má můj muž komplexy méněcennosti z dětství, kdy byl ponižován, kompenzuje si na mně nevyrovnanost, nevyřešené problémy. Stejně tak nemá vyřešené problémy se svým otcem. On je těžce nemocný, a dlouho trvalo, než za ním zašel alespoň jednou do nemocnice,“ hledá Eva důvody pro manželovo chování.

Nejvíce Evě vadí, že manžel už je doma jen konzument, cizopasník, do vztahu nic nepřináší, všechno leží jen na ní, a proto požádala o rozvod. „On mi teď vyčítá, že já jsem rozbila rodinu, že já jsem ta, která žádá o rozvod, a vůbec si neuvědomuje, že to jsou důsledky jeho chování. Je zcela zaslepený,“ domnívá se učitelka, která považuje za svoji chybu, že se nepoučila z manželství manželových rodičů. Místo toho ještě muže litovala, jaký je chudák, protože je nejmladší ze tří bratrů a chtěl se starším sourozencům neustále vyrovnat.

Mladým párům proto radí nebýt zaslepený zamilovaností, dívat se po rodině, jak se k sobě chovají rodiče partnera, a nepodceňovat situaci, když vztahy v partnerově rodině nejsou zcela v pořádku. „Nelituji toho, co jsem zažila, nevyčítám si to, jen chci upozornit další – mladší, aby věnovali větší pozornost chování tatínka k mamince v partnerově rodině, aby si s partnerem vyzkoušeli nějakou zátěžovou situaci a dostatečně se s partnerem poznali, než se rozhodnout spolu žít,“ doporučuje Eva.

Pavel Bajer ■

Pachatelé nejčastěji kombinují psychické a fyzické násilí

Bílý kruh bezpečí (BKB) je u nás nejznámější organizací, která se věnuje problematice domácího násilí (DN). V roce 1991 toto občanské sdružení založila Mgr. **Petra Vitoušová**. V současnosti je prezidentkou BKB, pracuje v pražské poradně a na DONA lince, je členkou Aliance proti domácímu násilí. V roce 2002 byla vyhlášena světovou obecně prospěšnou podnikatelkou roku.

Petra Vitoušová

• **Jaké formy DN existují? Je možné říct, která forma je nejzávažnější a nejrozšířenější?**

Druhy domácího násilí jsou fyzické (například úder, facka, kopance); psychické (například omezování, zastrahování, slídění, pronásledování, citové vydírání); sexuální (například

znásilnění, nucení k nepříjemným sexuálním praktikám); sociální (například snaha oběť izolovat od okolí – rodiny, známých, spolupracovníků); ekonomické (například zamezení přístupu oběti k penězům – i jejím vlastním) a kombinace vyjmenovaných druhů násilí.

V České republice je nejrozšířenější formou kombinace fyzického a psychického násilí, na druhém místě podle výskytu je násilí psychické. Ojediněle se vyskytuje izolované sexuální násilí. Domácí násilí začíná útoky v rovině násilí proti lidské důstojnosti, které mají za cíl ohroženou osobu sociálně izolovat a minimalizovat její sebeúctu.

• **Má DN nějaké specifické znaky? Existuje způsob, jak DN včas poznat a řešit?**

Expertní skupina Aliance proti domácímu násilí formulovala čtyři základní znaky domácího násilí pro praxi v České republice:

1. Opakování, jedná se o tzv. násilí na pokračování.

2. Eskalace, domácí násilí se stupňuje od psychického týrání a snižování lidské důstojnosti k fyzickým útokům a závažným trestným činům ohrožujícím zdraví a lidský život.

3. Jasné a nezpochybnitelné rozdělení rolí

na osoby ohrožené a osoby násilné. Domácí násilí není vzájemné napadání, hádka, rvačka, spor, ve kterých se role osoby násilné a osoby ohrožené střídají.

Skrytost – k domácímu násilí dochází v privátu, tj. stranou společenské kontroly.

Tyto znaky umožňují včasnou detekci domácího násilí i v jeho raném stadiu.

Existují hodnověrné výzkumy o výskytu DN? Lze odhadnout rozdíl mezi výsledky výzkumů a skutečným počtem případů DN?

V květnu roku 2001 realizovala pro Bílý kruh bezpečí, o. s., a Philip Morris ČR, a. s., agentura STEM reprezentativní sociologický výzkum o domácím násilí v ČR. Výzkumu se zúčastnilo celkem 1 724 respondentů starších 15 let z celé ČR. Předmětem dotazování bylo povědomí respondentů o fenoménu domácího násilí, jejich postoj k němu a osobní zkušenost. Tento výzkum budeme ve stejné spolupráci letos opakovat. Výsledky zveřejníme v září 2006 při příležitosti 15. výročí vzniku Bílého kruhu bezpečí a 5. výročí vzniku DONA linky (celostátní nonstop služby pro oběti domácího násilí).

Podle tohoto výzkumu přiznává každý šestý občan ČR násilí ve svém partnerském vztahu, tzn. že domácím násilím v České republice trpí minimálně 16 % populace ve věku od 15 let.

Rozdíl mezi výsledky výzkumu a skutečným počtem případů DN určitě existuje. Vzhledem k latenci domácího násilí a silným zábránám obětí přiznat sobě i tazatelům, co se ve skutečnosti děje, zůstává stále určitá část tohoto násilí skryta. V zahraničí se v této souvislosti hovoří o dvojí latenci DN páchaného na mužích. Ti mají zábrany hovořit o svém týrání i v rámci anonymního šetření.

Čím je způsobeno, že existuje více poznatků o obětech než o pachatelích?

U domácího násilí se pozornost od samého začátku obracela nejprve na ohrožené osoby. Jejich bezpečí se stalo prioritou všech hnutí a následujících opatření. Teprve později se začala pozornost obracet i na násilné osoby. V tom je rozdíl v přístupu k DN a v přístupu k jiné kriminalitě a jiným formám násilí. V podstatě existují tři zdroje informací o pachatelích DN: kriminologické výzkumy, samotné oběti a výzkumy zaměřené psychologicky.

Co je příčinou, že se ve střední a vyšší vrstvě společnosti DN hůře odkrývá?

Čím je pachatel závislejší na sociálních vazbách, tím citlivěji reaguje na negativní sankce, které ho diskreditují v očích sociálního okolí. Jednoduše řečeno, konformní jedinec nestojí o takovou publicitu, která by byla negativní a rozkryla by jeho soukromí a zejména jeho druhou tvář.

Četl jsem, že v ČR převládá typ násilníka „vyděračský surovec“. Co si pod tímto označe- ním představíte?

Neexistuje žádná výzkumně a empiricky zajištěná typologie pachatelů domácího násilí, natož přehled o tom, který z typů domácích agresorů se vyskytuje nejčastěji.

Podle údajů osob ohrožených DN v ČR však můžeme skutečně říct, že převládajícím typem násilné osoby je „vyděračský surovec“, tedy člověk, který kombinuje psychické a fyzické násilí a který se tímto způsobem chová jen v soukromí. Na veřejnosti a v zaměstnání preferuje jiné chování.

Předpokládá se, že většinou jsou oběťmi DN ženy. Nizozemský výzkum DN však ukázal, že oběťmi DN se cítí stejný počet žen i mužů. Jak se díváte na tyto údaje?

Nizozemský výzkum potvrdil, že oběťmi DN jsou jak muži, tak i ženy. Z hlediska počtu jsou

v tomto výzkumu zastoupena obě pohlaví stejně početně. Výrazný rozdíl je však v intenzitě násilí. Muži se na škále 1–10 převážně pohybují v té nižší polovině, ženy jsou naopak obětí závažnějších forem násilí z hlediska jeho

následků. Proto se také o násilí na ženských obětech dozvídáme více prostřednictvím policie, lékařů, ale i samotných obětí a jejich okolí.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Náplň činnosti DONA linky

- vyslechne a pomůže volajícímu orientovat se v aktuální krizové situaci
- nabídne porozumění a důvěru
- pomůže zmenšit a někdy i odstranit pocit vlastní viny a znovu nalézat sebedůvěru
- motivuje k aktivnímu řešení situace
- pomůže promyslet si individuální bezpečnostní plán
- poskytne praktické rady a spolu s volajícím nalézá další kroky
- informuje o možných sociálně-právních a trestněprávních opatřeních
- poskytne informace o systému služeb sociální záchranné sítě pro oběti domácího násilí a trestných činů v celé ČR
- v případech vážného ohrožení zdraví a života přivolá urgentní pomoc

	Ohrožená osoba	Příbuzný ohrožené osoby	Přítel/kyně známý/á	Příbuzný násilné osoby	Pomáhající odborník	Zachránce jiný	Svědék DN	Násilná osoba	Nezjištěno	Celkem
Počet volání	6 374	1 423	921	62	375	196	37	37	13	9 438
tj. %	67,4	15,1	9,8	0,7	4	2,1	0,4	0,4	0,1	100

Počet a rozlišení volajících

Tabulka uvádí statistické údaje z provozu DONA linky od 11. 9. 2001 do 11. 3. 2006. V tomto období bylo přijato 15 119 volání, z toho 9 438 bylo k domácímu násilí.

Počet a rozlišení volajících podle pohlaví

	Celkem volání	Podíl volání ženy/muži v %	Hovory k DN	Podíl hovorů ženy/muži v %	Podíl DN v hovech žen a mužů v %
Žena	271	84,4	199	86,5	73,4
Muž	50	15,6	31	13,5	62

Tabulka uvádí statistické údaje z provozu DONA linky v období od 11. 3. do 11. 4. 2006, tedy od začátku kampaně na podporu informovanosti o DONA lince. Ve srovnání s předchozími daty je možné sledovat nárůst počtu mužů, kteří volají. Nejčastěji se jedná o tzv. zachránce.

Celkem volání: Žena 271; Muž 50

Oběti nenesou odpovědnost za násilí agresora

Domácí násilí. Pro někoho možná naprosto nekonkrétní pojem, pro jiné možná až děsivě aktuální. Své praktické zkušenosti ze stovek rozhovorů s lidmi, kteří zažili domácí násilí, sděluje v následujícím rozhovoru Mgr. **Drahomír Ševčík**, vedoucí DONA centra Bílého kruhu bezpečí v Ostravě.

Mgr. Drahomír Ševčík

• Co jsou rizikové faktory pro vznik domácího násilí (DN)?

Domácí násilí je nejrozšířenější formou násilí vůbec a zároveň je nejméně kontrolované. Zahrnuje všechny formy fyzického, psychického a sexuálního násilí, dále jde o sociální izolaci týraného partnera a velmi časté je také ekonomické vydírání.

Domácí násilí je proces, který má svou dynamiku, a násilí se vždy zhoršuje a eskaluje. Většinou začíná urážkami a ponižováním, násilná osoba (agresor) je k ohrožené osobě (oběti) majetnická a žárlivá, zakazuje jí kontakty s přáteli, spolupracovníky, pak i s rodinnými příslušníky, kontroluje čas oběti, ale také třeba finanční prostředky.

V další fázi dochází k vyhrožování a zastrašování, začínají se objevovat první fyzické útoky. Agresor bere a ničí oběti její věci. Domácí násilí končí naprostou kontrolou agresora nad vším, co dělá oběť, jde o vydírání, zastrašování, opakované, závažné fyzické útoky. Stručně řečeno, nejdříve jde o lidskou důstojnost, pak o zdraví a nakonec o život. Hlavní rysy domácího násilí jsou dlouhodobost, opakování, stupňování a téměř každodenní přítomnost.

• Daří se odhalovat případy DN?

Z pohledu pracovníka neziskové organizace neumím odpovědět na otázku, zdali se daří odhalovat případy DN. To je otázka pro orgány činné v trestním řízení.

Ještě donedávna bylo povědomí o domácím násilí ve společnosti poměrně nízké, ale nyní si

myslím, že lidé mají již dostatek informací o tomto problému. Jednotný systém pomoci obětem domácího násilí neexistuje. Péči o ně zajišťují především nestátní instituce, jako např. Bílý kruh bezpečí, který ve svých poradnách přijímá cca 40 % klientů, kteří se přicházejí poradit o tomto problému. Stejně tak obě odborná pracoviště Bílého kruhu bezpečí – DONA linka a DONA centrum zaznamenávají rok od roku větší nápor klientů.

• **Stává se často, že mimo rodinu působí násilník jako tolerantní a pozorný člověk, tedy jde o člověka dvojí tváře? Co radíte v takovém případě partnerovi, jak má situaci řešit?**

Oběti domácího násilí často říkají, že jejich partner-agresor je ve společnosti oblíbený, uznávaný a respektovaný. O to je jejich situace horší, protože pokud se rozhodnou se svěřit, často bývají okolím odmítány, protože jim nikdo nevěří, že takový slušný a pozorný člověk by se mohl něčeho takového dopouštět. Je tedy pravda, že domácí násilníci bývají velmi často lidé dvojí tváře.

Naše poradenství i u těchto případů probíhá stejným způsobem, klient je morálně a emočně podporován a především zbavován předsudků a veden k rozhodnosti vzít svůj osud do rukou a nelehkou situaci řešit.

• **Ovlivňuje vznik DN vzdělání, náboženská orientace, věk, či etnická příslušnost?**

Domácí násilí se vyskytuje napříč celým sociálním spektrem v různých rodinách, nezávisle na ekonomické situaci, na úrovni vzdělání, náboženském vyznání nebo národnosti příslušnosti.

• **Jak by se měla oběť bránit před DN? Jaké jsou nejefektivnější opatření při kontaktu s DN?**

Oběti by se před domácím násilím měly

bránit především tím, že se „svou situací“ nezůstávají samy, situaci netají, neomlouvají pachatele. K nejefektivnějším opatřením při kontaktu s DN patří dodržování zásady osobní bezpečnosti, v případě ohrožení utéct, požádat o pomoc třeba sousedy, kontaktovat policii, vyhledat odbornou pomoc.

• **Lze poznat už na začátku vztahu, že partner má sklony k násilí?**

Sklony partnera k násilí lze rozpoznat již na počátku vztahu. Je dobré všimát si partnerových povahových vlastností, jak reaguje v nejrůznějších situacích, zejména v situacích, které jsou zátěžové nebo nějakým způsobem nepřehledné. Mezi rizikové povahové vlastnosti patří především výbušnost, sklony k panovačností, žárlivost, ale také tendence k závislostem na nejrůznějších drogách, včetně alkoholu.

• **Co vede oběti k tomu, zůstat nadále bydlet, žít s pachatelem DN?**

Oběti bývají nerozhodné zejména proto, že v důsledku dlouhodobého týrání ze strany partnera mají značně snížené sebevědomí, nevěří si. Roli hraje obava z ekonomické nouze v případě rozpadu manželství, nebo také snaha zachovat rodinu za každou cenu.

Právní postavení obětí domácího násilí není v současné době také ideální, přestože i v této oblasti se již mnohé podařilo zlepšit. Před nedávnem byl přijat nový zákon na ochranu před domácím násilím, který zásadním způsobem zlepšil postavení obětí domácího násilí. Policie při řešení jednotlivých případů začne využívat institut vykazání násilné osoby ze společného bydlíště, ohrožené osobě se dostane rychlé právní a sociální pomoci ve specializovaných poradnách – intervenčních centrech, která budou zřizována v krajských městech. Zákon začne platit od 1. 1. 2007.

• **Kam a na koho se nejobvykleji oběti DN obrazejí? Co mohou dělat sociální pracovníci pro to, aby se více obětí obracely na ně?**

Při kontaktu s oběťmi je třeba mít na paměti především fakt, že ony nejsou odpovědné za násilí agresora. Hlavní prioritou je jejich bezpečnost. Vzhledem k dlouhodobému psychickému a fyzickému týrání jsou oběti v zajetí strachu, v dlouhodobém stresu a velmi často bývají také traumatizovány. Rovněž je zničena jejich sebeúcta, trpí depresemi a úzkostmi, cítí se osamocené, mají tendence k sebeobviňování, jsou nejisté, nevyrovnané, zažívají pocity viny, beznaděje a bezmocnosti, proto je nutná jejich podpora, která kromě materiální a právní pomoci zahrnuje také psychologickou podporu. Jedná se např. o krátkodobé a dlouhodobé rady, vedení k rozhodnosti, podporu ohledně sebeoceňování a nabytí ztracené sebedůvěry. Efektivní pomoc obětem domácího násilí mohou poskytovat pouze pracovníci, kteří jsou

s problematikou domácího násilí důkladně obeznámeni a prošli specializovanými kursy a programy.

• **Mají podle vašeho názoru sociální pracovníci dostatek kvalitních informací o DN?**

Podle mého názoru mají již sociální pracovníci dostatek informací o domácím násilí. O tomto problému odborná veřejnost diskutuje od poloviny devadesátých let minulého století. Probíhá řada vzdělávacích projektů k tomuto tématu. Například v Ostravě v rámci projektu Interdisciplinární přístup k řešení případů domácího násilí na komunitní úrovni byli proškoleni pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a také sociální pracovníci působící ve zdravotnictví.

V rámci projektu Kormidlo, který rovněž realizoval Bílý kruh bezpečí, byli k problematice domácího násilí vyškoleni sociální pracovníci azylových domů z celé ČR.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

KONTAKT

Časopis s dlouhou tradicí a s novou tváří

Odborný časopis, ve kterém najdete články zaměřené na:

- *Ošetrovatelství*
- *Zdravotně sociální vědy*
- *Biomedicínu*
- *Popularizační vědy*

ISSN 1212-4117

- Všechny příspěvky jsou recenzovány dvěma nezávislými recenzenty. V redakční radě jsou zastoupeni zahraniční odborníci.
- Příspěvky mají rozšířená abstrakta v anglickém jazyce. Abstrakta jsou následně publikována i elektronicky. Časopis je doporučován i jako studijní materiál příslušných oborů.
- Vydavatelem časopisu je Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta; Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta; Trnavská univerzita, Fakulta zdravotnictva a sociálnej práce; Univerzita Konštantina Filozofa v Nitre, Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva

Šéfredaktor: Dylevský Ivan, odpovědný redaktor: Dolista Josef, technický redaktor: Jelková Eva
Adresa redakce: Kontakt, Jihočeská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, Vodňanská 6, 370 11 České Budějovice
Email: kontakt@zsf.jcu.cz, tel.: +420 385 102 225, +420 385 102 921, www.zsf.jcu.cz

* v květnu vychází číslo 1/2006

Výzkum STEM: V případě domácího násilí veřejnost mnohdy tápe

Středisko empirických výzkumů (STEM) už v roce 2001 realizovalo pilotní výzkum o domácím násilí (DN). Na výsledky pilotního výzkumu a očekávání od dalšího navazujícího výzkumu se ptáme sociologa STEM PhDr. **Věry Haberlové**, která se zabývá výzkumem veřejného mínění v zaměření na oblast sociální politiky a sociálního zabezpečení, demografického a rodinného chování a politických analýz.

• Můžete charakterizovat výzkum o domácím násilí v roce 2001?

Výzkum byl připraven v době, kdy téma domácího násilí v naší zemi bylo jen velmi málo probádané. Neexistoval ani základní přehled o výskytu domácího násilí v české populaci a informace o tom, jak lidé vnímají domácí násilí a jak jsou schopni na ně reagovat, byly jen útržkovité a nesystematické. Cílem výzkumu bylo zmapovat základní souvislosti problematiky domácího násilí u nás a získat podklady pro otevření věcné diskuse o tomto tématu, jak mezi širokou veřejností, tak mezi politickými a vládními představiteli. Na tento druhý, komunikační účel výzkumu byl kladen velký důraz a výzkum byl koncipován tak, aby jeho výsledky mohly být využity pro co nejširší osvětu.

• Jaké je povědomí české společnosti o DN?

V době konání zmiňovaného výzkumu byla informovanost české veřejnosti o problému domácího násilí špatná. V té době většina obyvatel o pojmu „domácí násilí“ sice někdy slyšela, ale méně již lidé věděli, co si pod tímto

pojmem představit. Zcela nedostačující se ukazovala poučenost o tom, jak na domácí násilí reagovat. Jen necelá pětina obyvatel starších 15 let v té době o sobě prohlašovala, že má dostatek informací, jak se tvář v tvář domácímu násilí zachovat.

O nedostatečné informovanosti o problematice domácího násilí svědčí rovněž některé mýty s ním spojované. Ukázalo se například, že v rozporu se skutečností je velká část veřejnosti přesvědčena, že domácí násilí se týká především nevzdělaných a sociálně slabých vrstev obyvatel a lidí, kteří jsou navenek známí svým slušným a společenským chováním, se jej nedopouštějí. Jiným příkladem je mýtus o typické oběti domácího násilí. I tady výzkum potvrdil, že v rozporu se zkušenostmi odborníků tři z pěti lidí věřili, že oběťmi domácího násilí se zpravidla stávají slabé a bojácné ženy.

• Kolik lidí, vyjádřeno třeba procentuálně, zažilo DN?

Je třeba poznamenat, že zážitky s domácím násilím byly ve výzkumu šetřeny jen v souvislosti s násilím mezi partnery. Nějakou zkušenost s touto formou domácího násilí měla

v době výzkumu značná část lidí. Většinou se jednalo o zprostředkovanou, nepřímou zkušenost – tři pětiny znaly nějaký případ domácího násilí mezi partnery z doslechu. Podíl těch, kteří se s partnerským násilím setkali přímo v roli svědka, oběti, případně násilníka, byl výrazně menší, vzhledem k závažnosti problému ovšem určitě ne zanedbatelný – 26 %.

Výzkum zjišťoval také zkušenost s násilím ve vlastním partnerském vztahu. Z těchto výpovědí vyplynulo, že partnerské násilí na vlastní kůži zažilo 16 % populace, z toho 13 % v roli oběti, 3 % přiznala roli agresora. Je důležité zdůraznit, že jde jen o přibližný údaj, který vychází z údajů osob ochotných o tak delikátních věcech, jako je osobní zkušenost s partnerským násilím, vypovídat. Podle odborníků představovalo 16 % populace trpící touto formou domácího násilí nejnižší možnou hranici, skutečný výskyt partnerského násilí byl podle jejich odhadu v té době vyšší.

• Co podle vás ukazuje výsledek výzkumu, že téměř tři čtvrtiny respondentů nesouhlasí s názorem, aby si rodina vyřešila případy domácího násilí sama, a společnost ho nemá tolerovat?

Bylo by možné říci, že to svědčí o jediném – veřejnost vnímá domácí násilí jako závažný problém, ke kterému nemůže společnost mlčet, protože rodina jej sama nevyřeší. K tomuto tvrzení lze v datech výzkumu nalézt celou řadu důkazů – tendence považovat násilí vůči blízkému člověku za horší prohřešek než stejné násilí vůči cizí osobě (57 % veřejnosti), kvalifikovat domácí násilí jako trestný čin (63 %) nebo přesvědčení, že k projevům domácího násilí nemůže zůstat okolí (příbuzní, sousedé, lékař, policie) lhostejné (79 %) atd.

Přesto postoje k domácímu násilí nejsou tak jednoznačné, jak by se na první pohled zdálo.

To, co je komplikuje, je nejistota názorů na to, do jaké míry je domácí násilí jen soukromou věcí rodiny. Ve výzkumu se například ukázalo, že na jedné straně je naprostá většina lidí přesvědčena, že na řešení problémů domácího násilí rodina sama nestačí (71 %), na druhé straně nemalá část (43 %) soudí, že např. násilí mezi partnery je soukromou věcí každé rodiny. Právě tyto rozpaky nad jednoznačným vyčleněním partnerského násilí z ryze privátní sféry jsou vedle již zmíněných mýtů jedním z nejproblematičtějších rysů postojů k domácímu násilí a významnou měrou ovlivňují i osobní ochotu poskytovat obětem domácího násilí účinnou pomoc.

• Jak si vykládáte fakt, že se respondenti ve výzkumu tak diametrálně liší v tom, jak by se zachovali v situaci, když by z vedlejšího domu opakovaně slyšeli zoufalý křik či pláč?

Domnívám se, že zjištění, podle kterého by v takové situaci 41 % lidí s pomocí váhalo a 6 % by to dokonce ignorovalo, má dvě hlavní vysvětlení. Jedno souvisí s tím, co bylo již řečeno v předchozí otázce – s nejistotou a nerozhodností spojenou s vymezením hranic soukromé sféry. Druhé vysvětlení spočívá v malé informovanosti a poučenosti lidí, jak se při setkání s domácím násilím zachovat a kde hledat účinnou pomoc.

• Je podle vašeho názoru domácí násilí vážným sociálně-právním problémem?

Nesporně to je vážný problém, který má široký negativní dopad. Nejde jenom o to, že domácí násilí těžce poznamenává jeho oběti a nejbližší okolí (podle výzkumu se v 70 % případů odehrávalo násilí mezi partnery za asistence dětí!!!), nebezpečné je pro celou společnost. Pro atmosféru ve společnosti je

vždy špatné, pokud nějaká forma násilí nemá jednoznačnou, obecně akceptovanou definici a jasná pravidla, jak se s ním vypořádat.

Některé protichůdné postoje a sdílené mýty o domácím násilí, na které výzkum upozornil, svědčí o tom, že v případě domácího násilí veřejnost mnohdy tápe a jistotu, jak s ním může společnost bojovat, nemá. To je stav, který může poškozovat morálku ve společnosti a brzdít prevenci, ve svých důsledcích je ale škodlivý i pro samotné oběti domácího násilí a jejich okolí. Může způsobovat, že přes všechna legislativní a ochranná opatření budou oběti domácího násilí a lidé, kteří by jim měli nebo chtěli pomoci, zůstávat i nadále bezradní a nečinní. Tady se ukazuje důležitost společenské diskuse a informačně osvětové kampaně.

• Můžete představit výzkum o DN, který se chystá?

Výzkum, o kterém jsem hovořila, byl v zásadě pilotní a měl zmapovat základní rysy problematiky domácího násilí u nás. Přípravovaný výzkum by měl kromě ověření změn postojů k domácímu násilí pokročit dále a zaměřit se na nové zkušenosti a poznatky. Od doby konání našeho posledního výzkumu se ve vztahu k domácímu násilí mnoho změnilo, jak v legislativní oblasti, tak i v komunikaci této problematiky. Na to by měl výzkum reagovat.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

PREVENCE ÚRAZŮ, OTRAV A NÁSILÍ

- Časopis je určen všem zařízením, která se zabývají prevencí úrazů, krizovým centřím, sociálním zařízením pro děti, dospělé i seniory, sportovním klubům, Policii ČR, pojišťovnám, školám, neziskovým organizacím, apod.
- Tematicky je obsah časopisu zaměřen na primární, sekundární i terciární prevenci. Naši snahou je prohloubit tímto způsobem prevenci úrazů, otrav a násilí a tím se pokusit snížit počet úrazů.

➤ Číslo 1/06 vyjde v měsíci červnu

Šéfredaktor: Miloš Velemínský

Vydavatel: Jihočeský Inzert Expres, s.r.o.

Adresa redakce: Jihočeský Inzert Expres, s.r.o., Na Barborce 2, 373 16 Dobrá Voda u Českých Budějovic

Kontaktní osoba: Eva Jeřková, 732 289 160, prevence.uzrau@centrum.cz

www.puon.wz.cz

ISSN 1801-0261

Prevence a osvěta jsou nutné už na základních školách

Na Krizové centrum pro děti a mládež – Spondea při ČČK Brno, o. p. s., se už více než sedm let mohou obrátit samotné děti nebo mladí lidé, kteří potřebují pomoc v nelehkých životních situacích, které nedokáží zvládnout bez cizí pomoci. Jde především o situace, kdy je jim ubližováno, kdy se stanou svědkem nebo obětí trestného činu, situace, kdy v rodině nenacházejí dostatek porozumění, bezpečí a péče. Na Spondeu se mohou obrátit také rodiče, příbuzní, učitelé a jiní odborníci, pokud potřebují konzultovat problémy týkající se dětí.

Mezi nejčastěji poskytované služby patří krizová intervence face to face, telefonická krizová intervence, poradenství, psychoterapie, azylové ubytování pro matky s dětmi, které jsou ohroženy domácím násilím, azylové ubytování samotných dětí či mladých lidí, kteří z různých důvodů nemohou nebo nechťejí bydlet doma.

„Téma domácího násilí nám není cizí, poskytujeme též služby matkám s dětmi, které jsou ohroženy domácím násilím. Kromě ubytování poskytujeme matkám sociálně-právní poradenství, krizovou intervenci a psychologickou pomoc jejich dětem,“ říká DiS. **Eva Koloničná** (29), sociální pracovnice v krizovém centru. V září letošního roku vznikne v prostorách Spondey DONA centrum, které bude poskytovat pomoc osobám ohroženým domácím násilím (DN) bez rozdílu pohlaví a věku.

• Jak byste charakterizovala, co je domácí násilí?

Domácí násilí je takové chování, které má za cíl blízké osobě ublížit nebo získat nad ní moc. Jedná se nejčastěji o fyzické a psychické útoky, které mají podobu bití, kopanců, tahání za vlasy, nadávání, vyhrožování, ponižování, vydírání. Může také jít o různé formy ekonomického či sexuálního násilí. Toto chování se odehrává většinou mezi partnery nebo osobami, které spolu žijí ve společné domácnosti. Domácí násilí se vyznačuje blízkými vztahy intimního charakteru mezi osobou ohroženou násilím (obětí) a osobou násilnou (agresorem), dále společnou propojeností těchto osob – společná domácnost, děti, okruh známých,

majetek, podnikání apod., dlouhodobým trváním a opakujícími se útoky, stupňující se intenzitou násilí, nerovnosti postavení obětí a agresora.

• Jak často bývají děti svědky domácího násilí?

Podle posledního celostátního průzkumu zažilo v ČR domácí násilí 13 procent osob. Děti útokům přihlížejí v 85 procentech rodin, kde se násilí objevuje. Klientky našeho krizového centra ve většině případů vypovídají, že děti o násilí v rodině vědí, vidí jej, v některých případech jsou násilím též samy ohroženy a někdy se pod vlivem situace v rodině začnou samy chovat agresivně.

Autor: Adéla Pazderová

• **Co lze dělat, aby bylo oznámeno více případů domácího násilí, kterého jsou účastny i děti?**

Prevence, osvěta, všímavost. To jsou asi tři nejdůležitější věci, které se v otázkách násilí v rodině, ale i násilí na dětech dají udělat. S prevencí a osvětou by se mělo začínat již na základních školách. Existují programy, které i děti v mateřských školách seznamují s pojmem násilí například formou loutkových představení a různých her. Je důležité naučit děti již v raném věku, co je dobré a co špatné zacházení, co je vhodné a nevhodné chování, jak se nevhodnému chování, špatnému či násilnému zacházení bránit. Všechny děti by měly vědět, za kým mohou se svým trápením jít, s kým si mohou bezpečně promluvit, kde mohou hledat pomoc.

• **Česká společnost je ovšem se zájmem o druhé docela na štíru...**

S všímavostí je to občas složité, ale hraje důležitou roli. Pokud totiž bude ve společnosti převládat názor, že domácí násilí, špatné zacházení, týrání a zneužívání je soukromou záležitostí rodiny odehrávající se za zavřenými dveřmi, nahlášených a řešených případů přibývat nebude.

Důležitý je též lidský přístup k dětem, které se jakýmkoli způsobem setkaly s domácím násilím, týráním či zneužíváním. Obecně osoby ohrožené násilím, ať jsou to děti či dospělí, potřebují často hodně času na řešení své situace, je potřeba dát jim opakovaně dostatek prostoru pro srovnání si svých pocitů a myšlenek, je tedy potřeba trpělivost a empatie. Nabídka radikálního řešení často vede děti ke zmatenosti a k odmítání dalších kroků, které mohou vést k vyřešení jejich situace.

Tento problém by se také měl dostat do povědomí společnosti, lidé by se měli dozvědět o možnostech řešení daných situací, o dostup-

nosti sítě pomáhajících organizací. Nezbytnou měrou se také na dané otázce podílí fungující legislativa a vědomí, že ochranná úloha státu je účinná a bezpečná.

• **Jak lze zabránit tomu, aby nedocházelo k necitlivému vyšetřování případů domácího násilí?**

Specialisté, kteří přicházejí do kontaktu s osobami ohroženými DN, by měli být patřičně vyškolení, citliví a „lidští“. Ať již to jsou sociální pracovníci na úradech, policisté, lékaři, psychologové či různí poradci a konzultanti v pomáhajících organizacích.

• **Existuje u nás dostatečně široký a kvalitní výběr služeb pro osoby ohrožené domácím násilím?**

V současné době existuje docela rozsáhlá a komplexní síť služeb, které pomáhají osobám, které jsou ohrožené domácím násilím. Poskytované služby jsou v různém rozsahu, některé organizace poskytují pouze poradenství, ať již formou osobních, telefonických či

emailových konzultací, jiné organizace poskytují širší služby, kromě poradenství také např. azylové ubytování, psychologickou, právní či ekonomickou pomoc. Tyto organizace jsou vesměs z nestátního neziskového sektoru.

Pokud bych měla hovořit o situaci v městě Brně, ráda bych informovala čtenáře, že v loňském roce vznikla Policejní skupina Domácího násilí, ve které pracují již vyškolení policejní komisaři, kteří umějí citlivě a profesionálně zacházet s osobou ohroženou domácím násilím. Dále se v loňském roce z iniciativy Magistrátu města Brna utvořil interdisciplinární tým pro řešení problematiky domácího násilí, ve kterém jsou sdružení odborníci jak ze státního, tak z nestátního sektoru. Jedná se o poradenské pracovníky, právníky, policisty, sociální pracovníky, psychology, lékaře apod. Cílem práce interdisciplinárního týmu je propojenost, kvalita a dosažitelnost pomoci pro osoby ohrožené DN.

Rozhovor připravil Pavel Bajar

Obchodovaných osob je mnohem více, než ukazují statistiky

Nevládní nezisková organizace La Strada Česká republika, o. p. s., působí od roku 1995 v oblasti řešení problematiky obchodu s lidmi. Veškeré aktivity La Strady vycházejí ze základních principů, jako je úcta k lidským právům, rovnost příležitostí, nediskriminační přístup, princip „zplnomocnění“ a ochrana zájmů obchodovaných osob.

Mgr. **Petra Kutálková** pracuje v La Stradě ČR, o. p. s., od roku 2002. Věnuje se oblasti prevence a vzdělávání a přímé práci s klientelou.

Mgr. *Petra Kutálková*

• Jakou přímou sociální pomoc poskytujete obchodovaným ženám?

Našimi klientkami nejsou již pouze ženy, zhruba poslední tři roky nabízíme služby také mužům. Po přijetí klientky či klienta to v praxi vypadá asi tak, že je nutné nejprve zajistit bezpečí, stravu, pitný režim, azylové ubytování a odpočinek. Naše klientky bývají zpočátku

velmi unavené, po tom všem, co prožily. Další služby se odvíjejí od potřeb dotyčné osoby, kromě azylového ubytování nabízíme zejména psychosociální služby, zdravotní ošetření, právní služby, pokud jsou klientkami cizinky, také tlumočení. Některé klientky přicházejí bez dokladů, tak pomáháme zařizovat doklady, pokud chce osoba spolupracovat s policií, zajišťujeme kontakt s policií. Klientele rovněž poskytujeme finance určené na stravu a dopravu. V případě, že se chce osoba vrátit do země původu, můžeme zprostředkovat návrat a následnou péči. Pokud se klientka rozhodne s La Stradou spolupracovat dlouhodobě, zajišťujeme např. pro cizinky kursy českého jazyka. Pro všechny pak rekvalifikační kursy a další podporu směřující k návratu na trh práce a samostatnému životu.

• V jakém rozmezí se pohybuje věk osob, kterým se věnujete?

Nejčastěji je to od 18 do 27 let, ale měli jsme i klientky starší. Tento rok bylo nejstarší klientce 24 let, nejmladší 17. Minulý rok jsme ale např. spolupracovali s klientkou, které bylo 43 let. Věkově starší osoby jsou většinou vykořisťovány mimo sexbyznys v prostředí nucených prací. Tato čísla se však týkají pouze klientek, které jsou v komplexní péči, máme také klientky, kterým poskytujeme pouze poradenství.

• Jaké národnosti osob se vyskytují ve vaši klientele?

Jedná se především o osoby z bývalých zemí Sovětského svazu, nejčastěji z Ukrajiny. Teď máme mezi klientkami velký počet osob z ČR. Minulý rok tvořily významnou skupinu ženy z Kyrgyzstánu či z Bulharska. Výjimkou nejsou ale ani klientky z Číny či Vietnamu. Spolupráce s tak různorodou klientelou tedy vyžaduje od sociální pracovnice interkulturní kompetence, je nutná spolupráce s tlumočníky, s cizineckou policií a dalšími subjekty.

• Co se týká vašich služeb právnických, lékařských, psychologických, máte na tyto služby stále poskytovatele?

Psychoterapii poskytují odbornice psychoterapeutky, které se zaměřují na domácí násilí, tzn., že jsou zvyklé např. na práci s posttraumatickou poruchou. Lékařské gynekologické vyšetření poskytuje Rozkoš bez rizika, právní služby zajišťuje advokátka, se kterou dlouhodobě spolupracujeme.

• Zajišťujete ošacení, jídlo a další, kdo tyto služby hradí?

Ošacení, stravu a další služby hradíme z projektů. Dlouhodobě nás podporuje MPSV, na služby osobám, které spolupracují s policií, přispívá ministerstvo vnitra. Finance ale získáváme i z dalších zdrojů. Právě teď startujeme nový projekt zaměřený na dlouhodobou péči, který bude financován prostřednictvím Evropského sociálního fondu.

• Do jakých situací, které hraničí s trestným činem, se nejčastěji ženy dostávají?

Co se týká oblasti sexbyznysu, pachatelé se nejčastěji dopouštějí různých forem násilí, omezování či vykořisťování klientek, jedná se tedy např. o kuplířství, omezování osobní svobody, vydírání, útlak či znásilnění. Snažíme se, aby bylo co nejčastěji uplatněno ustanovení paragrafu o obchodování s lidmi. V poslední době se začíná objevovat čím dál tím více

klientek, které si z nucené prostituce s sebou přinášejí velké dluhy na úvěrech či půjčkách. Smlouvy podepsaly pod nátlakem pasáků nebo obchodníků, kteří je u sebe drželi.

Řešení podobných případů je ale poměrně složité. Zatím jsme v začátcích. Občas se objeví také situace, kdy klientka za asistence obchodníků přicestovala do ČR na falešný nebo pozměněný doklad.

• Rozšířený laický názor, že prostitutky mají hodně peněz, je mylný?

Našími klientkami nejsou ženy, které pracují v sexbyznysu. Klientky La Strady byly k prostituci donuceny či byly v prostituci vykořisťovány. Pro své pasáky tak často vydělaly i statisíce. Se ženami, které sexbyznys dobře živí, se v La Stradě pochopitelně nesetkáváme. Víme ale, že nelze porovnávat situaci žen, které pracují na ulici nebo na silnici E 55, a žen, které pracují v hotelu jako luxusní společnice. Tady lze těžko generalizovat.

• Pracujete tedy s osobami, se kterými se obchoduje a nedobrovolně poskytují sexuální služby?

Bylo by dobré zmínit, že do obchodování s lidmi nepatří jenom nucená práce a vykořisťování v sexbyznysu, ale i různé jiné druhy nucené práce. Měli jsme klientky, které pracovaly jako šičky a zároveň na nich bylo páčáno sexuální násilí, spolupracovali jsme například s klientem, který byl vykořisťován při práci v lesnictví, řešili jsme také případ, kdy bylo podezření na obchodování s dětmi za účelem zneužití k drobné kriminalitě. Obchodování s lidmi zahrnuje ale také např. nucené sňatky.

• Zvyšuje se nebo snižuje se počet obchodovaných osob?

S čísly v oblasti obchodování je obecně velká potíž. Mohu mluvit jen za naši organizaci. Nám se počet klientek a klientů zvyšuje. To však nemusí nutně znamenat, že se zvyšuje počet obchodovaných osob v ČR. Navýšení

počtů může souviset například s tím, že policie realizuje nějaký větší případ či že jsou lépe informovány instituce a organizace, které na nás klientky odkazují. Také se již dlouho snažíme spolupracovat s migrantskými komunitami, kde je budování důvěry dlouhodobější proces. Čísla, která máme k dispozici my či policie, většinou neodrážejí skutečný stav věci. Obchodovaných osob je mnohem více. Neexistují však kvantitativní statistiky, které by obchodování s lidmi komplexně mapovaly. Hlavním důvodem je to, že obchod s lidmi je mnohdy otázkou organizovaného zločinu a kriminality obecně. Je to tedy velmi latentní záležitost, kterou je obtížné zkoumat. Svoji roli hraje také fakt, že zdaleka ne všechny osoby, které byly obchodovány, požádají o pomoc. Mnohdy o této možnosti nemusí vědět či mohou být deportovány jako nelegální migranti. Tak se ani nezjistí, že byly obětí trestného činu obchodování s lidmi.

• Většinou se mluví o ženách, ale jsou obchodováni i muži a děti. O jaké množství jde z celkového počtu?

V ČR zatím neexistuje výzkum, který by poměry mužů, žen a dětí zachycoval. České výzkumy se zatím soustřeďují na kvalitativní údaje – tedy popisují mechanismy, procesy a formy obchodování. Celosvětově podle nejnovějších čísel, které přinesla Mezinárodní organizace práce, je do sexbyznysu obchodováno zhruba 98 % žen. Ženy také tvoří více než polovinu osob obchodovaných za jinými účely. Pro získávání údajů v ČR by bylo potřeba, aby se problematika nucených prací mimo

sexbyznys a obchodování s muži projevila více v povědomí odborné veřejnosti. Údaje o tomto fenoménu by se pak získávaly snadněji, nemluvě o tom, že by také dostalo více osob v takové situaci informaci o možnosti pomoci.

• Měli jste už ve své klientele muže a děti?

Ano, minulý rok jsme měli tři muže v komplexní péči. Co se týká dětí, tak La Strada poskytuje služby osobám starším 18 let. Je však možné udělat výjimku, např. přijmout klientku v diagnostickém ústavu či klientku, které bude za pár měsíců 18 let. Nepracujeme ale s úplně malinkými dětmi. Nutno říct, že organizace, která by se zabývala obchodováním s dětmi, v ČR chybí. Práce s dětmi je odlišná od práce s dospělými, řídí se jinou legislativou, je nutné jiné prostředí, jiné metody práce apod.

• Jak se dozvídáte o osobách, které potřebují vaši pomoc? Chodí sami, nebo je aktivně vyhledáváte?

Sami chodit nemohou, protože La Strada má neveřejnou adresu. Klienti a klientky se k nám

dostávají několika způsoby. Nejčastější cesta je prostřednictvím policie, zejména na nás klientky odkazuje Útvar pro odhalování organizovaného zločinu. Další možností je naše informační a SOS linka (222 71 71 71), kam se může klient nebo klientka ozvat sama či zavolat někdo z jeho nebo jejího okolí. Linka funguje také v ruském a ukrajinském jazyce. Některé klientky se k nám také dostanou na doporučení nevládních organizací či státních institucí. Často se jedná o subjekty, které pracují v oblasti migrace, např. Správa uprchlických zařízení či Poradna pro uprchlíky. V poslední době nejméně klientek přichází ze zahraničí, v takových situacích se na nás obrací buď žena sama, nebo prostřednictvím nevládní organizace.

• Obracejí se na vás osoby před odjezdem do zahraničí?

Ano. Nejčastěji prostřednictvím telefonátu na INFO a SOS linku, napsat však mohou také e-mailem: lastrada@strada.cz. Balíček bezpečnostních tipů, který s volajícími procházejí naše vyškolené pracovnice, obsahuje návody, jak hledat práci v zahraničí bezpečně, jak si např. prověřit agenturu, jak zjistit, zda se jedná o důvěryhodný inzerát, co zařídit před odjezdem apod. Můžeme také konzultovat pracovní smlouvy či podmínky práce v zemi, kam se osoba chystá. Na lince je také možné získat kontakty na česká zastupitelství či pomáhající organizace v zahraničí. V tomto směru jsou služby La Strady unikátní, disponujeme rozsáhlým seznamem spolupracujících organizací v cizině, který je pravidelně aktualizovaný. Pomáhající organizace jsou důležité zejména proto, že od klientek, které byly obchodovány do ciziny, víme, že mnoho z nich mělo strach obrátit se přímo na policii. V současné době jsme např. do kontaktů doplnili aktuálně informace o lince proti obchodování s lidmi, která bude zřízena v souvislosti s fotbalovým šampionátem v Německu. Na naši linku se také občas obracejí rodiče,

kterým se například ztratila dcera. Pokud se stane, že se na nás obrátí někdo s jiným problémem, předáme kontakt na jinou organizaci či instituci.

• Zaměřujete se na prevenci zamezování obchodu s lidmi?

Prevence je jednou z důležitých součástí naší práce. Spočívá především v realizaci přednášek pro rizikové skupiny – dívky v posledních ročnících základních škol a učilišť, mládež v ústavní péči apod. Vzděláváme také vyučující či další odbornou veřejnost, která se ve své praxi setkává s rizikovými skupinami, připravujeme metodické podklady a vydáváme letáky. V posledních letech klademe důraz zejména na působení v migrantských komunitách.

• Teď přejdeme k legislativě. Jste spokojeni s legislativou v oblasti obchodování s lidmi, prostitute?

Na otázku se nedá jednoznačně odpovědět ne nebo ano. Na konci roku 2004 jsme vydali doporučení vládě, kde je celý oddíl věnovaný legislativě. Jedním z hlavních doporučení je vytvořit zákon, který by se týkal komplexně problematiky obchodování s lidmi. V současné době je tato problematika pokryta mnoha oblastmi práva. V některých případech také legislativa plně nepokrývá potřeby obchodovaných osob či je obtížně aplikovatelná v praxi. Doporučení pro změny legislativy předkládáme a diskutujeme zejména s ministerstvem vnitra. Legislativní úprava a další dokumenty jsou pro sociální práci klíčové. Proto bych ráda zmínila velmi důležitý dokument, v roce 2003 byla schválena vládou Národní strategie boje proti obchodování s lidmi za účelem sexuálního vykořisťování, která byla v 2005 aktualizována. Její součástí je Program podpory ochrany a obětí obchodování s lidmi, který umožňuje za určitých podmínek legalizaci pobytu obchodovaným osobám, které spolupracují s policií. Díky možnosti získat víza za účelem strpění

pobytu pak mohou obchodované osoby v ČR legálně také pracovat. To je velká změna, do roku 2003 byla jedinou možností, jak pobyt obchodovaným osobám legalizovat, žádost o azyl. Z našeho pohledu je však škoda, že možnost legalizovat pobyt zde mají pouze klienti a klientky, kteří policii poskytují informace. Byla bych ráda, abychom se nechali inspirovat praxí v Itálii, kde není spolupráce s policií podmínkou.

• **Je něco, co vám brání poskytovat lepší služby širšímu spektru lidí?**

Vždycky je otevřena otázka kapacity organizace, která souvisí s finančními prostředky. Například provoz azylového bytu je velmi náročný, v některých případech také kvalitu služeb ovlivňuje i nutnost spolupráce s jinými subjekty. Setkáme-li se my nebo spíše naše klientky s někým, kdo není citlivý k této problematice, může to být velmi nepříjemný zážitek. Stává se, že s našimi klientkami některé instituce jednají jako s pachatelkami a ne jako s oběťmi trestného činu. Mnohdy je našim klientkám přisuzována vina za to, co se stalo, či jsou odsuzovány za to, že pracovaly v prostituci.

• **Obchodovaných lidí je daleko více, než o kterých se dozvíte. Co by pomohlo, abyste mohli pomáhat více osobám?**

Proces identifikace obchodovaných osob je klíčovou záležitostí, pomohlo by, kdyby každý člověk měl informace o této problematice, znal rizika, díval se kolem sebe. Obchodované osoby nemusí být vykořisťovány pouze v prostředí prostituce, mohou se nacházet např. v nemocnicích či hotelech jako uklízečky, na stavbách či v malých dílnách.

• **Vaše práce může být i nebezpečná. Setkala jste se ve své práci s výhrůžkami nebo nějakým ohrožením?**

Snažíme se rizika, jak pro nás, tak pro klientky, snižovat na minimální úroveň. Máme

například neveřejnou adresu, utajené azylové ubytování. S každou klientkou sestavujeme bezpečnostní plán, jak se zachovat v případě ohrožení, jak rizika minimalizovat. Sociální pracovníce jsou vyškoleny. Rizika také konzultujeme s policií. Za poslední dobu byl snad pouze jeden telefonát, u kterého jsme měli podezření, že se může jednat o testování nebo výhrůžky.

• **Pracují ve vaší organizaci jako sociální pracovníci i muži?**

V současné době ne, ale La Strada ČR byla první z La Strad, která zaměstnala muže. V blízké době se chystáme uvítat jednoho nového mužského kolegu. Jeho hlavní činností bude práce na projektu inkluze na trh práce a dlouhodobé spolupráce s klientelou. Alespoň ze začátku však nebude pracovat při krizové intervenci a prvním kontaktu se ženami. Sexuální násilí je specifická oblast, která vyžaduje poměrně velkou citlivost, a to nejen od mužů, ale i od žen. Stále se však chápeme jako ženská organizace a počítáme s tím, že mezi našimi zaměstnanci budou do budoucna převažovat ženy.

• **Poslední otázka. Co vás přivedlo k tomu, věnovat se obchodovaným lidem?**

Pracuji ve svém oboru, jsem vystudovaná sociální pracovníce. Do La Strady jsem nastoupila proto, že jsem chtěla pracovat v ženské organizaci a zajímal mě genderový rozměr problematiky. O obchodování jsem toho moc nevěděla. V La Stradě mohu využít spoustu věcí, které jsem se naučila v minulých zaměstnáních či ve výcviku. Vzhledem k tomu, že nejen v profesi mě dlouhou dobu provází setkávání s Romy, tak mě také moc těší, že i v La Stradě můžu pracovat s romskou klientelou, a to ať již jako sociální pracovníce, tak i v prevenci. Přímalá práce s klientelou je vždycky dobrodružství společného objevování možností a to mě na ní moc baví.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Případy obchodování s lidmi

Marja

Marja (19) pochází z většího města v Litvě. Po vstupu Litvy do EU v květnu 2004 se v létě vydala na cestu po Itálii. Zhruba po dvou týdnech jí však kvůli neočekávaným výdajům došly peníze. Tehdy jí její známá, rovněž původem z Litvy, nabídla dobře placenou práci v Praze. Společně odcestovaly do Čech autem známé. Jako občanky státu Evropské unie neměly s přejezdem hranic problémy. Večer dojely do jakéhosi města, jehož název si Marja nezapamatovala. Byly unavené, do Prahy to bylo ještě daleko, tak se dohodly, že ve městě přespí. Na večeri zašly do nejbližšího motorestu.

Ráno Marja zjistila, že dveře jejího pokoje jsou zamčené a že jí v kabelce chybí doklady a mobilní telefon. V tu chvíli vstoupil do dveří jakýsi muž, který jí rusky oznámil, že dluží za cestu i za ubytování v hotelu hodně peněz. Dole již prý čeká zákazník. Když Marje došlo, že by měla dělat prostituci, rezolutně odmítla. Ten den ji poprvé brutálně zbil a pak ještě několikrát znásilnil.

Vyhrožování smrtí jí samotné nebo někomu z její rodiny v Litvě, bití a odpírání jídla za sebemenší prohrěšek se stalo na několik týdnů součástí Marjina života. Jak dlouho to přesně trvalo, si nepamatuje. Už po několika dnech přestala vzdorovat příkazům majitele klubu, navenek se dokonce tvářila spokojeně. Jak Marja říká, uvnitř již necítila nic, kromě touhy přežít a nebýt znovu bita.

Jednou, když obsluha baru byla mimo dům, podařilo se Marje zavolat z klubu do Litvy svému příteli. Ten okamžitě kontaktoval místní policii. Díky tomu, že Marja nakonec zjistila, ve kterém městě je, a také název klubu, kde ji drželi, trvala policejní akce na její záchranu jen několik hodin. Po jejím vysvobození nabídli policisté Marje služby nevládní organizace La Strada. Zpočátku nechtěla o svých zážitcích s nikým mluvit. Pracovnícům organizace Marja při prvním rozhovoru sdělila, že se chce ze všeho nejdříve vrátit domů do Litvy. Stále se bála obchodníků s lidmi, kteří vyhrožovali, že zabijí někoho z její rodiny. Třetí den se rozhodla, že policii vše vypoví. Nepřála si však, aby to zdrželo její návrat domů.

Marja u sebe nemá žádné doklady. Stěžuje si, že v noci špatně spí, bolí ji, jak říká, „v břiše“. V noci přemýšlí, zda nemůže být těhotná, menstruaci měla dostat před dvěma týdny. Má strach, že je nemocná. Jít k lékaři se však bojí. Doufá, že se vše spraví, až přijede domů. Neustále musí myslet na to, jak to, co se stalo, přijmou její rodiče, jak se na ni bude dívat její přítel... Strach má i přesto, že s rodiči po telefonu mluvila ona i pracovnice La Strady. Věří, že se jí podaří zapomenout.

Nadja

Nadja utekla do parku. Kromě vyčerpání necítila nic. Tam ji potkala bývalá spolužačka Jelizaveta. Nabídla jí práci v zahraničí. Až se vrátí, bude mít prý dostatek prostředků, aby i s dcerami mohla žít kdekoli na Ukrajině. Neviděla jinou cestu.

Pět let žila v manželství s mužem, který ji týral, znásilňoval a bil, často i v přítomnosti jejich dětí. Jedinkrát se s dcerami pokusila přestěhovat, našla si práci. Tehdy ji manžel našel, zbil ji a upozornil, že přijde o zaměstnání, pokud se k němu nevrátí. Obrátila se na policii, nepomohli jí. V práci se zanedlouho dozvěděla, že pro ni již nemají místo. Vrátila se tedy domů. Násilí se stupňovalo, manžel jí vzal doklady. Jednou, když přišla domů, našla v bytě cizí ženu, děti byly u babičky. Manžel ji vyhodil ze dveří. Tenkrát potkala v parku Jelizavetu.

Jelizaveta byla jediná, kdo ji vyslechl. Ještě ten den zavolala babičce, která slíbila, že se postará o obě dcery, a pak odcestovala do Kyjeva. Zde jí měly být zajištěny potřebné doklady. Letenka i pas byly vystaveny na cizí jméno. Tváří v tvář výhrůžkám vůči dětem a výši dluhu za cestu do Kyjeva a doklady se neodvážila odmítnout.

V Paříži na letišti čekal Oleg. Odvezl Nadju do jakéhosi baru. Když jí předával prádlo, ať se jde převléknout, Nadja se ohradila. Zbil ji a znásilnil. Tak to trvalo několik dní, Nadja nedostala jíst, hlídali ji a znásilňovali další muži. Za několik dní přestala vzdorovat. Už si nepamatuje, jak dlouho tam byla. Zpočátku se pokusila utéct. Byla vyčerpaná a dezorientovaná, nedokázala francouzsky požádat o pomoc a policie se bála, protože přijela na falešný doklad, jak jí Oleg několikrát zdůraznil. Chytili ji, byla brutálně zbita a zamčena ve sklepe bez jídla, ve tmě a chladnu. Ještě jednou a zabijí ji. Pamatuje si, že to na ni křikl Oleg, než zabouchl dveře sklepa. Nikdo ji nebude postrádat, ať si vzpomene na Natašu... Ta zmizela před několika dny.

Přestala vzdorovat. Snažila se o jediné, vyhnout se krutému násilí, přežít. Po několika měsících jí oznámili, že pojede do Německa. Naložili ji do auta. O útěk se nesnažila. V noci dorazili do nočního klubu, kde Nadju převzal jakýsi muž. Hovořil řečí, která se vzdáleně podobala ruštině. K ránu do klubu vtrhla policie. Nadju odvezli. Zjistila, že je v Čechách.

Na policii se Nadja snažila vše popravdě popsat. Na otázku, proč se nepokusila o útěk vícekrát, nedokázala odpovědět. Nedokázala si také vzpomenout na mnoho detailů z pobytu v Paříži či z cesty do Čech. Nepoznávala muže na fotografiích, které jí předkládali, nedokázala je popsat, vzpomíná si jen, že odjížděla z Ukrajiny na podzim.

Nadja spolupracuje s La Stradou již čtyři měsíce, intenzivně se učí česky a hledá práci. S policií spolupracuje. Stále má zdravotní obtíže a noční můry z toho, co se stalo. Chtěla by se rozvést a získat své děti do ČR.

Anna:

Doma v Moldávii měla Anna dvě malé děti. Přestože vystudovala střední odbornou školu, byla již dlouho nezaměstnaná. Její situace byla natolik tíživá, že se rozhodla hledat svou šanci v zahraničí. Měla známé, které již nějakou dobu pracovaly v České republice. Zařídila si vízum a vydala se do Prahy, kde byla dohodnuta schůzka se zástupcem úklidové firmy, který jí měl zprostředkovat zaměstnání. Do Prahy přijela ve středu v poledne. Zástupce firmy na ni však na dohodnutém místě nečekal. Po několika hodinách se jí podařilo zkontaktovat svou známou a u ní se ubytovala. Trochu peněz s sebou měla, ale ty brzo došly a známá ji dále zdarma ubytovávat nechtěla. Nevěděla, co má dělat, byla zmatená, nevyznala se v Praze. Na ulici ji oslovil krajan a nabídl jí práci – mytí nádobí v restauraci. Přijala. Místo, kam ji však nakonec odvezl, byl sklep. Zde byla zavřena a nucena spolu s dalšími ženami šít košile. Plat nedostávala, pouze stravu. Ven směly pouze v doprovodu jednoho z hlídačů...

Jména, některé detaily a místopisné údaje byly v zájmu ochrany klientek změněny.

Účinnou pomoc poskytují interdisciplinární týmy

I v České republice už funguje model interdisciplinární spolupráce při řešení případů domácího násilí. Pilotní projekt byl realizován v Ostravě. Na jeho zavedení se velkou měrou podílela PhDr. **Marie Šedivá**, viceprezidentka Bílého kruhu bezpečí (BKB).

PhDr. Marie Šedivá

• Kdo a co stálo u projektu tzv. interdisciplinárních týmů?

Projekt Interdisciplinární přístup k řešení případů domácího násilí v Ostravě jsme ve spolupráci s partnery realizovali od konce roku 2002 do počátku roku 2005.

Myšlenka tohoto projektu na pomoc osobám ohroženým domácím násilím nevznikla v Bílém kruhu bezpečí náhodou. Je jedním z projevů dlouhodobé angažovanosti našeho sdružení v této problematice, k níž nás přivedly potřeby klientů, kteří se na nás obracejí v šesti našich poradnách po celé republice. Projekt je také jedním z programových výstupů Aliance proti domácímu násilí, které jsme členem.

Od zřízení pobočky Bílého kruhu bezpečí v Ostravě v roce 1997 spolupracujeme s mnoha místními institucemi, počínaje policií přes sociální odbory až po nevládní sdružení, víme tedy, že problémem domácího násilí se rovněž zabývají, a to v rostoucí míře. A rovněž víme, že jen v úzké spolupráci všech zainteresovaných institucí lze obětím domácího násilí poskytnout účinnou pomoc. Uvedený projekt není prvním příkladem takové spolupráce. Navazuje na aktivity, které jsme v Ostravě rozvíjeli již v minulých letech, zejména na monitoring výskytu domácího násilí ve vybrané městské části realizovaný ve spolupráci s městským ředitelstvím Policie ČR, odborem sociálních věcí magistrátu a katedrou psychologie a sociální práce Ostravské univerzity.

• Jací odborníci, z kterých oborů pracují v těchto týmech?

Když jsme se v roce 2002 rozhodli iniciovat ve městě vznik interdisciplinárního týmu, věděli jsme, že oslovením potenciálních partnerů nečiníme krok do neznáma. S nabídkou spolupráce na projektu jsme se obrátili na deset místních organizací ze státní správy, samosprávy i z oblasti nevládní, a všechny tyto organizace ve vyjádření svých vedoucích pracovníků účast v týmu bez váhání přijaly. Toto gesto jsme chápali nejen jako projev

zájmu přispět k řešení problému domácího násilí v našem městě, ale i jako projev důvěry v Bílý kruh bezpečí – a toho si velmi vážíme.

Do projektu se zapojily tyto místní (ostravské) instituce: Policie ČR – městské ředitelství, městská policie, oddělení prevence kriminality magistrátu, oddělení sociálně-právní ochrany dětí magistrátu, přestupkové odd. úřadu měst. obvodu Ostrava-jih, Manželská a předmanželská poradna, Krizové centrum pro děti a rodinu, sociální odd. fakultní nemocnice, Charitní dům sv. Zdislavy, praktická lékařka. Záštitu nad projektem laskavě převzal hejtmán Moravskoslezského kraje Evžen Tošenovský, finanční podporu poskytly Philip Morris ČR, a. s., Moravskoslezský kraj a Statutární město Ostrava.

• Co je stěžejním cílem projektu?

Hlavním výstupem projektu je model interdisciplinární spolupráce při řešení případů domácího násilí na komunitní úrovni. Modelový systém pomoci obětem domácího násilí zavádí interdisciplinární spolupráci institucí podílejících se ve městě/regionu na řešení problemati-

ky domácího násilí a zaměřuje se na kvalitu prvního kontaktu ohrožené osoby se systémem pomoci. V teoretických východiscích se model opírá o některé zahraniční prameny, ale v praxi vychází jen z vlastních znalostí a zkušeností ostravských realizátorů pilotního projektu a představuje původní know-how.

Model byl vytvořen se záměrem diseminace (přenosu) do dalších měst/regionů v ČR. Pro tento účel je zpracován do manuálu, který Bílý kruh bezpečí vydal v roce 2005 s finanční podporou Evropské unie a České republiky.

• Bude realizován i v jiných městech?

V roce 2005 byl přenos modelu do jiných měst/regionů ČR také již zahájen. Prvním z nich je Ústí nad Labem, dalším Brno, zájem projevily Opava, Nový Jičín, Kutná Hora, Frýdek-Místek, Vsetín. Tomuto zájmu se jak centrála BKB, tak ostravská pobočka a její partneři z interdisciplinárního týmu snaží vyhovět poskytnutím informací zainteresovaným osobám a prezentacemi tématu na přednáškách pro odbornou veřejnost.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Američtí odborníci hovořili o institutu vykázání

Nelehký úkol uspořádat on-line konferenci mezi českými a americkými odborníky na domácí násilí (DN) si vytkla Bc. **Jiřina Foltysová** (26), studentka Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Pro tento účel vznikla webová stránka www.domacinasili.info.

Při své činnosti spolupracuje s neziskovými organizacemi a policejními sbory v ČR a USA. Zaměřuje se na studium dynamiky domácího násilí, ohodnocování nebezpečnosti vztahu, metodiku prvotního zásahu policie, taktickou a trendovou analýzu zločinu. Je členkou Mezinárodní asociace analytiků zločinu.

Bc. Jiřina Foltysová

• Co vás přivedlo k problematice DN a ke spolupráci s policií?

Již od střední školy se věnuji problematice mezilidských vztahů a násilí. Systematicky usiluji o spolupráci a zpětnou vazbu s co nejširším spektrem profesí, odborníků i laiků. Jejich mnohdy odlišné pohledy považuji za velmi přínosné jak lidsky, tak profesionálně. Umožňují mi odkrývat komplexitu studovaného jevu a v návaznosti i navrhovat řešení.

S tématem domácího násilí jsem se poprvé setkala během svých univerzitních studií v USA, například v kursech viktimologie, kriminologie a týrání dětí. Hned mě zaujal paradox, kdy je na násilí v rodině nahlíženo odlišně než na nějaký jiný typ násilí. Je vnímáno jako „neškodné“ i přes jeho prováznost se všemi sférami lidského života.

• Na jakých projektech, tématech spolupracujete s policií ČR?

Městské ředitelství Policie ČR Brno (dále jen MŘ) svými aktivitami již dlouhodobě demonsthuje svůj zájem o problematiku policejní intervence u případů domácího násilí a potřebu posílit vzdělávání.

Společně jsme již spolupracovali na několika projektech, které měly za cíl zmapování současného stavu policejní intervence, následované vytvořením metodického pokynu, specializované skupiny pro řešení domácího násilí a vzdělávacího programu.

Například mnou provedený výzkum v roce 2004 u MŘ poukázal na negativní vliv absence metodického pokynu a vzdělávacího programu na výkon policistů. Ve srovnání s Bostonem v USA se policisté v Brně nemohli opírat o metodiku, a tak se řídili svými vlastními „instinkty“, tedy postoji a zkušenostmi s problematikou domácího násilí, které byly mnohdy předsudečné. Tento fakt v kombinaci s neporozuměním problematice pak mnohdy vedl k taktickým chybám. Těmito chybami byl ohrožen nejen vývoj případu (například nedostatečná či nesprávná dokumentace důkazů), ale především účastníci zásahu, jak oběť, tak sami policisté.

I v *Police Response to Domestic Violence* (Foltysová, 2004) jsem dospěla k závěrům, které jsou konsistentní s argumentací mnoha studií poukazujících na negativní vliv osobních postojů policistů na jejich pracovní výkon (Robinson, 2000; Harrison, Esqueda, 1999 In Foltysová, 2004).

V reakci na závěry studií vedení MŘ vytvořilo skupinu Domácí násilí (2005) (inspirována podobnou jednotkou u bostonské policie, u které jsem stážovala), předběžného metodického pokynu a vzdělávacího programu ve spolupráci se Střední policejní školou v Brně (2005, nerealizovány) a dále MŘ participovalo na vytvoření a činnosti interdisciplinárního týmu.

Projekt On-line konference Domácí násilí USA–ČR (2005–2006) tedy navázal na předchozí spolupráci a byl vytvořen pro potřeby policistů u MŘ a dalších zájemců z řad odborné veřejnosti a policie. Cílem bylo jak představení nových témat, která v ČR ještě nebyla otevřena, tak diskuse o zkušenostech různých profesí s jedním aspektem problematiky. Dále jsme chtěli představit názory celého spektra od nejnižších článků až po nejvyšší vedení. Také jsme chtěli demonstrovat mož-

nosti projektů založených pouze na dobrovolnících.

• Předpokládám, že jde o váš nápad uspořádat internetovou diskusi mezi americkými experty na DN a českými zájemci o tuto problematiku. Co vás vedlo k tomu, diskusi realizovat? Co vše předcházelo započetí projektu?

Myšlenka uspořádání konference je více než tři roky stará. Váže se na již zmiňovaný výzkum provedený na MŘ v roce 2004, který zdůrazňuje nutnost vytvoření metodického pokynu a vzdělávacího programu, které by sjednotily a zefektivnily policejní postup.

Chtěla jsem představit komplexnost problematiky, ale i různost pohledů (jak teoretických, tak profesních) na její řešení. Bohužel jsem musela postupem času uznat, že uspořádání tradiční konference v zamýšleném rozsahu je nad mé síly, a to především z ekonomických důvodů. Proto jsem hledala alternativu. S nápadem přesunutí projektu na internet přišel můj kolega detektiv Paul Jarosiewicz. Koncept jako takový ale není novinkou. V USA běžně probíhají on-line diskuse mezi laickou i odbornou veřejností na různá témata. Projekt Harmony mezi americkými a ruskými, kavkazskými a ukrajinskými experty byl mou hlavní inspirací.

Samotné realizaci předcházely intenzivní průzkum podobných projektů. Cílem bylo poučení se a vyvarování se chyb identifikovaných při jejich realizaci. Dále jsem po konzultacích s experty (namátkou: Paul Jarosiewicz, cambridžská policie, Marilee Hunt, předsedkyně guvernérovy komise pro domácí a sexuální násilí, Massachusetts, Brenda Bond, Harvardova univerzita) sestavila seznam témat, která mají být účastníkům představena.

K jednotlivým oblastem jsme vybrali a následně kontaktovali experty. Při budování

podpory pro projekt jsem ho také prezentovala například před guvernérovou komisí pro domácí a sexuální násilí, Boston, nebo na konferenci Mezinárodní asociace analytiků zločinu, Washington DC. Současně jsem oslovila MŘ, které nad projektem v ČR převzalo záštitu.

Velmi příjemně mě překvapil zájem a ochota pomoci u mých amerických kolegů. Během tří týdnů intenzivních jednání byl expertní panel naplněn. Nikdo z oslovených mne neodmítl, všichni se zúčastnili bez nároku na honorář. Dále musím vyzvednout práci všech dobrovolníků, a to především našeho webového programátora Bc. Martina Gavendy. Bez jejich zaujetí a pomoci by projekt nebylo možno uskutečnit v daném rozsahu a bezplatně.

• Kolik se diskuse účastnilo osob? Jaké bylo rozložení českých účastníků (experti, vedení policie, pořádková policie, neziskovky, justice)?

Zaregistrovalo se nám 180 účastníků (z toho 47 % policie, 29 % služby, 11 % ministerstva, krajské úřady, magistráty, městské části, 7 % akademičtí pracovníci, studenti, 6 % soudy, státní zastupitelství).

Na otázky odpovídalo pět expertů z ČR a 27 z USA (a další tvořili poradní skupiny). První den konference stránku navštívilo 107 účastníků, druhý den 74 účastníků, třetí den 55 účastníků. V současnosti naše stránky denně navštěvuje v průměru 100 osob (březen 2006). Jejich zájmu si velice vážíme a snažíme se stránky průběžně doplňovat o aktuality a další materiály.

• O jaká témata se nejvíce čeští experti zajímali?

Z české strany nelze nalézt jedno nejdiskutovanější téma. Experti se nejvíce zajímali o problematiku vykázání, legislativní úpravu, postih pachatelů, policejní postupy, terapie

pachatelů, práci s obětí a efektivní intervenci, a prevenci.

• Každý konferenční den měl své téma. Co zajímalo české odborníky v oblasti právních postupů k řešení domácího násilí?

Jednoznačně nejdiskutovanějším tématem se stala problematika vykázání, následovaná právní úpravou domácího násilí a slídění.

Otázky reagovaly na zavedení vykázání v České republice, které je doprovázeno argumentací oponentů varujících před jeho snadným zneužitím. Účastníci se například ptali na zkušenosti Američanů s podobným institutem, na mechanismy, jak zneužití předejít.

• Druhý den se zaměřil na téma docela konfliktní, policejní přístup k případům DN a výcvik. Jaká témata se probírala?

Nelze jasně říci, které téma upoutalo nejvíce pozornosti. Diskuse se vedla například o upravení institutu vykázání, vzdělávání pracovníků institucí (zejména soudců a policistů), možnost použití § 215a trestního zákona, řešení a postupu u počátečních fází domácího násilí. Experti také reagovali na dotazy týkající se podílu orgánů činných v trestním řízení na prevenci násilí. Dále se probírala ochota oběti spolupracovat během vyšetřování, identifikace primárního agresora a falešné oběti.

• Poslední den se diskutovalo o prevenci a službách poskytovaných osobám zasaženým domácím násilím. Co je tedy na poli prevence poskytování služeb nejžehavějším problémem?

Nejvíce zájmu upoutala témata práce s obětí, pachatelem, dětmi a individualizace poskytovaných služeb. Byla otevřena také témata práce s minoritami, osobami s jinou sexuální orientací, postiženými a imigranty.

Diskuse poukázala i na alarmující stav, kdy v ČR neexistuje ani jeden program specializující se na terapii pachatelů. Dalším tématem byla problematika nově zaváděných intervenčních center a jejich začlenění do současného systému poskytování péče.

• Jaké závěry vzešly z internetové diskuse?

Dohodli se účastníci internetové konference na další spolupráci? Plánuje se další konference?

Diskutované zkušenosti účastníků znovu potvrdily existenci mýtů o domácím násilí, jak u odborné, tak laické veřejnosti. Účastníci se shodli na nutnosti individuálního přístupu k jednotlivým klientům a nezbytnosti zavedení terapie pachatelů. Jednotný názor byl i na potřebnost zavedení systematického vzdělávacího programu.

ní jak laické, tak především odborné veřejnosti (policie, soudy, státní zastupitelství a další), doprovázené vytvořením metodik.

Naopak nejednotnost názorů se vyskytla v problematice kriminalizace domácího násilí, vykázání (zda má vykázání provádět policie, nebo soudy), možnosti aplikace a neúčinnosti skutkové podstaty trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě ve smyslu § 215a trestního zákona.

Účastníci projevíli zájem na pokračování projektu, a proto také v současnosti uvažují o tématu další konference.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

CENTRUM PRO STUDIUM DEMOKRACIE A KULTURY představuje:

REVUE POLITIKA

- exkluzivní právní časopis pro politiku, společnost a kulturu se sedmáctiletou tradicí
- pravidelná literární kulturní příloha Proglas
- komentáře, analýzy a eseje nejlepších českých autorů
- rozhovory se zajímavými osobnostmi
- překlady z prestižních zahraničních časopisů
- stránky věnované problematice Evropské unie
- knižní novinky týkající se politiky a všeho, co s ní souvisí
- kvalitní, nikoli však úzce odborné texty

Časopis vychází desetkrát do roka v rozsahu cca 40 stran formátu A4.
Cena jednoho čísla je 66 Kč. Půlroční předplatné činí 310 Kč, roční 600 Kč.
UKÁZKOVÉ ČÍSLO ZDARMA!

Aktuální číslo 3/2006:

BOHUMIL PEČINKA: ODS v roce 2010
LUBOMÍR NONDEK: Zelení se představují
MIROSLAV TUČEK: Proč zanikla IPB?
KAREL KRÍŽ: Proč socialisté nenávidí kapitalismus?

Bližší informace o časopise a jeho vydavateli naleznete na adrese www.cdk.cz

Policie: Hledání pravdy přímo v krizových situacích není jednoduché

Městské ředitelství Brno Policie České republiky převzala záštitu nad on-line konferencí o domácím násilí. Na jeho půdě vznikla v roce 2005 Skupina domácí násilí. Členové analyticko-právní skupiny kanceláře ředitele poručík Mgr. **Drahomíra Zemene** a poručík Mgr. **Vladimír Vedra** úzce spolupracují se Skupinou domácí násilí. D. Zemene (25) se věnuje problematice domácího násilí již od dob studií na Západočeské univerzitě v Plzni, kde absolvovala právnickou fakultu. V. Vedra (26) vystudoval Právnickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně.

*Mgr. Drahomíra Zemene
Mgr. Vladimír Vedra*

• Jak hodnotíte z hlediska policie výsledky projektu – internetové diskuse?

Šlo o to, upozornit na problematiku domácího násilí a poskytnout policistům (a nejen jim) možnost dozvědět se informace o způsobech jejího řešení u nás i v USA. Webové stránky byly rozděleny do částí, kde bylo možné načerpat informace k různým aspektům problematiky, a do částí umožňující interaktivně se zapojit do diskuse formou pokládání otázek expertům nebo přímo účasti v chatové diskusi.

V chatových diskusích s českými i americkými experty, kterých se mohli účastnit všichni přihlášení, se ukázalo, že problémy, které řeší policisté v Brně, nejsou nijak odlišné od

problémů, které řeší jejich kolegové jinde v ČR a dokonce se nijak výrazně nelišily od problémů v USA. Například se jedná o to, jak rozeznat skutečnou oběť od falešné, jak pracovat s obětí, která odmítá pomoc a spolupráci, problémy v oblasti vzdělávání atd.

Konkrétní měření dopadu konference je s ohledem na její cíle velmi obtížné, ale na úspěch projektu lze částečně usuzovat i z počtu účastníků, kteří projevíli o projekt zájem, a částečně i z individuálních reakcí některých z nich. Z obou těchto parametrů lze dovodit, že konference svůj účel splnila a nadále i plnit bude, jelikož se i v současné době stále zvyšuje počet návštěvníků našich stránek, což nás samozřejmě velice těší.

• V jakých oblastech jste se nejvíce inspirovali?

Šlo nám zejména o porovnání situace u nás a v USA z hlediska přístupu a způsobů řešení problémů spojených s fenoménem domácího násilí. Zajímala nás zejména aktuální problematika vykazování, metody ohodnocování nebezpečnosti, postupy při zásahu na místě činu, identifikace primárního pachatele a falešné oběti.

Inspirativní byly určitě i jednotlivé programy pro oběti i pachatele domácího násilí, což je oblast, ve které stojí USA daleko před námi a kde je možné určitě sbírat mnoho zkušeností.

Získané informace například MŘ využívá k zlepšení postupů, i pro připravované školení našich policistů.

• Jaké bariéry je nutné odbourat, aby policie mohla efektivně bojovat s domácím násilím (DN)?

Jedná se o velice širokou otázku a odpověď je nutné rozdělit do několika částí. Překážky existují uvnitř Policie ČR i vně.

Pokud jde o vnitřní problémy, jedná se zejména o zajištění kvalitního proškolení policistů v souladu s metodickým pokynem, který však ještě není vytvořen. Cílem je seznámit policisty se specifiky domácího násilí. Je třeba se zaměřit i na celkovou změnu postojů, jež jsou někdy stále pod vlivem stereotypů. Důležitá je také změna přístupu některých nadřízených.

Vnější bariéry se týkají i postojů společnosti. Snahy policistů a obětí o nápravu stavu často narážejí na lhostejnost okolí a nechuť angažovat se v problémech jiných.

Ve srovnání s některými státy chybějící stále v České republice odborná pracoviště zaměřená na programy pro pachatele domácího násilí. Chybí také provázanost institucí pomáhajících obětem.

Postupně se daří v uvedených oblastech situaci zlepšovat. Ale prostor ke zlepšení je možné vidět i jinde – např. ve výchově na školách i v rodině, v systému poskytování služeb i v legislativní oblasti.

• Co je potřeba udělat, aby policejní složky mohly být systematicky vzdělávány v oblasti DN?

Systematické školení policistů naráží na mnoho překážek. Například na malý zájem a vůli některých vedoucích pracovníků dopro-

vázený nezájmem odborné i laické veřejnosti, nedostatek materiálních i personálních zdrojů, nastavení současného systému.

Policie ČR je pověřována řadou úkolů, z nichž musí být za současných ekonomických a personálních podmínek obtížně voleny priority. Policista účastnící se školení nemůže v téže době vykonávat vlastní policejní práci, přičemž domácí násilí není jedinou oblastí, ve které je zapotřebí se systematicky vzdělávat. Uvědomujeme si, že nedostatečně kvalifikovaný policista nemůže odvádět kvalitní práci, ale vzhledem k současnému personálnímu stavu je prioritou zajišťování plnění našich úkolů, což odsunuje vzdělávání na druhou kolej.

Můžeme však s potěšením konstatovat, že i zde se situace lepší a v návaznosti na zákon na ochranu před domácím násilím se jeví školení policistů jako neopomenutelné. Například v Brně již proběhlo školení skupiny Domácí násilí a v červnu je v rámci činnosti brněnského interdisciplinárního týmu plánováno proškolení cca 370 policistů, a to jak policistů řadových, tak hlubší školení skupiny Domácí násilí a středního managementu.

• Mnoho obětí si stěžuje na to, že policie přijede po ohlášení domácího násilí v rodině, vyslechne účastníky konfliktu a zase odjede, aniž z násilí vyvodí nějaké důsledky. Co je tedy příčinou toho, že policie nijak nezasáhne? Jen špatná legislativa?

Částečně mohu odkázat na to, co již bylo řečeno výše o přístupu k násilí mezi blízkými osobami – stále je takové násilí někdy vnímáno i ze strany policie jako něco privátního, do čeho by se nemělo příliš zasahovat. Ale situace se mění, i v důsledku osvěty.

Je třeba upozornit na fakt, že na rozdíl např. od neziskových organizací by měli policisté zachovávat zcela objektivní přístup. Hledání pravdy přímo v krizových situacích není jednodu-

ché. Obvykle při příjezdu policistů na místo není na první pohled patrné, co příjezdu předcházelo, a chybí důkazy o násilí. Policista tedy a priori nemůže přistupovat ke všem informacím od potenciálních obětí jako k faktům.

Dalším problémem jsou často nerealistická očekávání, a to na straně oběti i veřejnosti. Policista po příjezdu nemůže během 30 minut odstranit problém, který zde vznikl několik let nebo dokonce desetiletí!

Otázkou je také to, co by měl policista na místě dělat, aby předešel dalším útokům, a zdali vůbec se dá recidivě předejít. V současnosti není možností tak mnoho. Opomeneme-li tzv. domluvu, která zpravidla problém neřeší, můžeme v některých případech násilníka krátkodobě omezit na osobní svobodě nebo umístit do protialkoholní záchytné stanice. Podmínky jsou však přísně stanoveny zákonem, a nezáleží tedy jen na policistovi a jeho vůli. Navíc je třeba upozornit, že ani tyto nástroje samotný problém nevyřeší – násilník se pak vrací domů a policie nemůže poskytnout oběti permanentní ochranu.

Neustálé výjezdy na stejná místa také vyvolávají frustraci nejen na straně obětí, ale i u policistů, kteří mohou nabýt dojmu, že i přes jejich prvotní snahu se situace nelepší. I proto patří výjezdy k případům domácího násilí pro policisty mezi nejneoblíbenější.

Další možností je vedle řízení o přestupku (které zpravidla také mnoho nevyřeší) ještě trestní řízení. Co však lze očekávat od něj? U nejtěžších případů samozřejmě nepodmíněný trest pro pachatele (někdy i proti vůli oběti), avšak často se jedná o prvotrestané pachatele, kde soud v případech lehčích zranění přistupuje k podmíněnému trestu nebo jiným formám potrestání. Tedy ani zde se problém násilí neřeší.

• A co legislativa?

Co přinese nová legislativa, umožňující

pachatele vykázat ze společně obývaných prostor, těžko předjímat. Panuje zde velký strach před zneužitím ze strany tzv. falešných obětí.

Od policie často oběti, ale i pomáhající profesionálové očekávají více, než je v jejich silách. Celkem častý je přístup „když vše ostatní selhalo, zavoláme policii“. O to větší je pak frustrace oběti, když ani policie není někdy schopna poskytnout účinnou pomoc. Ta však spočívá v koordinovaném postupu všech zúčastněných složek a zejména v ochotě oběti samotné svůj problém řešit.

• Jaký postup plánujete, aby policisté lépe zaváděli a používali nově vytvořené nástroje k řešení DN? O jaké nástroje jde?

Hlavním nástrojem, který dává nová legislativa policii do rukou, je možnost vykázaní násilné osoby na dobu 10 dnů. Na vykázaní by měla navazovat pomoc oběti ze strany intervenčního centra, které bude od policie o vykázaní informováno.

Postupy jsou v zásadě dva hlavní. Jednak je to již zmiňované proškolení a s ním spojená změna pohledu policistů na řešení domácího násilí. Druhým je vydání metodického návodu pro policisty, jak postupovat. Návod ve formě interního aktu řízení by měl obsahovat nejen vysvětlení specifik domácího násilí a doporučené kroky pro postup na místě incidentu, ale také rozvedení obecných povinností předpokládaných novou legislativou, například kritéria pro vykázaní či kontakt s intervenčními centry. Tato metodika by také měla navést policisty k tomu, jakým způsobem přistupovat k obětem i násilníkům a jak využívat efektivně svých oprávnění při kontaktu s nimi.

Práce na této metodice byly již v rámci policejního prezidia zahájeny a snad budou dokončeny s dostatečným předstihem, aby bylo možné policisty i náležitě proškolit.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Otazníky domácího násilí

V tomto čísle jsme pro vás připravili anketu na téma domácí násilí (DN). Domácí násilí zahrnuje násilí fyzické, sexuální, psychické, ekonomické a sociální izolaci. Odehrává se obvykle „beze svědků“ a mezi osobami, které k sobě mají (či měly) blízký vztah. Výzkumy v České republice přinášejí šokující údaje o výskytu domácího násilí, z nichž jednoznačně vyplývá, že máme co do činění s významným celospolečenským problémem. V následujících řádcích si můžete přečíst, co si o něm myslí několik vybraných respondentů.

Otázky:

- 1. Je domácí násilí podle vás privátní záležitostí, nebo ji mají řešit státní orgány?*
- 2. Myslíte si, že domácí násilí je skutečně závažný problém, nebo jde o „nafouknutou bublinu“?*
- 3. Děje se domácí násilí jen na ženách, nebo může postihnout kohokoliv v rodině, třeba i seniora nebo muže?*
- 4. Jaké kroky byste podnikl/a, když byste se dozvěděl/a o případu DN? Jak byste řešil/a DN?*

Adéla Lopatková, 38 let, učitelka

1. Podle mého názoru by domácí násilí měly řešit státní orgány. Málokdo si tento problém vyřeší sám a pachatel domácího násilí není nijak potrestán.

2. Jde o závažný problém, ale poněvadž se o něm moc nemluví, společnost si myslí, že není. Opilci v ulicích jsou všem na očích, proto proti nim státní orgány zasahují. Domácí násilí je ale páčáno mimo zraky okolí, proto není tak snadné ho odhalit a bojovat s ním.

3. Myslím, že postihuje převážně ženy. Jde ale o to, že pachatel využívá své fyzické síly a převahy, takže domácí násilí může být klidně páčáno ženou, pokud je obětí někdo slabší – např. senior. Postihovat může i děti, ale o tom už se asi nemluví jako o domácím násilí, ale o týrání dětí.

4. Pokud by se to týkalo lidí z mého blízkého okolí, nejprve bych se s nimi snažila promluvit a přimět je, aby to řešili vlastní iniciativou, popřípadě bych je podpořila a nabídla pomoc. Pokud by se oběť bála svůj problém řešit a mluvit o něm, asi bych s její situací seznámila příslušné orgány. Nevím ale, jestli by to mělo smysl, protože oběť by to musela sama přiznat a možná by její strach byl silnější a zapřela by jakýkoliv problém.

Karol Šebesta, 23 let, student fakulty elektrotechniky a informatiky

1. Ide hlavne o násilie, no a násilie páchané na ľuďoch (prípadne na zvieratách) by mala riešiť polícia alebo iná organizácia, ktorá bude na tento účel založená, so súdnou mocou. A či je to privátna záležitosť? Ťažko povedať – myslím si, že každý „normálny človek“ by sa s tým mal vysporiadať sám, ale zase, nie

všetci sú natoľko silní, aby také niečo odhalili, poprípade zastavili už v počiatku – napr. deti alebo ľudia s postihnutím, atď.

2. Myslím si, že je to skutočný problém, ale mnohí ľudia ho nevidia, alebo skôr ani nechcú vidieť.

3. Myslím si, že násilie páchané na ženách je častejšie a viac známe než na mužoch. Ale nepopieram fakt, že aj muži (napriek svojej sile a veľkej kope testosteronu) sú obeťami domáceho násillia. Pravdepodobne ide o starších alebo moc mladých mužov, alebo nejakým spôsobom „zlomených“ chlapov.

4. Keby som sa dozvedel o takom prípade, ktorý by sa priamo netýkal mojej rodiny a blízkych známych, tak ... nemôžem povedať, že by som to išiel okamžite nahlásiť na políciu, pretože by som vám klamal. Nemôžete predsa napochodovať na políciu s tým, že máte iba podozrenie na to, že niekto – niekoho – niekde týra. Ide o veľmi závažne obvinenie a váš úsudok nemusí byť vždy správny. Krivým slovom narobíte viac škody ako úžitku. Naviac nemusíte vedieť, s kým máte tu česť, či ten násilník sa neotočí proti vám. Pravdepodobne by som asi skryl hlavu do piesku a ignoroval to. Nie preto, že by mi to bolo ľahostajné, ale zo strachu. Strach má v dnešnej dobe veľa ľudí. Je to až tragicky smiešne, ale je to tak ... ľudia sa boja spravodlivosti, boja sa otvoriť ústa a biť sa za svoje. Za minulého režimu nemohli, teraz môžu, ale boja sa. Nepatrím medzi tu elitu sebaistých jedincov našej spoločnosti, ktorí sú až vražedne neomylní, a preto by som váhal. Som za to, aby domáce násilie zmizlo z povrchu zeme, ale nechcete po mne, aby som udával ľudí! Veď to je návrat k tomu, čo tu už raz bolo (k totalite). Môj postoj je asi veľmi sebecký (za predpokladu, že domáce násilie sa

nedotýka mojej rodiny, alebo ľudí, na ktorých mi moc záleží). Ale ako by ste to riešili vy?

Antonín Vyhnanek, 30 let, student VUT Brno

1. Řešení domácího násillí státní institucí je nejenom nutné, ale i přímo nezbytné. Jestliže domácí násillí budou členové rodiny vnímat jako „normální věc“, je zde reálné nebezpečí, že do svého dalšího života přijmou tuto „morální deformaci“, která rozhodným způsobem ovlivní jejich další sociální vztahy. Ještě výrazněji toto platí zejména v situaci, kdy dochází k domácímu násillí mezi dospělými (rodiči) a děti jsou svědky domácího násillí. Potom lze i v této situaci na děti pohlížet jako na oběti domácího násillí. Domácí násillí je patologický jev s vysokou mírou nebezpečnosti právě z důvodů rostoucí intenzity jednotlivých projevů a také proto, že domácí násillí ohrožuje primární článek společnosti, kterým je rodina a stát má povinnost rodinu chránit. Avšak zásah státní instituce musí být vykonáván s velikým respektem k právům jednotlivých osob.

2. Vzhledem k důsledkům plynoucím z projevů domácího násillí (které mohou vyústit až v ohrožení života oběti domácího násillí), vysoké míry ohrožení základu společnosti a k náročnosti nápravy stavu po domácím násillí je domácí násillí rozhodně závažným jevem.

3. Obětí domácího násillí se může stát v podstatě kdokoli, bez omezení věku či pohlaví.

4. Volil bych diferencovaný přístup, podle charakteru domácího násillí. V každém případě bych se pokusil zprostředkovat kontakt mezi psychologem, právníkem a obětí domácího násillí s využitím některé veřejné instituce, např. rodinné poradny, psychologické poradny, Linky bezpečí, Linky bolesti apod. V případě,

kde došlo k prokazatelnému naplnění skutkové podstaty trestného činu (či přestupku), bych volil kontakt Policie ČR a oběti domácího násilí. V takové situaci, kde by nebylo možné vzhledem k povaze domácího násilí (okamžik napadení, znásilnění či během trvání útoku nebo omezené osobní svobody) zajistit kontakt Policie ČR a oběti, kontaktoval bych Policii ČR přímo a v případě, že by nebylo možné vyčkat příjezdu Policie ČR z důvodu ohrožení zdraví či života oběti domácího násilí, volil bych přímé zpacifikování agresora (nejlépe použitím něčeho hodně tvrdého).

Renata Mikysková, 21 let, studentka práv

1. Domácí násilí je čistě teoreticky privátní záležitostí a měla by se i privátně řešit.

Většinou ale nedochází k domácímu násilí oboustranně, tedy jedna strana je většinou poškozená a druhá strana je pachatelem domácího násilí. Bohužel pokud k domácímu násilí dochází, je jasné, že alespoň jedna strana na řešení nemá zájem, tento problém se privátně řešit nedá, a jelikož dochází k porušování alespoň jednoho ze základních práv či svobod, má postižená strana právo (povinnost) upozornit státní orgán na nedodržování těchto práv. Z privátní záležitosti se tedy stává objekt zájmu veřejných orgánů.

2. Já považuji ohrožení života či zdraví jednotlivce za závažný problém. Domácí násilí tedy rovněž.

3. Myslím, že ohrožen bývá většinou ten slabší jedinec (fyzicky nebo psychicky) – ať už v rodině, nebo ve společnosti vůbec. Asi se shodneme na tom, že žena je fyzicky slabší než muž, často i ekonomicky (například pokud se po delší dobu věnovala výchově dětí, na trhu práce se o jejím znevýhodnění ani nemusím dlouze zmiňovat)..., ale určitě mohou

nastat i případy týraného muže. Ostatně pokud splňuje alespoň jednu z úvodních definic domácího násilí, tak o tom není pochyb.

4. Nejdřív bych se asi pokusila navázat kontakt s obětí domácího násilí, a pokud by to bylo možné, snažila bych se jí nějak pomoci. Pokud ne, upozornila bych policii.

Petr K., 46 let, podnikatel

1. Domácí násilí je privátní záležitostí, ale měly by ho řešit státní orgány, minimálně snahou o větší osvětu a prevenci. Myslím, že hodně lidí neví, co si pod tímto pojmem přesně představit, nebo že to, co se u nich doma děje, je domácí násilí.

2. Nemyslím si, že by domácí násilí bylo zveličované. Naopak jsem přesvědčen o tom, že domácí násilí je stále velmi podceňované a znevažované.

3. Domácí násilí zcela určitě není výhradně záležitostí týrání žen. Víím o různých případech týrání seniorů vlastními dětmi, kteří z nich vytahají peníze, nechají na sebe přepsat jejich byt a pak jim ubližují fyzicky i psychicky a dávají jim najevo, že čekají, až zemrou.

4. Popravdě řečeno nad tím jsem nikdy nepřemýšlel. Pravděpodobně bych jednal podle závažnosti problému. Možná bych nejprve zkusil zavolat do některé poradny pro domácí násilí. V horším případě bych kontaktoval policii. Ale těžko říct, jak bych se v konkrétní situaci zachoval. Jsem člověk, který se nerad plete do cizích věcí.

Připravila Jana Kopřivová ■

Zákon na ochranu před domácím násilím byl definitivně schválen v Parlamentu ČR Dne 14. 3. 2006 hlasovali poslanci znovu o návrhu zákona na ochranu před domácím násilím, který jim byl vrácen ze Senátu. K přijetí usnesení byla nutná nadpoloviční většina všech poslanců, tedy souhlas 101. Ze 176 přítomných hlasovalo pro poslancův návrh 139 poslanců. Tím poslanci setrvali na svém původním stanovisku, které bylo v souladu s předloženým návrhem Expertní skupiny Aliance proti domácímu násilí. Dne 31. 3. 2006 jej podepsal prezident republiky.

V zákonu tak zůstaly tři pilíře: policie, justice a intervenční centra. Návrh zákona vznikl z iniciativy Bílého kruhu bezpečí v roce 2004 a byl zpracován osmi odborníky tohoto občanského sdružení ve spolupráci se čtyřmi experty z justice a z policie.

Jeho účinnost je stanovena od 1. 1. 2007. Poměrně dlouhá legisvakanční lhůta je nutná pro vyškolení policistů, soudců a pro vznik intervenčních center.

Převzato z webových stránek Bílého kruhu bezpečí

Návrh

zákona, kterým se mění některé zákony
v oblasti ochrany před domácím násilím

ČÁST PRVNÍ

Změna zákona o Policii České republiky

Oprávnění rozhodnutí o vykázání ze společného obydlí a zákazu vstupu do něj

§ 21a

Lze-li na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, je policista oprávněn toho, kdo je podezřelý z takového jednání, vykázat z bytu nebo domu společně obývaného s ohroženou osobou (dále jen „společné obydlí“), jakož i z jeho bezprostředního okolí. Součástí vykázání je rovněž zákaz návratu do vymezených prostor. Toto rozhodnutí je účinné v okamžiku, kdy bylo sděleno osobě, proti které směřuje. Osoba, proti níž vykázání směřuje, je poté povinna opustit místo, na které se rozhodnutí o vykázání vztahuje.

Není-li ten, vůči komu směřuje opatření podle odstavce 1, v době policejního zákroku přítomen ve společném obydlí, je policista takové

osobě oprávněn zakázat vstup do společného obydlí, jakož i do jeho bezprostředního okolí, a to i v době jeho nepřítomnosti. Toto rozhodnutí je účinné v okamžiku, kdy se o něm osoba, proti které směřuje, dozví. Osoba, které byl zakázán vstup do společného obydlí, poté nesmí vstupovat na místo, na které se toto rozhodnutí vztahuje.

Rozhodne-li policista o vykázání osoby ze společného obydlí nebo o zákazu vstupu do něj podle odstavců 1 a 2 (dále jen „vykázání“), vždy specifikuje prostor, na který se tato omezení vztahují, a stanoví rozsah bezprostředního okolí společného obydlí. O takto stanoveném prostoru je policista osoba, vůči které směřuje vykázání (dále jen „vykázaná osoba“), povinen poučit. Územní rozsah vykázání se určí podle míry požadavku účinné preventivní ochrany osoby ohrožené útokem podle odstavce 1 (dále jen „ohrožená osoba“).

Při provádění úkonů souvisejících s vydáním rozhodnutí o vykázání je policista povinen zajistit přítomnost nezúčastněné osoby, ledaže hrozí nebezpečí z prodlení.

O provedených úkonech a opatřeních sepíše policista neprodleně úřední záznam.

§ 21b

Rozhodnutí o vykázání se vydává bez projednání věci a z úřední povinnosti, přičemž souhlas ohrožené osoby se nevyžaduje.

Rozhodnutí o vykázání se písemně vyhotoví do 24 hodin od vstupu policisty do společného obydlí. Vyhotovené rozhodnutí se v opise doručí vykázané osobě a ohrožené osobě. Opis rozhodnutí o vykázání doručí policista do 24 hodin od jeho vydání spolu s opisem úředního záznamu podle § 21a odst. 5 příslušnému intervenčnímu centru; v případě, že ve společném obydlí, na které se rozhodnutí o vykázání vztahuje, žije nezletilá osoba, doručí se opis rozhodnutí o vykázání spolu s opisem úředního záznamu ve stejné lhůtě též příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Opravným prostředkem proti rozhodnutí o vykázání je odvolání, které nemá odkladný účinek.

Při vydání rozhodnutí o vykázání se postupuje, nestanoví-li tento zákon jinak, podle správního řádu.

§ 21c

Rozhodne-li policista o vykázání, vyzve vykázanou osobu, aby mu vydala všechny klíče od společného obydlí, které drží, a vykázaná osoba je povinna klíče vydat. Policista zároveň poučí vykázanou osobu o následcích neuposlechnutí takové výzvy. Policista je dále povinen umožnit vykázané osobě, aby si nejpozději při výkonu rozhodnutí o vykázání vzala ze společného obydlí věci sloužící její osobní potřebě, osobní cennosti a dokumenty, a ve lhůtě do 24 hodin od výkonu rozhodnutí o vykázání pak další osobní věci a věci nezbytné pro její podnikání nebo výkon povolání.

Vykázané osobě poskytne policista informace o možnostech jejího dalšího ubytování a v souvislosti s tím i nezbytnou součinnost. Policista je dále povinen vykázanou osobu poučit o jejím právním postavení, o jejích

právech a povinnostech a o dalším možném postupu ve věci a za tímto účelem policista vyžádá od vykázané osoby adresu pro doručování.

Ohroženou osobu poučí policista o možnosti podání návrhu na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu a o možnosti využití psychologických, sociálních nebo jiných služeb v oblasti pomoci obětem násilí. Je-li toho třeba, přivolá policista ohrožené osobě nezbytnou lékařskou pomoc.

§ 21d

Vykázání, o kterém bylo rozhodnuto podle § 21a odst. 1 a 2, trvá po dobu 10 dnů ode dne vydání rozhodnutí. Tuto dobu nelze zkrátit ani se souhlasem ohrožené osoby.

Podáním návrhu na vydání předběžného opatření podle občanského soudního řádu v průběhu vykázání se lhůta uvedená v odstavci 1 prodlužuje až do pravomocného rozhodnutí soudu o tomto návrhu.

Policista je povinen ve lhůtě do tří dnů od vydání rozhodnutí o vykázání provést kontrolu, zda rozhodnutí o vykázání dodržuje vykázaná osoba i ohrožená osoba. O provedené kontrole sepíše policista úřední záznam.

§ 273b**Výkon rozhodnutí o vykázání ze společného obydlí a nenavazování kontaktů s oprávněným**

Narídl-li soud předběžným opatřením, aby povinný dočasně opustil byt nebo dům společně obývaný s oprávněným (dále jen „společné obydlí“), jakož i jeho bezprostřední okolí, nebo aby se zdržel setkávání s osobou, kterou soud v usnesení označil, a nenavazoval kontakty s ní (§ 76b), zajistí také bezodkladný výkon tohoto rozhodnutí.

Výkon rozhodnutí se provede tak, že soud v součinnosti s příslušnými státními orgány vykáže povinného ze společného obydlí, odebere mu všechny klíče od společného obydlí, které povinný drží, a popřípadě mu

zakáže setkávat se s označenou osobou nebo ji jinak kontaktovat. Soud zároveň poskytne povinnému příležitost, aby si bezprostředně při výkonu rozhodnutí vyzvedl ze společného obydlí své osobní cennosti a dokumenty, jakož i věci, které slouží jeho osobní potřebě; během trvání předběžného opatření podle § 76b pak povinnému umožní vyzvednout i věci nezbytné pro jeho podnikání nebo výkon povolání.

Není-li povinný při výkonu rozhodnutí přítomen, poskytne mu soud na jeho žádost během lhůty uvedené v § 76b odst. 4 příležitost, aby si ze společného obydlí vyzvedl věci uvedené v odstavci 2. O tomto právu soud povinného vyrozumí oznámením zanechaným na dveřích společného obydlí.

Príslušným k výkonu rozhodnutí uvedeného v odstavci 1 je soud, který nařídil předběžné opatření.

Pomoc osobám ohroženým násilím

§ 74a

Osobám, které jsou ohroženy násilným chováním ze strany osob blízkých nebo osob žijících s nimi ve společném bytě nebo domě, se poskytuje bezprostřední individuální psychologická a sociální pomoc ambulantní nebo azylové povahy. Těmto osobám se rovněž zprostředkuje poskytnutí následné pomoci zejména sociální, lékařské, psychologické a právní. Pro poskytování pomoci těmto osobám se zřizují intervenční centra.

Součástí pomoci podle odstavce 1 je i spolupráce a vzájemná informovanost mezi orgány sociálně-právní ochrany dětí, obcemi, orgány Policie České republiky a obecní policie, nestátními a charitativními organizacemi. Intervenční centra plní koordinační úlohu mezi zúčastněnými institucemi při pomoci osobám ohroženým násilným chováním a vyhodnocují vzájemnou spolupráci.

Zaměstnanci intervenčních center jsou při pomoci osobám ohroženým násilným chováním

povinni zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se při výkonu své činnosti dozvěděli. Sdílet takové skutečnosti mohou jen se souhlasem osob, kterých se tyto údaje týkají, nebo pro účely trestního řízení orgánům činným v trestním řízení i bez takového souhlasu.

§ 74b

Pomoc osobám ohroženým násilným chováním se poskytuje převážně na základě podnětu doručeného intervenčnímu centru Policií České republiky podle zvláštního právního předpisu; tímto podnětem je opis rozhodnutí o vykázání nebo o zákazu vstupu do společného obydlí a opis úředního záznamu o provedených úkonech. Pomoc intervenčního centra může být poskytnuta na základě žádosti osob ohrožených násilným chováním i bez takového podnětu.

Intervenční centrum je povinno kontaktovat osobu, která byla v rozhodnutí o vykázání ze společného obydlí označena za osobu ohroženou násilným chováním, a to ve lhůtě nejpozději do 48 hodin od doručení podnětu, jinak vždy bezodkladně poté, co se dozví o ohrožení osoby násilným chováním.

V rámci prvního kontaktu s osobou ohroženou násilným chováním intervenční centrum zjišťuje, zda tato osoba porozuměla všem informacím poskytnutým příslušníky Policie České republiky a zda jí byla zajištěna dostatečná ochrana a bezpečí. Dále pomoc zahrnuje i následnou poradenskou činnost.

Intervenční centrum je povinno oznamovat příslušnému krajskému úřadu počet osob ohrožených násilným chováním, kterým byla poskytnuta pomoc.

Zvláštní část

K části první, změně zákona o Policii České republiky

K bodu 1.

K ustanovením § 21a až 21e

Policii České republiky (dále též jen „policie“) se v ustanoveních § 21a až 21d navrhovaného zákona svěřuje zásah do soukromého vztahu v podobě možnosti vykázat toho, kdo svým násilným chováním (násilná osoba) ohrožuje jinou osobu (ohrožená osoba) na životě, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti, z bytu nebo domu společně obývaného s ohroženou osobou (dále jen společně obydlí), jakož i z jeho bezprostředního okolí.

Tuto pravomoc se navrhuje svěřit policii zejména v návaznosti na její stávající úkoly při ochraně života, zdraví a majetku (§ 2 zákona o Policii České republiky) a také proto, že je to právě policie, kdo již nyní často vyjíždí k zásahům proti domácímu násilí, aniž má dostatečné nástroje k tomu, aby zabránila v jeho opakování. Přitom policie je ve srovnání s jinými orgány (např. soudy, státními zastupitelstvími, obecními úřady) v tomto směru jediná dostatečně operativní k okamžitému řešení vzniklé situace a disponuje nejširší databází relevantních informací (dřívější výjezdy, přestupky, trestné činy, pobyt obyvatel, držitelé zbraní atd.). Domácí násilí úzce souvisí s trestnou činností, s jejímž řešením má policie dostatečné zkušenosti, takže po předpokládaném proškolení a při náležitém metodickém vedení je schopna rychle a spolehlivě posoudit, zda je nutný zákrok v podobě vykázání či v podobě jiného opatření, policie má zkušenosti s vyhodnocováním stop a jiných důkazů svědčících o domácím násilí a vyžadujících zákrok v podobě vykázání atd.

Navrhovaná úprava navazuje na stávající instituty umožňující vstup policie do obydlí podle § 83c odst. 1 trestního řádu a § 21 odst. 1 zákona o Policii České republiky. Nedochozí k zavádění nových oprávnění policie, jedná se jen o konkretizaci a rozšíření dosavadních oprávnění z důvodu obecnosti a nejednoznačného vztahu obou citovaných ustanovení.

Současná právní úprava nevyhovuje specifickým potřebám při ochraně před domácím násilím. Vzhledem k těmto skutečnostem se ponechává stávající právní úprava vstupu do obydlí v trestním řádu, která je širší a obecnější, a tudíž dopadá na širší okruh případů. Navrhovaná úprava v zákoně o Policii České republiky je speciální a zaměřená jen na případy ochrany před domácím násilím. Respektuje zásadu proporcionality při ukládání daných opatření v podobě vykázání a policejní orgán nepoužije donucovací prostředky, nebude-li k tomu dán zákonný důvod. V takovém případě postupuje stejně jako v jiných obdobných případech.

Co se týče věcné stránky vykázání násilné osoby (popřípadě zákazu vstupu, nezdržuje-li se násilná osoba v době příjezdu policie v místě incidentu – společném obydlí), toto opatření uloží policista tehdy, pokud na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, lze důvodně předpokládat, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti. Tento „důvodný předpoklad“ pak plně záleží na vyhodnocení situace policistou na místě (počet uskutečněných výjezdů či již hlášených napadení, zajištění stop a jiných důkazů, komunikace s ohroženou i násilnou osobou, případně se svědky), přičemž se předpokládá vytvoření závazných metodik a následný odborný výcvik policistů v oblasti efektivního řešení domácího násilí (zejména v komunikaci s osobou ohroženou domácím násilím a také v řádném zadokumentování scény domácího násilí). Navrhovaná úprava řešení případů domácího násilí spočívá v účinné prevenci, neboť dává policejnímu orgánu zákonné prostředky, na jejichž základě lze efektivně předejít možnému nebezpečnému útoku, který v budoucnu hrozí a k němuž může v daném případě dojít. Hledisko nebezpečnosti je tedy zaměřeno směrem do budoucnosti jako

reálná hrozba gradace jednání násilné osoby, přičemž stávající, již realizované útoky mohou dosahovat nižší intenzity. Toto riziko/hrozbu je přitom oprávněn vyhodnotit policejní orgán, který zasahuje na místě samém, a to na základě výše uvedených kritérií/hledisek. Tím navrhované opatření reaguje na specifikum násilí mezi blízkými osobami, jehož zákonitosti jsou dnes dostatečně známy a odborně doloženy. Jedná se o násilí opakující se, dlouhodobé a eskalující.

Pro policii představuje domácí násilí v současné době velmi častý podnět k zákrokům. V některých lokalitách České republiky jde dokonce o běžnou součást policejní služby¹⁾. Uklidňování domluvou anebo jiné formy řešení násilných incidentů zejména mezi mužem a ženou, kteří žijí v soukromém vztahu, je typickou součástí policejní práce. Situace je tak sice krátkodobě uklidněna, popřípadě je za současné právní situace ohrožená osoba informována o azylových domech, do nichž se může v případě opakování situace uchýlit. Záměrem změny zákona o Policii České republiky je nikoli jen rozhovor policisty se stranami „konfliktu“ a následné „uklidnění“ situace, **nýbrž povinnost vyhodnotit situaci na místě, cíleně zjistit předchozí incidenty** vzhledem ke specifickému charakteru tohoto násilí (k tomu využít možnosti shromažďování informací o konkrétní domácnosti, vytěžení sousedů apod., přičemž by policejní služebny vedly o každém případě násilného chování ve společném obydlí zvláštní složku, která by se stala jedním z podkladů pro volbu dalších kroků) a vyhodnotit riziko reálné hrozby (tzn. co se bude dít po odchodu policie). Takovým přístupem signalizuje stát občanům, tedy i ohrožené a násilné osobě, že domácí násilí netoleruje.

Poté, co bude policií v daném případě potvrzeno, že se jedná o opakované násilí, a bude vyhodnocen stupeň nebezpečnosti

násilné osoby, může být vykázána ze společného obydlí a z jeho bezprostředního okolí.

Policejní orgán zasahující na místě samém tak vyhodnotí pouze riziko hrozby dalších útoků ze strany násilné osoby, v žádném případě však neprovádí právní kvalifikaci již spáchaného jednání. Takový postup by byl značně nesystémový, protože k vyhodnocení jednání násilné osoby a jeho kvalifikaci v rovině trestného činu nebo přestupku dochází až následně. Samotný institut vykázaní představující opatření přijímané policejním orgánem na místě samém na základě vyhodnocení zjištěných stop a dalších důkazů nelze v žádném případě vnímat jako sankci, nýbrž jako reakci preventivního charakteru na nebezpečné chování násilné osoby, jejíž těžiště spočívá v mimotrestní rovině.

Jedná se o opatření, které je povinen přímo ze zákona učinit stát, nikoli ohrožená osoba. Opačný princip by přispíval ke zvýšení traumatizace osoby ohrožené domácím násilím, která je v daném případě zpravidla ekonomicky oslabena, sociálně izolována, mohou se u ní objevit zdravotní potíže včetně psychických problémů, ztrácí schopnost uplatnění se na trhu práce atd. V důsledku toho má osoba ohrožená domácím násilím tendenci přebírat perspektivu násilné osoby a není schopna racionálně řešit svou situaci. Policie tedy musí pochopit, proč nemá ohrožená osoba počáteční sílu násilný vztah opustit a proč potřebuje určitý časový prostor k učinění takového zásadního rozhodnutí. Bude-li přístup policie vyvážený a plně profesionální, respektující základní principy nového modelu, hrozí nebezpečí přechodu ohrožené osoby zpod kontroly osoby násilné pod kontrolu státu. Aby tomu tak nebylo, nabízí stát dvoustupňovou ochranu ohrožené osoby, přičemž první fáze ochrany je bez její participace, kdy stát poskytne ohrožené osobě lhůtu deseti dnů, v jejímž průběhu je násilná osoba vykázána z bytu a veškerá opatření jsou zde

realizována z rozhodnutí státu (prostřednictvím policejního orgánu); druhá fáze pak spočívá v poskytnutí právního prostředku ohrožené osobě – možnosti obrátit se na soud se žádostí o předběžné opatření, jímž by bylo vykazání prodlouženo o jeden měsíc.

Ustanovení § 21a tedy upravuje oprávnění policisty k rozhodnutí o vykazání násilné osoby (osoby, u níž lze na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, předpokládat, že se dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo lidské důstojnosti jiné osoby), a v případě, že násilná osoba není v době příjezdu policie na místě násilného jednání přítomna, také k zákazu vstupu násilné osoby (návrh zákona zavádí legislativní zkratku „vykazání“ pro oba typy rozhodnutí). Policista je zároveň povinen přesně specifikovat, na jaký prostor se toto vykazání vztahuje. Ačkoli je tedy v rámci ochrany ohrožené osoby, zajišťované státem, rovněž potřeba jednoznačně deklarovat prioritou zajištění bezpečnosti ohrožené osoby mimo jiné i před podnikatelskou aktivitou osoby násilné (což je významné zejména v případech, kdy prostor, ve kterém došlo k násilnému jednání, je zároveň místem podnikání násilné osoby apod.), je možné vykazáním postihnout například jen ten prostor, který slouží k bydlení. To vše však pouze s podmínkou, že je možné prakticky tyto prostory oddělit (například uzavřením průchodu mezi těmito prostory apod.). Není-li takové oddělení možné, pak je násilná osoba vykazána i z míst, která využívá ke svým podnikatelským aktivitám.

O úkonu sepíše policista neprodleně úřední záznam (a to i tehdy, když nebylo uloženo vykazání), který by měl být dále zaevidován pro další využití policie. Záznam může být napříště jednou ze skutečností, které se budou brát v úvahu při vyhodnocení nebezpečnosti násilné osoby při dalším výjezdu k nahlášenému

případu domácího násilí. Součástí takového záznamu by byla (na základě závazného pokynu Policejního prezidia) standardizovaná dokumentace, která poskytovala přesný popis dané situace včetně důvodů vedoucích policistu k odhadu nebezpečnosti situace a násilné osoby.

Ustanovení § 21b se týká samotného rozhodnutí o vykazání a o zákazu vstupu, přičemž při jeho vydávání se postupuje podle správního řádu (§ 21b odst. 4). Odstavec 2 dále určuje místa, kam se bude rozhodnutí o vykazání či zákazu vstupu doručovat. Jedná se o velmi významný prvek v navrhovaném systému řešení domácího násilí, právě doručováním předmětného rozhodnutí se totiž aktivuje činnost intervenčního centra (viz dále), které má mít podle návrhu ex lege povinnost kontaktovat ohroženou osobu a poskytnout jí v případě potřeby psychologickou, právní a jinou pomoc. Totéž se týká orgánů sociálně-právní ochrany dětí, pakliže v místě, kde došlo k domácímu násilí, žijí děti.

Navrhované ustanovení § 21c zakotvuje povinnost vykazané osoby vydat policistovi v době rozhodnutí o vykazání všechny klíče od společného obydlí, z něhož je vykazována, a to s možností sankce za přestupek, kterého by se nesplněním takové povinnosti dopustila. Zároveň má však vykazaná osoba právo na vyzvednutí věcí náležejících její osobní potřebě, osobních cenností a dokumentů, tedy všeho nezbytného, co by mohla po dobu 10 dnů trvajícího vykazání potřebovat, a to hned v okamžiku vykazání. Vykázané osobě je pak opětovně umožněno vrátit se na místo, na něž se vztahuje vykazání, za přítomnosti policisty tak, aby nedošlo k dalšímu ohrožení blízké osoby a aby si vykazaná osoba mohla odnést další osobní věci a věci nezbytné pro její podnikání nebo výkon povolání. V rámci poučení o právním postavení vykazané osoby

policista rovněž upozorní na následky neuposlechnutí uloženého rozhodnutí, které může v závažnějších nebo opakovaných případech naplňovat znaky trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle ustanovení § 171 trestního zákona (viz navrhovaná novelizace trestního zákona). Vykázaná osoba má dále právo na informace o možnostech jejího dalšího ubytování a právo na poskytnutí součinnosti ze strany Policie České republiky. V praxi se bude toto právo realizovat například tím, že policista předá vykázané osobě seznam adres, kde může být ubytována, nebo například vezme vykázanou osobu na policejní služebnu, kde jí na její žádost umožní, aby si telefonicky zajistila jiné ubytování. Policie dále poskytne informace také ohrožené osobě týkající se například možnosti podání návrhu na vydání předběžného opatření v občanském soudním řízení, popřípadě i možnosti oslovení institucí, které se zabývají ochranou obětí domácího násilí. Tyto informace předá policie osobám ohroženým domácím násilím také tehdy, když nerozhodla o vykázání násilné osoby. Za účelem kontaktu s vykázanou osobou i osobou ohroženou si patrně policista vyžádá informace o telefonickém spojení jak od ohrožené, tak i od vykázané osoby, včetně adresy, kam si vykázaná osoba přeje doručovat poštu od policejního orgánu v době platnosti jejího vykázání.

Ustanovení § 21d dále stanoví lhůtu pro vykázání, a to v délce 10 dnů. Tato délka byla zvolena v souvislosti se zkušenostmi z uplatňování rakouské právní úpravy, která nejprve stanovila lhůtu sedmidenní a posléze ji prodloužila na desetidenní. Důvodem byla skutečnost, že během sedmi dnů, tedy pěti dnů pracovních, nebyla ohrožená osoba schopna uvědomit si svou situaci, navázat vztah s intervenčním centrem a zároveň zahájit případné právní kroky, kterými by se obrátila na soud se žádostí o prodloužení takové lhůty. Návrh výslovně

stanoví, že desetidenní lhůtu nebude možné zkrátit, a to ani se souhlasem ohrožené osoby, aby na ni násilná osoba nemohla v tomto smyslu činit nežádoucí nátlak.

V odstavci 3 se nakonec konstituuje povinnost policie automaticky kontrolovat dodržování rozhodnutí o vykázání jak u vykázané osoby, tak i u osoby ohrožené, a to ve lhůtě do tří dnů od vydání rozhodnutí o vykázání. V případě zjištění, že uložený zákaz (vykázání) není vykázanou osobou, popř. ohroženou osobou respektován, nabízí se postup podle § 171 trestního zákona (popř. zákona o přestupcích).

V návrhu na změnu zákona o Policii České republiky nebyl zcela záměrně zvolen systém předběžného souhlasu soudu, případně státního zástupce s rozhodnutím o vykázání, ani jejich následný přezkum tohoto rozhodnutí. Důvodem je skutečnost, že vykázání je pouze krátkodobým omezením vykázané osoby a s ohledem na četnost jeho ukládání by každý přezkum neúměrně zatížil takový orgán (situace by byla zcela nemyslitelná v případě přezkumu státním zástupcem i soudem). Oprávněnost policisty uložit vykázání bude vyplývat z důkazů, které na místě incidentu (domácího násilí) policista zajistí a zadokumentuje. Pakliže se vykázaná osoba bude domáhat náhrady škody (například za náklady vynaložené na ubytování po dobu vykázání), může tak učinit podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů. Jednání ohrožené osoby spočívající v uvádění nepravdivých informací v úmyslu docílit vykázání, popř. trestního stíhání násilné osoby lze přitom účinně postihnout již podle stávající právní úpravy trestního zákona (např. podle § 174 trestního zákona) a zákona o přestupcích [např. podle § 49 odst. 1 písm. c), § 47a zákona č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů].

Verdikt soudu v uvedených případech pak bude podmíněn též vyřešením otázky, zda jednání policisty bylo na základě shromážděných důkazů (a zhodnocení nebezpečnosti násilné osoby z hlediska možnosti jejího dalšího útoku) oprávněné či nikoli.

Rozhodnutí o vykázání je navrhováno jako rozhodnutí ve správním řízení a jako takové je přezkoumatelné cestou řádných a mimořádných opravných prostředků. Řádným opravným prostředkem by v daném případě bylo odvolání, kterému však není přiznán odkladný účinek, a to s ohledem na význam chráněného zájmu, kterým je život, zdraví, svoboda a lidská důstojnost ohrožené osoby. Odvolání by bylo možné podat v obecné patnáctidenní lhůtě, tzn. že přezkumu a případného zrušení rozhodnutí policejního orgánu o vykázání se lze domáhat i zpětně po uplynutí zákonné desetidenní lhůty stanovené pro vykázání. Přezkum dotčeného rozhodnutí je zajištěn rovněž v rámci systému správního soudnictví na základě správní žaloby, tedy v souladu s požadavkem čl. 36 Listiny základních práv a svobod na soudní přezkum rozhodnutí správního orgánu.

K bodu 2.

V ustanoveních § 42k odstavce 1 a 2 se upravují podmínky pro předávání osobních údajů policisty jiným orgánům, rozšiřuje se možnost předat údaje, nejen pokud tak stanoví zvláštní zákon, ale nově také samotný zákon o policii. Tato změna navazuje na nové oprávnění policisty předat osobní údaje o vykázaných osobách a osobách ohrožených (§ 21a odstavce 1 a 2) orgánům sociálně-právní ochrany dětí a intervenčním centrům.

K bodu 3.

Za stávající § 42m se nově vkládá nové ustanovení § 42n, které navazuje na nově zavedenou možnost policie sbírat a předávat osobní údaje o vykázaných osobách a osobách ohrožených (§ 21a odstavce 1 a 2). Ustanovení

§ 42n tak z hlediska legislativně technického společně upravuje zpracovávání osobních údajů v souvislosti s vykázáním i zákazem vstupu.

K části sedmé, změna zákona o sociálním zabezpečení

Intervenční centra mají v celém modelu řešení domácího násilí v České republice nezastupitelnou roli, bez jejichž existence by daný systém nefungoval. Tato centra by měla představovat most mezi represivně preventivní složkou, tedy policií a soudy, na straně jedné a oběťmi domácího násilí na straně druhé a měla by poskytovat solidární ochranu osobám ohroženým domácím násilím. Intervenční centra by získávala na základě navrhovaného zákona přímo od policie přesnou dokumentaci o konkrétním případě domácího násilí, na jejímž základě dále jednají. Navrhované zákonné změny směřující k ochraně před násilím ve společném obydlí tedy upravují způsob vzniku intervenčních míst a zároveň umožňují zprostředkování dat mezi dotčenými subjekty. Předávaná dokumentace by měla být standardizována, neboť na jejím základě by měly i ostatní spolupracující orgány být schopny rozpoznat nebezpečnost činu v daném případě.

K bodu 1.

Rozsah sociální péče poskytované na základě zákona o sociálním zabezpečení je upraven v ustanovení § 73, kde je v odstavci 5 stanoveno, že sociální péče zahrnuje zejména rodinu a děti, občany těžce zdravotně postižené, staré občany atd. Věcně tedy úprava pomoci osobám ohroženým domácím násilím patří do uvedeného zákona, a to pod péči poskytovanou rodině a dětem. Odstavec 6 stejného ustanovení rovněž stanoví, jaké služby a dávky jsou v rámci sociální péče poskytovány. Patří sem peněžitá dávky, věcné dávky, výchovná a poradenská péče, pracovní

rehabilitace, ústavní sociální péče apod. Mezi tento výčet se návrhem zákona začleňuje služba nazvaná „pomoc v intervenčních centrech“.

K bodu 2.

Z hlediska systematiky byla do hlavy druhé zákona o sociálním zabezpečení týkající se péče o rodinu a děti zařazena ustanovení pomoci osobám ohroženým domácím násilím. Na tomto právním základě je osobám, které jsou ohroženy násilným chováním ze strany osob blízkých nebo osob žijících s nimi ve společném bytě nebo domě, poskytována bezprostřední individuální psychologická a sociální pomoc ambulantní nebo azylové povahy. Těmto osobám je rovněž zprostředkovávána následná pomoc zejména sociální, lékařská, psychologická a právní. Jedná se o intervenující sociální práci a o zprostředkování následné pomoci směřující k sociální stabilizaci osoby dotčené domácím násilím.

Pro poskytování takové pomoci se nově navrhuje na krajské úrovni zřídit tzv. intervenční centra. Z dosavadních zkušeností zatím vyplývá, že současná zařízení sociální péče nejsou na takovou integrovanou a specializovanou pomoc uzpůsobena a v systému sociálních zařízení pracoviště zaměřená na krizovou pomoc osobám dotčeným domácím násilím chybějí. Zřízení těchto pracovišť má rovněž za cíl zabránit sekundární viktimizaci obětí spočívající v necitlivém a nepoučeném přístupu k obětem a pomoci jim v získání sebedůvěry a sociální stabilizace.

Intervenční centra by kromě poskytování fundované pomoci sociální, psychologické a právní plnila i úkoly koordinační a informační mezi spolupracujícími orgány veřejné správy, zejména orgány sociálně-právní ochrany dětí, zdravotnickými zařízeními, policií a soudy. Z hlediska potřeb systémového omezování domácího násilí by tato intervenční centra byla

pověřena monitorováním případů domácího násilí a zpracováním metodických pokynů pro spolupráci mezi jednotlivými spolupracujícími institucemi¹⁾.

Speciálně se rovněž upravuje povinnost mlčenlivosti, která je však prolomena vůči orgánům činným v trestním řízení. Skutečnosti, o kterých se při výkonu své činnosti zaměstnanci intervenčních center dozvěděli, mohou pochopitelně sdělit také se souhlasem osob, kterých se tyto údaje týkají.

K ustanovení § 74 a

Samotný výkon pomoci ohroženým osobám je upraven v § 74a, který stanoví, kdy a za jakých podmínek zahájí intervenční centrum v konkrétním případě svou pomoc, a jeho pravomoci. Činnost intervenčního centra plní rovněž úlohy tzv. zpětné vazby, když se u oběti zjišťuje, zda tato osoba všem informacím poskytnutým příslušníky Policie České republiky porozuměla a zda byla ohrožené osobě zajištěna dostatečná ochrana a bezpečí.

V této souvislosti je třeba zdůraznit, že byt jsou intervenční centra součástí systému započatého intervencí státu v podobě vykázaní násilné osoby policií, může se ohrožená osoba či kdokoli jiný na intervenční centrum se žádostí o pomoc obrátit přímo.

Poznámka:

Ze zákona na ochranu před domácím násilím zveřejňujeme pasáže, které se týkají policejních opatření a intervenčních center. Plné znění zákona naleznete na

www.psp.cz/forms/tmp_sqw/72190023.doc

¹⁾ Zpravodaje Bílého kruhu bezpečí, 1999, č. 1–4, a Zpravodaje Bílého kruhu bezpečí, 2000, č. 1–2.

²⁾ Intervenční centra by tak plnila úlohu koordinačních center, jejichž vznik předpokládá bod 4. Doporučení ministrů RE členským státům ohledně ochrany žen před násilím ze dne 30. dubna 2002.

Zákon propojí činnost policie se sociálními službami a justicí

Tématem domácího násilí se už řadu let zabývá policejní psycholožka doc. PhDr. **Ludmila Čírtková**, CSc., vedoucí katedry společenských věd na Policejní akademii České republiky v Praze. Rovněž se velkou měrou podílela na přípravě zákona na ochranu před domácím násilím. Proto jsme ji oslovili, aby nový zákon představila.

• Čím je nový zákon tak význačný, aby změnil dosavadní praxi v případech domácího násilí (DN)?

Jde v určitém významu o zákon zákonů, protože vstupuje do zákona o policii, do trestního zákona, do zákona o sociální péči a i do dalších zákonů. Zákon se především zaměřuje na prevenci domácího násilí a také na ochranu obětí. Policisté v rámci své kompetence mají širší možnosti, jak postupovat vůči násilné osobě včas, tedy ještě než dojde k závažnému zranění oběti. Zákon také předpokládá, že bude více propojena činnost policie se sociálními službami a justicí. Reguluje totiž povinnosti v oblasti sociálních služeb. Předpokládá, že by vznikla tzv. intervenční centra, která nebudou poskytovat po obsahové stránce zcela nové činnosti intervenční a poradenské, ale budou tak činit nově zejména po stránce procesní. Procedury jsou zákonem přesně upraveny. Novost spočívá ve vytvoření intervenčních center, tj. jakýchsi míst opory pro oběti, která by byla v přímém kontaktu s policií. Pokud policie použije na místě domácího násilí vykazání, bude ohrožující osoba na 10 dní vykazána ze společného obydlí. Policie automaticky poskytne informace, že použila institut vykazání právě na intervenční centrum. Smysl nového zákona spočívá v tom, že problém domácího násilí nemůže vyřešit jedna osoba ani jedna instituce.

Je potřeba dobře vyladěné spolupráce a zákon vytváří zákonné podmínky pro funkční spolupráci. Musí samozřejmě přihlížet k řadě záležitostí, například ochrana osobních údajů apod. Intervenční centra budou policií vyrozuměna, že v bytě zůstává týraná osoba. Hlavní úkol intervenčního centra spočívá v tom, aby oběť domácího násilí postavilo na nohy, dalo jí podporu, aby oběť obnovila své síly, a pro řešení problému domácího násilí. Intervenční centra budou dávat psychologickou, právní a sociální podporu tam, kde to bude potřeba. Zvláštní postup je potřeba v rodině, kde jsou postiženy i děti.

Myslím, že je to ohromný krok, protože bychom poprvé posunuli spolupráci mezi sociálními složkami a policií výrazně dopředu právě ve věcech domácího násilí. Intervence by spočívala především v ozdravení postižené rodiny. V případě, že nelze rodinu ozdravit, je nutno použít jiné metody, třeba oddělit oběť a agresora právně od sebe.

• Předpokládám, že budou zejména někteří muži proti novému zákonem protestovat. Máte přehled o nejčastějších námitkách?

Jedna ze zásadních námitek je, že stát jakoby nakukuje pod pokličku soukromí, zasahuje do privátu osob. Odpůrci nesouhlasí s tím, aby stát konal ze státní vůle v případě problému DN

sám, ale chtějí, aby stát reagoval až na aktivitu oběti. Tyto námitky vycházejí z absolutního nepochopení DN. DN je totiž něco úplně jiného než násilí mezi cizími osobami. DN totiž vede k syndromu týraného partnera, ať je to muž nebo žena, a logickým důsledkem je ztráta schopnosti přivolat si pomoc. Jedním z nejtypičtějších následků DN je syndrom naučené bezmoci, tzn. i když člověk má pomoc na dosah, tak po ní nesáhne z pochopitelných psychologických důvodů. Tato námitka odpůrců je neplatná pro případy DN, protože oběti musíme nejdříve pomoci. Oběť potřebuje ujištění, že za DN nemůže, že není normální zažívat opakované týrající násilí. Je také důležité obnovit důvěru oběti k dalším lidem.

Druhá námitka se vztahuje k institutu vykázání. Odpůrci tvrdí, že není férové vyloučit někoho z jeho bydliště. Znamená to, že někoho proti jeho vůli vykazujeme z jeho obydlí. Odpůrci poukazují na narušení vlastnických práv. Na tuto námitku odpovídám, že prioritou státu je chránit bezpečí každého jednotlivce nejen na ulici, na silnici, na pracovišti, ale samozřejmě i doma. Fakt, že pachatelem je blízký člověk, na věci nic

nemění. Vždyť stát je tu od toho, aby chránil bezpečí každého člověka. Nevykazujeme nějakého člověka z jeho soukromí, ale vykazujeme pachatele, který cíleně a programově, ze svého rozhodnutí, ubližuje druhým, vlastně nejbližším lidem. V mnoha případech musí odejít oběť – žena s dítětem odchází do azylového domu, a to i přesto, že nic neudělaly.

Třetí okruh námitek souvisí s tím, kdo bude mít oprávnění pachatele DN vykázat, komu vůbec takové oprávnění světit. Říkám otevřeně, že v diskusi v Poslanecké sněmovně padaly námitky, zda je policie kompetentní učinit takové opatření, jestli by i tady neměl rozhodovat soud. Z logiky věci plyne, že opatření musí být učiněno hned. Navíc nejde o trestní sankci (!) podle trestního zákona, ale jde o správní opatření. Nejvíce informací mají lidé, kteří jsou na místě, soud by rozhodoval, až by informace obdržel do nich, proto ve všech evropských státech, kde existuje institut vykázání, je vykonáván policií, s tím, že existuje možnost přezkoumání.

Rozhovor připravil Pavel Bajer ■

Oponenti nově zaváděného institutu vykazání agresora se obávají, že současné podmínky v české justici, policii a sociálních službách přispějí k jeho snadné zneužitelnosti. Zdůrazňují, že stále existuje mnoho nezodpovězených otázek, mýtů o skutečné prevalenci a dynamice týrání mužů. Dále poukazují na problémy s identifikací primárního agresora a rozkrytím celé komplexity týrání, které stále přetrvávají a podle slov předsedy Moravské Unie otců vedou k diskriminaci týraných mužů. V důsledku chybějících hloubkových studií systémových selhání lze s jeho závěry jen ideologicky polemizovat, ale nesmí být, ač vyznívají velmi kontroverzně, a priori zatracovány. Odkrývají totiž mnohá tabu.

Tento příspěvek vám čtenářům předkládáme s minimem redakčních úprav, abychom zachovali unikátní způsob vyjadřování respondenta. Sama považuji jeho úhel pohledu za přínosný pro rozšíření diskuse o problematice domácího násilí.

Jiřina Foltysová

Zákony, které se přijímají, diskriminují muže

Pokud se mám vyjádřit k zákonu o domácím násilí, k vykazání agresora z domu, je třeba mít na mysli řadu aspektů, s kterými je třeba se vyrovnat. Nekonstatovat, že domácí násilí se děje, ale zjišťovat, proč se děje. Zde je nutné dokonalého poznání společenských vztahů, zjištění postavení žen a mužů a funkce rodiny. Vycházet z toho, že zákon musí být zasazen do soustavy právních norem rozmanité relevance a že základní normou je ústava i logika. U nás jsou zákony přijímány mnohdy v rozporu s těmito normami na základě demagogie a populistického zviditelnění poslanců. Patologicky se vychází z toho, že agresorem je vždy muž. Vychází se ze subtilnosti žen.

Potom je nutno vycházet ze skutečnosti kvality osob, které v řešení domácího násilí věc primárně řeší. Cílem takového rozboru je zjistit interpretaci objektivní, co text zákona

vyžaduje, a nikoli snad zjistit to, co měl na mysli jeho tvůrce. Zde dochází k interpretaci zákona se subjektivním výkladem. Taková osoba se stává zákonodárcem a zároveň i soudcem.

Zde musíme vycházet z toho, že žijeme ve státě s matriarchálním zřízením, kdy několik generací vychovávají muže samy ženy za absence mužů v rodině i školách. Takový muž je negativně ovlivněn a glorifikuje ženy a vychází z toho, že žena má vždy pravdu. Vlastně biologicky narozený jedinec s pohlavím muže si nemohl osvojit psychosociální návyky muže.

Tento jedinec je vržen do života naprosto nepřipraven a zjišťuje, že s psychickým vybavením, které mu dala matka, ve společnosti neobstojí, a náhle je nucen se chovat zcela jinak, a to i v manželství. Je nucen si vytvářet gender a naučit se chovat jako muž. Mnohdy za vzor mužství si vybere nevhodného

kamaráda. Tento mužský vzor měla zajistit rodina v době dětství jedince. Muž zajišťující si svůj gender se v rodině projevuje jako agresivní a v krizových situacích vně rodiny se přiklání k ženám a sdílí jejich hysterii.

Policisté prý nerespektovali zákon

Jeden příklad: Dítě bylo svěřeno matce, tak jak je běžný obyčej v matriarchálním státě a to je v 95 %. Otcí nebyl zakázán styk s dítětem ve smyslu § 44 zákona o rodině a byl mu stanoven styk o sobotách a nedělích jednou za čtrnáct dnů. Otec se dostavil první den před školu, kde jeho syn nastupoval do první třídy. Matka toto zjistila a okamžitě volala policii, aniž by došlo k nějakým kolizním situacím. Policie začala otce vykazovat a tvrdila, že ten den nemá stanoven styk se synem, a proto musí odejít. Otec doložil rozhodnutí soudu, že nemá zakázaný styk se synem, a tudíž nemůže být jako rodič omezen v jeho rodičovských právech.

Zde policisté nerespektovali zákon a zákony rozmanité relevance a přiklonili se k hysterii matky, že je dítě ohroženo. Policisté odvezli otce do cely předběžného zadržení, kde strávil celý půlden, aniž by porušil nějaký zákon. Takových excesů se nedopouštějí jen policisté, ale soudci, státní zástupci a státní úředníci.

Jelikož se vyjadřují k domácímu násilí, je nutno uvést další příklad. Otec se staral o tři děti, jelikož matka o rodinu nejevila zájem. Běžně se stávalo, že tato matka nedocházela domů i několik dní. V tuto dobu otec s dětmi odjel ke svým rodičům. Matka se vrátila podnapilá a dobitá domů, kdy ztratila klíče a byt jí odemykala policie. Matka otce obvinila, že ji z domu vyhodil a že ji dobil. Policie dojela pro muže k rodičům, aniž by co tušil, a bez udání důvodů jej odvezli do cely předběžného zadržení. Tam strávil 24 hodin a po této době

mu bylo sděleno obvinění za ublížení na zdraví a omezování svobody manželky. Obviněný doložil, že se nemohl podílet na těchto trestných činech, jelikož byl zcela jinde (svědecky doloženo). Státní zástupkyně věc dotáhla až k soudu, který otce odsoudil. Teprve odvolací soud konstatoval, že k trestnému činu nemohlo dojít ze strany otce, a konstatoval, že postup státní zástupkyně byl nezákonný. Trauma otce trvalo téměř dva a půl roku, než byl zbaven obvinění. V období trestního stíhání se otec odstěhoval k rodičům jen s osobními věcmi. Když se vrátil domů a řešily se děti, zjistil, že v domě není nábytek a zůstaly v domě jen postele a osobní věci dětí, které ležely na zemi. Matka opětovně obvinila otce před sociální pracovníci, že nábytek ukradl otec. Bez mrknutí oka sociální pracovnice i soudkyně matce toto uvěřily. Znalkyně jediná konstatovala, že matka je sociálně nevyzrálá a méně vhodná pro výchovu dětí. Děti byly svěřeny matce. Otec se nesmí s dětmi stýkat, jelikož si to matka nepřeje. Otec je inženýr ze slušné rodiny a matka je nedoučená prodavačka z rodiny alkoholiků, kdy několikrát svoji matku fyzicky napadla.

Však si prašti

Zde se dostávám k závěru domácího násilí. Mnoho žen je hereček a dovedou ovlivnit své okolí tak, že ony jsou chudinky. Ve skutečnosti tyto údajné chudinky se dopouštějí domácího násilí na dětech a mužích, a to tím, že brání otcům a dětem ve styku. Toto označuje Zdravotní rada Evropy za psychické týrání. Naše patologická společnost sice přijímá zákony, aby nebylo uplatňováno násilí na ženách a zvířatech. Děti jako by v tomto světě neexistovaly. Psychické týrání je stejné jako fyzické a nelze je oddělovat. Zajímalo by mě, kolik žen v tomto matriarchálním státě bude odsouzeno ve smyslu § 215 trestního zákona

za týrání svěřené osoby (tedy dítěte)? Kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.

Kolik mužů bude odsouzeno ve smyslu § 215 a) za týrání osoby žijící ve společně obývaném domě nebo bytě. Kdo týrá osobu blízkou nebo jinou, žijící s ním ve společně obývaném bytě nebo domě, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta.

Zde je nutno si povšimnout, že tam, kde se mohou dopouštět trestných činů i matky (ženy), je sazba odnětí svobody šest měsíců až tři léta. Tam, kde se týrání ženy může dopouštět jen muž, není dána spodní hranice a je stanovena horní, tři léta. V obou případech mluvím o odstavci 1 obou paragrafů. Tam, kde se děti nemohou bránit, je sazba nižší a tam, kde se ženy mohou bránit a mnohdy agresí samy podněcují, tam je sazba vyšší.

Kolik žen situace v rodině vyostřuje do maxima a přímo si vynucují „Však si prašti“, a když ji nepraštíte: „Ty chudáčku, ty nejsi chlap, ty...“ Pokud se toto děje, i ponižování je týrání a toto se děje ze strany žen. Justice na toto naprosto neslyší, jelikož není schopna se vypořádat s normami rozmanité relevance, v tomto případě s § 11 občanského zákona, kde se hovoří o důstojnosti. Pokud tyto závažné aspekty naší justice nebudou vyřešeny kvalitními policisty, soudci a státními zástupci, nelze hovořit o právním státě.

Bývalý ministr spravedlnosti Bureš řekl: „Soud závislý na své nevzdělanosti není nezávislý soud.“ Tato nevzdělanost přetrvává i u jiných justičních odvětví.

Feministické hnutí ovlivňuje společnost

Je paradoxní, jak feministické hnutí ovlivňuje naši společnost a přijímá zákony, které mají diskriminovat muže. Zde postačí tvrzení žen,

že jsou týrány, ačkoliv je to jeden z nástrojů, jak vypudit muže z bytu, či domu na základě lži. Ženám již nepostačuje tvrzení, že nezletilé děti se s otcem nechťejí stýkat. Toto se děje běžně za pomoci ortodoxních, militantních feministek sedících na různých úřadech. Chápu, že ženy jsou v jistých směrech diskriminovány, ale bojují za to, aby tato diskriminace se děla mužům. Prakticky jim nejde o zrovnoprávnění pohlaví, ale o znevýhodnění jiných i za cenu týrání dětí.

Vyjádřit se k vykázání osoby agresora z bytu či domu je naprostý nesmysl, zde se jedná o zásah do vlastnického práva a držení majetku. To, co se děje za zavřenými dveřmi, lze považovat za tvrzení proti tvrzení a je důvodné pochybovat o tom, kdo je agresorem. Popsal jsem dost obšírně celou problematiku a je nutné objektivně posuzovat, co je předmětem sváru a kdo je agresorem. Neznám žádnou ženu, které je ubližováno, která setrvala v bytě agresora.

Znám případy, kdy si ženy dovedou roztrhat halenku a volat o pomoc a zcela bezdůvodně a i v době, když je jejich manžel na služební cestě. Ony ženy se jdou k sousedce jako uklidnit a počkat, až manžel, který je 300 km vzdálen, usne. Zajišťují si tak snadnější rozvod a svědectví sousedky, jak byla týrána. Pokud by někdo byl vykázán z domu za násilí, je nutné, aby mu bylo přiděleno přiměřené ubytování. Neobstojí tvrzení, že může jít bydlet ke známým nebo rodičům. Mnohdy rodiče bydlí i několik stovek kilometrů od místa bydliště údajného agresora.

Pokud stát přijal nějaký zákon, musí též řešit tyto otázky, kam vykázáný člověk půjde, a nelze rozmarem zákona zatěžovat třetí osoby.

Jako předseda Moravské Unie otců – otcové za práva dětí jsem proti jakémukoliv násilí, a to především v rodině. Nezastávám názory ortodoxních feministek, které vyostřují vztahy

mezi pohlavími. Jsem za rovnoprávnost pohlaví, aniž bych jednal stejným způsobem jako feministické hnutí. Popsal jsem několik situací z tisíců případů a též, jak je řešila naše nemocná společnost. Pokud nebude v této společnosti respektováno právo ve smyslu listin zákonu nadřazených, nelze a není účelné přijímat zákony postavené na patologických předsudcích. Je nutno posuzovat jednotlivé případy podle obsahu, a to i v příčinné souvislosti, tak aby bylo dosaženo spravedlivého rozhodnutí, a neuchylovat se k obyčejům, které jsou v rozporu s morálkou, se zákonem i logikou.

**Vladimír Novák,
předseda Moravské Unie otců**

Poznámka: Titulek a mezititulky jsou redakční.

Otcovské sdružení Liga za práva vozíčkářů od svého založení v roce 1990 usiluje o dosažení stejných práv a povinností pro občany se zdravotním postižením i bez něj. Těžištěm každodenní činnosti sdružení je proviz specializovaných služeb určených osobám s postižením.

Vozíčkář – časopis nejen pro sedící
Časopis vychází šestkrát ročně v nákladu téměř 9000 výtisků. Ke čtenářům se zdravotním postižením, lékařům, pedagogům, sociálním pracovníkům a všem, kteří se problematikou života s postižením zabývají, je distribuován zdarma. Obsahuje informace z různých oblastí života s postižením včetně pozímků na nejrůznější společenské, pobytové, kulturní, sportovní a jiné akce. Jeho součástí je legislativní příloha **SKOK DO REALITY**. Chcete-li časopis odebrat, stačí sdělit poštovní nebo e-mailevou adresu pro jeho doručení.

Osobní asistence tělesné postiženým
Moderní sociální služba umožňující uživatelům s postižením žít doma v kruhu svých příbuzných a známých. Službu řídí sám uživatel limitován pouze smluvními maticemi. S pomocí osobního asistenta překonává bariéry, je mu umožněno pracovat a vzdělávat se. Vzhledem k neexistenci zákona o sociálních službách je dosud podporována nevytímově a nedostatečně.

Paragrafík – poradna pro život se zdravotním postižením
Poradna Paragrafík je vřakovou loží celostátní sítě poradenských pracovišť. Tímto projektem usilujeme o zvýšení kvality života osob se zdravotním postižením posílením informovanosti našich klientů o jejich právech a možnostech. Informace je možné získat osobně nebo telefonicky v sídle organizace, nebo na bezplatné lince 800 100 250, na internetové adrese www.ligavozic.cz a také na e-mailové adrese poradna@ligavozic.cz.

Duhový kruh pomoci
V projektu Duhový kruh pomoci a poradenství zdravotně postiženým v ČR sdílíme s našimi partnery jednotný systém, který nás propojuje on-line. Máme také jednotný zdroj informací, kterým je poradenská encyklopedie. Naše aktivní spolupráce zajišťuje dokonalou informovanost, výměnu zkušeností a trvalou kvalitu služby na území celé republiky. Seznam partnerů najdete na www.ligavozic.cz.

Bezbariérové divadlo BARKA
Komorní divadelní sála s kapacitou 150 diváků a přístupným hledištěm i jevištěm. Provázem Bezbariérového divadla BARKA vyvíjíme motivční představení pro amatérské, dětské, studentské a alternativní kulturní aktivity, při kterých spolupracují zdraví i lidé s postižením, amatéři i profesionálové.

Pro Vás úsměv – prezentace nestárnoucích neziskových organizací a humanitárním zaměřením
Je doprovodným programem mezinárodního veletrhu zdravotnické techniky, rehabilitace a zdraví HOSPIMedia na brněnském výstavišti, složeným z celé palety akcí a aktivit pro zdravotně postižené nebo pracovníky organizací, které je sdružují.

Život nejen na kolech – fotografická soutěž
Fotografická soutěž pro autory, kteří dokáží zpracovat momentky ze života lidí nesoucích zdravotní postižení. Nejlepší práce tvoří stejnojmennou putovní výstavu fotografií.

Agentura podporovaného zaměstnávání
Posláním agentury je vytvoření příležitosti pro pracovní uplatnění lidí, kteří z důvodu zdravotního postižení mají omezený přístup na otevřený trh práce a v důsledku toho mohou být o jsou omezení ve svém společenském uplatnění. Projekt je spolufinancován EU a státním rozpočtem ČR.

Speciální doprava inováčních osob mikrobusem
Provázíme automobil speciálně upravený pro dopravu inováčních osob. Klienty dopravujeme k lékařům, za kulturou, sportem, do přírody...

Konzultační centrum pro odstraňování bariér
Konzultační centrum vykonává poradenskou aktivitu zaměřenou na problematiku přístupnosti prostředí, staveb a dopravních systémů z hlediska osob s postižením a to v první řadě osob s pohybovými problémy. Projekt je spolufinancován EU a státním rozpočtem ČR.

Informační portál pro zdravotně postižené
Projekt informační portál soustřeďuje na jednom místě užitečné informace a kontakty nejen pro vozíčkáře, ale pro všechny osoby s postižením. Tyto informace jsou k dispozici na www.ligavozic.cz, a tedy dostupné skutečně všem.

Zasukované tkaníčky – celostátní veřejná shirka
Výběh je určen na realizaci speciálních služeb zdravotně postiženým (osobní asistence, doprava inováčních osob). Podrobné informace na www.tkanicka.cz.

Liga za práva vozíčkářů, Kounicova 42, 602 00 Brno,
tel.: 541 249 175-6, e-mail: info@ligavozic.cz,
www.ligavozic.cz

Kvalitní proškolení může přispět k minimalizaci zneužití vykázání

Jak vnímají policisté zákon na ochranu před domácím násilím? K tomu se vyjadřuje vyšetřovatelka mjr. **Mgr. Alena Sedláčková**. U Policie ČR pracuje již 14 let. V dubnu 2005 byla jmenována do pozice vedoucí skupiny Domácí násilí Služby kriminální policie a vyšetřování v rámci Městského ředitelství Brno Policie České republiky. Tato skupina, zaměřující se výlučně na případy domácího násilí, je dosud jediným takto specializovaným policejním útvarům.

• **Jste spokojena s novým zákonem o domácím násilí (DN), který upravuje možnosti policie zasáhnout vůči násilné osobě (stanovuje tzv. institut vykázání)?**

Můj názor k tomuto zákonu je rozporuplný. Na jednu stranu je dobré, že existuje zákon, který dává možnost pomoci obětem domácího násilí, jehož prostřednictvím stát jasně deklaruje názor násilí mezi blízkými netolerovat. Dosud aktivita ležela spíše na nestátních neziskových organizacích. V roce 2004 byla do trestního zákona včleněna nová skutková podstata, jejímž cílem bylo postihování domácího násilí trestněprávními prostředky. Nyní zákon zavádí dosud chybějící nástroje, jejichž prostřednictvím je možné toto jednání nejen trestat, ale také mu předcházet. K represí byla tedy přidána i prevence.

Naopak negativně vnímám velice brzkou účinnost zákona a s tím spojenou nedostatečnou připravenost jednotlivých složek. Vykázání by mělo být aplikováno od 1. 1. 2007, avšak dosud například není jasné, která složka policie by měla vykazování provádět. Jelikož nebyla ve většině republiky dosud sledována historie násilí ve vztazích, bude též nutné postupně vytvářet databázi poznatků o násilných incidentech, která by měla sloužit jako

podklad pro vykazování. Taktéž zatím nemám žádné informace o tom, že by bylo připravováno tolik potřebné školení policistů. Přitom právě kvalitní proškolení může přispět k minimalizaci zneužití vykázání. Nejde ale jen o připravenost policie. Zákon počítá se vznikem krizových center, jejichž zřizovateli by měly být krajské úřady. Role intervenčních center v systému pomoci obětem je nezastupitelná, protože jejich pracovníci by měli pomoci oběti se zorientovat v její situaci a nalézt vhodné řešení. Jelikož však krajské úřady nepočítaly v rozpočtu s prostředky pro zřízení intervenčních center, budou nejspíš materiálně i personálně budována teprve postupně v průběhu roku 2007.

Pokud jde o využití vykázání, došli jsme podle zpětného vyhodnocení ročních zkušeností naší skupiny k závěru, že bylo vykázání v Brně využito asi jen v 30 případech ročně, což je obrovský rozdíl od rakouských statistik, podle kterých byl počet vykázání v době zavedení institutu podstatně vyšší (cca 4 400 případů vykázání v celém Rakousku).

• **Jaké konkrétní změny pro vaši práci vám tedy přináší nový zákon, když budete vyjíždět k případu DN?**

Změnou bude zejména již zmiňovaná možnost násilnou osobu vykázat ze společně obývaného bytu nebo domu. Jak bude vykázání vypadat v praxi, se odvíjí od znění zákona č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím. Tento zákon mimo jiné novelizuje i zákon o Policii České republiky, kam vkládá ustanovení upravující vykázání. Policista by měl vykázat násilnou osobu v případě, kdy na základě poznatků o násilné historii dojde k závěru, že hrozí další eskalace útoku. V Brně máme výhodu v tom, že již od května loňského roku získáváme poznatky o případech domácího násilí, a tudíž bude již možné na něčem stavět.

Jelikož bude o vykázání rozhodovat nejčastěji policista na základě aktuálního útoku, bude nutné, aby byl na místě co nejrychleji a dokázal posoudit všechny informace, které má k dispozici, včetně situace na místě incidentu.

Považuji za důležité upozornit na fakt, že vykázání bude prováděno formou správního rozhodnutí a nebude nutně navazovat na trestní řízení nebo řízení o přestupku. To na druhou stranu však neznamená, že by nemohlo být použito souběžně s některým z těchto řízení, hrozí-li další napadání ze strany násilné osoby.

• Budou policisté skutečně kompetentní a dobře vyškoleni, aby správně vyhodnotili, zda došlo k domácímu násilí a mají vykázat pachatele z bytu? Podle čeho poznají, kdo mluví pravdu o tom, co se stalo?

Jak jsem uvedla, nebylo zatím zajištěno nějaké jednotné proškolení policistů, avšak v souvislosti s blížící se účinností zákona se takové školení jeví jako nezbytná nutnost. Pokud je mi známo, pracuje v současné době Bílý kruh bezpečí na materiálech, které by byly následně využitelné pro takovéto školení, ale

konečná podoba bude záležet na ministerstvu vnitra a Policejním prezídiu.

Domnívám se, že velice podstatnou roli budou při vykazování hrát jak pracovní, tak životní zkušenost vykazujícího policisty. Proto by jej měli podle mého názoru provádět skutečně kvalifikovaní policisté, kteří takovými zkušenostmi disponují. Důležitá je také znalost specifik domácího násilí oproti jiným typům násilné kriminality a dále pak obeznámenost s častými psychickými znaky na straně násilné a ohrožené osoby. Již jsem se též zmínila o nutnosti vést evidenci předchozích násilných incidentů, která pomůže při rozhodování o vykázání. To vše by mělo přispět k rozlišení skutečných obětí od falešných a omezení zneužitelnosti vykázání.

Praxe bude možná poněkud odlišná ve velkých městech od méně lidnatých oblastí, kde mají policisté zpravidla lepší osobní znalost. Ve městech je na druhé straně výhodou větší výskyt míst pomoci ohroženým osobám, ale i možností náhradního ubytování pro vykázané.

• Vítáte propojení činnosti policie se sociálními službami a justicí? Co je potřeba učinit pro to, aby skutečně fungovala spolupráce policie s dalšími subjekty řešícími případy DN?

Toto propojení není všude stejné. Opět je tu značný rozdíl mezi většími městy a venkovem, ale rozdíly existují i mezi jednotlivými městy navzájem. Na základě vlastních zkušeností mohu říci, že důležitá je osobní znalost mezi pracovníky jednotlivých institucí a samozřejmě ochota spolupracovat. K podpoře této spolupráce vznikl v Ostravě pilotní projekt interdisciplinární spolupráce k případům domácího násilí, který byl následně přenesen do Ústí nad Labem a v současné době je též implementován do brněnských podmínek. Interdisciplinární spolupráce hraje zejména ve velkých městech

nezastupitelnou roli, jelikož je nutné sladovat postupy a neustále zlepšovat spolupráci mezi jednotlivými složkami.

Ke spolupráci s justicí však musím ze strany policie říci, že přímé propojení zde neexistuje. V trestním řízení je zprostředkován kontakt přes státního zástupce. Role justice však v oblasti domácího násilí vzroste v souvislosti s možností vydání předběžného opatření

civilního soudu, kterým bude rozhodnuto o vykázání. Toto předběžné opatření může navazovat na 10denní policejní vykázání, ale nikoliv nezbytně. Jedná se o způsob, jak poskytnout ohrožené osobě možnost řešit svou situaci, aniž by musela hledat azylové ubytování pro sebe a případně i pro své děti.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

kamínky pro rodinu
vydává brněnské Centrum pro rodinu a sociální péči a Klub přátel rodiny

Časopis pro rodiče, nastávající rodiče a děti

- Formou reportáží, rozhovorů a příspěvků odborníků se orientuje na obtížné momenty rodinného života a pochopení vzájemných vztahů. Součástí časopisu je také několik stránek zaměřených na specifickou problematiku rodin s hyperaktivními dětmi.
- Odborné články doplňují stránky určené pro volný čas, svou rubriku zde najdou mámy, tátové, děti i senioři. Pro věřící čtenáře je určena rubrika „rodina a víra“, věnovaná otázkám praktického prožívání víry v rodině.
- V příloze časopisu najdete pravidelnou nabídku aktivit (nejen) pro rodiny pořádaných Centrem pro rodinu (společná setkání rodin, pobyty a výlety, kurzy a semináře pro rodiče a seniory, pozvánky z klubů maminek a další).

„naším přáním je vytvářet prostor pro vzájemné setkání a psát o rodině jaká je“

Objednáním časopisu se stáváte členy Klubu přátel rodiny. Za členský příspěvek získáte roční předplatné Kamínek pro rodinu (pět čísel) a další výhody spojené s členstvím. Více na www.crsp.cz nebo v Centru pro rodinu a sociální péči, Josefská 1, Brno 602 00, e-mail: kpro@centrum.cz, kaminky@centrum.cz.

Doc. PhDr. Ludmila Čírtková, CSc.¹⁾ je vedoucí katedry společenských věd na Policejní akademii ČR, externě přednáší na Právnické fakultě UK v Praze. Zaměřuje se hlavně na policejní a forenzní psychologii. Je autorkou několika knižních publikací. Působí v občanském sdružení Bílý kruh bezpečí jako dobrovolník v roli poradce pro oběti trestných činů, je členkou představenstva Bílého kruhu bezpečí. V rámci expertní skupiny Aliance proti domácímu násilí se podílela na přípravě zákona na ochranu před domácím násilím.

Domácí násilí: fakta a paradoxy

Domestic Violence: Facts and paradoxes

Abstrakt:

Domácí násilí představuje aktuální problém jak pro teorii a výzkum, tak pro praxi. V praxi jde především o vhodná legislativní řešení, která by doplnila stávající trestněprávní postupy. Mezi základní a nezpochybnitelná fakta o domácím násilí patří především jeho rozšířenost, vysoká latence a také závažnost jeho důsledků pro přímo postižené rodiny i celou společnost. Těmto otázkám se věnuje první část článku. Autorka upozorňuje především na specifickou domáciho násilí a na jeho odlišnost od jiných forem agrese v rodině (konflikt, rodinné rozepře). V druhé části se zabývá problémem teorií a definic domácího násilí a odpovídá na otázku, proč je definice domácího násilí důležitá. V závěru stručně seznamuje s principy nové zákonné úpravy domácího násilí v ČR, která je momentálně v Parlamentu ČR.

Abstract:

Domestic violence is an important problem in theory and research, and also in the practical social context. From this practical point of view we are searching for new legislative solutions, which would amend the existing criminal law. Domestic violence is a specific phenomenon, which can be characterized by the following principal features: high prevalence, enormous latency and great victimization impact. All these characteristics are discussed in the first part of the article. The author explains also the differences between domestic violence and other forms of aggression within the

family (family conflicts or rows). In the second part of the article the focus is on theories and definitions of domestic violence. The author tries to answer the question: Why are the definitions of domestic violence so important? In the end of the article are presented the principles of a new legislative regulation of the domestic violence in the Czech Republic. A relevant law proposal is currently being considered in the Czech parliament.

Úvod

Dlouhou dobu bylo vnímáno násilí uvnitř rodiny anebo partnerských vztahů jako privátní záležitost. Pouze v případech, kdy byla *jednoznačně* překročena hranice k (těžkým) trestným činům, následovala oficiální reakce v podobě trestního stíhání. V posledních 20 letech se postoje k domácímu násilí výrazně změnily. Nejdříve v USA a následně v Evropské unii jsou přijímána různá legislativní a také sociální opatření s cílem intervenovat a řešit případy domácího násilí. U nás je možné za bod zlomu považovat rok 2004, kdy dal stát najevo svou vůli netolerovat domácí násilí. 1. 6. 2004 vstoupil v platnost § 215a trestního zákona o týrání osob žijících ve společném bytě nebo domě, který je hovorově nazývaný paragrafem domácího násilí. Přesto se situace obětí i pachatelů domácího násilí v českých podmínkách příliš nezměnila a samotné téma zůstává předmětem vyhrcovaných diskusí odborníků i politiků. V tomto článku nabízím fakta a paradoxy o domácím násilí. Měly by čtenářům pomoci se orientovat ve složitostech zdánlivě jednoduchého jevu, který je označován jako domácí násilí.

Expozice problému

Mezi základní a nezpochybnitelná fakta o domácím násilí patří především jeho rozšířenost, vysoká latence a také závažnost jeho důsledků pro přímo postižené rodiny i celou společnost.

Výskyt domácího násilí

Podle expertů z řad kriminologů představuje domácí násilí vůbec nejrozšířenější formu agrese mezi lidmi (Schneider, 2000). Lidé mají větší pravděpodobnost, že budou napadeni, zraněni, týráni či zabiti doma a ze strany svých blízkých než kdekoli jinde a od kohokoli jiného ze společnosti. S odvoláním na zprávy Kanceláře justičních statistik USA (Bureau of Justice Statistics) upřesňují američtí experti (Straus, Gelles, 1990), že v USA je u žen pravděpodobnost napadení ze strany blízké osoby třikrát vyšší než u mužů. Viktimizační riziko je u mužů rozloženo více rovnoměrně mezi napadení vně a uvnitř intimních vztahů. Konkrétní údaje o výskytu domácího násilí se ovšem v různých výzkumech liší. Rámcově se pohybují v intervalu 10–30 %, některé empirické sondy však uvádějí i vyšší údaje (viz např. Baldry, 2002; Tjaden, Thoennes 2000; Van Dijk et al., 1998). Poměrně široký rozptyl výsledků mezinárodních studií lze vysvětlit odlišnostmi v definicích domácího násilí (tj. na které konkrétní jevy domácího násilí se výzkumníci táží) a také odlišnostmi v použité metodice.

Jako příklad lze uvést holandskou výzkumnou studii Van Dijka a jeho týmu z roku 1998 (samotný výzkum proběhl o rok dříve). Do výzkumu bylo zahrnuto přibližně 1 000 náhodně vybraných obyvatel Nizozemska, z nichž bylo 516 mužů a 489 žen. Výzkum byl koncipován poměrně ambiciózně, zjišťoval údaje o výskytu, povaze a důsledcích domácího násilí v Nizozemsku. Z množství

údajů vybíráme základní informace, které se podařilo zjistit o výskytu domácího násilí. Je třeba předeslat, že výzkumníci rozčlenili domácí násilí na celkem 32 různých typů. K tomu použili různá kritéria. Vedle klasické diferenciaci domácího násilí na fyzické, psychické (emocionální), sexuální a jejich kombinace pracovali také s kritériem závažnosti způsobené újmy a s kritériem opakování. Podle posledně jmenovaných hledisek rozlišovali výzkumníci mezi tzv. incidenty (žádná nebo nepatrná újma, minimální opakování) a skutečným domácím násilím. Jako nejrozšířenější formu domácího násilí identifikovali badatelé jeho fyzickou variantu. Celkový počet obětí fyzického domácího násilí nebyl pro výzkumníky velkým překvapením (25 % respondentů), mnohem zajímavější bylo rozložení jeho obětí podle pohlaví. Z celkového počtu se jako oběti skutečného fyzického násilí cítilo 35 % mužů a 34 % žen. Zatímco u fyzického násilí je poměr obou pohlaví velmi těsný, k viktimizaci psychickým týráním se přiznalo více žen než mužů. 30 % žen uvedlo, že zažily emocionální podobu domácího násilí, z mužů trpělo psychickým týráním 26 %. Pozorný čtenář si všimne, že tyto nálezy odporují častému klišé, totiž že fyzické násilí je doménou mužů (stereotyp o přímé povaze agrese u mužů), zatímco psychické týrání koresponduje spíše s přirozeným habitem ženy (stereotyp o verbální agresi ženy). S tradičními představami o mužské a ženské roli souhlasí pouze údaje o obětech sexuálních podob domácího násilí. Sexuální zneužívání partnerem přiznalo 30 % holandských žen, ale „jen“ 13 % holandských mužů.

Obrazek o procentuálním zastoupení mužských a ženských obětí domácího násilí (tentokrát bez ohledu na jeho podobu či styl) se ovšem radikálně změnil směrem k tradičním očekáváním v momentu, kdy zohledňujeme pouze kritérium intenzity násilí měřené závažností újmy, kterou pachatel přivodí své oběti. Zatímco u nízké intenzity tvořily oběti mužského pohlaví většinu (61 %), u násilí velmi závažné intenzity byl poměr obrácený. Oběti závažného násilí byly ze 60 % ženy. V tomto smyslu výzkum nezpochybnil základní tezi o tom, že domácím násilím jsou nejvíce ohroženy ženy.

Pokud jde o pohlaví pachatelů, nepřinesl zmiňovaný výzkum žádná objektivní zjištění. Drtivou většinu pachatelů tvoří muži. Na tomto místě je třeba dodat, že výzkumníci pracovali se širším pojetím domácího násilí, které vedle partnerského týrání v gardu muž – žena zahrnuje i násilí mezi ostatními příslušníky rodiny. Celkový výskyt domácího násilí se v tomto výzkumu vyšplhal na 45 %, tzn. že 45 % dotázaných se v určité fázi svého života cítilo být obětí domácího násilí. Sami autoři připustili výhrady k přesnosti a spolehlivosti získaných dat, přesto považovali závěry výzkumu za alarmující.

V České republice jsou zatím nejčastěji citovány výsledky prvního reprezentativního výzkumu o povědomí, postojích a zkušenostech občanů ČR s domácím násilím, který byl realizován agenturou STEM pro Bílý kruh bezpečí a Philip Morris v roce 2001. Hlavní výstupy lze shrnout následovně. Každý šestý občan ČR přiznává násilí uvnitř svého partnerského vztahu. To znamená, že v ČR postihuje domácí násilí minimálně 16 % populace ve věku nad 15 let. V drtivé většině přesně v 84 % domácností postižených násilím vyrůstají děti. V 69 % z těchto domácností se násilí mezi dospělými partnery dokonce odehrává v přítomnosti dětí. K podobným závěrům dospívají i řešitelé výzkumného projektu „Mezinárodní výzkum násilí na ženách“ IVAWS 2003 (viz např. Buriánek, 2004). V tomto výzkumu byla sice zjišťována pouze viktimizace žen, což není v souladu s aktuálním pojetím domácího násilí, a byly sledovány široce pojaté formy násilí na ženách. Přesto řešitelé poukazují na závažnost problému domácího násilí v ČR. „Výsledky výzkumu potvrdily rozdíly v incidenci domácího násilí. I když se s ním v životě setkala byť třeba jednorázově většina žen,

viktimizace za jeden rok zřejmě nepřesahuje hranici 10 % a je závislá na věku ... viktimizace mužů je o něco nižší, ale rovněž pravděpodobná.“ (Buriánek, 2004: 40.)

I při zachování střízlivého pohledu na věc můžeme spolu s Lovašem konstatovat: „Sociální stereotyp považovat rodinu za teritorium lásky, pomoci, opory je však už jistý čas tvrdě konfrontován s nekompromisními údaji o tom, kolik násilí se v rodinách vyskytuje.“ (Lovaš, 2001: 173.) Obecně lze konstatovat, že iluze o rodině jako místě zdravého bezpečí a ochrany pomalu a bolestně mizí. Vše nasvědčuje tomu, že soukromí rodiny se stává živnou půdou pro týrání slabších silnějšími.

Latence domácího násilí

Oficiální statistické údaje o výskytu domácího násilí pocházejí téměř výhradně z viktimologických průzkumů (Victimization Survey). Tento způsob zjišťování údajů vznikl na půdě viktimologie (nauka o obětech trestných činů). Poprvé byl realizován v USA v roce 1966. Od té doby jsou výzkumy viktimizace považovány za cenný zdroj informací o latentní, tj. neoznámené a nestíhané kriminalitě či prekriminalitě (Schneider, 1994). Nic na tom nemění ani občasné kritické připomínky. Některé průzkumy se totiž odehrávají jako telefonická interview a obsahují pouze dotazy na to, zda se někdo z domácnosti stal ve sledovaném období obětí určitého trestného činu. Seriózní vědecko-výzkumné projekty však zjišťují nejen výskyt (incidenci), ale také četnost (prevalenci) viktimizace a tvoří prioritu současných zkoumání.

Latence domácího násilí je považována za jeho průvodní znak. Přesná čísla o latenci neexistují. To je momentálně zapříčiněno mimo jiné způsobem vedení oficiálních kriminálních statistik policejních i soudních. Ty jsou vedeny prioritně podle jednotlivých trestných činů obsažených jako skutkové podstaty v trestním zákoně. Domácí násilí však představuje z pohledu trestního práva širokospektrální problém, který může být stíhán pod hlavičkou různých trestných činů. I v České republice platí, že živý případ domácího násilí může být podřazen pod § 215a, ale také pod jiné skutkové podstaty. Jelínek (2005) zmiňuje 10 dalších trestných činů, které postihují problematiku domácího násilí. Do těchto kategorií však v oficiálních policejních a soudních statistikách spadají i případy mimo domácí násilí. Oficiální čísla proto nelze jednoduše komparovat s viktimizačními výzkumy.

Podpůrné údaje o latenci domácího násilí lze čerpat z poraden a krizových linek, na které se obracejí oběti domácího násilí. Například poradny občanského sdružení Bílý kruh bezpečí jsou určeny všem obětem trestných činů, přesto registrují nápadně vysoký počet obětí domácího násilí, podle časového období a místa poradeny až 46 % celkové klientely.

Následující tabulka prezentuje údaje o počtu osob ohrožených domácím násilím, které vyhledaly pomoc policie. V komentáři pod tabulkou jsou tato čísla porovnávána s celkovým počtem klientů. Z této komparace lze usuzovat na počet neoznámených případů domácího násilí, tj. na jeho latenci. Údaje pocházejí ze tří zdrojů:

- z nonstop linky DONA pro oběti domácího násilí s celostátní působností
- z poraden Bílého kruhu bezpečí (záznamové listy)
- z výzkumné sondy Bílého kruhu bezpečí zaměřené na problém domácího násilí (dotazník DN)

	Počet
DONA linka	1 692
Záznamové listy	1 090
Dotazník DN	182
CELKEM	2 964

DONA linka – volající s problematikou DN: celkem 5 927 (jen 28 % vyhledalo pomoc policie)

Záznamové listy s problematikou DN: celkem 2 207 (49 % vyhledalo pomoc policie)

Dotazník DN: celkem 324 (56 % vyhledalo pomoc policie)

CELKEM Statistická základna: 8 458

Pomoc policie nevyhledalo 5 494 ohrožených osob, tj. 65 %.

Na latenci domácího násilí lze nahlížet ze statického a dynamického hlediska. Statické hledisko vede k prostému konstatování, že daný jev se odehrává také skrytě, řada obětí i pachatelů zůstává utajena. Prozíravé instituce si mohou klást otázku, jak povzbudit ochotu k oznamování, proč určitá část obětí a svědků mlčí atp. Dynamické hledisko je závažnější. Otevírá totiž problém reviktimizace (tj. opakované, mnohočetné viktimizace). Ze studií věnovaných otázkám reviktimizace plyne, že s každou další viktimizací klesá u obětí ochota oznámit událost a snižuje se její důvěra v pomoc zvenku (Čírtková, 2004). Jinak řečeno oddalování oznámení po jednotlivých incidentech vytváří příznivé pozadí pro upevnění cyklu násilí v rodině. „Na to, aby mohl někdo zneužívat svoji sílu a převahu nad jiným, musí mít vhodné podmínky. Nesmí ho nikdo rušit, nesmí mu nikdo bránit například tím, že se zastane oběti anebo přivolá pomoc... Ať to zní jakkoli paradoxně, ale rodina je právě z těchto hledisek prakticky ideálním prostředím pro násilí. Je to přímý důsledek práva rodiny na soukromí, které je respektováno natolik, že v mnoha zemích je považováno za důležitější než ochrana slabších před násilím.“ (Lovaš, 2001: 173.) Opožděná intervence zvenku tudíž podporuje opakování a vznik závažnějších forem domácího násilí. Pro pachatele i oběť to má devastující účinky. U pachatele postupuje jeho kriminalizace, u oběti pak její traumatizace. Z pohledu společnosti se domácí násilí prodražuje, vzrůstají ekonomické náklady spojené s eliminací škod (náklady na stíhání a resocializaci pachatele, náklady na nezbytnou sociální podporu přímých a nepřímých obětí domácího násilí).

Důsledky domácího násilí

Empirická šetření podávají přesvědčivé důkazy o závažnosti důsledků domácího násilí. V již zmíněném holandském výzkumu (Van Dijk et al., 1998) referovala čtvrtina obětí o poklesu sebevědomí, konkrétně 26 %, 16 % obětí trpělo depresivními stavy a 12 % týraných osob si stěžovalo na problémy s navazováním vztahů. Vedle obvyklých poznatků však autoři doložili i existenci *neuvědomovaných* následků domácího násilí. Zjistili totiž, že oběti domácího násilí mají větší zdravotní potíže somatického i psychického rázu než normální populace bez zkušeností s domácím násilím. Vedle viktimologických výzkumů založených na „self reportu“ (tj. na vlastním sdělení) obětí je nutné zmínit i klinické studie využívající standardizované diagnostické nástroje pro identifikaci následků domácího násilí. V těchto studiích jsou jako typické důsledky domácího násilí zjišťovány úzkostné stavy, deprese, kognitivní distorze, disociativní poruchy atp., tedy symptomatika, kterou lze podřadit převážně pod posttraumatickou stresovou poruchu (Berry, 2000). Podle Auerbach Walkerové

(1987) je však třeba velké obezřetnosti při zjišťování následků, které způsobuje zažité násilí jedinci. Použití některých standardizovaných psychologických testů, např. Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI – Minnesotský osobnostní dotazník) vedlo totiž k dezinterpretacím a oběti násilí byly mylně diagnostikovány jako schizofrenní či jako hraniční osobnosti (borderline). Takovou „psychiatrizační“ obětí násilí považuje autorka za nešťastnou.

V teoretické reflexi jsou důsledky domácího násilí vymezovány v různých kontextech. V *právním kontextu* je domácí násilí charakterizováno jako jev, který vede k porušování základních lidských práv a svobod (Kury, Gartner, Obergfell-Fuchs, 2005). Řada mezinárodních dokumentů explicitně zmiňuje, že právo nebýt vystaven či vystavena domácímu násilí je základním a univerzálním lidským právem (Bodnárová, Filadelfiová, 2002). Základní kámen v tomto ohledu položila Deklarace o odstranění násilí na ženách, kterou přijalo v prosinci 1993 Valné shromáždění OSN. Tato deklarace se stala východiskem pro aktivity a procesy dalších institucí a orgánů včetně Rady Evropy. Je faktem, že Česká republika byla ve zprávách o dodržování lidských práv sestavovaných Komisí pro lidská práva OSN opakovaně kritizována za nedostatečnou ochranu obětí domácího násilí. V právním kontextu je tedy kladen důraz na fakt, že domácí násilí výrazným způsobem narušuje kvalitu života oběti. V počátečních fázích omezuje její důstojnost, později pak ohrožuje i její zdraví a často i život.

V *kontextu sociálních věd* je domácí násilí označováno jako závažný sociálně patologický jev (Shipway, 2004; Matoušek et al., 2005). Zvýrazňuje se hlavně devastující dopad na celou rodinu, která přestává plnit své funkce. Domácím násilím tak trpí nejen fyzicky či jinak týraná osoba (tj. přímá oběť), ale i další členové rodiny, zejména děti (tzv. nepřímé, skryté oběti). Světová zdravotnická organizace (WHO) definovala proto násilí mezi rodiči jako psychické týrání dětí. Závažnost dopadu na děti je závislá na:

- povaze a stupni (intenzitě) domácího násilí
- na jeho frekvenci a délce trvání
- na věku asistujícího dítěte
- na povaze asistence dítěte (např. zda zasahuje do incidentů mezi rodiči)
- na emocionálním vztahu dítěte k násilné a ohrožené osobě

Dlouhodobým následkem zažitého násilí mezi rodiči může být nápodoba a opakování modelu násilných partnerských vztahů ve vlastní dospělosti. Teze o transgeneračním přenosu násilí je dnes odborníky všeobecně přijímána (Berry, 2000; Schneider, 2000; Shipway, 2004; Lovaš, 2001). Také ve vývojové kriminologii je násilí v rodině vnímáno jako silný rizikový faktor. Není-li dostatečně kompenzováno projektivními faktory (např. příznivé působení školy), může usnadnit cestu do kriminální kariéry či naopak kariéry oběti. Na otázku, jaké okolnosti či faktory rozhodují o tom, která koncepce (tj. kriminogeneze či viktimogeneze) se reálně uplatní, nelze dnes dát jednoznačnou odpověď (viz např. Čírtková, 2004).

V *psychologickém kontextu* je z pohledu důsledků domácího násilí zvýrazňováno hledisko jeho přímé (primární) oběti. Mnohé způsoby reagování oběti na násilí páchané blízkou osobou jsou totiž málo srozumitelné. Tolerování násilí, snášenlivost, nečinnost až apatie ze strany oběti vyvolávají přinejmenším údiv, někdy až zpochybňování závažnosti problému domácího násilí. Proč neodejde? Proč si to nechá líbit? Možná se jí to líbí? To jsou nejtýpčtější laické otázky, které signalizují zásadní neznalost *podstaty a zvláštností dynamiky násilí*, které je označováno jako domácí násilí.

Uvnitř partnerských vztahů může totiž docházet k rozmanitým podobám a variantám násilných incidentů. Ne všechny však lze označit jako domácí násilí. Skutkovou podstatu domácího násilí vystihuje výraz „týrání“, které podle měřítek obecného morálního úsudku činí soužití sotva snesitelným. Dominujícím psychologickým znakem týrání je uplatňování moci a kontroly nad obětí právě cestou používání násilí – fyzického, psychického, sexuálního, ekonomického atp. Na této jaderné charakteristice domácího násilí je vystavěn i rakouský „Gewaltschutzgesetz“ (zákon na ochranu před násilím), který Evropská unie vyhodnotila jako „best practice“ neboli nejlepší přístup k řešení. Doporučuje jej jako model pro komplexní sociálně-právní řešení případů domácího násilí (Dearing, Halley, 2000).

Dearing v diskusi o podstatě domácího násilí upozorňuje na nebezpečí, které pramení ze zaměňování pojmů rodinná rozepře či konflikt na straně jedné a domácí násilí na straně druhé. V případě konfliktu jde o „singulární, situačně podmíněnou záležitost mezi dvěma konfliktními stranami, jejichž vztah není tematizován a – z nedostatku schopnosti diferencovat – je hodnocen jako symetrický... Naproti tomu násilí je funkcionální: jeho cílem je stabilizace nadvlády a kontroly. Násilí nezuří slepě, slouží prosazování zájmů.“ (Dearing, Halley, 2000: 85.) Podle Dearinga je důležité používat správné pojmy, označovat jevy správnými názvy. Domácí násilí není hádkou, ve které vedou spor dvě rovnocenné strany. Domácí násilí likviduje symetrický vztah partnerů, vytváří jasné dělení rolí na kontrolující, násilnou osobu a osobu ohroženou, závislou. Pochopení této podstaty domácího násilí je klíčem k porozumění tomu, jak se chová oběť. Setrvávání v blízkosti agresora, útoky a opakované návraty k němu, podání a vzetí zpět trestního oznámení se pak jeví jako srozumitelný důsledek násilného vztahu. V prožívání a chování oběti se uplatňují i další konkrétní faktory:

- strach z reakcí násilné osoby
- rozsáhlé oslabení ohrožené osoby ve fyzickém, psychickém, emocionálním a morálním ohledu (paralely na tzv. stockholmský syndrom a identifikaci s agresorem)
- iluze přetrvávajícího vztahu (emocionální ambivalence a nejistota oběti ohledně jejího vztahu k týrajícímu partnerovi)
- nejasnost ohledně přisouvání zodpovědnosti za násilí (vyvíňování násilníka, sebeobviňování oběti, normalizace násilí ve vztahu)
- stud ze zveřejnění
- obavy o ztrátu dětí
- sociální izolace (omezení kontaktu navenek, zbavení vnější sociální opory)
- obavy ze ztráty sociálně ekonomické úrovně

Psychologie vysvětluje dynamiku domácího násilí pomocí koncepce naučené bezmoci, která byla objevena v experimentech M. E. P. Seligmána (1975). V počátečních fázích je oběť projevy násilí ze strany blízkého člověka zaskočena, neutralizuje je pomocí různých mechanismů manipulace s realitou (už se to nebude opakovat, zavinila jsem to atp.). V další fázi získává zkušenost, že nemůže násilí kontrolovat. To vede ke ztrátě aktivity a motivace hledat řešení, objevuje se ztráta sebevědomí, emocionální deficit (sklíčenost, apatie) a také kognitivní distorze (je to normální, neexistuje dobré řešení, nikdo mi neuvěří a nepomůže). Na těchto poznatcích je vystavěno i vymezení tzv. *syndromu týrané ženy*. Do odborné literatury ho zavedly Murray Strausová a Leonor Walkerová (viz např. Feltes, 1997). Syndrom týrané ženy se skládá z poměrně bohaté mozaiky

různých projevů, v konkrétním případě mohou být některé symptomy zvýrazněny, jiné naopak ustupují do pozadí. Podle M. A. Douglasové (cit. podle Feltes, 1997) lze veškeré symptomy u týraných žen rozčlenit do tří kategorií. Jsou to:

- příznaky spadající pod posttraumatickou stresovou poruchu
- naučená bezmocnost
- sebezničující reakce

Sebezničující reakce reprezentují paradoxní účinky viktimizace blízkým člověkem. Objevují se především u dlouho trvajícího týrání a zahrnují zejména následující jevy: popírání viny útočníka, minimalizaci následků a popírání viktimizace. Pro vznik sebezničujících reakcí je podstatná osobní zkušenost s fenoménem „Jekyll a Hyde“. Někteří autoři předpokládají, že rozhodující pro paradoxní účinky domácího násilí není ani tak periodický výskyt agrese jako spíše nevypočitatelné střídání dvou modalit chování na straně násilné osoby. Oběť je decimována střídáním neutrálních či laskavějších podob vztahu s hrubou fyzickou agresí doprovázenou zjevným nepřátelstvím. Čím vyhocenější a vyprofilovanější jsou obě tyto krajnosti, tím pravděpodobněji dochází ke vzniku paradoxní vazby týrané osoby na partnera.

Syndrom týrané ženy jako odborný pojem byl do literatury zaveden v raných 80. letech, kdy bylo explicitně tematizováno násilí na ženách. Diskuse o genderovém rozdělení rolí při domácím násilí probíhá v sociálních vědách přibližně 15 let (Archem, 2000). Lze očekávat, že povede k ustálení pojmu „syndrom týraného partnera“, který nahradí původní termín vázaný pouze na ženské oběti domácího násilí.

Definice a teorie

Definice a teorie domácího násilí pojí jeden společný jmenovatel: panuje v nich nejednotnost, uplatňují se různé ideové přístupy a výkladové koncepce. Důvod je jednoduchý: domácí násilí představuje diverzifikovaný, širokospektrální, mnohvrstevný jev, který může nabývat různých skutkových podob i různé stupně intenzity, a to v různých kombinacích. V této části se budeme zabývat dvěma otázkami: jak důležitá je definice domácího násilí a jak lze charakterizovat současný stav teorií domácího násilí.

Je důležitá definice domácího násilí?

Odborné termíny nevynikají obvykle obecnou srozumitelností, aby i laik chápal, jaké spektrum jevů termín označuje. U domácího násilí je tomu jinak, je to transparentní a názorný pojem. I u laického příjemce navozuje adekvátní asociace. Zřejmě je to dáno tím, že výraz *domácí násilí* (Domestic Violence) byl rychle zmedializován, a stal se tak oficiální klíčovou formulkou používanou při prezentaci a odtajnění problému před širokou veřejností. Ostatní blízké pojmy, jako *zneužívání partnera* (Partner Abuse), *intimní násilí* (Intimate Violence) či *rodinné násilí* (Family Violence), zůstaly omezeny spíše na stránky odborné literatury.

Pokud jde o definování pojmu domácí násilí, lze současný stav charakterizovat takto: odborníci se shodují na jeho určujících, klíčových znacích. K nim patří:

- výskyt násilných incidentů (násilí),
- které se opakují (opakovanost),
- a to se vzrůstající intenzitou (eskalace),
- čímž vzniká jasné dělení rolí na násilnou a ohroženou osobu (asymetričnost vztahu).

Přes shodu v těchto kritériích domácího násilí stále přetrvává problém s jeho definicí. Je to způsobeno jednak samotnou komplexností fenoménu domácího násilí a také akcentuací hledisek, která jsou důležitá v kontextu, ve kterém se definice tvoří (Shipway, 2004). Kapella a Cizek (2001) zmiňují například šest základních typů definic domácího násilí: normativní, klinické, výzkumné, feministické, společenské a vývojové či vývojově psychologické. Normativně právní definice se přirozeně ve své dikci liší od odborně vědeckých definic na bázi kriminologie, psychologie či sociologie. Také v klinickém pojetí či v sociální práci budou přirozeně v definicích domácího násilí vyvražňovány takové jeho atributy, které korespondují se zaměřením a působností dané oblasti.

Výraznější difference mezi různými definicemi domácího násilí se objevují zejména v následujících tematických okruzích:

– genderový aspekt domácího násilí

Genderový aspekt odráží historickou a politickou rovinu problému. Domácí násilí se z latentního jevu proklubalo do kategorie oficiálního a závažného společenského problému nikoli na základě kriminálních statistik, ale díky (!) aktivitám ženských spolků a organizací v USA koncem 70. a začátkem 80. let dvacátého století. Proto bylo původně tematizováno a řešeno jako *násilí na ženách*. Teprve později se začíná hovořit i o domácím násilí páchaném na mužích. Dnes vedle sebe koexistují dva hlavní pohledy na domácí násilí: **kriminologický a feministický**. Oba shodně předpokládají, že domácí násilí se zásadně liší od jiných podob násilí a kriminality. Feministický přístup otevřeně deklaruje svoji zaujatost pro ženskou, eventuálně genderovou perspektivu v nazírání problému. Kriminologický přístup definuje domácí násilí bez ohledu na pohlaví pachatele i oběti. Pro ilustraci uvádíme oficiální australskou definici platnou pro státní instituce, která vyjadřuje snahu o přibližování obou pozic: „Domácí násilí je zneužívání síly páchané hlavně (ale nejenom) mužem na ženě, a to jak žijící ve společném vztahu s ním, tak po rozchodu s ním. Domácí násilí zahrnuje řadu forem včetně fyzického a sexuálního násilí, výhrůžek a zastrašování, emocionálního a sociálního zneužívání a ekonomické deprivace.“ (Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse 2001: 1.)

– formy domácího násilí

Rozdíly v definicích nalézáme i v oblasti forem domácího násilí. Například Bodnárová a Filadelfiová (2002) rozlišují užší definici domácího násilí, která zahrnuje fyzické týrání, a širší definici, která obsahuje i psychické, sociální či ekonomické násilí. Pokud jde o typ násilí, obecně však převažují definice zahrnující všechny typy (formy) násilí včetně psychického. To platí dokonce i pro normativní a právní definice. Také § 215a českého trestního zákona se vztahuje i na psychické týrání. Poněkud jiná je situace, pokud se zaměříme na samotnou intenzitu násilí bez ohledu na jeho konkrétní formu. V tomto ohledu lze zaznamenat odlišnosti mezi právními a sociálními definicemi. Pro trestněprávní pojetí musí domácí násilí vykazovat stupeň nebezpečnosti trestného činu, což v kontextu sociální práce neplatí. Dokládá to i stanovisko Shipwayové: „Ať už výzkum ukazuje cokoli a nezávisle na tom, jak experti vysvětlují násilí a zneužívání v intimních vztazích, pro sociální práci neexistuje žádná hladina zneužívání, která by mohla být nahlížena jako nevýznamná a akceptovatelná.“ (Shipway, 2004: 15.) Jako domácí násilí bývají v kontextu sociální práce definovány i jeho měkčí podoby s tím, že intervence v raných stádiích brání další eskalaci zneužívání.

– primární oběť (terč) domácího násilí

Rozdíly v definicích domácího násilí se týkají také jeho tzv. primární oběti, tj. osoby, která je

prvotním a hlavním terčem týrání. Podle tohoto hlediska lze diferencovat definice domácího násilí do dvou skupin. První skupina chápe domácí násilí především jako násilí mezi partnery. Příkladem je definice metropolitní policie Londýna: „Jakýkoliv výskyt ohrožujícího chování, násilí nebo zneužití (psychického, fyzického, sexuálního, ekonomického nebo emocionálního) mezi dospělými osobami, které jsou nebo v minulosti někdy byly intimními partnery nebo členy jedné rodiny, a to bez ohledu na pohlaví.“ (Čírtková, Macháčková, Vitoušová, 2002: 10.)

Druhá skupina definic překračuje explicitně hranice partnerského násilí a předpokládá, že primární oběti se může stát kdokoli v rodině. Tímto způsobem se pod hlavičkou domácího násilí ocitá i týrání a zneužívání dětí, seniorů a další varianty transgeneračního násilí (Lovaš, 2001; Krahé, 2001). Násilnou osobou i ohroženou osobou může být kterýkoliv člen, nikoli pouze partneři v intimním vztahu. Tento širší výklad domácího násilí reprezentuje dnes většinový trend. Prosazuje se v právních, kriminologických i společenskovedních definicích domácího násilí.

– motivace (příčiny) domácího násilí

Definice domácího násilí se liší dále v tom, zda jsou založeny na deskriptivním, či také explikačním přístupu. Ryze deskriptivní definice shrnují pouze popisné, pozorovatelné znaky domácího násilí. Explikační pojetí jde dál a včleňuje do definic i určité výkladové (teoretické) momenty. Ty se obvykle váží na představy o příčinách anebo o motivaci k domácímu násilí. Do definic se tak dostává teze, že domácí násilí je na kontrole a moci založené zneužívání a týrání partnera (anebo jiného člena rodiny). Většina feministických definic domácího násilí se ubírá právě touto cestou, ale i rakouský zákon regulující domácí násilí využívá tento typ definice (Dearing, Halley, 2000). Výhoda těchto definic spočívá mimo jiné v tom, že je lze dobře využít pro diferenciální diagnostiku, tj. odlišení domácího násilí od jiných podob násilí v rodině (např. od chronických konfliktů a rozepří).

Jak důležitá je přesná či všeobecně akceptovaná definice domácího násilí? Ve vědě a výzkumu není pluralita a koexistence různých definic na závalu, naopak může být i prospěšná pro další poznávání jevu a tříbení poznatků o něm. Mimo tuto sféru je však nejednotnost vymezení domácího násilí přece jenom problematická. Především složky a instituce, které s ním v praxi přicházejí do kontaktu, potřebují kvůli evidenci i intervenci pracovat s maximálně přesně či jednoznačně definovaným problémem. Záchytná síť – policií počínaje a sociálními službami konče – totiž musí být způsobilá správně identifikovat výskyt domácího násilí v živém případě, rozpoznat oběti i pachatele a na základě toho aplikovat stanovené postupy intervence. Zkušenosti s ostravským modelem regionálních interdisciplinárních týmů pro řešení domácího násilí také doložily, jak důležité je vyladění jednotné definice domácího násilí pro evidenci a definování standardů intervence pro jednotlivá místa sítě. Všechny složky, které jsou součástí sítě pro řešení případů domácího násilí, pak mohou fungovat jako jednotný systém (Interdisciplinární přístup k řešení případů domácího násilí v Ostravě, 2005).

2. Teorie domácího násilí

V současné době dominují multifaktorové přístupy. Multifaktorové přístupy nepřinášejí žádné nové teorie ani pohledy na násilí v rodině. Jejich půvab spočívá v tom, že spojují dřívější jednofaktorové přístupy do interaktivních modelů, které postihují vzájemné vazby a propojení mezi různými zdroji domácího násilí (Schneider, 2000; Feltes, 1997). Multifaktorové přístupy podtrhují dnešní oficiální názor, že domácí násilí je složité a komplexně podmíněným jevem. V celkovém obrazu

i v každém jednotlivém případě se uplatňují různé skupiny příčin. Jejich váha může být různá. Jednou z nejznámějších multikauzálních koncepcí je model D. G. Duttona (1988), který pracuje se 4 strukturálními rovinami příčin domácího násilí:

- makrosystémové příčiny

Domácí násilí je určitým způsobem ve společnosti podporováno a udržováno převládající hierarchií hodnot odvozených z nadvlády muže. Patriarchální smýšlení má dvě dominanty: pevně zakořeněnou víru, že společnost musí být hierarchicky uspořádaná, a pevně zakořeněnou víru, že vůdčí role v této hierarchii přísluší muži. V tradiční společnosti v tomto duchu přebývá řada mýtů, které koneckonců pomáhají ospravedlnit a bagatelizovat násilí muže na ženě realizované uvnitř jejich soukromého partnerského vztahu. (Mýtus: „Může si za to sama.“ Mýtus: „Ženě se násilí líbí, jinak by odešla.“)

Makrosystém není přímou příčinou, ale vytváří rámec, příznivé klima udržující potenciál domácího násilí.

- exosystémové příčiny

Pod výrazem exosystém chápe Dutton bezprostřední životní (sociální) okolí jednotlivců. Exosystém zahrnuje formální a neformální sociální struktury, se kterými přichází konkrétní osoba na své životní cestě do kontaktu. Tyto struktury určují, ovlivňují či přímo omezují chování jednotlivce. Jde vlastně o předivo vztahů, které poutají rodinu k makrosystému. Konkrétními faktory, které přispívají ke zneužívání uvnitř rodiny, mohou být nezaměstnanost, nízký příjem atd. Exosystém tak může generovat spouštěče (startéry) i nárazníky (tlumiče) domácího násilí.

- mikrosystémové příčiny

Mikrosystém je reprezentován samotnou rodinou. Uvnitř této sociální jednotky mohou vznikat takové konstelace situací a okolností, které zvyšují náchylnost k propuknutí domácího násilí.

K takovým rizikům plynoucím ze samotné podstaty rodinného soužití se řadí např.:

- privátnost (komplikuje uplatnění mechanismů oficiální kontroly)
- právo na ovlivňování svých členů (rodina disponuje neformálním právem silně ovlivňovat chování svých členů)
- předepsané role (chování členů rodiny je regulováno obecnými rolovými předpisy, které bazírují na jiných principech, než jsou osobní kompetence a zájmy)
- obsáhlé, hluboké poznání druhých (partneři se obvykle dobře znají, dovedou vzájemně odhadnout své reakce a způsoby chování ve standardních i krizových situacích)
- ontogenetické vlivy (příčiny)

Ontogenetická rovina má nejbližší k původním psychologickým teoriím domácího násilí. Jeho příčiny hledá v individuálních charakteristikách pachatele, oběti a jejich vzájemné interakce. Koncepce z této dílny předpokládají, že samotný pachatel prošel specifickým ontogenetickým vývojem, pravděpodobně se naučil díky mechanismům sociálního učení řešit stresující a omezující situace agresivním chováním. Do této skupiny patří i stanoviska, že zneuživatelé prošli tíživým dětstvím, sami na sobě okusili traumatizaci násilím, mohli ve svém dětství okusit roli oběti.

Je patrné, že Duttonova koncepce vznikla především jako objasnění příčin domácího násilí páchaného muži na ženách. Její kritici se proto táží, zda a jak je schopná vysvětlit násilí například v opačném gardu.

Současné přístupy považují za klíčový problém motivace k týrání partnera. Motivace domácích

agresorů je objasňována pomocí teorie výběru oběti. Výběr zranitelného partnera vytváří předpoklady pro vznik asymetrického vztahu. Násilí pak reprezentuje nástroj pro prosazení nadvlády silnějšího nad slabším (Kottmann, Feltes, 1999). Pomocí násilných útoků mohou agresori efektivně kontrolovat své oběti. I do kriminologických a psychologických teorií domácího násilí pronikají původně feministické pojmy, jako potřeba moci, kontroly a dominance či „overreaction to self-vulnerability“ (silná reakce na vlastní zranitelnost). Podle těchto modelů nedochází k domácímu násilí v důsledky ztráty sebekontroly, tak jak tvrdily některé starší psychologické koncepce. Naopak, týrání a zneužívání partnera je volbou, rozhodnutím: „battering is a decision, a choice“ (Lundgren, 1995: 51). Dotaženo do důsledků lze říci, že zneužívání je agresorem používáno svobodně a strategicky k tomu, aby oběť produkovala chování, které uspokojuje potřeby agresora. Od těchto pozic se pak odvíjí i tvorba terapeutických programů pro násilnické osoby i jejich oběti.

Závěr

V oficiálních postojích je domácí násilí, pokud je formulováno jako abstraktní fenomén, samozřejmě odsuzováno. Citlivost tématu se objeví až v okamžiku, kdy je domácí násilí převedeno do reálných souvislostí, jako je např. otázka, zda a jak má stát v případech domácího násilí konat a jak se má stát vůči pachatelům a obětem domácího násilí chovat.

Většina postupů proti násilí, které garantuje stát, je vyladěna na *násilí mezi cizími lidmi*. Domácí násilí se však odehrává *mezi blízkými lidmi*. Pachatel a oběť jsou citově, sociálně a ekonomicky vzájemně závislé, blízké osoby. Domácí násilí představuje opakované a dlouhodobé týrání partnera, eventuálně blízké osoby. Na své soukromí mají rodina i podobné partnerské vztahy garantované právo. Jenomže násilí vůči partnerovi (blízké osobě) páchané v soukromí bytu ohrožuje nejdříve důstojnost, pak zdraví a nakonec i život oběti. To už jsou hodnoty, které je stát povinen chránit. Klíčové je tedy rozhodnutí, že domácí násilí bude akceptováno jako legitimní důvod pro vstup státu a jeho institucí do privátní sféry rodiny. Tím okamžitě vzniká otázka, podle jakých pravidel bude stát „urovnávat“ soukromé vztahy, které definuje jako nežádoucí domácí násilí. Jakou podporu poskytne oběti a jaká opatření uplatní vůči pachateli? Politika státu vůči domácímu násilí musí být v těchto bodech jasně deklarována.

V České republice prochází momentálně zákonodárnými sbory návrh zákona na ochranu před domácím násilím, který vypracovala expertní skupina Aliance proti domácímu násilí. (V březnu tohoto roku, tj. době, kdy vznikl tento článek, byl postoupen k podpisu prezidentovi České republiky.) Návrh zákona je postaven na třech vzájemně provázaných pilířích.

Prvním je policejní zásah, jehož cílem je především zastavení akutního násilí a *ochrana* oběti. Policie by rozšířila katalog dosavadních možných způsobů intervence o nové opatření – a to dočasné (konkrétně desetidenní) vykázaní násilné osoby ze společného obydlí. Z pohledu práva jde o správní opatření, nikoli trestněprávní sankci. Z pohledu psychologie a dalších věd jde o dočasnou ochranu oběti, zajištění jejího bezpečí, které slouží především její psychické stabilizaci.

Druhý pilíř spočívá v sociálně-právní pomoci poskytované ohrožené oběti právě během lhůty deseti dnů. Tuto komplexní poradenskou službu by zajišťovala intervenční centra. Návrh zákona předpokládá úzkou součinnost mezi policií a intervenčními centry v těch případech, kdy bude aplikováno vykázaní.

Třetí pilíř je koncipován jako občanskoprávní řešení situace v daném případě, a to z iniciativy

ohrožené osoby, které mezitím byla poskytnuta potřebná pomoc právní, psychologická a sociální tak, že by měly být prolomeny nejzávažnější důsledky domácího násilí, bránící oběti se kompetentně rozhodovat. Ohrožená osoba by nově měla možnost navrhnout předběžné opatření, které by de facto zajišťovalo prodloužení vykazání a zákaz navazování kontaktů s ohroženou osobou. Spektrum použitelných řešení je pochopitelně širší.

Stávající možnosti, jako je např. kriminalizace pachatele cestou podání trestního oznámení např. s ohledem na § 215a, zůstávají tímto nedotčeny. Navrhovaný zákon je inspirován zmíněným rakouským modelem a má preventivní funkci, mimo jiné i kvůli tomu, že zavádí princip rychlé reakce vůči násilné osobě. Výrazně by posílil roli sociálních služeb a sociální práci s oběťmi i původci domácího násilí.

Použitá literatura:

- ARCHEM, J. **Sex differences in aggression between heterosexual partners: A meta-analytic review.** *Psychological Bulletin*, 2000, roč. 26, č. 5, s. 651–680.
- AUERBACH-WALKER, L. E. **Intervention with victims.** In WERNER, I. B., a HESS, A. K. *Handbook of Forensic Psychology*. NY: John Wiley and sons, 1987.
- Australian Domestic and Family Violence Clearinghouse.** Issues Paper 1, Canberra, 2000.
- BALDRY, A. C. **From Domestic Violence to Stalking.** In BOON, J., a SHERDAN, L. *Stalking and psychosexual Obsession*. NY: John Wiley and sons, 2002.
- BERRY, D. B. **The Domestic Violence Sourcebook.** Lincolnwood: Lowel House, 2000.
- BODNÁROVÁ, B., a FILADELFIOVÁ, J. **Domáce násilie na Slovensku. Priebežná správa z výskumu.** Bratislava: Medzinárodné stredisko pre studium rodiny, 2002.
- BURIÁNEK, J. **Násilí na ženách jako výzkumný problém (k výsledkům šetření IVAWS 2003 v České republice).** In *Kriminalita: oběti, prevence, postmodernita*. Šlovice 21–23. 4. 2004, Praha: MČSS, 2004.
- ČÍRTKOVÁ, L., MACHÁČKOVÁ, R., VITOUŠOVÁ, P. **Domácí násilí. Přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích.** Praha: Bílý kruh bezpečí, 2002.
- ČÍRTKOVÁ, L. **Forenzní psychologie.** Plzeň: Nakl. Aleš Čeněk, 2004.
- DEARING, A.–HALLER, B. **Das Österreichische Gewaltschutzgesetz.** Wien: Verlag Österreich, 2000.
- DUTTON, D. G. **The domestic assault of women.** Massachusetts: Newton, 1988.
- FELTES, T. **Gewalt in der Familie – ein polizeiliches Problem?** Villingen-Schwenningen: Fachhochschule Texte Nr. 10, 1997.
- Interdisciplinární přístup k řešení případů domácího násilí v Ostravě.** Ostrava: Bílý kruh bezpečí, 2005.
- JELÍNEK, J.: **K trestněprávnímu postihu domácího násilí.** *Kriminalistika*, 2005, roč. 37, č. 4, s. 257–264.
- KAPELLA, O., a CIZEK, B. **Definition von Gewalt.** In *Gewalt in der Familie. Gewaltbericht 2001*. Wien: Bundesministerium für soziale Sicherheit und Generationen, 2001.
- KOTTMANN, H., a FELTES, T. **Gewalt in der Familie.** *Kriminalistik*, 1999, roč. 41, č. 11, s. 706–711.
- KRAHÉ, B. **The social psychology of aggression.** Hove: Psychology Press Ltd., 2001.
- KURY, H., GARTNER, B., a OBERGFELL-FUCHS, J. **Der Platzverweis bei häuslicher Gewalt und**

die Rolle der Polizei. *Kriminalistik*, 2005, roč. 47, č. 5, s. 276–284.

LOVAŠ, L. **Sociální psychologie násilí**. In VÝROST, J., a SLAMĚNÍK, I. **Aplikovaná sociální psychologie II**. Praha: Grada, 2001.

LUNDGREN, E. **Feminist theory and violent empiricism**. London: Averbury, 1995.

MATOUŠEK, O., KOLÁČKOVÁ, J., a KODYMOVÁ, P. **Sociální práce v praxi**. Praha: Portál, 2005.

SHIPWAY, L. **Domestic Violence. A handbook for health Professionals**. London: Routledge, 2004.

SCHNEIDER, H. J. **Gewaltdelinquenz im Kindes und Jugendalter**. *Kriminalistik*, 2000, roč. 42, č. 2, s. 87–96.

SCHNEIDER, H. J. **Schwerpunkte und Deficite im viktimologischen Denken**. In KAISER, G., a JEHL, J.-M. **Kriminologische Opferforschung**. Heidelberg: KriminalistikVerlag, 1994.

SELIGMAN, M. E. P. **Helplessness: On depression, development and death**. San Francisco: Freeman, 1975.

STRAUS, M. A., a GELLES, R. J. **Physical violence in American families: Risk factors and adaption to violence**. New Brunswick: Transaction, 1990.

TJADEN, P., a THOENNES, N. **Prevalence and consequences of male-to-female and female-to-male partner violence as measured by the National Violence Against Women Survey**. *Violence Against Women*, 2000, č. 6, s. 142–162.

VAN DIJK, T., et al. **A National Study of the nature, Size and Effects of Domestic Violence in the Netherlands**. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 1998, roč. 6, č. 1, s. 7–35. ■

¹⁾ Kontakt na autorku: e-mail: cirtkova@polac.cz

VOZKA
6.5/2005
21. března 2005

Snih - bílý Alcatraz
str. 5, 22, 23, 24, 25, 26

Pohled z okna

Zima dokazuje potřebnost alternativní dopravy

Magazín pro vozičkáře a jejich přátele

**Kaleidoskop informací o životě
a pro život na vozíku
RADY, INSPIRACE, MOTIVACE**

Příležitosti k aktivnímu životu na vozíku:

Události, reportáže, rozhovory, poradenství, rady, zkušenosti, kultura, sport, vzdělávání, úpravy bytů, tipy na výlety a dovolenou, sociální služby, zdravotnictví, pomůcky, motorismus, kalendářium akcí, volný čas, humor, čtenářské příběhy aj., pestrá grafika.

60 stran, 5x ročně. **Info, předplatné, vzorové číslo:** www.vozickari-ostava.cz,
tel. 596 783 174 (11 - 18 hod.), 596 786 353,
e-mail: dzidopetr@volny.cz.

VOZKA - o Vás, pro Vás, s Vámi

Mgr. Marie Přidalová¹⁾ působí jako výzkumný pracovník Institutu pro výzkum reprodukce a integrace společnosti při FSS MU Brno, zabývá se tématem mezi-generační solidarity v rodině. Několik let pracovala jako sociální pracovníce v hospici, je stálým spolupracovníkem Subkatedry paliativní medicíny IPVZ Praha, kde přednáší o sociální problematice v paliativní péči a na katedře SPSP FSS MU přednáší kurz Thanatologie.

Péče o staré rodiče – nový úděl mladších seniorů?

Caring for old parents – new life stage of younger seniors?

Abstrakt:

Článek je přehledovou studií o životní situaci dospělých dětí pečujících o stárnoucí rodiče. Autorka se zabývá vizí nové fáze v životě mladších seniorů, upozorňuje na faktory, které mohou zvýšit aktuálnost této životní situace, stejně tak uvádí důvody, které mohou ovlivnit (ne)ochotu rodin postarat se o staré příbuzné. Na základě údajů ze zahraniční a české literatury nabízí profil pečujících osob a problémy, které se s touto životní zkušeností objevují. Prezентuje možné způsoby pomoci, které mohou život pečujících usnadnit.

Abstract:

This review study deals with a phenomenon of adult children's caregiving for their aging parents. The author starts from the idea of new stage in the life course of younger seniors. She points to factors leading to a possible emergency of this phenomenon as well as to facts which might affect family willingness to care for old relatives. Based on the foreign and the Czech literature sources she provides the profile of caregivers and problems they might face. She presents possible ways of interventions which might ease the life of caregivers.

Úvod

Inspirací k tomuto textu je úvaha amerického autora R. C. Atchleyho, který ve svém Úvodu do sociální gerontologie (2000: 515) vyslovuje domněnku o vynoření se zcela nové fáze životního cyklu, jejíž podstatnou náplní bude péče mladších seniorů o vlastní staré rodiče. Demografické podmínky povedou k tomu, že se výrazně zvýší pravděpodobnost, že šedesátníci budou mít své rodiče nebo alespoň jednoho z nich naživu. Řada rodin bude

stát před problémem, jak péči o staré rodiče vyřešit, a mladší senioři budou muset daleko více zahrnovat potenciální pečovatelské do svých plánů na stáří, než je tomu dosud. Do jaké míry můžeme tuto vizi skutečně považovat za reálnou a co to s sebou může přinést?

Možné důvody zvýšené potřeby pomoci mezi generacemi

Fenomén péče o stárnoucí rodiče pravděpodobně nabude na naléhavosti z několika důvodů. Prvním z nich je zmíněná *demografická situace*, tedy *zvyšující se podíl osmdesátníků a starších osob v populaci*. Právě tato věková skupina roste nejprogresivněji v rámci celé skupiny osob starších 60 let a její podíl na celkovém obyvatelstvu se zvýšil z 1 % v roce 1950 na 3 % v roce 2004. Další vývoj (podle stávajících prognóz) přinese nárůst počtu lidí, kteří se dožijí tohoto věku. Podíl osmdesátiletých a starších se podle odhadů pravděpodobně zvýší na 6,6 % v roce 2030 a 9,4 % v roce 2050 (Projekce obyvatelstva, 2004).

Přestože je snahou odborníků zabývajících se starými lidmi ve společnosti (Haškovcová, 1990b; Rabušic, 2002) změnit zakořeněný stereotyp o rovnítku mezi stářím, nemocí a závislostí, je třeba brát v úvahu nevyhnutelnost biologického stárnutí a skutečnost, že řada lidí v tomto vysokém věku pomoc skutečně potřebuje. Se zvyšujícím se věkem roste pravděpodobnost, že schopnost postarat se sám o sebe se sníží. Podle Výběrového šetření o zdravotním stavu české populace (2003) uvedlo 33 % mužů a 53 % žen ve věkové skupině 65–74 dlouhodobé zdravotní potíže, které omezují jejich soběstačnost v každodenním životě, ve věkové skupině nad 75 let se tyto podíly osob s omezenou soběstačností zvyšují na 64 % u mužů a 81 % u žen. I když nemůžeme opominout, že je mezi seniory staršími 75 let nezanedbatelný podíl těch, kteří jsou schopni obstarat se sami, je pravděpodobné, že *s nárůstem počtu osob vyššího věku se zvýší i počet těch, kteří budou potřebovat pomoc druhých* v každodenním životě.

Druhým důvodem, který může zviditelnit problematiku péče o stárnoucí rodiče, je *individuální preference týkající se prostředí, v němž by lidé chtěli strávit své stáří*, i *veřejný trend podporovat autonomii seniorů a umožnit jim setrvání v domácím prostředí*, co nejdéle je to možné.

Velká část seniorů by si i při zhoršeném zdravotním stavu přála zůstat ve vlastním domácím prostředí či v domácnosti svých blízkých a situaci zvládat za pomoci rodiny a sociálních služeb. Tento podíl se podle posledních výzkumů pohybuje mezi 40 a 70 % (55 % Veselá, 1999; 41 % Kuchařová, 2002; 72 % Vidovićová, Rabušic, 2003). Výmluvnou informací o tom, jak si stárnoucí lidé cení soukromého a známého prostoru ve srovnání s profesionální péčí v instituci, je odpověď na otázku, kde by si přáli dožít svůj život. I když celá třetina respondentů výzkumu o umírání a péči o umírající nad tímto problémem nepřemýšlela, 53 % ostatních dotazovaných by nechtělo umřít v některé z institucí (nemocnice, LDN a domov důchodců), ale dali by přednost umírání doma v doprovodu svých blízkých příbuzných (Umírání a paliativní péče v ČR, 2005).

Podpora samostatného a co nejméně závislého života je i součástí cílů veřejných politik aktivního stárnutí. V národních i nadnárodních programech reagujících na potřeby stárnoucí společnosti se objevuje motiv podpory co nejdélejšího setrvávání seniorů v domácím přirozeném prostředí a snaha motivovat rodiny k péči o ně v případě potřeby, jakož i motiv pomoci samotným pečujícími rodinám (Národní program přípravy na stárnutí, 2005; Green Paper, 2005).

K této preferenci nepochybně vede i třetí důvod, proč se fenomén péče v rodině stane aktuálním. Tím jsou *náklady na ústavní péči*, ať už ve zdravotnických či sociálních institucích.

Vezmeme-li v úvahu vysoké náklady pobytu na nemocničním lůžku a soustavnou snahu snížit průměrnou ošetrovací dobu na něm strávenou, nedostatek lůžek následné péče a nízkou prestiž léčen pro dlouhodobě nemocné, dlouhou čekací dobu na místo v adekvátním zařízení sociální péče, otevírá se velký prostor pro rodinu a tlak na to, aby situaci alespoň po určitou dobu zvládala sama.²⁾

Současný stav mezigenerační solidarity

Preference samotných seniorů známe, nakolik jsou však jejich rodiny vstřícné k tomu, převzít závazek péče o ně v případě potřeby? V českém prostředí je poměrně pevně ukotven morální imperativ, že o staré rodiče by se měly postarat jejich děti. Souhlas s tímto výrokem se v soudobých výzkumech pohybuje mezi 70–90 % (85 % Kuchařová, 2002; 88 % Veselá, 2002; 71 % Vidovičová, Rabušic, 2003; 84 % Možný, 2004). Síla proklamovaných hodnot se projeví ještě výrazněji ve srovnání s Německem. Ve srovnávací studii zjistili autoři, že zatímco české dcery středního věku (a tedy nejpravděpodobnější adeptky na post péče o staré rodiče) v 84 % souhlasí s tím, že je povinností dětí postarat se o své rodiče, když zestárnou, jejich německé vrstevnice vyslovují s tímto postojem souhlas pouze v 61 % (Možný, 2004). Při formulování představ o tom, jak by zajistili péči svým starým rodičům, kdyby byli nesoběstační, by 80 % dospělých dětí vililo možnost poskytnout potřebnou péči v domácím prostředí, přičemž více než polovina by se tohoto úkolu zhostila sama (2/3 této skupiny tvořily dcery, 1/3 synové) (Veselá, 2002). 80 % respondentů jiného výzkumu deklarovalo připravenost nabídnout svým rodičům soužití ve společné domácnosti, pokud by to potřebovali, 51 % dokonce vyjádřilo přání, aby staří rodiče žili s nimi (Vidovičová, Rabušic, 2003).

Přestože je od postojů k reálnému jednání dlouhá cesta, rozsah pomoci, kterou podle výzkumů z poslední doby poskytuje střední generace svým stárnoucím rodičům, je relativně velká. Téměř 70 % respondentů ve věkovém rozmezí 45–59 let svým rodičům pomáhá v každodenním životě, z toho 42 % označilo tuto pomoc za častou (Vidovičová, Rabušic, 2003). Výzkum lidí starších 60 let ukázal, že 55 % těch, kteří uvedli, že se sami o sebe nemohou postarat, jejich děti poskytují pravidelnou pomoc, 31 % z nich denně (Veselá, Janata, 1999). Mechanismy, které aktivují pomoc dětí, jsou věk a zdravotní stav, určitou roli hraje i rodinný stav, kdy především ovdovělé či rozvedené matky žijí častěji v domácnosti svých dětí a ty jim i častěji pomáhají (Kuchařová, 2002; Možný, 2004).

Ochota pečovat a možné překážky

Otázkou zůstává, do jaké míry lze kalkulovat s rodinnou solidaritou a zda můžeme ze současného stavu usuzovat na vývoj v příštích desetiletích. Vrátime-li se ke srovnání německé a české společnosti, ve výše uvedeném srovnávacím výzkumu několika odlišných kultur představovalo Německo zemi s vyšší úrovní spotřeby a blahobytu a také s rozvinutějším systémem sociálního zabezpečení. Zároveň se v celkovém hodnocení ukázalo, že německé dcery se méně angažují v poskytování praktické pomoci svým starým matkám a je pravděpodobné, že při zabezpečení činností, na které už nestačí, se staří lidé více spoléhají na (placené) sociální služby než na vlastní děti. Směřuje-li Česká republika k úrovni, kterou reprezentuje Německo, lze předpokládat, že i u nás *ochota a skutečně poskytovaná pomoc mohou poklesnout*.

Autoři výše uváděných výzkumů se vyjadřují s lehkou skepsí k úvahám o ochotě dospělých dětí pečovat o staré rodiče a upozorňují na překážky, které mohou tuto ochotu ochladit. Zřejmě nejzásadnějším problémem, který uvádějí a který se ve hře nepochybně objeví, je *podpora/tlak na ekonomickou aktivitu do co nejvyššího věku*, jako prostředku zabezpečení budoucího důchodu a zdroje pro platbu penzijního připojištění (Veselá, Janata, 1999; Kučera, 2002). Pohledem dnešního stavu je pro řadu dospělých dětí v předdůchodovém věku téměř nemožné opustit zaměstnání z důvodu péče o závislého člena rodiny. V první řadě je to kvůli ztrátě příjmu, který není dostatečně kompenzován, ale především ze strachu, že po skončení závazku péče už žádnou další práci kvůli svému věku nenajdou a jejich současná i budoucí životní úroveň se tak výrazně sníží. Druhou námitkou je snižující se počet potenciálních pečovatелů v důsledku klesající porodnosti (Kučera, 2002; Možný, 2004). Rodí se málo dětí, proto se i *zmenšuje počet těch, kteří by o staré rodiče pečovali*, nemluvě o těch, kteří jsou bezdětní. Zatímco v roce 1950 připadlo na 1 člověka staršího 80 let 16 potenciálních pečovatелů ve věku 50–64 let, v roce 1990 to bylo jenom 6 a při uváděných prognózách se jejich počet do roku 2025 sníží na 3³⁾ (Zavázalová, 2001). Tyto skutečnosti jsou bezpochyby závažné, ale nedomníváme se, že by samy automaticky musely znamenat pokles péče o staré rodiče v domácím prostředí.

Ani v současné době není péče o rodinného příslušníka důvodem pro odchod do předčasného důchodu. V. Kuchařová (2002) uvádí, že jen velmi malý podíl seniorů (4 %) odchází do důchodu (ať už předčasného, řádného či odloženého) z důvodu nutnosti péče o člena rodiny. 80 % žen, které na sebe vzaly závazek péče o rodinného člena, je zároveň zaměstnáno (Zavázalová, 2001). Nutnost (a preference) setrvat v zaměstnání nemusí znamenat odmítnutí péče o rodiče. Dospělé dcery spíše povinnosti kumulují a zvládají zároveň, stávají se *women in the middle* (Brody, 1990), ženami uprostřed mezi povinnostmi pracovními, pečovatelskými a povinnostmi vůči vlastní rodině.

Stejně tak snižující se počet narozených dětí (a tedy i potenciálních pečovatелů) neznamena pouze pokles dostupnosti členů rodiny k péči, ale (pokud strukturou společnosti výrazně nezahýbe migrace) i pokles potenciálních profesionálů, kteří by z dětí sejmuli břímě filiální odpovědnosti. H. Haškovcová (1990a) s nadsázkou uvádí fikci, v níž by při výhradním zabezpečení starých lidí sociálně-zdravotní sférou musela třetina ekonomicky aktivního obyvatelstva pracovat právě v této oblasti. Nelze v takovém případě očekávat větší tlak na ty rodiny, které děti mají, aby převzaly alespoň určitou část péče, aby profesionální a institucionální zdroje byly přednostně využity těmi, kteří nemají nikoho, kdo by o ně pečoval?⁴⁾

Péče o staré příbuzné jako sociální problém

Výše uvedené překážky jsou však dílčími problémy daleko složitějšího konceptu mezigenerační solidarity. Je skutečně otázka, jestli se na ni dá spolehnout a zda existuje způsob, jakým ji podpořit. J. Finchová (1990) píše, že je jen málo situací, v nichž je podpora v rámci rodiny poskytována bez hlubšího uvažování. Pomoc neposkytujeme automaticky ani ji automaticky nepřijímáme. Způsob, kterým poskytují lidé podporu svým příbuzným, je neodhadnutelný, svérázný a vycházející z kontextu konkrétní rodiny a nelze ho predikovat pouze na základě toho, že jsou tito lidé příbuzní. Proto je obtížné předpovědět, zda budeme v budoucnu mluvit skutečně o životní fázi, která „implikuje věkově specifikované modely očekávaného chování“ (Alan, 2003: 1), nebo spíše o naléhavém sociálním problému pečujících rodin a pomoc přijímajících seniorů obecně.

Řada rodin bude stát před úkolem zvládnout souběžný život třetí a čtvrté generace, při často zvyšující se potřebě pomoci u generace starší. Tato životní situace s sebou nese obtížné důsledky pro obě strany dyády. Je zásahem do života dospělých dětí, vymezeného vlastní rodinou, zaměstnáním a jinými aktivitami, událostí, která je náročná v mnoha ohledech. Neměli bychom se však nechat unést představou, že zatímco pečující příbuzní nesou na bedrech všechna negativa této životní situace, závislí příjemci pomoci naopak zakoušejí všechny výhody milující rodinné péče. Samotný zážitek bezmoci, rostoucí závislosti a nemožnosti reciproční směny s sebou nese velkou psychickou zátěž pro starého člověka, jako i ránu sebevědomí a vlastnímu sebepojetí.

Přestože jsme si vědomi potřeby nahlížet na problém péče o starého rodiče z pohledu pečujícího i pomoc přijímajícího, následující text je zaměřen především na pečující děti, protože znalost situace pečujících rodin je v českém prostředí poměrně malá a většinou je pouze okomentována jako náročná, fyzicky i psychicky, a společností nedoceněná. Daleko větší prostor je tomuto tématu věnován v angloamerické literatuře, která od 80. let 20. století prostřednictvím výzkumů mapuje životní situaci dospělých dětí pečujících o staré rodiče (Zarit et al., 1980; Cantor, 1983; Horowitz, 1985; George, Gwyther, 1986; Stone et al., 1987; Mancini, 1989; Brody, 1990; Walker, 1992; Matthews, 1995; Fingerman, 2001).

Kdo se stává pečujícím?

Podíl rodin na péči o stárnoucí členy je velmi vysoký. 70–80 % dlouhodobé péče o staré neso-
běstačné příbuzné je poskytováno právě někým z rodiny, tyto údaje se objevují i v českém prostře-
dí (Stone et al., 1987; Dooghe, 1992; Topinková, 1995; Zavázalová, 2001). *Dospělé děti* dominují
mezi poskytovateli péče o staré příbuzné v domácím prostředí, jejich podíl na celkové skupině
pečujících je více než jedna třetina (Horowitz, 1985; Brody, 1985; Hoyert, Seltzer, 1992). Přesto
však nemůžeme opominout, že nejsou jedinými pečovateli. Prvním, na koho se nemohoucí člověk
obráti, je jeho manželský partner. Pravděpodobnost stát se pečovatelem se pak přenáší z manžel-
ky na manžela, následně na dceru a naposledy na syna (Hoyert, Seltzer, 1992). Podle dostupných
českých zdrojů jsou ve skupině osob pečujících o závislé příbuzné zastoupeny největším podílem
dospělé děti (až 50 %), následují životní partneri (přes 20 %) a v menší míře ostatní příbuzní
(10 %). (Tošnerová, 1999; Zavázalová, 2001.)

Péče o staré příbuzné jako životní situace je bezpochyby velkým (i když téměř opomíjeným)
gender tématem. Je totiž stejně jako ostatní domácí práce připisována ženám a očekávána
především od žen. Výraz „dospělé děti“ se víceméně rovná „dospělé dcery“, protože právě ony
přebírají většinu filiální odpovědnosti (Horowitz, 1985; Brody, Schoonover, 1986). Ženy tvoří 72 %
všech pečujících (Stone et al., 1987), v českém prostředí podle dostupných údajů taktéž v péči
o závislé příbuzné dominují ženy (81 % Tošnerová, 2001; 64 % Zavázalová, 2001).⁵⁾ Tošnerová
(2001) však upozorňuje, že podíl mužů a žen v roli pečujícího se mění, a zmiňuje výsledky průzku-
mu americké Národní asociace rodinných pečovatelů, podle kterých se o svého příbuzného stará
56 % žen a 44 % mužů. Odhlédneme-li od reálného zastoupení pohlaví v péči o rodiče (ať už je
jakékoliv), ženy jsou častěji respondentkami uskutečňovaných výzkumů a jeden z kritických ohlasů
na současné pojetí studií pečujících rodin upozorňuje na soustavné přehlížení participace synů
v podpoře stárnoucím rodičům a na minimální znalost o těchto pečujících synech (Montgomery,
Kamo, 1989; Kramer, Thompson, 2002).

Podle dalších dostupných charakteristik můžeme o pečujících osobách v České republice říci, že *nejčastěji zastoupenou věkovou skupinou* jsou lidé mezi 45–60 lety (51 %), 17 % pečujících je starší 61 let. Je mezi nimi 6 % *vysokoškoláků*, 42 % *osob se středoškolským vzděláním*, 41 % *vyučených* a 11 % *se vzděláním základním* (všechny údaje Tošnerová, 1999⁶). Podle H. Zavázalové (2001) má 80 % pečujících žen kromě povinnosti vůči závislému příbuznému zároveň placené zaměstnání.

Co s sebou nese životní situace péče o starého příbuzného

Zážitek péče o staré rodiče může být kvalitativně velmi odlišný. Zřejmě většina dospělých dětí poskytuje pomoc, kterou bychom mohli označit jako běžnou výpomoc v rámci rodinných vztahů (návštěvy, nákup, vyřízení pochůzky), ale ta může být předzvěstí skutečné péče zahrnující pravidelnou údržbu domácnosti, drobné ošetrovatelské úkony a pomoc při osobní hygieně, která je samozřejmě nesrovnale náročnější. V průběhu studia životní situace péče o závislé příbuzné se vynořil *koncept pečovatelské zátěže*, která byla definována jako „fyzické, psychické nebo emoční, sociální a finanční problémy, které zažívají členové rodiny pečující o závislou starší osobu“ (George, Gwyther, 1986: 253).⁷

Mezi negativní důsledky zkušenosti s pečováním patří zvýšený sklon k depresi a úzkosti, frustrace, emoční vyčerpání, riziko rodinných krizí, zásah do výkonu zaměstnání, omezení volnočasových aktivit, sociální izolace, zhoršení a chronicita zdravotních problémů, zvýšené finanční náklady spojené se zabezpečením péče nebo s nutností opustit zaměstnání – všechny tyto a řadu dalších problémů identifikovali výzkumníci ve větší či menší míře u osob pečujících o starší závislou osobu (Zarit et al., 1980; Cantor, 1983; Brody, 1985; Horowitz, 1985; George, Gwyther, 1986; Abel, 1991; Hoyert, Seltzer, 1992).

Podle výsledků české studie pečujících má tato zkušenost *největší dopad na osobní život pečovatele*. 61 % z nich má pocit, že je jejich život zcela podřízen péči o závislou osobu. Téměř 40 % chybí soukromí a čas pro sebe samého. Pro třetinu znamená pravidelná péče o příbuzného zásah do sociálního života, nemají tolik času na společenský život a přátele jako dříve. Pro relativně malou část (13 %) je pečovatelská zkušenost spojena s nepříznivou finanční situací, která by měla vést až k ukončení péče. Taktéž negativní dopad na zdravotní stav se týká spíše menší části výzkumného souboru (20 %). Subjektivně však zátěž pocítují pečující více – 38 % z nich péče vyčerpává, 35 % se cítí přetíženo povinnostmi z ní vyplývajícími. Přes všechny uváděné problémy mělo pouze 11 % pečujících respondentů pocit, že už nemohou v péči dále pokračovat. Více než polovina za nich (55 %) však vyjádřila obavy, co přinese budoucnost a jak budou situaci nadále zvládat (všechny údaje Tošnerová, 1999).

Ve snaze *odhalit rizikové faktory*, které pečujícího přivádějí až na hranice vlastních sil, bylo skóre pečovatelské zátěže korelováno s různými proměnnými, jako jsou pohlaví, příbuzenský vztah, zaměstnanecký status, soužití ve společné domácnosti, povaha a stupeň postižení závislé osoby, rozsah poskytované péče (Zarit et al., 1980; Horowitz, 1985; George, Gwyther, 1986; Montgomery, Kamo, 1989; Hoyert, Seltzer, 1992; Moen et al., 1995). Výsledky nejsou zcela jednoznačné a spíše než na jasně pojmenované rizikové faktory ukazují na spletnost a rozmanitost této životní situace, kdy různí pečující v různých situacích vnímají pečovatelskou zátěž rozdílným způsobem⁸.

V souvislosti s variabilitou výsledků výzkumů pečovatelské zátěže začali další autoři upozorňovat

na meze přístupu, který péči (caring) zaměňuje za obsluhu (tending), přičemž ignoruje síť vztahů a rodinný kontext, v němž se situace pečovatelské odehrává (Lewis, Meredith, 1988; Hoyert, Seltzer, 1992; Walker, 1995). Optikou studií pečovatelské zátěže je totiž na tuto životní situaci nahlíženo jako na něco jednoznačně negativního a problémového. Je-li popis tohoto životního období zaměřen především na výkon poskytovaných služeb, nutně je hlavním výsledkem rutina, zátěž a velká náročnost. Někteří autoři (Walker, 1992, 1995; Hoyert, Seltzer, 1992; Kramer, 1997) upozorňují, že zájem výzkumníků se téměř výhradně týká negativních důsledků pro pečující osobu a existuje jen malé množství studií, které by mapovaly i pozitivní zkušenost pečovatelů, což ovlivňuje pohled, kterým je tato životní situace vnímána. Z různých teoretických perspektiv (zejména teorie sociální směny a teorie navýšení) je reflektována skutečnost, že přestože je období péče o závislého rodiče náročné, aktéři v něm mohou nalézt i uspokojení, buď proto, že oběti dělají pro milovanou osobu, s níž je pojí dlouhodobý vztah, nebo proto, že jim přináší radost úspěšné zvládnutí role, která se na začátku zdála nerealizovatelnou. Zkušenost péče o starého a závislého rodiče tak s sebou nese a může přinést pozitivní zážitky, kterým doposud nebyla věnována velká pozornost. Přitom i tato znalost je podstatná pro skutečné pochopení situace pečujících rodin a pro komplexnější návrhy pomoci těmto rodinám (Kramer, 1997).

Pojem pečovatelské zátěže a výzkumy s ní spojené však mají velký význam pro zhodnocení situace pečujících. Zvláště v angloamerickém prostředí lze „smršť“ výzkumů pojímajících pečovatelské především z pohledu zátěže, kterou přináší pečujícím, vnímat jako odpověď na snahu státu přesunout co nejvíce odpovědnosti za péči na rodinu. Dokumentací toho, že péče o závislého příbuzného s sebou nese závažné důsledky pro člověka, který tento závazek převzal, je jasně naznačeno, že se rodina neobejde bez podpory zvenčí. Neúnosnost situace totiž pochopitelně vede k tomu, čemu se ze začátku rodina snažila vyhnout – tedy hospitalizaci či institucionalizaci starého člověka. Proto se objevuje volání po *podpoře pečujícím* („support for supporters, care for caregivers“).

Možné způsoby podpory pečujících rodin

Co lze udělat pro ty, kteří chtějí participovat na pomoci svým rodičům? J. Jegermalm (2004) si všímá toho, že samotní pečující bývají zřídka kdy přímo cílem různých sociálních služeb. Vztah mezi pečující osobou a veřejným sociálním sektorem je často nejasný a nedefinovaný a poskytované služby jsou zaměřeny především na závislou osobu, což má sekundární efekt i pro primárního pečovatele. Chybí však adresná pomoc vycházející přímo ze znalosti problémů a potřeb pečujících.

Péče o nemohoucí příbuzné je natolik různorodá zkušenost, že nelze poskytnout jednoduchý návrh účelné pomoci. Autoři, kteří studovali problematiku péče v domácím prostředí hloubkovými rozhovory, upozorňují na skutečnost, že tak jako je výhodou pečování doma individuální povaha, důvěrnost prostředí a přizpůsobení se aktuálním potřebám, musí externí pomoc vycházet z těchto individuálních rysů a rodinných režimů, aby byla skutečně účinná, což s sebou ovšem nese velké nároky na splnitelnost. J. Lewisová a B. Meredithová (1988) například uvádějí zkušenosti pečujících dcer, které zrušily spolupráci s agenturami poskytujícími ošetrovatelskou pomoc, protože pracovníci nebyli schopni dodržet přesný čas příjezdu na večerní koupání, nebyli schopni včas přijet pro rodiče při svozu do Denního centra, hodiny denních stacionářů nerespektovaly pracovní dobu pečujících žen či ošetrovatelky příliš zasahovaly do zažitého způsobu péče, který se oběma

zúčastněným jevil optimální. Poskytovaná pomoc se tak stala spíše na obtíž, než aby situaci skutečně ulehčila.

Nabízená pomoc je ale nepochybně jedním z motivačních prvků, které ulehčí rozhodování, zda se rodina o stárnoucího příbuzného postará. Možná podpora spočívá ve třech oblastech: ve finanční podpoře, v nabídce podpůrných služeb a ve vzdělávacích aktivitách, poradenských službách a svépomocných skupinách (Abel, 1991).

Finanční podpora

Finanční podpora představuje kompenzaci pro ty, kteří kvůli péči o závislého příbuzného musejí nějakým způsobem omezit své placené zaměstnání. *Adresný příspěvek* zde přitom představuje pouze jednu z možných alternativ, nepochybně důležitou pro ty, kteří kvůli rozhodnutí pečovat zůstali bez prostředků. Je však především záchranným lanem v situacích, kdy je potřeba kvůli péči zůstat doma, ale těžko se tento státem poskytovaný příspěvek, jehož výše je vždy limitovaná a téměř vždy výrazně snižující dosavadní příjem, může stát motivací k péči o staré rodiče.⁹⁾

Nejčastější obavou a také překážkou při rozhodování o převzetí závazku péče o starého rodiče je strach ze ztráty zaměstnání nebo nezvládání plnění role pracujícího a pečujícího. Daleko důležitější jsou tedy *opatření na poli pracovního trhu*. Podpora částečných úvazků a motivace zaměstnavatelů k jejich skutečnému uplatňování, flexibilní pracovní hodiny, možnost vrátit se zpět na celý úvazek po skončení péče, možnost „dovolené“ adekvátní rodičovské dovolené poskytované matkám malých dětí s garancí zachování pracovního místa – to jsou opatření, která mohou umožnit lepší zvládání zaměstnání a pomoc rodičům. Význam těchto kroků je patrný na obou stranách. Na jedné straně je už výše zmiňovaný tlak na co nejdelší udržení pracujících v pracovním poměru, na druhé straně je mnohdy preferované řešení samotnými pečujícími. Pro řadu z nich totiž péče o závislého rodiče představuje velkou psychickou zátěž, někdy větší než zátěž fyzickou (Ungerson, 1987; Tošnerová, 2001). Proto pro ně práce může představovat nejen nezbytné zajištění financí, ale i únik od velmi náročné situace, v níž sledují chátrání milovaných osob. Samo setrvávání v pracovním poměru pro ně může mít terapeutickou funkci, ovšem pouze v případě, že přístup zaměstnavatele je vstřícný a shovívavý k flexibilní pracovní době, v opačném případě se kumuluje stres z tlaku různých požadavků (Lewis, Meredith, 1988).

Podpůrné služby

Mezi podpůrné služby patří všechny služby, které péči o závislého člověka ulehčí a pomohou při ošetřování. V českém prostředí jsou instrumentální úkony (dovážka obědů, nákup, úklid, pomoc s hygienou, praní prádla aj.) v domácím prostředí zabezpečovány *pečovatelskou službou*¹⁰⁾, ošetřovatelské úkony (převazy ran, aplikace injekcí, údržba stomie, rehabilitace aj.) při indikaci lékařem zajišťují *agentury domácí péče*¹¹⁾. Tyto dva typy služeb jsou poměrně rozšířené¹²⁾, i když pro potřeby pečujících rodin ne vždy dostatečné. Např. mezi nejčastěji žádané služby, které ale z důvodu nedostatku financí či potřebného personálu k zabezpečení směnného provozu subjekty pečovatelské služby často neposkytují, patří dohled nad dospělým občanem v době od 6 do 22 hodin, noční služba od 22 do 6 hodin a v řadě případů také pomoc s osobní hygienou (Veselá, 2003). Překvapivý je také údaj o využívání domácí ošetřovatelské péče, jsou to pouze 3 % respondentů výzkumu seniorů nad 60 let a necelá 2 % rodin pečujících o závislého příbuzného (Tošnerová, 2001; Kuchařová, 2002), přestože podíl těch, kteří trpí vážnějšími zdravotními problémy nebo silnou závislostí na dopomoci druhé osoby, je nepoměrně vyšší. Je otázkou, co všechno vstupuje

do hry při odmítání nabízených služeb. U placených nabídek je nasnadě neochota s úhradou, někteří lidé ceny považují za příliš vysoké, přestože služby dotuje stát (Kuchařová, 2002). Významnou roli hraje i strach pustit si cizí osobu do bytu (60 % seniorů starších 60 let tuto obavu vyslovilo, Veselá, Janata, 1999). Kvalitativní studie ale zachytily i řadu jiných, osobních důvodů, proč pečující dcery nechtěly využívat formální služby. Pro některé z nich představovala vnější dopomoc jejich vlastní selhání, neschopnost zvládnout povinnost dcery vůči potřebným rodičům. Některé služby po špatných zkušenostech odmítly – nešlo přitom ani tak o nekvalitní výkon péče jako o pocit, že se pečování pod vedením odborného dohledu příliš profesionalizuje a opomíjí osobní zvláštnosti závislého člověka. Pro další pečující dcery bylo přijetí pomoci zvenku nepřijatelné proto, že by tím svým rodičům daly najevo, že už péči o ně nezvládají a že pro ně znamenají zátěž. Aby jim nepřivodily takovou psychickou újmu, raději vše zvládaly samy (Ungerson, 1987; Lewis, Meredith, 1988; Abel, 1991).

Vědomí této ambivalence by mělo být výchozím bodem při plánování pomoci pečujícím. Slepé rozšiřování kvantity služeb bude neúspěšné, pokud nebude respektovat *holistický přístup k celé rodině*. Je evidentní, že v pečujících rodinách je potřeba zabezpečit nejen instrumentální výkon, ale věnovat pozornost i *psycho-sociální dynamice celé rodinné jednotky*.

Alespoň okrajově zde zmiňme přechodné *pobyty respitní péče*, které jsou otevřeny především pro starší závislé osoby, o něž se dlouhodobě starají příbuzní. Forma krátkodobého pobytu umožní pečujícím oddych, prostor pro léčbu vlastních zdravotních problémů, pro dovolenou. Další formou péče, která může výrazně ulehčit situaci pečujících dětí, jsou tzv. *denní pobyty*, v nichž klient pobývá po dobu, po kterou mu péči nemůže zabezpečit jeho primární pečovatel, třeba kvůli pracovním povinnostem. V českém prostředí je těchto zařízení zatím poskrovnu a mnohdy jsou jejich služby nedostupné pro skutečně závislé, imobilní a inkontinentní osoby.

Vzdělávání, poradenství, svépomocné skupiny

Poslední oblastí zaměřenou na pomoc pečujícím je vzdělávání, poradenství a svépomocné skupiny. Tato forma podpory je atraktivní i vzhledem k relativní finanční nenáročnosti v porovnání s finančním příspěvkem či poskytováním domácích služeb.

Lidem, kteří pečují o závislého příbuzného, nejčastěji chybějí informace – o sociální a sociálně právní pomoci (43 %), o možných formách finanční pomoci (41 %), o zdravotních pomůckách (37 %) a o nemoci osoby, o kterou pečují (26 %) (Tošnerová, 1999). Podobně J. Veselá (1999) zmiňuje nedostatečnou informovanost seniorů nad 60 let o různých sociálních příspěvcích a službách. Přestože se objevuje řada propagačních kampaní a příruček informujících o možné pomoci, mnoho informací lze získat i prostřednictvím internetu, zdá se, že jejich adresnost není dostatečná. *Osobní kontakt* je zřejmě pro současnou pečující generaci stále ještě nejlepším zdrojem informací⁽¹³⁾. Můžeme ale očekávat, že přístup k získávání informací se postupem času a s rostoucí počítačovou gramotností změní.

Pečující ovšem nepotřebují pouze informační znalost. Zážitek péče o chátrajícího milovaného člověka může být velmi zátěžový a zároveň izolující, není s kým objevující se problémy řešit. *Poradenství a svépomocné skupiny* mohou být cestou, jak pečující v této náročné životní situaci doprovázet. Studie zaměřené na hodnocení podpurných programů pro pečující uvádějí, že tento typ pomoci skutečně má vliv na zmírnění pocitu zátěže, pomáhá pečujícím najít kapacitu ke zvládnutí problémů, s nimiž se setkávají, a napomáhá překonat sociální izolaci (Green, Monahan,

1989; Abel, 1991; Witlatch et al., 1991). Je však třeba mít na paměti, že ne všichni pečující jsou schopni opustit závislou osobu a využít individuální či skupinové programy. Při průzkumu preferovaného poradenství mezi rodinnými příslušníky pečujícími o stárnoucí příbuzné vyšlo najevo, že podstatně větší podíl z nich by přivítal spíše telefonickou podporu od odborníka nebo jiného pečujícího (45 % a 41 %) než aktivní účast v podpůrných skupinách (10 %) (Colantonio et al., 2001). Podobně se vyjadřovaly pečující dcery v kvalitativních studiích – podporu a konzultaci své situace by vřele uvítaly, pro mnoho z nich však představovalo opuštění závislé matky neřešitelný problém (Lewis, Meredith, 1988).

Závěr

Záměrem tohoto článku bylo nastínit situaci rodin pečujících (nejen) o stárnoucí příbuzné a rostoucí aktuálnost sociálních problémů spojených s touto situací. Je potěšující, že nezůstávají mimo pozornost veřejných politik a ve výhledových plánech se počítá s jejich řešením. I proto jsme se snažili poskytnout přehled problematiky pečujících, z níž vyplývá velká heterogenita a nemožnost zabezpečení jednoznačně účinné pomoci. Těžko můžeme odhadnout, jestli se pečovatelská základna rodinných příslušníků skutečně výrazně rozroste v souvislosti s výše uváděnými skutečnostmi, i tak ovšem pečující příbuzní tvoří nezanedbatelnou skupinu, které je poskytována malá podpora a nedostatečná nabídka dostupných služeb. „Pečující [v českém prostředí] nejsou ani hrdinové, ani příklady hodné následování“ (Holmerová, 2004: 19) a v pravém slova smyslu byli až donedávna „zapomenutou armádou“ (Ungerson, 1987: 145). Existuje-li vůle pomoci pečujícím rodinám, je třeba vycházet z reálné znalosti specifických rysů této životní situace. „Logické“ kroky nemusejí vždy znamenat skutečnou pomoc a při jejím plánování je třeba vycházet z žité zkušenosti samotných pečujících.

Je otázkou, nakolik mohou být jakkoliv vstřícné kroky motivací k žádoucímu chování. Švédská studie naopak ukázala, že podstatné omezení státem dotovaných domácích služeb a institucionální péče vedlo k výraznému nárůstu podílu neformální péče, tedy té zabezpečované rodinou. Jestliže se v roce 1994 na péči o staré rodiče podílelo 16 % jejich dospělých dětí, po zvýšení příspěvků za určité služby a omezení pomoci v domácnosti ve prospěch osobní péče se tento podíl zvýšil v roce 2000 na 36 % (Johansson et al., 2003). Titíž autoři ovšem upozorňují na zátěž, kterou pečovatelsví pro rodiny může představovat.

Možnost dát jednoznačnou odpověď na to, co vlastně může pečujícím dospělým dětem pomoci, znesnadňuje značná různorodost této životní situace a individuální rodinné historie. Přesto můžeme pojmenovat několik opatření, která by pečujícím život zjednodušila. Zřejmě největší výzva spočívá v uplatnění podpůrných služeb zahrnujících **poradenství a terapeutickou pomoc**, dále pak **podpora pečujících na pracovním trhu**. Poradenství by mělo vycházet z pečlivého posouzení potřeb pečujících i závislého člověka. U pečujících by mělo být zaměřeno jednak na *zvládání praktických úkonů spojených s péčí*, na *informace o nemoci* závislého člověka s možným průběhem a důsledky, na *zvládání psychické zátěže*, na *schopnost podporovat alespoň částečnou autonomii opečovávaného příbuzného* a také na *prevenci či časný záchyt* okrajově zmiňovaného, přesto existujícího *týrání starých lidí*. Poradenský tým by pak měl být *k dispozici nejen pro osobní setkání, ale také v dosahu telefonu*.

Domácí péče by měla být zaměřena na *poskytování úkonů*, které jsou pro pečujícího odborně

neproveditelné, nebo příliš *psychicky zátěžové* (např. hygiena celková i při inkontinenci). Přístup ke kvalitní **respirační péči** (institucionální či domácí) a **službě osobní asistence** umožňuje nárok pečujícího na „dovolenou“, ale také možnost odejít do práce. Při zabezpečování tzv. „granny sitting“ po dobu, kdy pečující potřebuje na krátkou dobu odejít z domu, mohou nepochybně velkou roli sehrát *dobrovolníci*, jejichž angažování v různých typech sociálních služeb se v českém prostředí zdárně daří prosazovat.

Péči o starého člověka v domácím prostředí činí unikátní historie vztahu, jeho důvěrnost a individuální přístup. Kvalitativní studie popisují (a charakterizují jako absurdní) strategie pečujících dcer, při nichž je právě tato unikátnost vědomě potlačována. Některé z vypovídajících dcer záměrně abstrahovaly od citu, který ke svým matkám chovaly, snažily se udržet odstup od vztahu matka–dcera, aby byly vůbec schopny vykonávat všechny potřebné úkony, a psychicky tak unesly zátěž této životní situace (Ungerson, 1987; Lewis, Meredith, 1988). Chceme-li podporovat mezigenerační solidaritu a konkrétně ochotu dětí pečovat o staré rodiče, je třeba věnovat pozornost nikoliv tomu, v čem lze nahradit rodinu službami, ale vzájemné souhře obou pečujících sektorů, formálního a neformálního. Je třeba podporovat to, co dělá domácí péči jedinečnou (dlouhodobý vztah, důvěrné prostředí, rodinná specifika), a pomoci tam, kde je tato jedinečnost potlačována kvůli výkonu role pečujícího (rutina, psychická zátěž).

Použitá literatura:

- ABEL, E. K. **Who Cares for the Elderly? Public Policy and the Experiences of Adult Daughters**. Philadelphia: Temple University Press, 1991.
- ALAN, J. **Historické proměny životních etap**. http://virtualni.institut.cz/bio_hi/prednas/pred_6.htm. [on line] [2003] .
- ATCHLEY, R. C. **Social Forces and Ageing: An Introduction to Social Gerontology**. Ninth Edition, Belmont: Wadsworth 2000.
- BRODY, E. M. **Parent Care as a Normative Family Stress**. *The Gerontologist*, 1985, roč. 25, č. 1, s. 19–29.
- BRODY, E. M. **Women in the Middle: Their Parent-Care Years**. New York: Springer Publishing Company, 1990.
- BRODY, E. M., SCHOONOVER, C. B. **Patterns of parent-care when adult daughters work and when they do not**. *The Gerontologist*, 1986, roč. 26, č. 4, s. 372–381.
- CANTOR, M. H. **Strain among caregivers**. *The Gerontologist*, 1983, roč. 23, č. 6, s. 597–604.
- COLANTONIO, A., KOSITSKY, A. J., COHEN, C., VERNICH, L. **What support do caregivers of elderly want? Results from the Canadian study of health and aging**. *Canadian Journal of Public Health*, 2001, roč. 92, č. 5, s. 376–379.
- DOOGHE, G. **Informal caregivers of elderly people: An European review**. *Ageing and Society*, 1992, roč. 12, č. 3, s. 369.
- FINGERMAN, K. L. **Ageing Mothers and Their Adult Daughters**. Springer Publishing: New York, 2001.
- FINCH, J. **Family Obligations and Social Change**. Cambridge: Polity Press, 1990.
- GEORGE, L. K., GWYNTER, L. P. **Caregiver well-being, A multidimensional examination of family**

- caregivers of demented adults. *The Gerontologist*, 1986, roč. 27, č. 3, s. 253–259.
- Green Paper “Confronting demographic change: a new solidarity between the generations”. http://europa.eu.int/comm/off/green/index_en.htm [on line] [16. 3. 2005].
- GREEN, V. L., MONAHAN, D. J. The Effect of a Support and Education Program on Stress and Burden among Family Caregivers to Frail Elderly Persons. *The Gerontologist*, 1989, roč. 29, č. 5, s. 472–477.
- HAŠKOVCOVÁ, H. Starý člověk a rodina. *Časopis lékařů českých*, 1990a, roč. 129, č. 16, s. 481–483.
- HAŠKOVCOVÁ, H. Fenomén stáří. Praha: Panorama, 1990b.
- HOLMEROVÁ, I. EUROFAMCARE, National Backround Report for the Czech Republic. <http://www.uke.uni-hamburg.de/extern/eurofamcare/presentations.html> [on line] [2004].
- HOROWITZ, A. Sons and Daughters as Caregivers to Older Parents: Differences in Role Performance and Consequences. *The Gerontologist*, 1985, roč. 25, č. 6, s. 612–617.
- HOYERT, D. L., SELTZER, M. M. Factors Related to the Well-Being and Life Activities of Family Caregivers. *Family Relations*, 1992, roč. 41, č. 1, s. 74–81.
- JEGERMALM, M. Informal care and support for carers in Sweden: patterns of service receipt among informal caregivers and care recipients. *European Journal of Social Work*, 2004, roč. 7, č. 1, s. 7–24.
- KRAMER, B. J. Gain in the caregiving experience: Where are we? What next? *The Gerontologist*, 1997, roč. 37, č. 2, s. 218–233.
- KRAMER, B. J.; THOMPSON, E. H. (Eds.). Men as Caregivers: Theory, Research, and Service Implications. New York: Springer Publishing, 2002.
- KUČERA, M. Sociální důsledky stárnutí obyvatelstva České republiky. *Demografie*, 2002, roč. 44, č. 1, s. 38–40.
- KUCHAŘOVÁ, V. Život ve stáří (Zpráva o výsledcích empirického šetření). Praha: VÚPSV, 2002.
- LEWIS, J., MEREDITH, B. Daughters Who Care. London and New York: Routledge, 1988.
- MANCINI, J. A. (ed.) Aging Parents and Adult Children. Massachusetts: Lexington Books, 1989.
- MATTHEWS, S. H. Gender and the division of filial responsibility between lone sisters and their brothers. *The Journals of Gerontology: Series B: Psychological sciences and social sciences*, 1995, roč. 50, č. Bn5, s. S312–321.
- MOEN, P., ROBISON, J., DEMPSTER-MCCLAIN, D. Caregiving and women’s well-being: A life course approach. *Journal of Health and Social Behavior*, 1995, roč. 36, č. 3, s. 259–274.
- MONTGOMERY, R. J. V., KAMO, Y. Parent Care by Sons and Daughters. In MANCINI, J. (Ed.), Aging Parents and Adult Children. Lexington, MA: Lexington Books, 1989, s. 213–230.
- MOŽNÝ, I. Mezigenerační solidarita. Brno: VÚPSV, 2004.
- Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003–2007. <http://www.mpsv.cz/clanek.php?lg=1&id=1055> [on line] [6. 5. 2005].
- Projekce obyvatelstva do roku 2050, Český statistický úřad 2004. <http://www.czso.cz/cz/svg/proj2050/start.htm> [online] [20.9.2005].
- Předběžná národní zpráva o zdravotní a dlouhodobé péči. <http://www.mpsv.cz/clanek.php?lg=1&id=1341> [on line] [31. 5. 2005].
- RABUŠIC, L. Stárnutí populace jako pohroma nebo jako sociální výzva? Praha: VÚPSV, 2002.
- SHEEHAN, N. W., DONORFIO, L. M. Efforts to Create Meaning in the Relationship between Aging

- Mothers and their Caregiving Daughters.** *Journal of Aging Studies*, 1999, roč. 13, č. 2, s. 161–176.
- STONE, R. I., CAFFERATA, L., SANGL, J. **Caregivers of the Frail Elderly: A National Profile.** *The Gerontologist*, 1987, roč. 27, č. 5, s. 616–626.
- TOPINKOVÁ, E. **Péče o staré v rodině.** *Praktický lékař*, 1995, roč. 75, č. 7–8, s. 366–369.
- TOPINKOVÁ, E. **Vliv zdravotního postižení starého pacienta na stupeň pečovatelské zátěže rodiny.** *Časopis lékařů českých*, 1997, roč. 136, č. 4, s. 111–114.
- TOŠNEROVÁ, T. **Výzkum zátěže pečovatелů.** Nepublikovaná výzkumná zpráva. 1999.
- TOŠNEROVÁ, T. **Pocity a potřeby pečujících o starší rodinné příslušníky.** Praha: Ambulance pro poruchy paměti, Ústav lékařské etiky 3. LF UK Praha, 2001.
- Umírání a paliativní péče v ČR.**
<http://www.cesadomou.cz/index.php?lang=cs&cmd=page&id=13&item=15> [on line] [1. 2. 2005]
- UNGERSON, C. **Policy Is Personal: Sex, Gender and Informal Care.** London and NY: Tavistock Publications, 1987.
- VESELÁ, J., JANATA, Z. **Sociální služby ve světle připravovaných reforem (II. díl). Postoje občanů důchodového věku k připravovanému zákonu o sociální pomoci.** Praha: VÚPSV, 1999.
- VESELÁ, J. **Představy rodinných příslušníků o zabezpečení péče nesoběstačným rodičům.** Praha: VÚPSV, 2002.
- VESELÁ, J. **Sociální služby poskytované seniorům v domácnostech.** Praha: VÚPSV, 2003.
- VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC, L. **Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti (zpráva z empirického výzkumu).** Brno: VÚPSV, 2003.
- VITALIANO, P. P., YOUNG, H. M., RUSSO, J. **Burden: A Review of Measures Used Among Caregivers of Individuals with Dementia.** *The Gerontologist*, 1991, roč. 31, č. 1, s. 67–75.
- VOHRALÍKOVÁ, L., RABUŠIC, L. **Čeští senioři včera, dnes a zítra.** Brno: VÚPSV, 2004.
- Výzkum zátěže pečovatелů – listopad, prosinec 1999.** Nepublikovaná závěrečná výzkumná zpráva.
- Výběrové šetření o zdravotním stavu české populace (HIS CR 2002) – Dlouhodobá neschopnost (XV. díl).** <http://www.uzis.cz/> [on line] [18. 4. 2003].
- WALKER, A. J., MARTIN, S. S. K., JONES, L. L. **The Benefits and Costs of Caregiving and Care Receiving for Daughters and Mothers.** *Journal of Gerontology*, 1992, roč. 47, č. 3, s. S130–139.
- WALKER, A. J., PRATT, C. C., EDDY, L. **Informal caregiving to aging family members: A critical review.** *Family Relations*, 1995, roč. 44, č. 4, s. 402–412.
- WHITLATCH, C. J., ZARIT, S. H., EYE von, A. **Efficacy of Interventions with Caregivers: A Reanalysis.** *The Gerontologist*, 1991, roč. 31, č. 1, s. 9–14.
- www.czso.cz [on line] [1. 2. 2005] [Obyvatelstvo/Animované grafy/Projekce obyvatelstva do roku 2050].
- ZARIT, S. H., REEVER, K. E., BACH-PETERSON, J. **Relatives of the impaired elderly: Correlates of feelings of burden.** *The Gerontologist*, 1980, roč. 20, č. 6, s. 649–655.
- ZAVÁZALOVÁ, H. **Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie.** Praha: UK v Praze, Karolinum, 2001.

¹⁾ Kontakt na autorku: e-mail: mpridal@fss.muni.cz. Tato studie vznikla s podporou ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy – výzkumný záměr „Reprodukce a integrace společnosti“ (MSM0021622408).

²⁾ Zmíňme i některé další možné „aktivátory“ mezigenerační solidarity. Je otázkou, do jaké míry se na ochotě dospělých dětí pečovat o staré rodiče může projevit zákonná norma, která by mezigenerační solidaritu ustanovila jako povinnost. V současné době je v českém prostředí uzákoněna vzájemná výživovací povinnost rodičů a dětí (zákon o rodině č. 94/1963 Sb., § 87), podle které jsou děti povinny svým rodičům zajistit slušnou výživu, pokud to potřebují a pokud jsou oni sami v pozici, kdy jim ji mohou zajistit. Jiného kontextu se právní úprava nedotýká, tedy např. povinnosti postarat se o rodiče, když zestárnou. Pomoc ze strany státu je dostatečně rozvinutá, takže i když děti rodičům vůbec nepomáhají, existují alternativy, kterými lze tento nedostatek rodinné podpory překlenout. V souvislosti se státní intervencí do mezigenerační solidarity píše např. J. Finchová (1990) nebo R. C. Atchley (2000) o tom, že podobné zásahy ve formě právních norem nevedly ke zvýšení pomoci v rámci rodiny, ale spíše k vynalézání způsobů, jak zákon obejít. Další možnou hybnou událostí v rodinné solidaritě je ztráta zaměstnání. Pro 50 % dospělých dětí by bylo řešením starat se o závislé rodiče v případě vzniklé nezaměstnanosti a v případě, že by tato služba byla podpořena vyplácením finanční podpory od státu (Veselá, 2002).

³⁾ Záměrně uvádím počty pečovatелů bez rozdílu pohlaví, vezmeme-li v úvahu pouze ženy, které se také většinou pečovatelské role ujmou, podíly pečujících na osoby starší 80 let se ještě sníží.

⁴⁾ Mezi možné překážky zabraňující dospělým dětem převzít závazek péče o staré rodiče patří i zdravotní stav a fyzická kapacita postarat se. Jestliže jsme v úvodu zmíňovali podíly starších lidí, kteří potřebují kvůli dlouhodobým zdravotním problémům pomoc jiné osoby, můžeme tento údaj rozšířit o počty osob ve věku jejich dětí, které jejich zdravotní stav omezuje v každodenním životě. Ve věkové skupině 45–54 let je to 22 % žen a 17 % mužů, ve věkové skupině 55–64 let už se jedná o třetinový podíl v obou skupinách (Výběrové šetření, 2003).

⁵⁾ Vzhledem k tomu, že tyto studie proběhly na nereprezentativních a samovýběrových vzorcích, rozdíl je pravděpodobně způsoben původem výzkumného vzorku.

⁶⁾ V České republice se jedná o jeden z mála průzkumů pečujících osob, jeho výsledky byly částečně uveřejněny (Tošnerová, 2001), některé další údaje zde prezentuji se souhlasem MUDr. Tamary Tošnerové, která je autorkou výzkumu. Jedná se o nereprezentativní vzorek na skupině 381 osob, které se označily za pečující o některého ze svých příbuzných. Z tohoto vzorku byl navíc vytvořen kvótním výběrem podsoubor, který se statisticky významně neliší od celkové populace v charakteristikách věk, pohlaví, vzdělání a velikost místa bydliště. Uváděné údaje se vztahují právě k tomuto kvótnímu podvýběru.

⁷⁾ Bylo vytvořeno několik výzkumných nástrojů, kterými je měřena (jejich přehled a hodnocení viz Vitaliano et al., 1991), používají se ale i méně ucelené metody bez ambice vytvořit validovaný index. V českém prostředí je znám a byl použit „Burden Interview“ od S. H. Zarita (Topinková, 1995, 1997).

⁸⁾ Výsledky českých studií potvrzují očekávané souvislosti – zátěž pečovatele (měřena podle Zaritova testu) je závislá na rozsahu postižení závislé osoby (čím více úkonů je za ni třeba dělat, tím větší je zátěž), mentálním stavu (čím horší je komunikace, tím větší zátěž), rozsahu péče, která je poskytována (s větším počtem hodin roste zátěž), bydlení ve společné domácnosti (při oddělených domácnostech je zátěž nižší) (Topinková, 1995, 1997; Tošnerová, 2001).

⁹⁾ V České republice tento institut představuje příspěvek při péči o osobu blízkou. Tento příspěvek vymezený zákonem č. 100/1988 Sb. ve znění pozdějších předpisů (naposledy novelizován zákonem č. 217/2005 Sb.) přispívá finanční podporu občanovi, který osobně a celodenně pečuje o blízkou osobu, která je převážně nebo úplně bezmocná, nebo je starší 80 let a je částečně bezmocná, přičemž si může přivydělat 2,5násobek částky na osobní potřeby podle platných dávek životního minima. V současné době (od 1. 10. 2005) tak může pečující získat 5 310 Kč při péči o jednu závislou osobu a 9 086 Kč při péči o dvě závislé osoby. Přivydělat si může 5 900 Kč čistého příjmu měsíčně, aniž by o příspěvek přišel. Nárok na příspěvek zakládá pečujícímu uznání tzv. náhradní doby pro platbu sociálního pojištění státem, stejně tak je za něj hrazeno zdravotní pojištění. Nyní se projednává zákon o sociálních službách, který stanovuje pro osoby v nepříznivé sociální situaci individuální dávku, z níž by si měli sami hradit potřebné služby, např. i pomoc ze strany rodiny. V případě přijetí zákona by stávající příspěvek při péči o osobu blízkou zanikl, nevyhodou zůstává opomenutí sociálního a zdravotního pojištění těch, kteří by se kvůli péči vzdali placeného zaměstnání.

¹⁰⁾ Pečovatelská služba je poskytována těžce zdravotně postiženým občanům a starým občanům, kteří nejsou schopni si sami obstarat nutné práce v domácnosti a další životní potřeby nebo kteří pro nepřiznivý zdravotní stav potřebují ošetření jinou osobou nebo další osobní péči, pokud jim ji nemohou poskytovat rodinní příslušníci (Vyhláška č. 182/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů). Poskytuje se za plnou nebo částečnou úhradu (s přihlédnutím k situaci žadatele), ve výjimečných případech je poskytována zdarma. Žádá se u pověřeného obecního úřadu, který pečovatelskou službu zřizuje, nebo přímo u nestátních organizací, které ji poskytují. Je potřeba doporučení praktického lékaře a potvrzení o vyšší důchodu.

¹¹⁾ Indikace, rozsah a délka poskytované péče jsou určeny ošetřujícím lékařem, bud tím, který propouští pacienta z nemocnice do domácí péče, nebo následně praktickým lékařem. Domácí péči lze předepsat až na 3 návštěvy denně. Je hrazena ze zdravotního pojištění.

¹²⁾ Pečovatelská služba má u nás poměrně dlouhou tradici a počet osob, které ji využívají (podle současných výzkumů je to 11 % populace starší 65 let; Kuchařová, 2002) od roku 1970 vzrostl téměř 10krát (Vohralíková, Rabušic, 2004). Agentury domácí péče si od roku 1990 postupně budovaly své místo a jejich počet rostl až na 450 agentur v r. 2005 (Předběžná, 2005).

¹³⁾ Pro ty, kteří pečují o člena rodiny, je prvním zachytným bodem praktický lékař, přičemž jejich informovanost a ochota řešit tyto problémy velmi varii. Z vlastní klinické praxe vím, že informovaný a ochotný praktický lékař je vnímán rodinou jako „anděl“. V opačném případě pak pečující často žijí bez vědomí užitečných pomůcek a dávek, které by jim situaci ulehčily. Obecně také panuje rozpočítost, kam by se vlastně měli o radu obrátit. Neupozorní-li je v nemocnici někdo na sociální pracovníci nebo pokud na ni náhodou sami nenarazí, nevědí, kde by ji měli sami vyhledat. Nejlépe v tomto směru samozřejmě funguje osobní zkušenost někoho jiného a povědomí o možné pomoci se šíří spíše formou svěpomoci (je-li pečujícímu dostupná).

Mgr. Petra
Zimmelová¹⁾
působí jako
odborný asistent
katedry klinic-
kých oborů ZSF
JU v Českých
Budějovicích.
Zabývá se
problematikou
seniorů, zejména
sociálními
dopady stárí.
V roce 2004
a 2005 byla
členem řešitel-
ského týmu ve
výzkumu RM
01115/04 MZV
ČR: „Popis
jednotlivých
forem domácího
násilí, analýza
jejich příčin,
prevence.“

Ekonomické násilí na seniorech

Economical violence on seniors

Abstrakt:

Pojem domácí násilí se do povědomí české společnosti dostává v posledních 10 letech. Tímto druhem násilí jsou ohroženi i senioři. Mezi nejčastější typy domácího násilí na seniorech patří násilí ekonomické. Často je tento problém ve smyslu hmotné nouze, v případech ekonomické závislosti na pachateli domácího násilí (ve většině případů rodinném příslušníkovi). Dalším velmi častým jevem je vydírání nebo i fyzické a psychické násilí, kde je velmi často příčinou ekonomický zájem pachatele. V našem prostředí je velmi obvyklá úplata za služby, které jsou standardně hrazeny jinak, profesionálům, vstupujícím do domácího prostředí, což zvyšuje ekonomické zatížení seniora, a často je tento úplatek vyžadován.

Abstract:

The term “home violence” is getting into the subconsciousness of the czech society only within the last 10 years. Seniors are at risk with this kind of violence. Economic violence is one of the most common in home violences. Most of the time this problem is of a tangible distress, in case of economic dependance on the violator (in most cases the violator is a family member). The next big phenomenon in is intimidation or also physical and mental abuse, where the economic interest of the violator plays a big role. In our environment paying for services, which are normally paid to professionals who care for the seniors, is very common, but this leads to more financial burden for the senior, and very often leads to that bribes are demanded.

Úvod

Výzkum otázek násilí v rodině je poměrně novou záležitostí všude ve světě (více než 20 let se tomuto problému věnují například v Austrálii, USA, nověji ve Velké Británii, Nizozemí). Výsledky prvních šetření a výzkumů v těchto státech přinesly údaje o značném rozsahu násilí v rodinách, avšak společnost zpočátku vždy reagovala na tyto údaje velmi odmítavě. Postupně se však ukázalo, že domácí násilí je vážným problémem, ke kterému dochází ve všech zemích a sociálních vrstvách, bez ohledu na vzdělání, náboženskou orientaci, věk nebo etnickou příslušnost (Holmerová, 2002).

I přes existenci studií zaměřených na výzkum statistických údajů týkajících se násilí na starých lidech (v angličtině označované pojmy „elder abuse“ nebo „abuse of the elderly“) se tomuto fenoménu dostalo pozornosti až o více než 10 let později, v souvislosti s násilím na dětech. Problematické týrání seniorů je věnováno 10x méně publikací, než je tomu u dětí s totožným problémem (Kalvach, 1997). Zdrojem agresivity mohou být špatné rodinné vztahy (na agresii se podílí agresor i oběť), nemoc agresora (drobná mozková poškození, epileptické změny), trvalé osobnostní založení (vliv dědičnosti a výchovy). V souvislosti s posledním zdrojem agresivity se hovoří o agresivní psychopatii (Bentovim, 1998).

Pro vysvětlení rozdílu mezi týráním a zneužíváním existuje několik definic. V trestním řádu ČR je zneužití zahrnuto pod pojem týrání. Definováno je jako zlé nakládání se svěřenou osobou, která se vyznačuje hrubším stupněm necitelnosti a bezohlednosti a určitým trváním. Nevychází se, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví, ale musí jít o jednání, které týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost nebo bolestivost pociťuje jako těžké příkoří. Oxfordský slovník pojem zneužívání (abuse) vykládá jako „zneužití, zvrácenost, nespravedlnost nebo úplatnou činnost; hrubou, urážlivou či nelaskavou mluvu“. Za nejvýstižnější definici zneužívání starých lidí považují definici amerických odborníků. Zde je zneužívání seniorů definováno jako systematické špatné zacházení, fyzické, emocionální či finanční, se starou osobou, které se může projevit jako fyzický útok, zastrahující chování, zanedbání a opuštění, nebo sexuální napadení (Bentovim, 1998).

Jedním ze závažných typů týrání seniorů je tzv. ekonomické násilí. Ekonomickým násilím je nejčastěji myšleno neoprávněné vymáhání finančních prostředků, např. důchodu či úspor, vymáhání sepsání závěti, popřípadě její změny, vymáhání převodu majetku, převodu bytu, neochota ve financování ošetrovatelské nebo zdravotnické péče (např. úhrady léků). Osoby disponující s financemi starých lidí jim odmítají hradit ošacení, jídlo nebo jim tyto výdaje vyčítají. Významným projevem ekonomického násilí může být i stav, kdy senior nedovede logicky vysvětlit způsob, jakým nakládá se svými příjmy.

Senioři jsou jako sociologická skupina specifická. Díky změnám ve zdravotním stavu se snižuje jejich schopnost samostatnosti a soběstačnosti. V těchto případech mohou do domácností vstupovat odborní pracovníci sociálních a zdravotních terénních služeb. Práce těchto odborníků je ve společnosti hůře finančně hodnocená, a proto mohou někteří z nich vyžadovat jakési všimné („od cesty“). I když jsou tyto částky minimální (nejčastěji do 20 Kč), v celkových součtech tato vydání mohou velmi často dosahovat až řádu set či tisíců korun (20 Kč 3x týdně = 3 120 Kč za rok). Pokud by šlo pouze o společenský standard typu spropitného v restauracích, o ekonomické násilí by se pravděpodobně nejednalo. O ekonomickém násilí můžeme mluvit v případech, kdy by neposkytnutí těchto částek mohlo vyvolat pocit horší kvality jak služby, tak i vztahů mezi pečovateli

a seniory. Bohužel tento princip je naplněn i v případech, kdy senior čerpá péči v rámci ústavní péče (Stolín, 2003).

Metodika výzkumu

Celý výzkumný projekt RM 01/15/04 MZV ČR: „*Popis jednotlivých forem domácího násilí, analýza jejich příčin, prevence*“ se zabýval komplexní problematikou domácího násilí a všech aspektů tohoto jednání u mužů a seniorů.

Základní výzkumné otázky pro oblast ekonomického násilí na seniorech byly definovány takto:

V Jihočeském kraji žijí senioři, kteří jsou nuceni finančně podporovat své rodinné příslušníky.

Senioři, kteří jsou odkázáni na pomoc odborníků (sestry domácí péče a pečovatelky), poskytují odcestné jako podmínku určité kvality péče.

Dotazníkové šetření proběhlo v období od června do října 2004 na území měst a vesnic Jihočeského kraje. Celkový počet respondentů je 1 300 seniorů. Respondenti byli vybíráni náhodně (jediným kritériem byla schopnost vyplnit samostatně dotazník), celkový počet respondentů odpovídá 5 % populace ve věkové kategorii 60+ v Jihočeském kraji. (Dotazováni byli senioři, tj. osoby starší 60 let.) Výsledky tohoto empirického šetření lze vztahovat na populaci seniorů v Jihočeském kraji.²⁾

Pro potřeby výzkumu byl základní soubor rozdělen na tři skupiny.

Tabulka č. 1 – Struktura respondentů – seniorů podle pohlaví a věku

Pohlaví	Počet	60–64 let	65–69 let	70–74 let	75–79 let	80 let a více
Muži	469	55	99	156	102	54
Ženy	831	151	178	224	153	128
Celkem	1 300	206	277	380	255	182

První skupinou seniorů (S1) byli senioři žijící samostatně doma, aniž by čerpali některou z terénních sociálních služeb (750 respondentů).

Druhou skupinou (S2) byli senioři, ke kterým pravidelně chodí pracovníci terénních sociálních a zdravotních služeb, kteří se mohou stát agresorem (250 respondentů).

Třetí skupinou (S3) základního seniorského souboru byli senioři, kteří mají své domácí prostředí v rámci ústavů sociální péče – domovů důchodců (300 respondentů).

V rámci výzkumného projektu byl respondentům distribuován dotazník. Všichni senioři ve všech skupinách byli dotazováni na ekonomické násilí páchané rodinnými příslušníky. U každé otázky byl kromě variant výběru odpovědi: ano, ne i možnost výběru: nechci odpovídat.

Kladené otázky pro oblast ekonomického násilí na seniorech:

Podporujete finančně svou rodinu?

Je tato pomoc vyžadována?

Pokud byste tuto pomoc vašim rodinným příslušníkům odmítl(a), mělo by to pro Vás negativní dopad?

Senioři ze skupiny S2 a S3 měli v dotazníku možnost zodpovědět otázku³⁾:

Dáváte pečovatelce (sestřičce) drobnou odměnu (do 20 Kč) jako pozornost tzv. „od cesty“?

Cítíte povinnost tuto odměnu poskytnout?

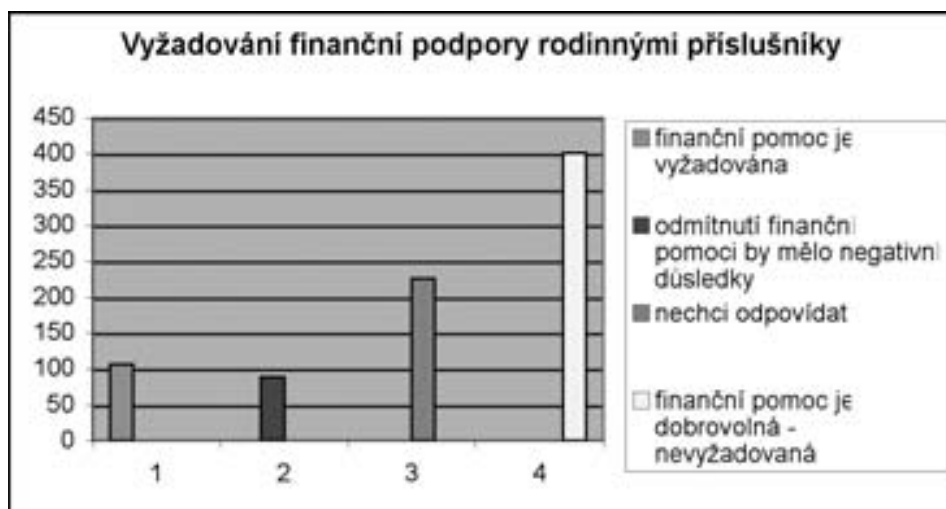
Pokud byste tuto odměnu neposkytl(a), změnila by se (podle vašeho názoru) kvalita péče k horšímu?

Výsledky výzkumu na problematiku ekonomického násilí u seniorů

Odpovědi na otázky vztahující se k ekonomickému násilí (vztah v rodině, kdy je neoprávněně a bezdůvodně vyžadována finanční výpomoc rodičů již dospělým dětem), byly zakomponovány do dotazníků pro všechny respondenty. Naše společnost si dlouhou dobu ponechávala vkořeněný model, kdy rodiče jsou odpovědní za finanční situaci svých dětí i v jejich dospělosti (Čaplová, 1998). Díky tomu, že v mnoha rodinách je paradoxně tato výpomoc považována za normu, která ještě nenarušuje vztahy a je považována za adekvátní pozornost, následovala otázka, zda je tato pomoc od seniorů vyžadována (Tošnerová, 2000). Z tohoto důvodu byl v souboru 1 300 respondentů nejprve získán údaj, zda finančně podporují svou rodinu. Senioři, kteří odpověděli kladně (736 respondentů), byli dotazováni, zda je tato ekonomická pomoc od rodinných příslušníků vyžadována. Celkem 401 respondentů odpovědělo, že je tato pomoc rodinným příslušníkům dobrovolná a nevyžadovaná, a 233 respondentů zvolilo odpověď: „nechci odpovídat“. Kladně na tuto otázku odpovědělo 102 respondentů. Ze 102 respondentů, kteří přiznali vyžadování finanční podpory rodinnými příslušníky, by 89 respondentů pocítilo negativní dopady při odmítnutí finanční pomoci rodinným příslušníkům (graf 1).

Graf 1 – Odpovědi na otázky: Je tato (finanční) pomoc vyžadována?

Pokud byste tuto pomoc odmítl(a), mělo by to pro Vás negativní dopad

Zdroj dat: výzkumný projekt RM 01/15/04 MZV ČR: „Popis jednotlivých forem domácího násilí, analýza jejich příčin, prevence“

Z celkového počtu kladných odpovědí (102) na vyžadovanou finanční výpomoc lze o určité formě

ekonomickém násilí mluvit u 8 % respondentů v domácím prostředí (100 % = 1 300 respondentů). Z těchto respondentů má obavy z negativních důsledků při odmítnutí finanční výpomoci 6,8 % respondentů. Zde se lze domnívat, že již k ekonomickému zneužívání fakticky dochází.

V souboru seniorů, kde do domácnosti vstupují pracovníci terénních služeb, se ekonomické násilí může rozvinout i na základě nepsané povinnosti, že se za službu dává tzv. všimné neboli „od cesty“. V rámci našeho šetření jsme zjišťovali, nakolik je vkořeněn zvyk dávat všimné pečovatelkám nebo sestrám. V rámci dotazování byla vyloučena společenská normalita (káva, bonbón, občerstvení), která se nepovažuje za neetickou (tabulka 2). Za vymáhání a specifický druh násilí lze považovat poskytování těchto drobných finančních částek se subjektivním pocitem seniora, že je tím ovlivněna kvalita péče.

Tabulka 2 – Odpovědi na otázky poskytování všimného pracovníkům v terénních službách

Otázka	Odpověď ano	Odpověď ne	Nechci odpovídat
Dáváte pečovatelce drobnou odměnu (do 20 Kč) jako pozornost tzv. „od cesty“? odpovídalo 550 respondentů = 100 %	294 (53,5 %)	100	156
Cítíte povinnost tuto odměnu poskytnout? odpovídalo 294 respondentů	131 (23,8 %)	163	0
Pokud byste tuto odměnu neposkytl(a), změnila by se podle vašeho názoru kvalita péče k horšímu? odpovídalo 131 respondentů	71 (13 %)	48	12

Zdroj dat: výzkumný projekt RM 01/15/04 MZV ČR: „Popis jednotlivých forem domácího násilí, analýza jejich příčin, prevence“

Toto nepsané společenské pravidlo (53 % dotazovaných seniorů přiznalo poskytování všimného), může zvyšovat psychický dopad závislosti a studu za svou závislost na pečovateli. U významného procenta dotazovaných (13 %), kteří všimné poskytují, se v rámci výzkumu subjektivně projevila obava ze zhoršení služeb v případě nepředání všimného⁴⁾.

Diskuse

Pokud se v souvislosti se seniory hovoří o násilí, týrání a zneužívání, nejčastěji se jedná o násilí fyzické a psychické. Výše uvedené výsledky jasně dokazují existenci ekonomické násilí u seniorů. U tohoto typu násilí výzkum vycházel z definic uvedených v úvodu a z předpokladu, že pokud se senior rozhodne finančně podporovat svou rodinu, měla by tato podpora být zcela dobrovolná. Samozřejmě existuje zcela normální způsob obdarovávání rodiny finančními částkami, které jsou však malé a zcela dobrovolně poskytované. Poskytováním těchto částek není vztah mezi seniory

a rodinou podmíněn. V rámci výzkumného projektu nebyli senioři na tyto skutečnosti dotazováni.

Každý člověk na násilí reaguje odlišně. Při odhalování zneužívání pracujeme s něčím, co je v mnoha případech skrytým problémem. Skryté jsou jak příznaky, tak i následky ekonomického násilí a nemusí být při běžném kontaktu patrné (Tošnerová, 2000). Navíc se jako nejčastější reakce při odhalení některých příznaků připojuje popírání. Přiznání, že jsme pravidelně zneužíváni, a navíc ještě blízkou osobou, je velice obtížné. Svou roli zde hraje také strach z reakce zneužívající osoby a následků po takovém odhalení. V mnoha případech se připojuje strach z budoucnosti, a to nejčastěji v případech, kdy je senior na pachateli závislý. Starý člověk si proto může vybrat, že v této situaci raději zůstane. Svou roli při popírání existence násilí u seniorů hraje i kulturní fakt, že se o rodinných problémech nediskutuje na veřejnosti (Stolín, 2003). Fakt popírání lze podložit i výsledky výzkumu, kdy nezanedbatelná část seniorů volila možnost odpovědi: *nechci odpovídat* a nezvolila odpověď *ne*. U těchto respondentů lze dovozovat, že konkrétnější odpovědi by respondent prozradil něco, za co se stydí anebo by pro něj měla nežádoucí důsledky i přesto, že výzkum byl zcela anonymní (graf 1, tabulka 1).

Celý výzkumný projekt RM 01/15/04 MZV ČR: „*Popis jednotlivých forem domácího násilí, analýza jejich příčin, prevence*“ vycházel s předpokladu, že domácí násilí na seniorech je v tuto chvíli nejméně postižitelné a uchopitelné. Jde o případy, kdy se agresor snaží ovládnout oběť a často jedná z pozice moci. Máme před sebou problém, který je více než alarmující. Tendence obětí je svůj problém včas nenahlásit příslušné organizaci. To je naprosto pochopitelné. Převládá strach z potrestání, stud, pocity bezradnosti či izolace, ale i zdánlivě neuvěřitelný fakt, kdy u oběti převažuje obava ze ztráty být agresivně se chovající, ale blízké osoby, ke které má i přes páchané násilí zcela jistě citový vztah, a nechce tedy o přízeň blízké osoby přijít. Existují případy, kdy oběť dokonce zapírá a snaží se zakrývat skutečnost, která nebývá příliš přívětivá. Pocity zahanbení („jak jsem si vlastně své vlastní děti vychoval, když se mohou chovat agresivně vůči vlastnímu rodiči“), jsou projevem naprostého životního debaklu. Přítomen je kromě pocitu emocionálního také pocit ekonomické závislosti na druhých. To vše jsou důvody k mlčenlivosti, zatajování příznaků a následků ubližování (Holmerová, 2002).

Druhým důvodem je, že se odborní pracovníci neradi ptají na věci zcela soukromého až intimního rázu obzvláště u seniorské populace. Zde převládá názor, že dospělý člověk zná mechanismy, které umí použít tak, aby k nežádoucím jevům nedocházelo. V případech ekonomického násilí nebo podezření na tento typ násilí je dotazování velmi problematické, protože společenská norma hodnotí tyto dotazy jako neetické a nepatřičné (Tošnerová, 2000).

Závěr

Dílčím výzkumným cílem celého výzkumného projektu bylo terénním šetřením prokázat na zkoumaném vzorku existenci ekonomického násilí pomocí výzkumných otázek:

V Jihočeském kraji žijí senioři, kteří jsou nuceni finančně podporovat své rodinné příslušníky.

Senioři, kteří jsou odkázáni na pomoc odborníků (sestry domácí péče a pečovatelky), poskytují „odcestné“ jako podmínku určité kvality péče.

Na obě výzkumné otázky položené v úvodu výzkumné stati lze odpovědět ano. Výsledky shromážděné dotazníkovým šetřením prokázaly, že ekonomické násilí je jen jednou z mnoha forem domácího násilí, které se u seniorů vyskytují. Nelze v žádném případě tvrdit, že se ekonomické

násilí vyskytuje samostatně. Velmi často je odhaleno jako součást komplexní problematiky násilí na seniorech nejčastěji v souvislosti s fyzickým a psychickým násilím. U tohoto druhu násilí je ideální způsob řešení v celospolečenském přístupu k výchově v rodinách. Pokud rodiče včas nezačnou nutit děti k samostatnému životu po všech stránkách, děti budou svou ekonomickou závislost prodlužovat až do svého seniorského věku. Více by se měla též využívat legislativní vyživovací povinnost dětí k rodičům, pokud jsou ekonomicky slabší. (V Rakousku je v případě nízkých příjmů rodina povinna ve výši 4–12 % přispět na pobyt seniora v ústavním zařízení.) Jako velmi důležité se jeví i postavení této problematiky do stejně důležité roviny jako násilí na dětech a ženách. Pokud bude probíhat celospolečenská diskuse a tento fenomén bude v popředí zájmu všech kompetentních osob, bude vyvolána i celospolečenská potřeba upozorňovat na tyto případy. Zároveň je nutné v rámci již existující legislativy ČR i ekonomické násilí v rodinách postihovat. V případě pochybení profesionálních pečovatelských služeb je nutné v rámci prevence do managementu těchto služeb zakomponovat mechanismy, které naprosto minimalizují možnost vzniku násilného chování.

Použitá literatura:

- BENTOVIM, A. **Týrání a zneužívání v rodinách**. Praha: Grada Publishing, 1998.
- ŠAPLOVÁ, T., ŽUCHA, I., FLEISCHER, J. **K problematice násilí na osobách vyššího věku**. *Slovenský lékař*, 1998, roč. 9, č. 5–6, s. 80–82.
- HOLMEROVÁ, I. **Syndrom špatného zacházení se starými lidmi**. www.gerontocentrum.cz [online] [25. 11. 2002].
- KALVACH, Z. **Týrání, zneužívání a zanedbávání seniorů jako medicínský problém**. *Časopis lékařů českých*, 1997, roč. 136, č. 6, s. 170–173.
- KALVACH, Z. **Zanedbávání a týrání seniorů**. *Sestra*, 1998, roč. 8, č. 5, s. 10–11.
- SHAW, A. B. **In defence of ageism**. *Journal of medical ethic*, 20, s. 188–191, 194, 1994.
- STOLÍN, M. **Týrání a zneužívání seniorů**. České Budějovice: ZSF JU, 2003.
- TOŠNEROVÁ, T. **Týrání a zneužívání starého člověka**. *Sestra*, 1999, roč. 9, č. 8, s. 3–4.
- TOŠNEROVÁ, T. **Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině**. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2000.
- TOŠNEROVÁ, T. **Ageismus. Průvodce stereotypy a mýty o stáří**. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002.
- VITOUŠOVÁ, P. **Jak pomoci rizikovým skupinám ohroženým různými formami násilí – násilí doma**. www.Shoptest.cz/zdravi/nasili.html [online] [11. 3. 2003]. ■

¹⁾ Kontakt na autorku: e-mail: zimmelo@email.cz.

²⁾ V rámci komplexního posouzení problematiky násilí byl doplňkově dotazován i soubor pracovníků v ÚSP pro seniory. Výzkum u tohoto souboru byl koncipován a zaměřen na výskyt a projevy syndromu vyhoření. Vzhledem k validitě výzkumu nebyly kladeny otázky, které by přímo zjišťovaly např. přijímání „všimného“. Většina domovů důchodců, kde výzkum probíhal, má vnitřní opatření, které má tzv. „nulovou toleranci“ k tomuto jevu a lze předpokládat, že ve 100 % by respondenti nepřijímali „všimného“.

³⁾ Přestože byly tyto otázky kladeny i seniorům v ÚSP, odpovědi byli kladné pouze u necelých 2 % tazatelů ze skupiny S3. Validita těchto odpovědí je sporná, vzhledem k tomu, že klienti vědí o netolerování přijímání všimného, a proto se lze domnívat, že poskytování všimného popírají, i když skutečnost může být odlišná.

⁴⁾ Výsledky jsou významné pro skupinu respondentů S2, klienty terénních sociálních a zdravotních služeb. U klientů ÚSP byl počet kladných odpovědí velmi nízký a validita těchto odpovědí je sporná, vzhledem k jejich informovanosti o negativních důsledcích přijetí tohoto všimného pro personál ÚSP.

Rozvod z pohledu dítěte

Divorce From a Child Point of View

Abstrakt:

Rozvod manželství je krizovou situací nejen pro dospělé účastníky této události, ale i pro další členy rodiny, především děti. Desetiletí až třináctiletí žáci zpracovali 273 dotazníků, které byly zaměřeny na jejich názory týkající se rozvodu manželství. Na dotazník odpovědělo 66 dětí z rozvedených a 207 dětí z nerozvedených manželství. Odpovědi z dotazníku měly potvrdit šest hypotéz, které si kladly za cíl prokázat, že pro děti je rozvod i po jeho ukončení stresovou situací. Žádná z těchto hypotéz se nepotvrdila. Autorky zvolenou metodikou nepotvrdily základní hypotézu, která předpokládá, že život dítěte po rozvodu znamená vždy negativní zážitky, ve smyslu stresu z rozvodového řízení, z rozdělení rodičů, negativních reakcí spolužáků ve třídě apod. Dotazník měl další části, které se zaměřovaly na zaměstnání a vzdělání rodičů.

Abstract:

Divorced marriages are a critical situation not only with matters for grown – up participants but, also for others family members, above all children. Ten to thirteen year old pupils answered 273 questionnaires, which were based on their views concerning divorced marriages. 66 children were from divorced parents and 207 children from undivorced marriages. Replies from the questionnaire have had developed six hypotheses, which have shown evidence, that for children, divorce continues to create a stressful situation even after it is completed. All of these hypotheses are unconfirmed. The author has been unable to confirm in the hypothesis, that life child after divorce always entails negative experiences, in terms of stress from divorce, parent's separation and classmate's negative reaction. The questionnaire has other parts, that were focused on education and employment of parents.

Mgr. Jana Zierhutová¹⁾ je studentkou doktorského studia ZSF JU, programu Prevence, terapie a náprava zdravotní a sociální problematiky dětí a mládeže. Je řešitelkou projektu Action a spoluřešitelkou projektu COST. PhDr. Adéla Mojžíšová, Ph.D., působí jako proděkanka pro zahraniční vztahy a vedoucí katedry supervize a odborné praxe na ZSF JU v Českých Budějovicích. Její vědecko-výzkumné zaměření je supervize v sociální práci, zooterapie, vzdělávání zdravotně sociálních pracovníků. Je řešitelkou rozvojových projektů, projektů FRVŠ, projektů Leonardo da Vinci, projektů Ministerstva zdravotnictví ČR a Ministerstva zahraničních věcí ČR.

Úvod

Cílem sdělení je zjistit názory desetiletých až třináctiletých dětí na rozvody manželství:

- jaký je vztah mezi rozvodem a počtem obyvatel?
- jaký má vliv zaměstnání a vzdělání rodičů na rozvod?
- jak ovlivňuje rozvody osud manželství prarodičů?
- jaké jsou příčiny rozvodu?
- jak jsou informováni děti z rozvedených manželství o zařízeních, osobách a dokumentech,

kteří pomáhají řešit

kritickou situaci dítěte v době rozvodu?

- zjistit, s kým dítě z rozvedeného manželství žije (rodiče, sourozenci)

Na dobu po rozvodu je zaměřena škála otázek, které jsou cílené:

- na vzájemné vztahy mezi kamarády,
- na jejich nemocnost,
- na jejich školní prospěch.

Při získávání škol ke spolupráci na výzkumu jsme se setkaly u některých ředitelů s odmítavým postojem. Nebyly jsme jediné, které v dané škole chtěly provádět sociologický výzkum. Domníváme se, že žáci i učitelé mohou být přetěžováni různými výzkumy. Situace by se dala řešit spoluprací dané školy a zdravotně sociální fakulty formou „klinického pracoviště“.

Dotazníkového šetření se pak zúčastnily jen ty děti, kterým rodiče souhlasili. Vyplňování dotazníků probíhalo během výuky v jednotlivých třídách.

Byla zvolena kvantitativní metoda výzkumu pomocí dotazníků. Dotazníky byly rozdány dětem na vybraných školách (ZŠ Máj II v Českých Budějovicích, ZŠ Ohrazenice v Pardubicích, osmileté gymnázium a ZŠ v Sedlčanech a osmileté gymnázium a ZŠ v Třeboni). Celkem se výzkumu zúčastnilo 273 dětí ve věku deset až třináct let. Dotazník obsahoval 34 otázek: identifikační otázky, otázky zaměřující se na socio-kulturní prostředí respondenta, na jeho znalosti důvodů, které vedly k rozvodu rodičů, na důsledky rozvodu pro dítě. Otázky se dále týkaly zařízení, která dětem pomáhají řešit náročné životní situace, zaměřovaly se na situace respondentů po rozvodu jejich rodičů. Pro účel tohoto sdělení jsme zpracovaly pouze údaje z dotazníku, které se vztahují k vysloveným hypotézám. Respondenty jsme rozdělili na dvě skupiny. Na respondenty z rozvedených manželství a na respondenty z nerozvedených manželství. Statistické zpracování pomocí χ^2 je uváděno v těch případech, kde lze zamítnout nulovou hypotézu (Tošenovský, Dudek, 2001).

Výzkumný soubor tvoří 273 dětí ve věku deseti až třinácti let z šesti základních a středních škol. 121 chlapců a 152 dívek. 207 respondentů, tj. 76 %, nemá rozvedené rodiče a 66 respondentů, tj. 24 %, pochází z rozvedeného manželství. Chlapci z nerozvedených manželství tvoří 35,9 % a chlapci z rozvedených manželství 8,4 % z celkového počtu respondentů. Dívky, jejichž rodiče nejsou rozvedeni, tvoří 75,9 % a 15,7 % dívek z celkového počtu má rozvedené rodiče. Počet respondentů z jednotlivých škol se pohyboval mezi 30–61. Průměrný věk respondentů z nerozvedených manželství je 11,78 roku a respondentů, jejichž rodiče jsou rozvedeni, je 11,82 roku.

I. Teoretická část

Rodina

Rodina se mění, vstupují do ní jiné prvky, ale je to stále nejstabilnější společenský útvar, který

byl, je a bude. Za posledních sto let se svět velmi změnil. Změnil se i pohled lidí na mnoho otázek a problémů života. Tyto změny přinesly hodně nového do výchovy dítěte. Vývoj názorů na děti a jejich výchovu v průběhu minulé doby lze dobře ilustrovat na tom, jak se postupně měnili autoři výchovných spisů. Podle studie prof. Langmaiera (Langmaier, Krejčířová, 1998) to byli ještě na konci minulého století převážně teologové, kteří zdůrazňovali zejména mravnost a poslušnost dítěte. Pak přišli lékaři. Ti viděli dítě jako rostoucí organismus, který potřebuje ke svému vývoji určitou a přísně dodržovanou životosprávu. S lékaři začali výchovu dítěte ovlivňovat i pedagogové. Jejich tématem byla otázka, jak dítě naučit vše, co potřebuje, aby mohlo správně žít. Po druhé světové válce nastupují psychologové, kteří v pohledech na výchovu uplatňují poznatky z vývojové a sociální psychologie.

Především je třeba říci, že rodina je velice konzervativní společenský útvar (Matějček, 1994). Základní principy zde stále jsou a budou. Většina lidí bude mít vždy ráda své děti, bude po nich toužit a děti svou přítomností budou rodičům uspokojovat jejich základní psychické potřeby. Mezi rodiči a jejich dětmi probíhá psychická směna, protože většina dospělých lidí potřebuje mít děti a všechny děti potřebují rodiče. Přitom rodiče vůbec nemusí být s dětmi stále v těsném kontaktu. Musí jim však dát pocit jistoty, že s nimi sdílejí život, že jim mohou být vzorem. Rodiče by se k dětem měli chovat co nejpříjemněji a v rodičovství by měli nacházet smysl života. Dítěti je třeba také rozumět a klást na ně jen přiměřené nároky (Matějček, 1994).

Přítomnost otce v rodině

Dlouhou dobu se odborníci i laická veřejnost domnívali, že se vytvářejí pouze svazky mezi matkou a nemluvňátem. Četné studie ale potvrdily, že nemluvňata si vytvářejí citové vztahy i ke svým otcům, a to přibližně ve stejnou dobu, kdy se formují taková pouta k matkám (Warshak, 2004).

Nejenže se otcové dovedou kompetentně starat o své děti, ale čím víc tak činí, tím větší z toho mají děti prospěch. Otcové působí jako vzor dítěti, podporují rozvoj jejich inteligence, motivují je k dalším úspěchům, pomáhají dětem včleňovat se do společnosti. Jsou důležitým vzorem mužské role.

Rozvod manželství obecně

Rozvodu většinou předchází období více či méně intenzivního rodinného rozvratu. Zvyšuje se stres rodičů a napětí mezi nimi, činí je méně vnímavými pro potřeby dítěte (Matějček, Dytrych, 1992).

Přes všechny známé negativní důsledky rozvodu však není třeba dívat se na rozvod jako na jev nenormální nebo dokonce tragický (Matoušek, 1997).

Důležité je nepodceňovat vnímavost dítěte vůči rozvodu ani jeho vnímavost vůči pokračujícímu konfliktu po rozvodu. Výzkum totiž ukázal, že rodiče až překvapivě často soudí, že se rozvod jejich dítěte nijak nedotýkal a že jej děti nevnímaly (Synovský, Dytrych, Matějček, 1995). Pokud mají děti do tří let, uvádějí téměř všichni, že se na dětech nic nápadného neprojevovalo. Stejně tak soudí rodiče u dětí předškolního věku a stává se, že ještě dvanáctileté děti pokládají za „příliš malé“, než aby vnímaly, co se v rodině děje (Matějček, Dytrych, 1992).

Jenže zkušenost dětských psychologů říká, že se až na řídké výjimky rozvod týká dítěte vždy,

i když mladšího jinak než staršího (Matějček, Dytrych, 1992). Je potřeba si uvědomit, že když se dítě nehroučí, nepláče, nedělá scény (jako to v takových případech dělají dospělí), neznamená to, že by rozvodem netrpělo (Matějček, Dytrych, 1992). Rodiče v době před rozvodem a po něm bývají zaujati svými problémy, takže celkově mají na dítě méně času, jsou vůči jeho potřebám a jeho prožívání méně vnímaví, nebývají si ani vědomi toho, že se k dítěti v té době chovají zvláště, nepřiměřeně (Napp-Peters, 1995).

Rozvod představuje psychickou zátěž pro každého člena rodiny bez rozdílu věku. Jen málo rodičů ví dopředu, co všechno přijde po rozvodu. Pro většinu bude život náročnější a komplikovanější víc, než si představovali. Nutnost skloubit práci a rodinu tak, aby děti netrpěly, je hlavním problémem těch rodičů, kteří chtějí zůstat rozvedení, ale bez dalšího životního partnera (Napp-Peters, 1995).

Reakce dětí se různí podle věku a pohlaví, podle pohlaví rodiče, který odešel, podle povahy dítěte, jeho schopnosti se přizpůsobovat změnám, podle toho, zda mělo psychické obtíže již před rozvodem, atd. Jako nejdůležitější faktor je však popisován charakter předrozvodového soužití rodičů. V rodinách, kde předcházely dlouhodobé konflikty a násilí, tam je dopad těchto konfliktů závažnější než dopad samotného rozvodu. U dětí se nejčastěji objevují lítost, obavy, zlost nebo vnitřní chaos. Navenek se děti projevují zvýšenou plačtivostí, negativismem, zlobením nebo zhoršením školního prospěchu v důsledku neschopnosti se soustředit (Matějček, Dytrych, 1992).

Pokud konflikt rodičů pokračuje i po rozvodu, trvá-li dále napětí a jeden i druhý střídavě dítě popouzejí nebo podplácejí, pak je nebezpečí nepřiměřené zátěže pro jeho nervový systém větší. Následky se promítají do dalšího vývoje osobnosti dítěte, jsou pak hlubší a trvalejší (Matějček, Dytrych, 1992). Mohou se projevit hned, nebo až v době, kdy si toto dítě bude hledat vlastního partnera, zamiluje se, bude zakládat vlastní rodinu a vychovávat vlastní děti.

Podle Matějčka a Dytrycha (1992) jsou dvě okolnosti, které manželé chystající se k rozvodu podceňují: ekonomická situace a bydlení. Všechna šetření prováděná u nás i v jiných vyspělých zemích dokládají, že ekonomické zajištění matky s dětmi je po rozvodu většinou nižší než před ním. To přináší nejrůznější komplikace (Matějček, Dytrych, 1994). Pokud jde o bydlení, je dnes v úvahách matek zakódováno, že se otec odstěhuje dobrovolně nebo na základě soudního nařízení. Skutečnost je však taková, že odstěhování může trvat i léta. Soužití rozvedených manželů v jednom bytě je ve všech šetřeních shodně uváděno jako hlavní důvod přetrvávajících konfliktů (Matějček, Dytrych, 1994).

Výzkumy deprivace (Synovský, Dytrych, Matějček, 1995) spolehlivě prokázaly, že potřeba životní jistoty je jednou ze základních duševních potřeb dítěte, která má být přiměřeně uspokojována, aby se dítě mohlo po duševní stránce zdravě vyvíjet. Ve výzkumech dětí po rozvodech se zjišťuje, že právě potřeba životní jistoty bývá ohrožena. Rodič uvažující o rozvodu by měl v klidu zhodnotit, zda dítě rozvodem více získá, nebo ztratí (Matějček, Dytrych, 1994), jak se s rozvodem vyrovná on sám, jaká bude ekonomická situace, jestli bude mít více jistoty v zaměstnání, jak ponese onu velkou dávku výchovné odpovědnosti. Vnitřní jistota jednoho vychovatele bývá obvykle nižší než jistota vychovatele páru (Matějček, Dytrych, 1994).

Podle Matějčka a Dytrycha (1994) je třeba brát v úvahu, že matka uvažuje o rozvodu až tehdy, kdy společenská role otce v rodině je spíše na překážku zdravému vývoji dítěte než k jeho užitku. Myslí tím otcův alkoholismus, hrubé asociální chování, sexuální úchytky a podobné případy

(samozřejmě to platí i obráceně o asociálních, psychopatických, sexuálně výstředních matkách; v takových případech otec uvažuje oprávněně o rozvodu). A tak je třeba si uvědomit, že i když je absence otce nebo matky z hlediska socializace dítěte vážným nedostatkem, je někdy lépe nemít žádný vzor než mít vzor špatný, deformovaný, scestný (Matějček, Dytrych, 1994).

Adaptace dítěte na rozvod

Pro děti nemusí být rozvod za každých okolností traumatizující. Nelze ale ani předpokládat, že se jich nedotkne, že jej nechápou, nevnímají, že o něm nemluví (Matějček, 1992). Na zprávu o rozvodu nebo po rozestěhování rodičů, kdy dítě ztrácí kontakt s rodičem, který odešel, mohou děti reagovat podobným způsobem jako na úmrtí blízké osoby nebo na jinou silně traumatizující událost a procházejí několika adaptačními fázemi. Smith (2004) uvádí následující.

V první fázi se zapojují obranné mechanismy, které tlumí psychickou bolest a zraňující emoce. Nemohou například uvěřit, že je to pravda, předstírají, že na tom nezáleží, nebo obviňují samy sebe nebo rodiče. Vždy chovají naději, že se rodiče k sobě vrátí, a to většinou i v situacích, kdy rozvodu předcházela intenzivní rodičovský konflikt.

Ve druhé fázi mohou děti pociťovat velkou zlost.

Ve třetí fázi se s novou situací vyrovnávají, hledají nové jistoty a zvykají si na nové uspořádání, zkrátka se vzdávají myšlenky na možné obnovení soužití rodičů.

II. Vyhodnocení provedeného výzkumu

Bylo rozdáno 498 dotazníků, z nichž se vrátilo 296, tj. 59,44 %. 23 dotazníků bylo vyřazeno kvůli neúplnému vyplnění. Konečné hodnocení proběhlo na základě odpovědí 273 respondentů.

1. Identifikační otázky

Tab. 1: Velikost obce podle počtu obyvatel, ve které bydlí respondenti

Bydlí	Nerozvedení		Rozvedení		Součet	Procenta
Obce do 3 tis. obyvatel	77	37,3 %	22	33,3 %	99	36,2 %
3–10 tis. obyvatel	87	42 %	20	30,4 %	107	39,2 %
10–50 tis. obyvatel	5	24 %	4	6 %	9	3,3 %
50–100 tis. obyvatel	11	5,3 %	4	6 %	15	5,5 %
Nad 100 tis. obyvatel	27	13 %	16	24,3 %	43	15,8 %
<i>Celkem</i>	<i>207</i>	<i>100 %</i>	<i>66</i>	<i>100 %</i>	<i>273</i>	<i>100 %</i>

Statistické hodnocení podle počtu obyvatel bydliště respondenta (do 50 tisíc a nad 50 tisíc) bylo zpracováno výpočtem χ^2 .

$$\chi^2: \chi^2 = 4,27 \chi^2_{1-0,05}(1) \text{ je } 3,84$$

Nulovou hypotézu lze zamítnout na hladině významnosti 0,05, tj. 5 %.

Průměrný věk matky respondenta byl u nerozvedených 36,7, u rozvedených 35,2 let.

Průměrný věk otce u respondenta byl u nerozvedených 39,5, u rozvedených 36,9 let.

Tab. 2: Zaměstnání rodičů respondentů

	Matky				Otcové			
	Rozvedení		Nerozvedení		Rozvedení		Nerozvedení	
Zaměstnání	absolutní	%	absolutní	%	absolutní	%	absolutní	%
Administrativa	0	0	25	12	0	0	2	1
Finance a ekonomika	0	0	6	3	2	3	4	2
Informatika	1	1,5	3	1,4	2	3	9	4,3
Obchod	15	22,8	48	23	0	0	13	6,2
Podnikání	5	7,6	11	5,3	7	10,7	36	17,4
Průmysl	0	0	2	1	0	0	16	7,7
Řemeslné práce	2	3	3	1,4	9	13,6	38	18,4
Servis a služby	3	4,5	13	6,3	0	0	8	4
Státní zaměstnanci	1	1,5	7	3,4	2	3	3	1,4
Školství	3	4,5	19	9,2	0	0	19	9,2
Zdravotnictví	5	7,6	37	18	0	0	6	3
Zemědělství	1	1,5	7	3,4	1	1,5	9	4,3
Ostatní	26	39,4	15	8	34	51,5	27	13
Nezaměstnaní	4	6,1	10	5	2	3	0	0
Doprava					7	10,7	17	8,2
<i>Celkem</i>	<i>66</i>	<i>100</i>	<i>207</i>	<i>100</i>	<i>66</i>	<i>100</i>	<i>207</i>	<i>100</i>

Tab. 3: Dosažené vzdělání rodičů

	Matky				Otcové			
	Rozvedené		Nerozvedené		Rozvedení		Nerozvedení	
Vzdělání	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Základní škola	5	7,5	6	3	2	3	4	2
Vyučen	24	36,5	58	28	21	32	77	37
Střední škola	29	44	89	43	38	58	56	27
Vysoká škola	8	12	54	26	5	7,5	70	34
<i>Celkem</i>	<i>66</i>	<i>100</i>	<i>207</i>	<i>100</i>	<i>66</i>	<i>100</i>	<i>273</i>	<i>100</i>

Statistické vyhodnocení vzdělání otce respondentů pomocí χ^2 .

$\chi^2 = 17,3$ $\chi^2_{1-0,001}^{(1)}$ je 10,83.

Nulovou hypotézu lze zamítnout na hladině významnosti 0,001, tj. 0,1 %.

Statistické zpracování vzdělání matky respondentů pomocí χ^2 .

$\chi^2 = 5,56$ $\chi^2_{1-0,05}^{(1)}$ je 3,84. Nulovou hypotézu lze zamítnout na hladině významnosti 0,05, tj. 5 %.

Spolu se sourozenci bydlí 88,7 % respondentů z nerozvedených manželství a 80,7 % respondentů z rozvedených manželství.

Respondenti z rozvedených manželství žijí v 89,5 % u matky, ve 4,5 % u otce, v 1,5 % u prarodičů a ve 4,5 % jinde.

Rodiče, u kterého respondenti po rozvodu nebydlí, navštěvuje dítě v 71,2 %.

2. Rozvod u generace prarodičů respondentů

13,5 % matek respondentů z nerozvedených manželství a 28,8 % matek respondentů z rozvedených manželství také pochází z rozvedeného manželství.

18,8 % otců respondentů z nerozvedených manželství a 25,7 % otců respondentů z rozvedených manželství také pochází z rozvedeného manželství.

3. Vztah dětí a rodičů po rozvodu

Vztah je myšlen obecně a nebyl nijak specifikován. V dotazníku měli respondenti na výběr ze čtyř následujících možných odpovědí: vztah se nezměnil, o respondenta pečuje matka/otec, respondent žije s matkou/otcem, ale ti na něj nemají čas a matka/otec se odstěhoval.

Vztah respondenta z rozvedeného manželství k matce se nezměnil u 65,5 % respondentů a změnil se ve 34,5 %. O 30 % matka pečuje, 3 % respondentů žijí s matkou, která na ně nemá čas, u 1,5 % respondentů se matka odstěhovala.

Vztah respondenta z rozvedeného manželství se k otci po rozvodu rodičů nezměnil v 54,5 % respondentů a změnil v 45,5 % případů: v 3 % otec pečuje o respondenty z rozvedených manželství, 1,5 % respondentů žije s otcem, který na ně nemá čas, a v 41 % se otec odstěhoval.

Podle respondentů: po rozvodu rodičů respondenta z rozvedeného manželství vnímají kamarádi stejně v 62 %, jinak v 10,5 %; z toho ho v 7,5 % litují, 1,5 % respondentů se domnívá, že mu kamarádi závidí rozvod jeho rodičů. 18,5 % respondentů neví, jak ho kamarádi vnímají.

Vztah respondenta ke kamarádům se změnil v 18,2 % případů. Ke změně nedošlo u 81,8 % respondentů.

4. Jak se žije respondentovi po rozvodu rodičů

Po rozvodu rodičů se lépe žije 39,4 % respondentů, hůře 15,2 % a stejně jako před rozvodem se žije 45,4 % respondentů.

Školní prospěch respondenta se po rozvodu v 66 % nezměnil, v 16,7 % se zlepšil a u 16,7 % respondentů se zhoršil.

Nálady se nezměnily u respondentů z rozvedených manželství v 63,6 %, zlepšení nálad uvedlo 16,7 %, zhoršení nastalo v 19,7 %. Změna nálady byla motivována snahou rodiče pochopit v 69 % a v 39 % snahou mít doma „klid“.

Respondenti z rozvedených manželství nejsou po rozvodu v 92 % častěji nemocní. Pouze 7,5 % respondentů uvádí vyšší nemocnost po rozvodu, přičemž 3 % respondentů chce touto cestou potvrdit, že je rodiče mají stále rádi.

5. Zařízení, která jsou respondentům k dispozici při řešení jejich problémů

Respondenti dostali na výběr možnosti zařízení, která pomáhají dětem při řešení krizových situací. Z odpovědí na tuto otázku lze vyčíst, že obě skupiny respondentů mají stejné informace o těchto zařízeních. Nejčastěji volenými zařízeními byla Linka bezpečí a Dětská psychologická poradna. Uvedlo to 31,5 % respondentů z rozvedených a 31,6 % z nerozvedených rodin. Fond ohrožených dětí uvedlo 11,8 % respondentů z nerozvedených manželství a 13,2 % respondentů, kteří mají rozvedené rodiče. Krizové centrum uvedlo 14,4 % respondentů z nerozvedených a 12,4 % respondentů z rozvedených manželství. Jiné zařízení uvedlo 10,8 % respondentů z nerozvedených manželství a 11,2 % respondentů, jejichž rodiče jsou rozvedeni.

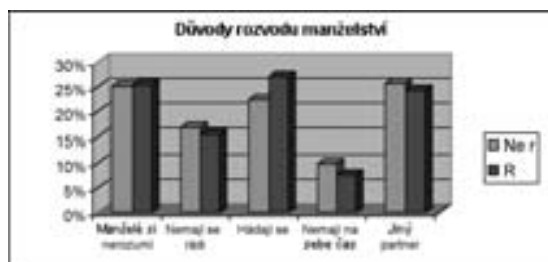
Obě skupiny respondentů mají stejné znalosti o Ústavě a Úmluvě o právech dítěte, tj. dokumentech, které zajišťují právo dítěte na oba rodiče.

Tab. 4: Osoby, které pomáhaly respondentovi vyrovnat se s rozvodem rodičů

	Počet	Procenta
Nikdo	34	32,1 %
Matka	22	20,8 %
Otec	5	4,7 %
Babička	15	14,2 %
Děda	10	9,4 %
Kamarád/kamarádka	14	13,2 %
Paní učitelka	0	0 %
Sociální pracovníce	2	1,8 %
Někdo jiný	4	3,8 %
<i>Celkem</i>	<i>106</i>	<i>100 %</i>

6. Důvody a důsledky rozvodu

Graf č. 1: Důvody rozvodu manželství podle respondentů

Podle názoru respondentů je nejčastějším důsledkem rozvodu manželství skutečnost, že dítě bydlí s jedním rodičem. Tento názor uvádí 23,5 % respondentů z nerozvedeného a 30,1 % respondentů z rozvedeného manželství. Druhým nejčastějším důsledkem je odstěhování rodiče. Takto odpovědělo 17,4 % respondentů z nerozvedeného manželství a 20,5 % respondentů, jejichž rodiče jsou rozvedeni. Třetím nejčastějším důsledkem je získání nových sourozenců. Je možné to chápat i jako důsledek soužití rodiče s novým partnerem. Tuto variantu zaškrtno 12,7 % respondentů z nerozvedených manželství a 12,2 % respondentů, jejichž rodiče jsou rozvedeni.

III. Diskuse

Z celkového počtu 498 rozdaných žádostí o souhlas s vyplněním dotazníku se vyplňování zúčastnilo 296 respondentů, tj. 59,44 %. Otázkou zůstává, proč někteří rodiče tento souhlas nedali. Podle našeho názoru je možné, že nemají rádi vyplňování jakýchkoli dotazníků, nebo nechtěli, aby jejich dítě vyplnilo dotazník týkající se problematiky rozvodu manželství rodičů. Z pohledu dospělých totiž rozvod znamená radikální změnu dosavadního způsobu života a ne každý je ochoten diskutovat na toto téma. A to hlavně tehdy, pokud se jich problematika týkala nebo týká.

Z identifikační části dotazníku je nutné zdůraznit statisticky významný vztah bydliště rodičů respondentů z rozvedených a nerozvedených rodin, a to tak, že v místech s vyšším počtem obyvatel než 50 tisíc je statisticky významně vyšší počet rozvodů. Z této oblasti dotazníku je nutné

dále upozornit na statisticky významný vztah mezi rozvodem a dosaženým vzděláním rodičů. Ve skupině dětí z rozvedených manželství dosáhli rodiče nižšího vzdělání, procentuálně i v absolutních číslech. U matek respondentů je srovnatelné procento matek se středoškolským vzděláním. U matek respondentů z rozvedených manželství je vyšší procento dosaženého základního vzdělání a vyučení se, naopak nižší procento matek má vysokoškolské vzdělání. Statisticky významný je rozdíl mezi vysokoškolským vzděláním matek respondentů z rozvedených a z nerozvedených manželství na hladině významnosti 5 %. Rozdíl mezi dosaženým vysokoškolským vzděláním otců respondentů z rozvedených a z nerozvedených manželství je ještě vyšší. Skoro 34 % otců respondentů z nerozvedených manželství dosáhlo vysokoškolského vzdělání, u otců respondentů z rozvedených manželství má vysokoškolské vzdělání jen 7,5 %. U otců z nerozvedených a z rozvedených manželství je rozdíl mezi vysokoškolským vzděláním na 0,1% hladině významnosti.

Většina respondentů z nerozvedených i z rozvedených manželství bydlí společně se svými sourozenci. Spolu se sourozenci nebydlí ti respondenti, jejichž sourozenci jsou již dospělí a žijí mimo primární rodinu. Respondenti mohou mít i nevlastního sourozence, pocházejícího z předchozího manželství či partnerství některého z rodičů.

U respondentů z rozvedených manželství se vyskytuje vyšší podíl těch, kteří nežijí spolu se sourozenci, než u respondentů z nerozvedených manželství. Kromě výše jmenovaných možností přichází v úvahu i rozdělení sourozenců v důsledku rozvodu rodičů.

Věk rodičů není významně rozdílný u obou skupin.

Jedna z dílčích hypotéz zkoumá vztah mezi dětmi z rozvedených manželství a jejich rodiči, kteří mají také rozvedené vlastní rodiče. Šetřily jsme, do jaké míry se potvrdí hypotéza možného přenosu způsobu řešení konfliktů v rodině rozvodem z primární rodiny, ve které dítě vyrůstá, do rodiny sekundární, kterou dítě později založí. Výsledky ukázaly, že toto chování není tak časté, vyskytuje se u 42,2 % respondentů.

Odpovědi respondentů z nerozvedených a z rozvedených manželství na otázky týkající se důvodů rozvodu manželství se lišily jen nepatrně, v rádech desetin procent. Nejčastějšími příčinami rozvodu manželství jsou podle obou skupin respondentů tato kritéria: rodiče si našli jiného partnera, vzájemně si nerozumějí a hádají se.

V důsledcích rozvodu manželství se již obě skupiny respondentů lišily více. Respondenti z rozvedených manželství častěji uváděli soužití dítěte s jedním rodičem a odstěhování jednoho rodiče. Vycházeli zřejmě z vlastní zkušenosti, kdy po rozvodu rodičů většina z nich bydlí pouze s jedním rodičem. Respondenti z nerozvedených manželství sice také nejčastěji uváděli výše zmíněné důsledky, ale odpovědi byly procentuálně méně zastoupeny. Toto konstatování má dalekosáhlé důsledky, které tento výzkum nemohl odhalit. Velmi často se totiž nedodržuje, většinou ze strany matky, právo dítěte na oba rodiče (Bakalář, 1993). Variantu získání nových sourozenců jako důsledku rozvodu manželství rodičů zaškrtno srovnatelné procento respondentů z obou skupin.

Respondenti z rozvedených i z nerozvedených manželství nejčastěji uváděli Linku bezpečí a Dětskou psychologickou poradnu shodně ve 31,5 % jako ta zařízení, která pomáhají dětem z rozvedených manželství s řešením jejich problémů. Někteří do dotazníku připoisovali telefonní číslo na Linku bezpečí.

U otázky týkající se dokumentu, který obsahuje právo dítěte na oba rodiče, měli respondenti možnost zvolit jednu ze dvou odpovědí – Úmluva o právech dítěte a Ústava ČR. Většina respon-

dentů uváděla, že toto právo dítěte je součástí Úmluvy o právech dítěte.

Zřejmě pod vlivem pohledu společnosti na rozvod jako na celkové zhoršení situace zúčastněných osob převažuje u respondentů z nerozvedených manželství neutrální až záporné hodnocení situace respondentova kamaráda. Naopak respondenti, kteří sami prošli procesem rozvodu, již tuto skutečnost nevidí tak pesimisticky. Matějček s Dytrychem (1994) ve své práci zmínili, že někdy je rozvod pro dítě lepším řešením než jeho setrvání v nezdravém rodinném prostředí. Ale i oni, podobně jako další autoři Bakalář (1993) a Gardner (1996) a jiní, spíše ukazují na problémy, které pro dítě rozvodem rodičů vznikají. Autoři upozorňují na možné negativní následky rozvodu, např. popouzení dítěte proti druhému rodiči, zatajování nebo naopak vnucování informací o rozvodu, očerňování druhého rodiče v očích dítěte. Přitom rodiče mají ve výchově dětí rozhodující úlohu, a to úlohu prioritní a společnou. Podle těchto zásad by tedy při rozchodu rodičů dětí neměla hrát žádnou významnou roli skutečnost, že se mezi rodiči něco stalo, již se nemají rádi a nechtějí spolu žít, protože stále zůstávají rodiči svých společných dětí (Holub, Nová, 2004).

Po rozvodu rodičů bydlí u matky 89,5 % respondentů. Tento výsledek výzkumu odpovídá postupu soudů, které svěřují děti spíše do péče matek než do péče otců. Výsledek výzkumu též svědčí o výhradní péči matky jako o nejčastěji používané formě porozvodového uspořádání. Z výzkumu nadále vyplývá, že se ctí (již vyvrácená) koncepce biologických důvodů, jak uvádí Bakalář (1993). Warshak (1996) na podkladě srovnání dětí ve výhradní péči matky a ve výhradní péči otce zjistil, že neexistuje důvod k diskriminaci mužů při svěřování dětí do péče. Filler (1997) ukazuje na výhody střídavé péče, která umožňuje oběma rodičům udržet s dětmi intenzivní a stálý kontakt. Leving (1997) nazývá střídavou péči nejlepším darem, který může rozvádějící se pár dětem dát.

Z výzkumu vyplynulo, že rodiče, u kterého nebydlí, navštěvuje 71,2 % respondentů z rozvedených manželství. Tento fakt je jistě ovlivněn soudním rozhodnutím, na jehož základě je dítě svěřeno do výhradní péče většinou matky. Z praxe a z literatury je patrné, že právě matky návštěvám brání. Gardner (1996) v této souvislosti poukazuje na programování dětí, vytváření vědomě i nevědomě syndromu zavrženého rodiče. Bakalář (1993) uvádí, že rodič, který má dítě svěřené do péče, může dítě snáze popouzet proti druhému rodiči. Popouzením, ve smyslu přímého i nepřímého ovlivňování dítěte s úmyslem snížit hodnotu druhého rodiče, se zabývají i Matějček a Dytrych (2002).

Vyrovnat se s nově vzniklou situací kolem rozvodu a po něm pomáhali nejčastěji prarodiče, matka, kamarádi, nejméně otec. Nikdo nepomáhal 32,1 % respondentů. Někteří respondenti uvedli, že v té době byli ještě malí (batolata), jiní sebe považují již za dost velké, aby se s nově vzniklou situací vyrovnali sami.

IV. Interpretace hypotéz

Hypotéza: Děti staršího školního věku považují rozvod za tíživou životní situaci. Hlavní hypotéza byla rozdělena do šesti dílčích hypotéz.

H1: Děti z rozvedených manželství mají minimálně jednoho z rodičů také z rozvedeného manželství. Tato hypotéza se *nepotvrdila*, minimálně jednoho rodiče také z rozvedeného manželství má 54,5 % respondentů z rozvedených manželství.

H2: U dětí z rozvedených manželství dochází ke zhoršení zdravotního stavu. Tato hypotéza se *nepotvrdila*, ke zhoršení zdravotního stavu došlo v 7,5 % respondentů z rozvedených manželství.

H3: U dětí z rozvedených manželství dochází ke zhoršení sociálního stavu. Tato hypotéza se

nepotvrdila. Vztah respondenta k matce se po rozvodu rodičů změnil u 34,5 % případů, většinou matka o respondentu pečuje.

Vztah respondenta k otci se po rozvodu rodičů změnil u 45,5 % případů, většinou se otec odstěhoval.

Po rozvodu rodičů respondenta kamarádi vnímají jinak v 10,5 %. Většinou ho litují. Naopak vztah respondenta ke kamarádům se změnil pouze v 18,2 % případů, z toho většinou respondent nechce o rozvodu rodičů mluvit.

H4: U dětí z rozvedených manželství dochází ke zhoršení psychického stavu. Tato hypotéza se *nepotvrdila*. Školní prospěch respondenta z rozvedeného manželství se zhoršil po rozvodu rodičů pouze v 16,7 %. U stejného procenta se prospěch ve škole však zlepšil a v 76,4 % se nezměnil.

Po rozvodu rodičů se žije hůře respondentům v 15,2 %, lépe 39,4 %. Stejně jako před rozvodem se žije 45,4 % respondentů. Zhoršení nálad nastalo u necelých 20 % respondentů z rozvedených manželství. Po rozvodu rodičů je důvodem změn nálad respondentů v 61 % snaha rodiče pochopit a v 39 % snaha mít doma klid. Ani jeden respondent neuvedl, že by důvodem změn jeho nálad byla snaha dát rodiče opět dohromady.

H5: Děti z rozvedených manželství mají větší znalosti o právu dítěte na oba rodiče než děti z nerozvedených manželství. Výzkum ukázal, že znalosti dětí z rozvedených i z nerozvedených manželství jsou srovnatelné. Správnou variantou odpovědi byla Úmluva o právech dítěte. Tuto odpověď zvolilo 68,1 % respondentů z nerozvedených manželství a 68,2 % respondentů, jejichž rodiče jsou rozvedeni. Respondenti znali nejznámější zařízení, která dětem pomáhají. Linku bezpečí a Dětskou psychologickou poradnu uvedlo shodně 31,5 % respondentů. 13,9 % uvedlo Krizové centrum. Hypotéza, že děti z rozvedených manželství mají větší znalosti o právu dítěte na oba rodiče, se *nepotvrdila*.

H6: Děti z rozvedených manželství mají větší znalosti o zařízeních pomáhajících řešit problémy v souvislosti s rozvodem manželství rodičů než děti z nerozvedených manželství. Tato hypotéza se *nepotvrdila*. Děti z rozvedených i z nerozvedených manželství mají srovnatelné znalosti o těchto zařízeních.

Nepotvrdila se tak ani jedna dílčí hypotéza. Z výzkumu tedy vyplývá, že respondenti nepovažují období po rozvodu manželství rodičů za tíživou životní situaci.

Závěr

Cílem sdělení bylo přispět k pochopení problematiky rozvodů manželství z pohledu deseti- až třináctiletých dětí a zjistit jejich názory na rozvod a na možnosti, které jim společnost nabízí při řešení této obtížné situace. Výzkumný soubor tvořilo 273 dětí. Autorky vyslovily 6 hypotéz, které měly prokázat skutečnost, že rozvod především po jeho ukončení je tíživou situací pro děti. Vzhledem k tomu, že se ani jedna z hypotéz nepotvrdila, nelze z předloženého výzkumu potvrdit základní hypotézu, tj. „Děti staršího školního věku považují rozvod za tíživou životní situaci“.

Tato práce ukázala možný nový pohled na danou problematiku. Dotázaní respondenti při využití uvedené metodiky nepovažují období po rozvodu manželství za tíživou životní situaci. Obecnou platnost tohoto pohledu by však bylo třeba ověřit na větším počtu respondentů, eventuálně využitím jiných výzkumných metod.

Použitá literatura:

- BAKALÁŘ, E. **Nové pohledy na rozvodovou tematiku**. Praha: MPSV ČR, 1993.
- DUNOVSKÝ, J., DYTRICH, Z., MATĚJČEK, Z. **Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě**. Praha: Grada, 1995.
- FILLER, E. **Familienberatung bei Gericht, Mediation, Kinderbegleitung bei Trennung oder Scheidung der Eltern**. Wien: Österreich Verlag, 1997.
- GARDNER, R. A. **Syndrom zavrženého rodiče**. Praha: MPSV ČR, 1996.
- HOLUB, M., NOVÁ, H. **Zákon o rodině a předpisy souvisící**. Praha: Linde, 2004.
- LANGMAIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. **Vývojová psychologie**. Praha: Grada, 1998.
- LEIVING, J. M. **Fathers Rights**. New York, 1997.
- MATĚJČEK, Z., DYTRICH, Z. **Děti, rodina a stres**. Praha: Galén, 1994.
- MATĚJČEK, Z., DYTRICH, Z. **Krizové situace v rodině očima dítěte**. Praha: Grada, 2002.
- MATĚJČEK, Z., DYTRICH, Z. **Přestali jsme být manželé, ale zůstáváme rodiči**. Praha: Portál, 1992.
- MATOUŠEK, O. **Rodina jako instituce a vztahová síť**. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997.
- NAPP-PETERS, A. **Familie nach der Scheidung**. München: Verlag Antje Kunstmann GmbH, 1995.
- NOVÁK, T. **Rozvodové poradenství dnes**. *Psychologie dnes*, 2005, roč. 11, č. 12, s. 24–25.
- PÖTHE, P. **Hra o dítě**. *Psychologie dnes*, 2005, roč. 11, č. 9, s. 22–26.
- SMITH, H. **Děti a rozvod**. Praha: Portál, 2004.
- TOŠENOVSKÝ, J., DUDEK, M. **Základy statistického zpracování dat**. Ostrava: VŠB-Technická univerzita Ostrava, 2001.
- WARSHAK, R. A. **Revoluce v porozvodové péči o děti**. Praha: Portál, 1996.
- WARSHAK, R. A. **Rozvodové jedy**. Praha: Triton, 2004.

¹⁾ Kontakt na autorku: e-mail: jana.zierhutova@seznam.cz.

²⁾ Jedná se o metodu chí kvadrátu: Tento neparametrický test zkoumá nulovou hypotézu, tj. jestli se dva soubory od sebe liší či nikoliv. Pro interpretaci χ^2 statistiky je třeba znát počet stupňů volnosti (dx). Pro kontingenční tabulky je $dx = (\text{počet řádků kontingenční tabulky} - 1) * (\text{počet sloupců kontingenční tabulky} - 1)$. Vypočtenou testovanou statistiku χ^2 porovnáváme s kritickou hodnotou $\chi^{2*}(\text{dx})$. Alfa je hladinou významnosti, většinou bývá 5 %, 1 % nebo 0,1 %. Pokud je vypočtená hodnota χ^2 větší než kritická hodnota, pak lze nulovou hypotézu zamítnout. Je-li naopak nižší, pak nulovou hypotézu zamítnout nelze. Statistické zpracování pomocí χ^2 je uváděno v těch případech, kde lze zamítnout nulovou hypotézu.

Pojetí lidské osoby a jeho etické důsledky

Concept of Human Person and its Ethical Implications

Abstrakt:

Článek se zabývá vztahem pojmu člověk a pojmu osoba. Vychází se z obvyklé definice pojmu osoba, podle něhož je osoba bytost nadaná právy a povinnostmi. Existují dva základní přístupy k tomuto tématu: inkluzivismus, podle něhož jsou osobami všichni lidé, a exkluzivismus, podle něhož jsou osobami pouze někteří lidé. První z nich je založen na realistickém chápání osoby (jako je tomu např. u Boethia), druhý na empiristickém chápání osoby (např. u Locka). Tato diskuse je nesmírně důležitá kvůli jejím etickým důsledkům, s nimiž se lze často setkat v sociální práci a pomáhajících profesích vůbec. Článek rozebírá některé typy argumentace a ukazuje, jak důležitý je filozofický a etický základ našich intuitivně zastávaných názorů a přístupů.

Abstract:

The paper deals with the question of the relationship between the concept of human being and the concept of person. Person is commonly defined as a being endowed with rights and duties. There are two basic theories on this topic: inclusivist (all the human beings are persons) and exclusivist (only some human beings are person). The first one is based on the realistic concept of person (e.g. that of Boethius), the second one on the empiricist concept (e.g. that of Locke). This discussion is very important for its ethical consequences that are very often found in social work and similar activities. The paper analyses some important types of argumentation to show the importance of philosophical and ethical background of our intuitive approaches or opinions.

Ing. Mgr. Tomáš Machula, Dr., ¹⁾ je pracovníkem katedry filozofie a religionistiky Teologické fakulty JU v Českých Budějovicích a Filozofického ústavu AV ČR Praha. Zabývá se především filozofickou antropologií, filozofií přírody a hraničními problémy filozofie a teologie.

„Člověk“ a „osoba“

V praktické práci s lidmi, jako je sociální práce nebo psychologické poradenství apod., se velmi často objevuje celá řada etických otázek. Rozhodování se v takových věcech z velké míry závisí na osobnosti pracovníka nebo terapeuta. Toto rozhodování je spoluurčováno jakýmsi předporozuměním, osobními etickými preferencemi nebo prostě intuicí. To je samozřejmě pochopitelné a normální. Tyto skryté předpoklady a preference je však možné a dokonce žádoucí zkoumat a kriticky prověřovat. Jedním z důležitých předpokladů našich etických intuicí může být pojetí člověka, které více či méně explicitně zastáváme. V této oblasti lze najít jedno důležité rozlišení. Je jím jednak člověk jako bytost patřící do určitého druhu, jednak jako bytost, jíž přísluší práva a povinnosti. Toto rozlišení bývá často popisováno jako:

- člověk (biologický druh *homo sapiens*)
- osoba (jedinec, který má svá nezadatelná práva)

Je zřejmé, že v přirozeném jazyce používáme tyto pojmy někdy jiným způsobem. Například při otázce „Co je to tu za osobu?“ obvykle chceme vyjádřit spíše chladný až distancovaný postoj. V odborných textech však bývá slovo „osoba“ vyhrazeno právě pro ty bytosti, které mají práva a povinnosti. Věci nebo abstraktní pojmy práva ani povinnosti nemají. Vzpomeňme na starou diskusi o tom, má-li omyl právo na existenci. Její řešení totiž významně ovlivňuje praktickou podobu vztahu náboženských majorit k náboženským minoritám. Pravda ani omyl jednoduše řečeno žádná práva mít nemohou. Práva má pouze osoba (která může mít pravdu nebo se mýlit), nikoli pravda nebo omyl samotný (Skalický, 2001). V tomto prvním přiblížení je věc poměrně pochopitelná a přehledná. Situace se však komplikuje, když se ptáme, jestli jsou osobami (čili jedinci nadanými právy a povinnostmi) i lidé ve specifických stavech, jako je prenatální fáze, kóma, některé těžké psychické defekty apod. Tím se také ukazuje, proč je tato filozofická otázka nesmírně důležitá pro oblast sociální práce. Lidé ve zmíněných etapách života nebo se zmíněnými problémy se totiž ocitají v zorném poli sociálních pracovníků poměrně často. Následující článek si neklade za cíl v první řadě prosazovat nějakou předem danou pozici, ale především ilustrovat, jak je důležité reflektovat teoretické předpoklady svých etických postojů. Jen tak lze dospět k zralým rozhodnutím, která nejsou slepě přijímána z popudu externí autority, ale jsou vnitřně osvojená a angažovaná přijatá.

Extenzi neboli rozsah pojmu „člověk“ nebo „lidská bytost“ lze určit poměrně snadno a nepředstavuje větší problém. Bez obtíží ho můžeme vymezit například jako všechny bytosti, které mají příslušnou genetickou charakteristiku. V otázce druhového vymezení však existuje kritérií více, žádné však není zcela uspokojivé. Může to být např. teoretická charakteristika založená na rodovém pojmu a diferencí, jak je vymezena např. v Aristotelových *Kategoriích* nebo Porfyriově *Eisagogé* (v případě člověka jde o definici „živočich rozumový“), prostý biologický fakt schopnosti zplodit potomstvo se stejnými fundamentálními vlastnostmi apod. Je samozřejmě možné a do značné míry i správné rozlišovat filozofickou a biologickou definici druhu. Pak například člověk neandertálský, který podle současných poznatků není předek člověka, ale vedlejší, vyhynulá větev, byl biologicky druhem odlišným, zatímco filozoficky stejným druhem jako my. Neandertálci byli totiž geneticky odlišní a velmi pravděpodobně se kvůli rozdílnému ontogenetickému vývoji ani nemohli s naším druhem křížit. Biologicky tedy byli jiným druhem. Na druhé straně ale pohřbívali, což ukazuje na

jistou kulturu, a tedy i racionalitu, takže splňovali filozofickou definici lidského druhu, podle níž je člověk „živočich rozumový“.

S určením extenze pojmu „osoba“ je to již komplikovanější. V dějinách existovala celá řada demarkačních linií mezi lidmi, kteří nezadatelná práva mají, a těmi, kteří je nemají, čili mezi lidmi, kteří osobami nejsou, a těmi lidmi, kteří osobami jsou. Příkladem může být upření osobního charakteru otroků, žen, černochů, Židů, mentálně postižených apod. V současnosti je tento problém také velmi živý. Týká se hlavně otázky osobního charakteru lidských embryí, lidí mentálně těžce handicapovaných nebo lidí umírajících.

Zmíněné otázky jsou samozřejmě pro drtivou většinu lidí vysoce citlivé. Zdaleka nejsou jen intelektuální hádankou nebo věcí ryze rozumové argumentace. Uplatňují se zde i faktory kulturní, emoční, zkušenostní nebo náboženské. Při vytváření si vlastního postoje je tedy rozumová argumentace pouze jedním z mnoha kamínků v mozaice, nicméně kamínkem velmi důležitým. Na to ukazuje i skutečnost, že již několik desetiletí se o této problematice vede velice živá diskuse. Orientuje se hlavně na otázku statusu lidského embrya a v poslední době i na problematiku genetických modifikací člověka.

Má práva skutečně jen osoba?

Vyjděme z toho, že osoba je bytost, jíž přísluší práva a povinnosti. Otázkou ale je, platí-li to v absolutním smyslu. Dá se například říci, že práva mají i ne-osoby, ale rozsah jejich práv je menší? Jinak řečeno, je rozdíl mezi osobami a ne-osobami kvalitativní (mají práva – nemají práva) nebo kvantitativní (mají více práv – mají méně práv)? Mohlo by se zdát, že kvantitativní a že jejich práva jsou odstupňována. Vždyť můžeme najít bytosti, kterým připisujeme některá práva, ale nikoli ta nejvýznamnější, například právo na život. Příkladem mohou být koťátka (nebo jakákoli jiná zvířata – nicméně představy koťátek obvykle u lidí vzbuzují empatičtější nálady než například krysy, což je pro účel podobných argumentů nezanedbatelný rétorický faktor). Asi se všichni shodnou, že koťátka mohou být zabita, ale neměla by být mučena. To znamená, že mají právo nebyť mučena, ale nemají právo na život (Tooley, 1986). Proti tomu je však možné namítnout, že ono právo koťátek nebyť mučen není právo koťátek ve vlastním slova smyslu, ale jen popisem absence práva člověka mučit koťátka. Koťátko totiž jako bytost bez rozumu a svobodné vůle nemůže být subjektem žádných práv. Když člověk sadisticky mučí psy, kočky nebo třeba myši, mluvíme o právu zvířat na slušné zacházení. To, že jde jen o obrazné vyjádření ne-práva člověka mučit zvířata, jasně dokládá situace, kdy si s myší hraje kočka. Kdo takovou situaci viděl, jistě potvrdí, že je to pro myš bolestivé, stresující a bezpochyby to lze označit za mučení s následkem smrti. Zde však proti počínání kočky nijak neprotestujeme. Počínání kočky neodsuzujeme jako bezprávi páchané na myši z jednoduchého důvodu: ani myš, ani kočka nejsou subjektem práv a povinností, a tudíž zde nejsou ve hře práva myši ani práva kočky. U člověka obvykle připouštíme právo zabíjet v případě potřeby zvířata (potrava, bezpečí, profylaxe apod.), ale nepřipouštíme právo zvířata mučit. Důvodem je zbytečné utrpení zvířat a negativní zpětný dopad na charakter člověka, který se takových činů dopouští. Zůstaňme proto u předpokladu, že práva (a s nimi spojené povinnosti) se týkají pouze osob.

O pojmu osoba lze pojednávat dvěma způsoby. První se ptá na definici, co je to osoba. Druhý se ptá na to, koho všeho lze tímto pojmem označit. Tyto dva pohledy lze popsat jako:

- intenzionální pohled (co je to osoba?)
- extenzionální pohled (kdo všechno je osoba?)

Otázka extenzionality pojmu osoba ale úzce souvisí s intenzí pojmu osoba, neboť třídu jedinců, na něž je možné pojem aplikovat, je možné určit jen tehdy, když je jasné, co se pojmem osoba myslí (Clarke, 1998). V následujících několika odstavcích bude proto stručně zrekapitulováno několik hlavních pojetí osoby, jak je nacházíme v dějinách filozofie a které mají dodnes svůj význam a vliv.

Různé definice osoby

Východiskem všech definic osoby je výše zmíněné pojetí osoby jako subjektu základních lidských práv a s tím spojených povinností. Definiční znaky osoby se mezi výše zmíněnými různými definicemi více či méně odlišují, ale všechny ukazují na podmínky, které musí daný jedinec splňovat, aby se subjektem práv a povinností mohl stát. Srovnáváme-li extenzi pojmů „osoba“ a „člověk“, lze rozlišit v podstatě dvě pojetí. První pojem osoby rozsahově ztotožňuje s pojmem člověka, kdežto druhé ji naopak rozrůžňuje (Derr, 1990).

Inkluzivistické pojetí osoby považuje pojmy člověka a osoby za koextenzivní (každý člověk je osobou).

Exkluzivistické pojetí osoby odmítá koextenzivitu pojmů člověka a osoby (ne každý člověk je osobou).

Připomínám, že nejvýznamnějším rysem osoby, na kterém se všechny její definice shodují, je vlastnictví základních a nezadatelných lidských práv. Do první skupiny tedy patří pojetí, které ve svých důsledcích vede k radikálnímu odmítnutí veškerého rozlišování mezi lidskými bytostmi z hlediska toho, zda jsou, nebo nejsou osobou. Je zde tedy odmítnut jak jakýkoli typ rasismu nebo sexismu, veškeré zabíjení nebo podhodnocování nemocných či postižených, tak také jakékoli činnosti s negativními důsledky pro lidská embrya. Takto uvedený výčet by mohl vést k domněnce, že exkluzivisté musejí automaticky schvalovat například rasismus. To by však bylo velmi zavádějící a vůči exkluzivistům nespravedlivé. Exkluzivista je ten, kdo nepovažuje každého člověka za osobu, ale onu dělící linii lze vést nespočetnými způsoby. Exkluzivismů je proto celá řada a je téměř jisté, že drtivá většina těch současných exkluzivistů, kteří podporují např. pokusy na embryích, budou např. zásadní a nesmlouvaví odpůrci rasismu. Uvedením výčtu nejrozumnějších exkluzivistických přístupů tedy rozhodně nechci skrytě naznačovat, že být například zastáncem potratů znamená být zastáncem vyhlazování Židů nebo černošského otroctví. Vraťme se ale k tématu různých definic osoby.

Osobu lze definovat v podstatě dvěma základními způsoby. První z nich je dobře vystižena Boethiovou (Boethius, 2004) definicí jako *individuální substance rozumové přirozenosti* (*naturae rationalis individua substantia*). Vidění osoby je zde jednak substanční, jednak vychází z realistického pohledu na přirozenost této substance. Jestliže se soustředíme na lidskou přirozenost, pak obvykle dojdeme k inkluzivistickému pohledu na osobu. Toto pojetí zastávala a dodnes zastává celá řada myslitelů. Existuje samozřejmě mnoho různých definic osoby, ale v zásadě se lze ptát, zda akceptují tento realistický pohled na osobu, či nikoli. Pokud ano, pak se principiálně s Boethiovou definicí ztotožňují a rozdíly pro naše téma nemají zásadní důležitost. Pokud ne, dostáváme se k pojetí zcela odlišnému, které lze ilustrovat na myšlenkách prvního významnějšího myslitele, jenž

ho zastával, britského empirika Johna Locka.

John Locke v důsledku svého skepticismu od sebe zásadně odlišil pojem „člověka“ a pojem „osoby“. „Člověk“ je podle něj definován jako jeden z řady biologických organismů, kdežto osoba je: *...myslící, inteligentní bytost, která má rozum a přemýšlí, je schopná o sobě uvažovat jako o sobě samé, jako o téže myslící věci v různých dobách a na různých místech; a to činí pouze díky tomu vědomí, které je neoddělitelné od myšlení a které, jak se mi zdá, je pro ně podstatné. (...) Neboť pouze v tom, že vědomí doprovází myšlení vždy a že právě ono působí, že každý je pak tím, co nazývá „vlastní já“, čímž se odlišuje od všech dalších myslících věcí; pouze v tom spočívá osobní identita, tj. totožnost rozumem vybavené bytosti (Locke, 2005).*

Shrneme-li toto pojetí osoby, lze konstatovat, že se jedná nikoli o rozumovou přirozenost, jako v definici Boethiově, ale o spojitý proud rozumového vědomí sebe sama. Tam, kde toto kontinuální vědomí není, nemůžeme mluvit o osobě. I zde můžeme najít celou řadu podobně se vyjadřujících filozofů, ale z hlediska našeho tématu jde principiálně opět o jednu jedinou pozici (Brasser, 1999).

Je jasné, že volba východiska, jímž je definice osoby, bude mít v dalších úvahách o problematice koextenzivity pojmů „člověk“ a „osoba“ zásadní důležitost. Zatímco realistické „boethiovské“ pojetí osoby povede převážně k inkluzivismu, „lockovské“ pojetí osoby bude tendovat spíše k exkluzivismu. Kontinuální proud vědomí sebe sama totiž rozhodně není zaručen ve všech okamžicích života člověka. Příkladem může být již zmíněný zastánce exkluzivismu Michael Tooley, který považuje kontinuální vědomí sebe sama za nutnou a postačující podmínku pro uznání něčeho osobou. Upozorňuje i na to, že „právo na život“ není šťastná formulace. Kdyby někdo vyměnil obsah myšlení (přeprogramoval mozek), asi bychom mluvili o jiné osobě, přestože život zachoval kontinuitu. Podle tohoto myslitele je tedy přesnější mluvit o právu na mentální identitu (Tooley, 1986).

Kritéria osoby podle exkluzivismu

Ne všichni exkluzivisté samozřejmě vědomě vycházejí z nějaké definice osoby. Dá se říci, že „lockovské“ pojetí osoby různým způsobem stojí v základu jejich koncepcí, ale způsoby argumentace bývají různé. Tím se dostáváme v Tooleyho terminologii od otázky morální k otázce faktuální. Snahou je najít srozumitelná a prokazatelná kritéria, která by odlišovala lidskou osobu od lidské bytosti, která osobou není. Příkladem může být návrh Mary Ann Warren, která uvádí následující kritéria: vědomí, rozum, vlastní aktivita, schopnost komunikace, vědomí sebe sama (Warren, 1984). Za osobu pak považuje tu lidskou bytost, která nepostrádá více než jeden z těchto bodů. Warren Quinn rozlišuje mezi *lidským organismem (human organism)* a *lidskou bytostí (human being)*³⁾, což obsahově odpovídá výše zmíněnému rozlišení mezi člověkem a osobou, protože Quinnova *lidská bytost* je nositelem práv, čili v naší terminologii osoba (Quinn, 1984). Za lidskou bytost pak považuje to, co vykazuje určitou vývojovou úplnost. Důležitým kritériem je zde používání osobních zájmen, především toho nejdůležitějšího, tedy „já“. Quinn chápe pojem „lidská bytost“ neboli „osoba“ za určitou abstrakci z celkového ontogenetického vývoje lidského organismu. Od zygoty ke starci je samozřejmě kontinuita, která nemůže být smysluplně zpochybněna. Ale podobně jako je adolescent jistým stadiem lidské bytosti, je podobně i lidská bytost stadiem lidského organismu. Judith Jarvis Thomson (Thomson, 1981) zase považuje za osobu lidský organismus, který již vykazuje zřetelné lidské charakteristiky (což je podle ní v deseti týdnech již plně dosaženo). Peter Singer

zase úplně stírá rozdíl mezi člověkem a zvířetem (Singer, 1986). Kritériem pro určení této rovnosti pro něj přitom není inteligence, ale schopnost utrpení. Hranice mezi osobami a ne-osobami pak podle Singera nevede uvnitř lidského druhu, ale mezi různými druhy živočichů. Osoba je pro něj totiž bytost s aktuálním vědomím sebe sama jako zvláštní entity s minulostí a budoucností. Toto aktualistické pojetí pak znamená, že podle Singera nejsou osobami ani embrya, ani těžce postižení lidé nebo lidé v kómatu, kdežto šimpanzi nebo delfini osobami jsou.

Hledání okamžiku, kdy člověk nabývá práva na život, může vypadat také tak, že se probere seznam hlavních zlomových bodů, které lze ve vývoji člověka vysledovat. Mohou to být například následující body:

- početí
- získání lidské podoby
- schopnost pohybu
- schopnost samostatného přežití
- narození

Vždy musí platit, že „A má právo na život (= je osobou), je-li příslušníkem druhu *homo sapiens* + něco z a)–e) (Tooley, 1986). Samotné a)–e) nestačí, protože by to bylo aplikovatelné na jakékoli organismy. Pohyb není dostačující, protože přísluší i jiným druhům (pokud je zpochybněno, že samotná příslušnost do druhu nestačí na právo na život, pak ani přidání podmínky, kterou splňuje spousta tvorů, není řešením). Podle Tooleyho není dostačující ani lidská podoba, protože hypotetičtí Marfani jako rozumoví živočichové by vypadli z práva na život. K tomu poznamenávám, že se v tomto příspěvku vychází z předpokladu, že se pohybujeme v kontextu druhu *homo sapiens*. Diskuse osobního charakteru bytostí, jako jsou hypotetičtí mimozemšťané, by si vyžádala reformulaci uvedených kritérií do obecnější roviny.

Jak bylo již řečeno, exkluzivismus nepovažuje každého člověka za osobu. Musí proto stanovit nějaké kritérium, podle něhož by se dal začátek osobního bytí člověka určit. Otázkou je, jestli je tento začátek osobního bytí skokovou, nebo pozvolnou změnou. V této souvislosti můžeme rozlišit dva základní pohledy (Quinn, 1984):

- teorie stadií
- teorie procesu

Podle teorie stadií se člověk stává osobou po dosažení jistého stadia vývoje. Tímto směrem se orientuje většina výše zmíněných argumentací. Teorie procesu předpokládá postupné stávání se osobou. Hodnocení statusu embrya lze popsat tak, že v prvním případě se dá říci, že embryo jednoho dne bude osobou, kdežto v případě druhém je osobou, ale v malé míře. Většina úvah v tomto článku se týká teorie stadií, takže zbývá říci pár slov o problémech spojených s teorií procesu. Prvním problémem je potřeba vypracování logického pojmu odstupňované identity. Dále zde docházíme k otázce, co je to vlastně embryo. Buď je to pouhý shluk biologického materiálu, z něhož se postupně stává lidská osoba na způsob domu stavěného z cihel, anebo je embryo jsoucno, které mizí stejnou měrou, jakou se postupně objevuje lidská osoba. Obě tyto varianty však přinášejí logické problémy a jsou do značné míry protiintuitivní. Quinn se ve své argumentaci zabývá problematikou potratů, a proto se soustřeďuje na rané fáze vývoje člověka, ale analogické problémy získáme i v otázce ztráty mentálních schopností nebo stárnutí. Půjde zde o problém postupné ztráty osobního bytí, což přináší stejné obtíže, jako je jeho získávání.

Koextenzivita „člověka“ a „osoby“

Z výše uvedených definic se ukazuje, že hlavním rozlišovacím znakem osoby je (s trochou zjednodušení řečeno) vědomí sebe sama a rozumově-volní činnost. Rozdíl je samozřejmě v tom, že boethiovské pojetí chápe osobu na způsob přirozenosti, lockovské na způsob aktuálního projevu. Tato skutečnost také ukazuje na poměrně snadnou argumentaci proti rasismu nebo sexismu, ale mnohem obtížnější argumentaci proti potratům, pokusům na embryích nebo dehumanizaci mentálně těžce postižených. Jen naprostý blázen by totiž popíral přítomnost vědomí sebe sama a rozumové činnosti u Židů, černochů, bělochů, žen apod. Naproti tomu se zdát být stejně zřejmé, že například embrya nebo lidé s hlubokou mentální retardací ani jedno z toho nevykazují.

Pro spravedlnost ale musí být řečeno, že to, co dnes vypadá jako naprosté bláznovství, bylo před několika desítkami nebo stovkami let pro řadu vzdělaných a kulturních lidí docela přijatelné. Vedení jasné linie mezi zdánlivě jasnými případy exkluzivismu typu rasismus na jedné straně a zdánlivě skutečnými problémy, jako je otázka statusu embrya nebo mentálně retardovaných, na druhé straně proto může být dáno nikoli předpokládanou zřejmostí, ale jednoduchým faktem, že bitva o uznání osobních práv černochů, Židů apod. již byla vítězně vybojována a její výsledky jsou v povědomí většiny vzdělaných a kulturních lidí již dostatečně zakořeněny. Na již vyřešené případy se člověk dívá vždy s povýšeným pocitem, že vše bylo jasné. Proto lze úspěšně zpochybnit onen první pohled, který budí zdání zřetelného rozdílu mezi „jednoduchými případy“ již vyřešených exkluzivismů a „obtížným případem“ exkluzivismu současného.

Na tomto základě lze pak argumentovat poukazem na historii všech exkluzivistických pojetí lidské osoby, která se v dějinách lidstva objevila. Ať už byly argumenty pro všechny dosavadní typy exkluzivismů založeny na kulturním, náboženském, národním nebo vědeckém základě, vždy se ukázalo, že exkluzivistické pojetí lidské osoby vede k znevažování, mučení, zneužívání a zabíjení bytostí, které byly považovány za „pouhé lidi“ a nikoli za osoby. Bylo vždy jen otázkou času, než se to které pojetí stalo v rámci společenské diskuse neúnosným a než bylo považováno za barbarské nebo přímo zločinné. Podle této zcela jednostranné tisícileté zkušenosti lze očekávat, že i v dalších případech dojdeme k uznání inkluzivistického pojetí (Derr, 1990). Takto předložený argument samozřejmě vychází z neúplné indukce, a není tudíž v žádném případě nezvratným důkazem. Je ale rétorickým argumentem, který ukazuje dosavadní vítězství inkluzivistického pojetí ve všech sporných otázkách a který jako takový by asi měl vést zastávce exkluzivismu přinejmenším k zamyšlení.

Zastánci inkluzivistického pohledu dále mohou poukázat na nepochybnou skutečnost, že důkazní břemeno tak říkajíc leží na straně exkluzivistů. Jestliže je totiž nejasné, zda každý lidský jedinec je, či není osobou, je třeba se chovat, jako by byl, dokud nebude nezvratně prokázán opak. Jinak totiž hrozí působení bezpráví vůči lidským osobám.

Asi nejčastěji lidé argumentují poukazem na to, že mentálně postižení, lidé v kómatu nebo embrya jsou také lidé (v případě embryí například poukazem na kontinuitu ontogenetického vývoje od zygoty dál, kde již nedochází k žádnému velkému zlomu, který by dovoľoval považovat předchozí stadia za něco jiného než stadia člověka). Tato argumentace je samozřejmě zcela oprávněná, ale nezachycuje hlavní bod sporu mezi exkluzivistickým a inkluzivistickým pojetím lidské osoby, který je jádrem většiny významných diskusí v této oblasti. To, že je někdo člověkem ve smyslu příslušnosti ke druhu *homo sapiens*, totiž žádný soudný člověk nepochybní. Ani exkluzivisté to

obvykle nepopírají, ale poukazují na to, že člověk v raném stadiu ontogenetického vývoje nebo v trvalém kómatu ještě není subjektem práv, čili osobou.

Závěr

V bioetice nebo sociální práci se lze velmi často setkat s problémy a otázkami, jejichž složitost je tak velká, že i přes intenzivní promýšlení teoretických východisek nedosáhneme jasného a přesvědčivého výsledku. Mezi povinnosti člověka, který musí dělat obtížná rozhodnutí s významnými důsledky, jistě nepatří vševědounost. Jistě mezi ně ale patří úsilí o co nejlepší kritické promýšlení, nakolik je to možné.

Diskuse o tom, zda je ta či ona bytost subjektem určitých základních lidských práv, v první řadě práva na život, je bezpochyby nesmírně důležitá. Závisí na celé řadě východisek, která diskutují filozofové, etici a s nimi specialisté na některé biologické obory, psychologii apod. Je proto nebezpečí, že se tato otázka bude teoreticky hluboce promýšlet v pracovnách teoretiků, ale prakticky řešit tam, kam tyto diskuse příliš nedolehnou. Ti, kteří se pohybují v oblasti, kde se tyto otázky prakticky řeší, a kteří mají vliv na přímé jednání s druhými lidmi, přitom potřebují kriticky reflektovat své (často explicitně neuvědomělé) předpoklady, z nichž vycházejí. Výše popsany problém koextenzivity pojmů „člověk“ a „osoba“ je dobrou ilustrací jednoho z nejdůležitějších témat tohoto druhu.

Použitá literatura:

- BOETHIUS. **Contra Eutychen et Nestorium** 3. In BOETHIUS, **Teologické traktáty** (přel. T. Machula, R. Mašek, T. Michalová, M. Pavelková). Praha: Krystal OP 2004, s. 34–35.
- BRASSER, M. (hrsg.). **Person. Philosophische Texte von der Antike bis zur Gegenwart**. Stuttgart: Philipp Reclam jun. 1999.
- CLARKE, W. N. **Person and Being**. Milwaukee, Wis.: Marquette University Press 1998.
- DERR, P. **The Historical Development of the Various Concepts of Personhood**. In SMITH, R. E. (ed.). **The Twenty-Fifth Anniversary of Vatican II**. Braintree, Mass.: The Pope John Center 1990, s. 17–33.
- LOCKE, J. **Essay Concerning Human Understanding**, ch. 27, § 9. In LOCKE, J. **27. kapitola: O identitě a různosti** (přel. M. Dokulil). *Filosofický časopis*, roč. 53 (2005), č. 1, s. 125–143.
- QUINN, W. **Abortion: Identity and Loss**. *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 13 (1984), Nr. 1, s. 24–54.
- SKALICKÝ, K. **Lidská práva ve společenském kontextu jako hermeneutický problém**. *Studia theologica*, 4, roč. III (2/2001), s. 63–68.
- THOMSON, J. J. **A Defence of Abortion**. *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 1 (1971), Nr. 1, s. 47–66.
- TOOLEY, M. **Abortion and Infanticide**. In SINGER, P. (ed.), **Applied Ethics**. Oxford: Oxford University Press 1986, s. 57–85.
- WARREN, M. A. **On the Moral and Legal Status of Abortion**. In FEINBERG, J. (ed.). **The Problem of Abortion**. Belmont, Ca.: Wadsworth Publishing Company 1984, s. 111–112.

¹⁾ Kontaktní údaje: E-mail: machula@tf.jcu.cz.

²⁾ Realismem zde myslím filozofický realismus obecných pojmů (v protikladu k nominalismu).

³⁾ Termín human being se dá nejlépe přeložit jako člověk. Protože tímto termínem ale Quinn označuje to, čemu jiní autoři říkají osoba, a termín člověk je u nich ekvivalentem Quinnova lidského organismu, překládám human being výrazem lidská bytost, abych předešel terminologicky poněkud matujícímu výkladu.

Lidská důstojnost a sociální práce

Human Dignity and Social Work

Abstrakt:

Článek se zamýšlí nad implikací pojmu lidská důstojnost do oblasti sociální práce. Krátce je nastíněna aktuálnost tohoto pojmu v oblasti práva (lidských práv) a bioetiky. Pozornost je však zaměřena na dvojí pojetí lidské důstojnosti (inherentní a kontingentní) se zvláštním zřetelem na jejich silné a slabé stránky a vzájemnost, která je důležitým východiskem pro oblast sociální práce. Pro svoji vnitřní kritickou sílu je pojem lidské důstojnosti pro sociálního pracovníka výzvou, aby uměl přijímat sebe sama a klienta v úctě, respektu a zodpovědnosti a neposuzoval sebe a druhé primárně na základě výkonu. Dotýkáme se tak základního předpokladu kvality práce sociálního pracovníka.

Abstract:

The article discusses the implication of the concept of human dignity in the area of social work. The topicality of this concept, in the area of law (human rights) and bioethics, is briefly outlined. However, the main attention is focused on the dual conception of human dignity (inherent and contingent) in a particular consideration of their strong and weak aspects and their mutuality, which is an important starting point for the area of social work. Due to its inner critical strength, the idea of human dignity for a social worker is viewed as a challenge so they would be able to embrace themselves and a client with veneration, respect and responsibility, and would not view themselves and others primarily in terms of achievements. The article touches upon the basic assumption of the quality of work of a social worker.

Mgr. Jindřich Šrajer, Dr. theol.,¹⁾ je odborný asistent na katedře teologické a sociální etiky a etického vzdělávání na TF Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Věnuje se teologicko-etickým otázkám a křesťanské sociální etice.

Úvod

Vydeme-li z toho, že když se o něčem moc mluví, znamená to většinou, že se nám toho nedostává, pak vzhledem k lidské důstojnosti řekneme, že se jí dovoláváme vždy, když je pošlapávána nebo ohrožována. To potvrzuje i Všeobecná deklarace lidských práv (1948), která je bezprostřední reakcí světového společenství na masová zvěrstva proti lidskosti dvou světových válek. Společně se zde deklaruje všeobecné přesvědčení, že úcta k lidské důstojnosti, jako základní normě, základní hodnotě a základnímu právu v jednom, se může stát perspektivou pokojného soužití mezi lidmi a národy. Naším úkolem však nebude zkoumat zakotvení pojmu lidská důstojnost ve Všeobecné deklaraci lidských práv a jeho významu z hlediska právní aplikace. Zde snad jen odkaz na prohlášení významných filozofů a teologů v rámci „Ramseyova kolokvia“ (Hanuš, 2002). Ani nechceme řešit otázky bioetiky, resp. lékařské praxe či genových technologií, kde je tento pojem velmi frekventovaný, nýbrž se chceme zaměřit na implikaci pojmu lidská důstojnost do oblasti sociální práce. I zde je totiž ve hře člověk ve své velikosti a integritě, ve svém bytostném zaměření a souvztažnosti bytí.

1. Dvojití pojetí lidské důstojnosti

Idea lidské důstojnosti je problematická z důvodů svého určení a obsahového vymezení. Humanistická tradice západní kultury, z níž tato idea vychází, nám nabízí řadu rozličných zdůvodnění a interpretací. Můžeme si však dovolit jisté zjednodušení a říct, že zde vždy šlo jen o dvojitý výklad. Jednou se hovoří o důstojnosti inherentní, neboli ontologické, která si nárokuje respekt mravního ohledu, vztahující se na všechny lidi, protože se jedná o důstojnost, která vyplývá ze samotné podstaty lidského bytí, a tudíž náležející člověku již předem od narození. Jindy se odvozuje důstojnost hlavně od určitých kvalit člověka, jeho způsobu života a zohledňuje se tak více jeho individuální zásluha, společenský výkon či postavení. V tomto případě se jedná o kontingentní důstojnost, která nepřísluší automaticky všem a jako taková vznáší požadavek respektu, spojeného s velkou úctou k dotýcnému člověku a jeho vlastnostem (Wetz, 1998: 14–15).

Kontingentní pojetí lidské důstojnosti je příznačné pro antické filozofy, kteří považují otroctví za filozoficky zdůvodnitelné. Lidská důstojnost je pro ně „výsada“ či „výsledek“, není tudíž dopřána všem. Toto pojetí je inspirativní v tom, že rozpracovává v nádherných obrazech atributy lidské důstojnosti a předkládá požadavky směrem k člověku, aby dostal své důstojnosti a rozvíjel ji. Řeč je o vyváženém prožívání štěstí a neštěstí, přemáhání vášní, ovládání citů, statečném snášení hořkosti života (Cicero, 1964: 69–70). Neopomíjí se ani styl vnějších projevů, jako např. chůze, řeč, oblékání, či péče o tělo (Wetz, 1998: 16–20). Tato inspirace je ale zatížena zmíněnou selektivností, která může být jen těžko akceptovatelná, uvědomíme-li si nepřístojnosti, které jsou spojeny s dělením lidí na důstojné, méně důstojné, či bez důstojnosti. Takováto selekce je ve své podstatě zvrhlá, zhoubná a zničující.

U inherentního, či ontologického pojetí lidské důstojnosti tento problém nemáme, protože se zde připisuje důstojnost všem. Problematická je však jiná věc. Jak máme tuto důstojnost vyjádřit nebo popsat, když někteří tvrdí, že se v tomto případě stává lidská důstojnost „neinterpretovatelnou tezí“ (Kress, 2005: 227). Jinými slovy řečeno, dostáváme se zde do problému tolik podobného řeči metafyziky (teologie), která hledá pojmy k vyjádření nevystižitelného, jako např. ve vztahu k podstatě Božího bytí. V takových případech si pomáháme negací, abychom osvětlili něco, co je jiné, než

odpovídá našemu zkušenostnímu světu. Podobně si můžeme pomoci u výčtu samozřejmých vlastností, které si spojujeme s inherentní lidskou důstojností. Kromě toho, že se jedná o hodnotu vrozenou, vyjádříme s použitím negativního prefixu „ne“, že jde také o hodnotu ne-dělitelnou, ne-zcižitelnou, ne-vyčíslitelnou, ne-odstranitelnou, ne-odvoditelnou, ne-dotknutelnou (Pieper, 2001: 19–20).

Na první pohled je zřejmé, že tento výčet nepředstavuje jen čistou deskripci, nýbrž že se jedná o normativní výpověď. Implicitně zde zaznívá ono „mít povinnost“, „muset“. Je totiž mravně nedovolené hodnotu lidské důstojnosti rozdělovat, obchodovat s ní nebo ji dokonce poměřovat či odstupňovat (Pieper, 2001: 19–30). Staří stoikové, coby panteisté, by to zdůvodnili tím, že každý člověk má důstojnost, bez ohledu na své sociální postavení, prostě proto, že má možnost svým rozumem participovat na vše pronikajícím rozumu, světové duši, a tak poznávat, jak nejlépe utvářet svůj život (Störig, 1991: 142–146). Křesťanská tradice zas vychází z toho, že každému člověku přísluší důstojnost proto, že je stvořen Bohem k božímu obrazu. V Ježíši Kristu je vykoupěn a povolán k spoluúčasti na Božím životě (Bruch 1998:

9–29). Pro Kanta, který přenáší akcent na člověka jako rozumovou bytost, zase nemá lidská důstojnost k sobě ekvivalent, protože je nad každou cenu. Nedá se vyčíslit cenou jako materiální a ekonomické statky. Lidská důstojnost je dána tím, že člověk je cílem sám v sobě, vnitřní hodnotou, ale žádným cílem pro jiné (Kant, 1976: 83n., 92n.; Wetz, 1998: 20–49).

Přesto, že jsou tyto tři velké formace zdůvodňující inherentní lidskou důstojnost v dějinách západního myšlení rozdílné, mají jedno společné. Propůjčují tomuto pojmu vnitřní kritickou sílu, která je citlivá na nerespektování a snižování důstojnosti člověka. Ať se tak děje v jakékoli podobě a pod jakoukoli záminkou. Kategorické tvrzení, že lidská důstojnost vyplývá ze samotné podstaty lidského bytí, a tudíž je každému člověku bytostně vlastní, zůstává však pouhou abstrakcí, pokud s ní nespojíme konkrétní požadavky a obrazy samotných atributů lidské důstojnosti, prezentované v kontingentním pojetí lidské důstojnosti. Propojení obou koncepcí v tom smyslu, že odvodíme důstojnost jako požadavek na podobu člověka z důstojnosti jako podstatného znaku s tím, že by ji měl člověk osvědčovat skrze důstojné myšlení a jednání, je důležitým východiskem pro implikaci pojmu lidská důstojnost do oblasti sociální práce.

2. Lidská důstojnost a sociální práce

Vydeme-li z toho, že podstatou sociální práce je přímý, záměrný a připravený kontakt sociálního pracovníka s klientem (skupinou, komunitou) za účelem stanovení sociální diagnózy a provádění sociální terapie (Novotná, 1992: 22), pak v nás pojem lidské důstojnosti ve vztahu k ní evokuje pozornost dvojím směrem. Jednak k sociálnímu pracovníkovi, resp. jeho profilu, a také klientovi či klientům, resp. přístupu k nim. Jinými slovy řečeno, sociální práce je profesionální práce s člověkem a pro člověka speciálními pracovními metodami, jejímž základním kritériem a požadavkem je humanita. Lidská důstojnost tak pro oblast sociální práce představuje základní etický pojem, který v sobě zahrnuje základní požadavky humanity.

Jak už bylo řečeno, jsou zde dvě pojetí lidské důstojnosti, inherentní a kontingentní, které si žádají své uplatnění v praxi, a to ve vzájemnosti. Pro sociálního pracovníka to v prvé řadě znamená uvědomit si svoji důstojnost, a tedy hodnotu sebe sama a rozvíjet ji a prohlubovat tomu odpovídajícím jednáním. Tato nakolik všeobecná zásada má v sobě mnoho konkrétního, uvědomíme-li si,

že jedním z častých nebezpečí sociálního pracovníka je únavový syndrom či syndrom vyhoření. Opomeneme-li jiné faktory v pozadí tohoto problému, často se za tím skrývá nesprávné chápání sebe sama a významu služby (pomoci). Inherentní pojetí lidské důstojnosti, obzvlášť její teologické zdůvodnění, soustředí pozornost člověka primárně na hodnotu lidského bytí, resp. na sebezpřijetí, nikoliv na výkon. Tendence postmoderní doby je však právě opačná. Máš takovou hodnotu, jaký je tvůj výkon (Koch, 2000: 48–72). Tak se může stát, že za nebyvalou aktivitou a nasazením sociálního pracovníka, za níž je často touha naplnit ideální představy, se může skrývat, třeba i nevědomky, snaha ospravedlnit sebe před druhými, ale i před sebou samým svým výkonem. Když spojuji svoji důstojnost s výkonem, důsledek je ten, že to podobně budu vnímat i u svého klienta (vždyť přece nepodává žádný výkon) a podle toho se k němu budu chovat. Nebo naopak budu chtít za něj vše vyřešit a suplovat jeho požadované aktivity, zodpovědnost a úsilí. Takový postoj pak může nakonec vyústit v rezignaci a vyčerpanost sociálního pracovníka, apatii a nezájem klienta. V jiném ohledu zde platí, s odkazem na lidskou důstojnost, ono Aristotelovo, že námahy a starosti mají být vždy ve správném poměru k požadovaným cílům – ani příliš malé, ani příliš velké (Aristoteles, 1975: 1123b).

Přijetí sebe sama, utváření svého profilu na základě vlastní důstojnosti spojené s úctou k důstojnosti klienta, je základem kvality práce (služby) sociálního pracovníka. Že je úcta k druhým bez úcty k sobě samému zcela nemožná, nezdůrazňuje jen Kant, ale již dávno předtím biblická tradice se svým evangelijním požadavkem: „Miluj svého bližního, jako sebe samého“ (Mt 22, 39). Kant však v této rovině vyzdvihuje pro sociálního pracovníka neméně důležitý moment, totiž že nikdo nesmí být nucen, třeba i nepozorovaně, k sebeúctě. Doslova k tomu říká: „Nikdo mě nemůže nutit k tomu, abych byl šťastný, nýbrž každý smí hledat svoji blaženost na cestě, která se jemu samotnému zdá dobrá, když tím jenom není narušena svoboda druhých, kteří o podobný cíl usilují podle nějakého možného společného zákona.“ (Kant, 1968: 290.) Znamená to, že sociální pracovník respektuje klientovu světonázorovou či hodnotovou orientaci nebo náboženské přesvědčení. Jeho úkolem není klienta přesvědčit o svém postoji, nýbrž jej maximálně usvědčit z postojů, které ohrožují jak jeho samotného, tak i ostatní, resp. společnost, a motivovat jej k přemýšlení a hledání východisek.

V neposlední řadě je zde ještě jedno riziko, které hrozí jak sociálnímu pracovníkovi, tak těm, kterým se chce pomáhat. Sociální pracovník, protože jde o pomáhající profesi, která se zaměřuje na pomoc lidem v obtížné situaci, může podlehnout pokušení si tak zvaně své klienty „vyrábět“ či „zařazovat“ do problémových skupin. Zřetelné to je např. u romské komunity. Jsi Rom, tudíž patříš do problémové skupiny, i když tomu tak nemusí nutně být. To samé platí v opačném gardu. Jsem Rom, či bezdomovec nebo někdo v obtížné situaci, a vy jste tu od toho, abyste mi (nám) pomáhali. Je to přece vaše povinnost a náplň práce. Kritériem rozlišení není příslušnost ke komunitě či profesi, nýbrž vždy a jen ohled na lidskou důstojnost, která velí k zodpovědnosti a respektu na obou stranách.

Závěr

Jestliže jsme svoji úvahu začínali konstatováním, že když se o něčem moc mluví, znamená to většinou, že se nám toho nedostává, pak pro implikaci pojmu lidská důstojnost do oblasti sociální práce vyslovíme přání, aby o ní nebylo třeba z tohoto důvodu mluvit, protože je zřejmý její praktický

význam pro kvalitu práce sociálního pracovníka. Uvádí totiž do hlubších souvislostí lidskosti, smyslu a významu sociální práce, což je pro praxi sociálního pracovníka nesmírně důležité a fatální. Jde především o pochopení a porozumění sobě samému a těm, kterým pomáhám, a to ve vzájemné úctě, respektu a zodpovědnosti.

Použitá literatura:

- ARISTOTELES. *Nikomachische Ethik*. München: Bertelsmann-Jugendbuch-Verl., 1975.
- Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Ekumenický překlad. Praha: Česká katolická charita, 1987.
- BRUCH, R. *Person und Menschenwürde, Ethik im lehrgeschichtlichen Rückblick*. Münster: Aschen-dorff, 1998.
- CICERO, M. T. *Vom rechten Handeln*. Zürich/Stuttgart: Artemis-Verl., 1964.
- HANUŠ, J. *Křesťanství a lidská práva*. Praha: CDKa Vyšehrad, 2002.
- KANT, I. *Werke*. (Svazek 8) Berlin: Akademie Textausgabe, 1968.
- KANT, I. *Základy metafyziky mravů*. Praha: Svoboda, 1976.
- KRESS, H. *Menschenwürde – Aktuelle Probleme von Stammzellforschung und Reproduktionsmedi-zin – Status des Embryos*. In *Ethica, Wissenschaft und Verantwortung*. Innsbruck: Resch, roč. 13, č. 4, 2005: 227–252.
- KOCH, K. *Konfrontace nebo dialog: palčivé otázky dneška a křesťanská víra*. Praha: Vyšehrad, 2000.
- NOVOTNÁ, V., SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce: její vývoj a metodické postupy*. Praha: Univerzita Karlova, 1991.
- PIEPER, A. *Menschenwürde. Ein abendländisches oder ein universelles Problem?* In HERMS, E. *Menschenbild und Menschenwürde*. Gütersloher: Chr. Kaiser/Gütersloher, 2001.
- STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filosofie*. Praha: Zvon, 1991.
- WETZ, F. J. *Die Würde der Menschen ist antastbar. Eine Provokation*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1998.
- Všeobecná deklarace lidských práv**. Vyhlášená Valným shromážděním OSN 10.12. 1948: <http://www.angelfire.com/journal/deklarace/>. [on line] [15. 3. 2005].

¹⁾ Kontakt na autora: e-mail: j.srajer@centrum.cz.

Zuzana Radostová
v roce 2006
ukončila studium
na katedře sociální
práce FF UK Praha,
pracuje v personál-
ním oddělení
komerční firmy.
Doc. PhDr. Oldřich
Matoušek,¹⁾ vedoucí
katedry sociální
práce FF UK
v Praze. Zabývá se
oborovou teorií,
sociální prací
s rodinami, dětmi
a mládeží. Organi-
zuje přímou pomoc
ohrožené mládeži
formou dobrovolnic-
ké práce (projekt
LATA).
Doc. Ing. Dalibor
Holda CSc.
z katedry sociální
práce FF UK
v Praze se zabývá
metodami výzkumu
v sociálních vědách
a prakticky
výzkumy mládeže,
v poslední době
zaměřenými na
trávení volného
času.

Absolventi katedry sociální práce FF UK Praha v praxi

Graduates of the department of social work of faculty of arts UK Praha in practice

Abstrakt:

Práce podává přehled o pracovním uplatnění absolventů katedry sociální práce Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze, kteří ukončili studium v letech 1997–2004. Výsledky sondy jsou významnou zpětnou vazbou pro univerzitní vzdělavatele v sociální práci v ČR.

Abstract:

The article deals with job market positions of the students who have graduated from Department of Social Work, Faculty of Arts, Charles University in Prague between years 1997 and 2004. The data represent important feedback for the institutions which offer university level education in social work in the Czech Republic.

Úvod

Samostatná katedra sociální práce vznikla na Filozofické fakultě UK Praha v roce 1992. Katedra nyní nabízí studium oboru sociální práce ve tříletém bakalářském studijním programu a navazující dvouleté magisterské studium. V obou případech jde o jednooborové prezenční studium. V současnosti dobíhá pětileté magisterské jednooborové studium, které absolvovali účastníci zde prezentovaného výzkumu.

Cíle výzkumu

Účelem výzkumné sondy absolventů katedry sociální práce FF UK bylo zmapovat uplatnění absolventů na trhu práce a podat zprávu jak pedagogům, tak zájemcům o studium, tak i samotným absolventům o faktickém a možném profesním uplatnění studentů po skončení školy.

Kromě toho měl výzkum katedře poskytnout zpětnou vazbu týkající se kvality výuky, spokojenosti studentů se studiem a vlivu pedagogů na profesní vývoj studentů.

Výzkum probíhal od srpna 2005, kdy byl vytvořen dotazník a začal sběr dat, až do začátku prosince 2005, kdy byla všechna data zpracována a vyhodnocena.

Soubor a metoda šetření

Výzkum se týkal absolventů KSP FF UK, kteří na této katedře úspěšně dokončili řádné denní studium v letech 1997 až 2004, což bylo celkem 235 absolventů řádného denního studia. Vzhledem k tomuto počtu kontaktovaných respondentů byl jako technika sběru dat zvolen dotazník, který umožnil získat potřebné informace od velkého počtu jedinců efektivně a v relativně krátkém čase.

Dotazník byl vytvořen ve formě internetového formuláře. Dotazník obsahoval celkem 42 otázek a byl rozdělen na pět sekcí (viz příloha I). První sekce obsahovala kategorie týkající se základních údajů (jméno a příjmení, rodné příjmení, rok narození, rok absolvování KSP FF UK, forma studia).

Druhá sekce se týkala aktuálního zaměstnání a obsahovala podrobné kategorie týkající se pracovního uplatnění, jako např.: sektor, název pozice, cílová skupina uživatelů, místo výkonu práce, počet podřízených. V případě, že respondent aktuálně není v pracovním poměru, uváděl v příslušné kolonce důvod. V této sekci byl respondent také tázán, zda by byla možná na jeho pracovišti praxe studentů sociální práce.

Třetí sekce byla zaměřena na první zaměstnání po absolvování KSP FF UK. Pokud bylo aktuální zaměstnání absolventů totožné s jejich prvním po ukončení VŠ, tuto část nevyplňovali. Vedle indikátorů uplatnění absolventa dotazník obsahoval další proměnné umožňující sledovat závislosti mezi uplatněním a těmito proměnnými (např. doba hledání zaměstnání – spokojenost v zaměstnání).

Ve čtvrté sekci hodnotili respondenti studium na katedře sociální práce, a to v oblasti teorie, praxe a výuky jazyků a celkově. Vyjadřovali se také, kteří pedagogové měli největší vliv na jejich odborný vývoj. Uváděli, zda v průběhu studia a/nebo po něm absolvovali nějaké kursy, výcviky, zahraniční stáže nebo vzdělávací programy a jaké.

V páté, závěrečné části dotazníku měli absolventi prostor k vyjádření, co by podle nich mělo být tématem konference absolventů a současných studentů plánované na rok 2005/2006. Výsledky ze 4. a 5. sekce průzkumu zde neuvádíme.

Hypotézy

Téma výzkumu bylo rozpracováno do osmi pracovních hypotéz, které byly na základě získaných dat testovány.

H1: Počet absolventů, kteří jsou v současné době nezaměstnaní, je minimální (do dvou procent).

Tato hypotéza vychází z předpokladu, že vysokoškolsky vzdělaný člověk v produktivním věku by neměl mít problém s uplatněním na trhu práce; navíc sociální práce je rozrůstajícím se oborem lidské činnosti a potřeba pracovní síly je úměrná jeho expanzi.

H2: Doba hledání zaměstnání u většiny absolventů nepřesáhla 5 měsíců.

Z podobných důvodů lze předpokládat, že absolvent KSP FF UK si najde odpovídající a vyhovující pracovní uplatnění v poměrně krátkém čase; doba, po kterou hledá zaměstnání, nepřesáhne pět měsíců.

H3: Zhruba jedna třetina absolventů KSP FF UK nepracuje po ukončení studia v oboru.

Vzhledem k relativně nízké prestiži oboru a obecně podprůměrnému finančnímu ohodnocení profese, ale samozřejmě i z mnoha různých jiných důvodů se někteří studenti rozhodnou po absolvování hledat uplatnění v jiných oborech, v profesích, které nejsou „pomáhající“. Předpoklad je, že takových absolventů KSP FF UK je zhruba jedna třetina.

H4: V nestátním sektoru je zaměstnáno více absolventů KSP FF UK než ve státním sektoru.

K oživení nestátního sektoru došlo po roce 1989 a od té doby neustále posiluje. Vzhledem k tomu se zde bude pravděpodobně angažovat více absolventů, kteří se chtějí uplatnit v oboru, než ve státním sektoru.

H5: V zaměstnání, které vykonávají v současné době, zastávají absolventi KSP FF UK vyšší pozice než v prvním zaměstnání po studiu.

V sociální práci, stejně jako v každé jiné profesi, se předpokládá určitý profesní růst. Z toho vychází hypotéza, že v současném zaměstnání zastávají absolventi KSP FF UK vyšší pozice než v prvním zaměstnání bezprostředně po ukončení studia.

H6: V řídicích pozicích se častěji uplatňují muži – absolventi KSP FF UK.

Na katedře sociální práce a v oboru vůbec se vyskytuje pouze malé procento mužů; sociální práce je považována za „ženskou“ profesi. Muži – absolventi KSP FF UK mají častěji ambice zastávat řídicí funkce a hypotéza vychází také z nastavení v soudobé společnosti, ve které nemají muži a ženy v oblasti pracovního uplatnění zcela rovné šance.

Zpracování dat

Data získaná z dotazníků byla shromážděna do jediné tabulky a kategorizována. Nejdříve byly vyloučeny neplatné dotazníky (neúplné a ty, které vyplnili lidé nespádající do definovaného souboru). Poté byla provedena kategorizace – např. rozdělení podle cílových skupin, kterým se absolventi při své práci věnují.

Ke správnému rozdělení do jednotlivých kategorií sloužily doplňující a upřesňující otázky v dotazníku. Např. v případě pozice, kterou daný člověk zastává, nebo cílové skupiny, které se věnuje, sloužily ke správnému zařazení do kategorií doplňující otázky na název instituce/firmy, kde pracuje, anebo na náplň jeho pracovní činnosti. Pokud tedy například z názvu pozice, který respondent uvedl, nebylo jasné, do jaké z předem určených kategorií spadá, napověděla data vyplněná v kolonce *náplň pracovní činnosti*.

Výsledky

Z obesaného souboru 235 absolventů magisterského studia se podařilo získat data od 174, tj. od 74 %. Vzhledem k tomu, že v dosud provedených podobných šetřeních (která navíc zahrnovala zhruba o polovinu méně respondentů) byla návratnost 60,3 % (Lucie Markusová: *Výzkum uplatnění absolventů oboru sociální práce KSP FF UK*) a 53,8 % (Eliška Freiová: *Mým studentům*), lze tento výsledek považovat za nadprůměrný. Nebýt toho, že na některé absolventy katedry se nepodařilo vůbec získat kontakt, a proto jim nemohl být zaslán dotazník, byla by návratnost ještě o několik procent vyšší. Protože není možné jakýmkoliv znaky odlišit množinu obesaných absolventů, kteří odpověděli, od množiny těch, kteří na dotazník neodpověděli, není také možné považovat výsledky průzkumu za data reprezentující celý šetřený soubor. Šetření proto představuje sondu, přičemž je

možné, že na dotazníky odpověděli studenti motivovanější pro práci v oboru a úspěšnější v pracovním uplatnění obecně. Pokud v dalším textu mluvíme o absolventech, míníme jen ty, kteří odpověděli na dotazníky.

Následující tabulka obsahuje přehled respondentů v jednotlivých zkoumaných ročnících, kteří vyplnili dotazník a jejichž údaje byly zpracovávány:

Tab. 1. Přehled respondentů průzkumu

Rok absolvování	Počet absolventů	Počet absolventů (%)	Kumulativní %
1997	16	9,2 %	9,2 %
1998	13	7,5 %	16,7 %
1999	13	7,5 %	24,1 %
2000	15	8,6 %	32,8 %
2001	17	9,8 %	42,5 %
2002	26	14,9 %	57,5 %
2003	33	19,0 %	76,4 %
2004	41	23,6 %	100,0 %
Celkem	174	100,0 %	

Přesný počet lidí, kteří studovali v jednotlivých ročnících, ani údaj, kolik lidí úspěšně ukončilo studium v letech 1997–2004, není na katedře dostupný; seznamy absolventů se podle informací sekretariátu neuchovávají. Proto nelze určit, jak velká je poměrná část respondentů, kteří vyplnili dotazník, z celkového počtu absolventů v konkrétním roce.

Největší úspěšnost v kontaktování a návratnosti dotazníků byla zaznamenána u respondentů, kteří absolvovali studium na KSP FF UK v letech nedávno minulých – 2004, 2003, 2002. Na absolventy, kteří skončili v dřívějších letech, se výrazně hůře dařilo získávat kontakty, proto je také návratnost dotazníků menší.

Zmapovat celou profesní dráhu absolventů oboru sociální práce na FF UK by bylo jistě velice zajímavé, nicméně v rámci tohoto výzkumu nadmíru administrativně zatěžující. Proto byla pozornost zaměřena na dvě základní fakta:

1. Jaké je současné zaměstnání absolventů KSP FF UK
2. Jaké bylo první zaměstnání absolventů po ukončení studia na KSP FF UK

V rámci těchto základních otázek respondenti uváděli, v jakém sektoru pracují/pracovali, jakou funkci vykonávají/vykonávali, jaké klientele se ve svém zaměstnání věnují/věnovali atd. (viz následující tabulky).

Zaměstnání absolventů podle okruhu činnosti

Následující tabulky 2 a 3 popisují pracovní zařazení respondentů podle roku ukončení studia na KSP FF UK a konkrétní činnosti, kterou vykonávají v současném a prvním zaměstnání po ukončení studia.

První část tabulek týkající se pozic ve státním sektoru byla z velké části převzata z přehledu typových pozic MPSV. Byly doplněny tyto pozice: *sociální kurátor, řídicí pracovník a pozice v organizacích neposkytujících sociální služby*.

Pozice v nestátních organizacích poskytujících sociální služby byly navrženy tak, aby pokryly různé druhy činností, které může sociální pracovník na těchto pracovištích vykonávat. Jako samostatná kategorie byla zařazena práce v církevní organizaci. Podnikatelský sektor zahrnuje činnosti, které byly u vzorku absolventů předpokládány (např. někteří absolventi oboru sociální práce hledají pracovní uplatnění v oblasti *lidských zdrojů a personalistiky*).

Tab. 2. Aktuální zaměstnání absolventů podle okruhu činnosti

Rok ukončení studia		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Celkem
Státní		8	4	6	5	7	6	11	8	55
MV	SP specialista – správa uprchlických zařízení						1			1
	SP specialista – azylové řízení									0
	SP správní rada									0
MŠMT	SP ve speciální škole									0
	SP ve školském poradenském zařízení									0
	SP v zařízení ochranné či ústavní výchovy						1			1
	Pedagog – sociální práce	1		2					1	4
MS	SP na MS									0
	Úředník PMS	2		1	2	2	2	2	1	12
MZ	Sestry pro soc. službu									0
	Resocializační prac. v psychiatrickém zař.	1								1
MPSV	Dávkový specialista st. soc. podpory									0
	SP v oblasti dávek soc. péče				1					1
	Terénní SP									0
	SP pro náhr. rodinnou péči									0
	SP pro problematiku CAN		1							1
	Sociální kurátor		1							1

	Kurátor pro děti a mládež						2		2	
	Sociální terapeut				1		1		2	
	Koordinátor soc. péče pro osoby tzv. společ. nepřizpůsobené								0	
	Metodičtí, koncep. a analytičtí pracovníci	1			1		1	5	2	10
	SP v soc. službách	1	1							2
	ÚSP								1	1
	Zprostředkovatel, poradce v obl. politiky zaměst.						1			1
	Řídící pracovník		1	2	1					4
MZV	Konzultant (práce s etnickými skupinami)									0
Jiné	Organizace neposkytující sociální služby	2		1		3	1	1	3	11
Nestátní organizace poskytující soc. služby		4	6	2	5	2	11	11	22	63
	Přímé poskytování soc. služby	1	2		2	2	2	3	9	21
	Řízení dobrovolníků									0
	Řízení jiných pracovníků	1		1	1		5	3	3	14
	Školení/vzdělávání pracovníků v obl. soc. služeb + prevence charakteru vzdělávání						1			1
	Projektový manažer, koordinátor		1	1			3	2	8	15
	Metodika, zavádění standardů				1					1
	Fundraising, sponzorství	1							1	2
	PR organizace									0

Finance, účetnictví, rozpočtování							1		1
Technická asistence a organizace		1					2	1	4
Práce v církevní organizaci	1	2		1					4
Podnikatelský	1	0	2	2	2	4	8	6	25
HR – personalistika	1					1	3	3	8
Marketing								1	1
Administrativa/ odborný asistent/ka							1	1	2
OSVČ			1	1					2
Sociální oblast			1		2		1		4
Ostatní				1		3	3	1	8
Jiné	3	3	3	3	6	5	3	5	31
Mateřská/ rodičovská dovolená	3	3	3	3	6	5	2	3	28
Další studium							1		1
Nezaměstnaný								2	2
Celkem absolventů	16	13	13	14	17	26	33	41	174

Státní organizace

Nejčastěji zastoupená pozice je úředník probační a mediační služby. Z každého ročníku, resp. roku ukončení studia, kromě roku 1998 pracuje jako úředník PMS jeden nebo dva lidé. Dohromady je to 15 respondentů z 55 pracujících ve státním sektoru. Druhé nejčastější zaměstnání ve státních organizacích tvoří metodičtí, koncepční a analytičtí pracovníci.

Ve státních organizacích, které neposkytují sociální služby, pracuje v současné době 11 absolventů sociální práce. Ve třech případech je to Česká televize, dále například Policie České republiky, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, Ústřední vojenský archiv ministerstva obrany, jeden absolvent pracuje jako soudce okresního soudu.

Nestátní organizace poskytující sociální služby

V nestátních organizacích poskytujících sociální služby pracuje v současnosti 63 absolventů KSP FF UK. Nejvíce (21) z nich se věnuje přímému poskytování sociální služby. Tato kategorie zahrnuje poradenství, krizovou intervenci, komunitní práci, individuální případovou práci, skupinovou práci a další činnosti umožňující přímou práci s klientem.

Na tomto místě je třeba podotknout, že práce v této oblasti většinou zahrnuje několik různých, vzájemně propojených činností. Sociální pracovník má v náplni práce např. jak přímou práci s klientem, tak administrativní a organizační činnost, spolupracuje na projektech, podílí se na preventivních programech a podobně. Do jednotlivých kategorií byla data zařazena podle primární pracovní činnosti absolventů.

Absolventi KSP FF UK se v nestátních organizacích poměrně často uplatňují na řídicích pozicích (14 ze 63). 15 absolventů pracuje jako manažer či koordinátor projektů. Čtyři absolventi starších ročníků (ukončení 1997–2000) pracují v církevních organizacích. Z mladších ročníků (ukončení 2001–2004) nepracuje v církevní organizaci nikdo.

Podnikatelský sektor

V podnikatelském sektoru je aktuálně zaměstnáno 25 absolventů KSP FF UK, z toho dva pracují v zahraničí. 8 lidí pracuje v personalistice, buď jako konzultanti – recruiteři v personálních agenturách, nebo na personálních odděleních středních a velkých firem. Další pracují v administrativě (2), marketingu (1), jako OSVČ (2) a na dalších pozicích. Čtyři absolventi pracují v podnikatelských subjektech v sociální oblasti. Náplní jejich práce je ve všech případech sociální poradenství, dále pak psychoterapie, case management, školení pracovníků.

Jiné

Pouze dva absolventi studia na KSP FF UK jsou momentálně nezaměstnaní. Jedna absolventka uvedla, že důvodem její nezaměstnanosti je pouze čekání na rozjezd nového projektu. Jedna absolventka, která ukončila studium v roce 2003, se věnuje dalšímu studiu. Na mateřské dovolené je v současné době 28 absolventek. Více než polovina z nich uvedla, že při mateřské dovolené pracuje.

Tab. 3. Zaměstnání absolventů podle okruhu činnosti – první místo po absolvování studia

Rok ukončení studia		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Celkem
Státní		7	7	7	5	9	5	10	4	54
MV	SP specialista – správa uprchlických zařízení						1			1
	SP specialista – azylové řízení									0
	SP správní rada	1								1
MŠMT	SP ve speciální škole									0
	SP ve školském poradenském zařízení									0
	SP v zařízení ochranné či ústavní výchovy						1			1
	Pedagog – sociální práce								1	1
MS	SP na MS									0
	Úředník PMS	1	1	1	2	3	1	1	1	11
MZ	Sestry pro soc. službu									0

	Resocializační prac. v psychiatrickém zař.	2							2
MPSV	Dávkový specialista st. soc. podpory								0
	SP v oblasti dávek soc. péče	1	1		1	2			5
	Terénní SP						1		1
	SP pro náhr. rodinnou péči				1				1
	SP pro problematiku CAN								0
	Sociální kurátor		1						1
	Kurátor pro děti a mládež	1					1		2
	Sociální terapeut						1		1
	Koordinátor soc. péče pro osoby tzv. společ. nepřízpůsobené								0
	Metodičtí, koncepční a analytičtí pracovníci			1		1	1	1	4
	SP v soc. službách	1	2			1	2		6
	ÚSP		1						1
	Zprostředkovatel, poradce v obl. politiky zaměst.		1			1			2
	Řídicí pracovník			2					2
MZV	Konzultant (práce s etnickými skupinami)			1					1
Jiné	Organizace neposkytující sociální služby			2	1	2	1	3	10
Nestátní organizace poskytující soc. služby		7	5	6	8	7	17	15	93
	Přímé poskytování soc. služby	4	2	2	3	4	5	9	43
	Řízení dobrovolníků						1	1	2
	Řízení jiných pracovníků	1	1	2	2	2	4		14
	Školení/vzdělávání pracovníků v obl. soc. služeb + prevence charakteru vzdělávání				1	1	3	1	6
	Projektový manažer, koordinátor	1		2	1		2	3	15

Metodika, zavádění standardů									0
Fundraising, sponzorství								3	3
PR organizace						1			1
Finance, účetnictví, rozpočtování							1		1
Technická asistence a organizace								2	2
Práce v církevní organizaci	1	2		1		1	1		6
Podnikatelský sektor	0	1	0	1	1	3	5	6	17
HR – personalistika						1	2	3	6
Marketing								1	1
Administrativa, odborný asistent/ka								1	1
OSVČ									0
Sociální oblast		1			1				2
Ostatní				1		2	3	1	7
Jiné	2	0	0	1	0	1	3	3	10
Mateřská/rodičovská dovolená	1			1		1	1	2	6
Další studium	1						2		3
Nezaměstnaný								1	1
Celkem absolventů	16	13	13	15	17	26	33	41	173

Státní organizace

Stejně jako v předchozí tabulce je nejčastěji zastoupenou pozicí úředník probační a mediační služby – 11 z 54 absolventů, kteří pracují ve státní sféře. Z každého ročníku, resp. roku ukončení studia nastoupil minimálně jeden absolvent k Probační a mediační službě ČR. V roce 2001 to byli hned 3 absolventi (k 1. lednu 2001 nabyt účinnosti zákon č. 257 o Probační a mediační službě; tento fakt mohl ovlivnit motivaci studentů při volbě pracovního uplatnění).

Za zmínku stojí i částečné pokrytí pozic sociální pracovník v sociálních službách a sociální pracovník v oblasti dávek sociální péče. Na první jmenovanou pozici nastoupilo bezprostředně po ukončení studia 6 absolventů, na druhou 5. Zatímco na stejných pozicích pracují v současné době už jenom 2 (sociální pracovník v sociálních službách) a 1 (sociální pracovník v oblasti dávek sociální péče).

10 lidí nastoupilo do státních organizací, které neposkytují sociální služby. V tomto případě šlo např. také ve třech případech o Českou televizi, dále např. o práci v Ústředním vojenském archivu Ministerstva obrany ČR, výzkumnou činnost v Armádě České republiky, pedagogickou činnost na DAMU a jiné.

Nestátní organizace poskytující sociální služby:

Největší zastoupení absolventů KSP FF UK obsahuje kategorie nestátních organizací poskytujících sociální služby. Našlo si tu zaměstnání celkem 93 z celkového počtu 174 respondentů. Stejně jako v první tabulce, i tady převládá přímé poskytování sociální služby (43), následuje práce projektového manažera nebo koordinátora (15). I v prvním zaměstnání po studiu zastával poměrně velký počet absolventů funkci řízení jiných pracovníků, jejich počet se shoduje s počtem pracovníků, kteří jsou na řídicích pozicích v aktuálním zaměstnání (14). Zastoupeny jsou i pozice, jako je PR organizace (1) nebo pozice související s financemi, účetnictvím a rozpočtováním (1).

Podnikatelský sektor

V podnikatelském sektoru našlo uplatnění po studiu 17 absolventů, z toho 2 zůstali v sociální oblasti (v nemocnici a psychiatrické ordinaci). Ze šesti se stali personalisté, ostatní pracovali např. v marketingu, administrativě, dva absolventi našli uplatnění v oblasti informačních technologií.

Jiné:

Jedna absolventka, která ukončila studium v roce 2004, uvedla, že je nezaměstnaná. Dva z absolventů pokračovali po vystudování v přípravě na budoucí povolání na další vysoké škole a šest absolventek odešlo na mateřskou dovolenou.

Zaměstnání absolventů podle cílové skupiny klientů

Následující tabulky 4 a 5 ukazují, s jakou cílovou skupinou klientů absolventi KSP FF UK ve svém zaměstnání pracují nebo v případě prvního zaměstnání po ukončení studia pracovali.

Tento údaj byl posuzován pouze u těch, kteří pracují v oboru. V případě současného zaměstnání je to 110 absolventů, v případě prvního zaměstnání po ukončení studia 139 absolventů.

Tab. 4. Současné zaměstnání absolventů podle cílové skupiny uživatelů

Rok ukončení studia	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Celkem
Týrané, zneužívané a zanedbávané děti		1						1	2
Jiné děti a mládež (např. pedagogická činnost, rizikové děti a mládež)	1		1			1	2	5	10
Nezaměstnaní					1				1
Ženy, matky	1							1	2
Muži, otcové									0
Rodiny	1					1		1	3
Staří lidé, lidé s demencí, umírající				1			2	1	4
Lidé s mentálním a kombinovaným postižením								2	2
Lidé se smyslovým postižením)						1	1		2
Lidé s tělesným postižením (jiným než smyslovým)			1	1			1	1	4
Lidé s chronickými nemocemi		1							1

Lidé s duševním onemocněním	1		1	1	2	1	4	3	13
Uživatelé návykových látek (vč. alkoholu, závislosti na hr. automatech)		1		2		2	1	1	7
Lidé v krizi									0
Oběti domácího násilí						1			1
Oběti obchodování s lidmi						1			1
Etnické menšiny						1	1		2
Cizinci a uprchlíci					1	1	1	1	4
Pachatelé trestných činů	3		1	2	2	2	2	1	13
Osoby živící se prostitucí									0
Bezdomovci						1			1
Občané (např. příjemci dávek, soc.-právní poradenství)	2	2	1	1		1	2	2	11
NNO			1			1	4	2	8
Pracovníci sociálních služeb + dobrovolníci		1					1	1	3
Různé, jiné	2	4	2	1	1	1		4	15
Celkem absolventů	11	10	8	9	7	16	22	27	110

Z tabulky vyplývá, že sociální pracovníci, kteří vystudovali KSP FF UK, nejsou specializováni pouze na práci s určitou skupinou klientů; je vidět, že pokrývají celé spektrum uživatelů sociálních služeb.

Častěji zastoupenou cílovou skupinou oproti ostatním jsou *pachatelé trestných činů a lidé s duševním onemocněním* (v obou případech uvedlo 13 absolventů, že v současném zaměstnání pracují s těmito lidmi). 11 absolventů ze 110 uvedlo, že jejich služby jsou určeny *občanům* (tj. např. poskytování sociálně-právního poradenství, poskytování dávek) a 10 absolventů pracuje s *děťmi a mládeží* (např. v rámci pedagogické činnosti, volnočasových aktivit, práce s rizikovými dětmi a mládeží, ale i dětských linek důvěry apod.).

Někteří z absolventů se z povahy svého pracovního zařazení věnují různým skupinám klientů nebo několika z nich. Pokud nebylo možné označit jednu cílovou skupinu jako primární (respondent to neuvedl), byla odpověď zařazena pod kategorii *různé, jiné*. Sem spadají také odpovědi, které nebylo možné zařadit pod žádnou z kategorií, například: *senioři židovského původu, zpravidla oběti holocaustu, jejich potomci a rodinní příslušníci*. Do kategorie *uživatelé návykových látek* byli zahrnuti i rodinní příslušníci těchto osob a jiné osoby jim blízké.

Tab. 5. Zaměstnání absolventů podle cílové skupiny uživatelů – první po absolvování studia

Rok ukončení studia	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Celkem
Týrané, zneužívané a zanedbávané děti								2	2
Jiné děti a mládež (např. pedagogická činnost, rizikové děti a mládež)	2	1	2		3	1	4	4	17
Nezaměstnaní		1			1		1		3
Ženy, matky	1					2		2	5
Muži, otcové						1			1
Rodiny	1	1		1			1	2	6
Staří lidé, lidé s demencí, umírající		2		1	1	1	2	1	8
Lidé s mentálním a kombinovaným postižením						1	1	3	5
Lidé se smyslovým postižením							1		1
Lidé s tělesným postižením (jiným než smyslovým)				1				1	2
Lidé s chronickými nemocemi		1							1
Lidé s duševním onemocněním	2		2	1	1	2	4	2	14
Uživatelé návykových látek (vč. alkoholu, závislosti na hr. automatech)		1		4	2	1	1	2	11
Lidé v krizi							1		1
Oběti domácího násilí									0
Oběti obchodování s lidmi		1				2			3
Etnické menšiny	1		1	1			1	1	5
Cizinci a uprchlíci	2				1	2		2	7
Pachatelé trestných činů	2	1	1	2	3	1	1	1	12
Osoby živící se prostitucí									0
Bezdomovci						1			1
Občané (např. příjemci dávek, soc.-právní poradenství)	1		1	1	2	2	2	4	13
NNO	1		2				1		4
Pracovníci sociálních služeb + dobrovolníci						4		1	5
Různé, jiné	1	4	2		1			3	12
Celkem absolventů	14	13	11	12	15	21	22	31	139

Po ukončení studia nastoupilo 17 z celkových 139 absolventů, kteří zůstali v oboru, do zaměstnání, kde pracovali s *děťmi a mládeží*. Stejně jako v tabulce 5 je o něco vyšší počet u kategorií *lidé s duševním onemocněním* (14), *občané* (13) a *pachatelé trestných činů* (12).

Zaměstnání absolventů podle místa výkonu práce

Tab. 6. Místo výkonu zaměstnání

Rok ukončení studia	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Celkem	Celkem (%)
A Praha	8	7	7	11	7	18	25	30	113	81 %
Krajské město	3	0	1	0	1	1	3	3	12	8 %
Obec s rozšířenou působností	1	2	1	0	2	1	2	1	10	7 %
Jiná obec	1	0	1	0	0	1	0	1	4	4 %
Celkem absolventů	13	9	10	11	10	21	30	35	139	100 %
B Praha	10	9	10	14	9	23	23	32	130	80 %
Krajské město	1	1	1	0	2	0	2	2	9	5 %
Obec s rozšířenou působností	2	2	1	0	6	1	4	1	17	10 %
Jiná obec	0	1	1	0	0	1	2	2	7	5 %
Celkem absolventů	13	13	13	14	17	25	31	37	163	100 %

A – aktuální zaměstnání

B – 1. zaměstnání po absolvování studia

Převážná většina absolventů katedry sociální práce FF UK našla pracovní uplatnění v Praze, v současnosti je tu zaměstnáno 81 % všech pracujících absolventů. Informace, jaký byl poměr pražských a mimopražských studentů katedry, nebyla zjišťována, není tedy možné určit, kolik absolventů po ukončení studia do Prahy za prací migrovalo. Je však pravděpodobné, že v jiných krajích a obcích jsou možnosti uplatnění pro sociální pracovníky oproti Praze omezené.

Počet podřízených v zaměstnání absolventů

Uplatnění absolventů podle počtu podřízených na první pracovní pozici po ukončení studia a na současné pracovní pozici znázorňuje tabulka 7. Respondenti byli rozděleni na muže a ženy a byla zjišťována závislost mezi počtem podřízených a pohlavím.

Jak v současném, tak v prvním zaměstnání po absolvování studia převládá počet těch, kteří nemají ani jednoho podřízeného: 62 % v prvním, 52 % v aktuálním zaměstnání. Nejméně jednoho podřízeného má v současnosti 48 % absolventů, zatímco po ukončení studia to bylo 38 %. Oproti prvnímu zaměstnání po škole se počet podřízených v současném zaměstnání o 10 % zvyšuje, podle kritéria počtu podřízených je tedy možné předpokládat určitý profesní postup.

Tab. 7. Počet podřízených – ženy/muži

Počet podřízených		Ženy	%	Muži	%	Celkem	Celkem (%)
A	0	55	51 %	17	55 %	72	52 %
	1 až 5	37	35 %	7	23 %	44	32 %
	Více	15	14 %	7	23 %	22	16 %
	Celkem	107	100 %	31	100 %	138	100 %
B	0	81	63 %	18	60 %	99	62 %
	1 až 5	37	29 %	6	20 %	43	27 %
	Více	11	9 %	6	20 %	17	11 %
	Celkem	129	100 %	30	100 %	159	100 %

A – aktuální zaměstnání

B – 1. zaměstnání po absolvování studia

Doba hledání zaměstnání

Někteří z absolventů velmi pravděpodobně nastoupili do pracovního poměru již v době studia na KSP FF UK, ať už na zkrácený, nebo na plný úvazek. Informace, u kolika z nich tomu tak bylo, není k dispozici. Předpokládáme, že po absolvování vysoké školy nastoupili v převážné většině případů absolventi do trvalého pracovního poměru. Následující tabulka uvádí, jak dlouho hledali zaměstnání, do kterého nastoupili (část B). Kolik měsíců trvalo, než našli svou současnou práci, zobrazuje část A.

Tab. 8. Doba hledání zaměstnání

	Doba hledání	Počet abs.	%
A	Do 1 měsíce	99	78 %
	Do 3 měsíců	22	17 %
	Do 5 měsíců	6	5 %
	Více	0	0 %
	Celkem	127	100 %
B	Do 1 měsíce	114	77 %
	Do 3 měsíců	27	18 %
	Do 5 měsíců	6	4 %
	Více	1	1 %
	Celkem	148	100 %

A – aktuální zaměstnání

B – 1. zaměstnání po absolvování studia

Výsledky ukazují, že většině absolventů katedry stačila doba jednoho měsíce k tomu, aby našli

pracovní uplatnění. Platí to jak v případě prvního zaměstnání po ukončení studia (77 % respondentů), tak v případě současné práce (78 %). V obou případech pouze 6 dotázaných uvedlo, že hledali zaměstnání do pěti měsíců (tzn. více než tři a méně než 5 měsíců). Jeden absolvent uvedl, že své první zaměstnání po škole hledal déle než pět měsíců.

Spokojenost v zaměstnání

Tab. 9. Spokojenost v zaměstnání

	Sektor	státní	nestátní	podnikatelský	Celkem	%
A	Spokojený	43	53	22	118	88 %
	Nespokojený	11	3	2	16	12 %
	Celkem	54	56	24	134	100 %
B	Spokojený	38	68	12	118	75 %
	Nespokojený	14	23	3	40	25 %
	Celkem	52	91	15	158	100 %

A – aktuální zaměstnání

B – první zaměstnání po absolvování studia

Tabulka 9 znázorňuje spokojenost absolventů v současném zaměstnání a v prvním zaměstnání po ukončení studia. Ze škály čtyř možných odpovědí obsažených v dotazníku (*velmi spokojený, spíše spokojený, spíše nespokojený, velmi nespokojený*) byly pro větší přehlednost vytvořeny dvě kategorie (*spokojený, nespokojený*).

Převážná většina respondentů uvedla, že je na současnou pracovní pozici spokojena (88 % ze 134 pracujících). Pouze 16 z nich je momentálně nespokojeno. Odpovědi byly rozděleny podle sektoru, v němž jsou absolventi zaměstnání. Nejvíce absolventů, kteří uvedli, že jsou nespokojeni, pracuje ve státním sektoru (11).

V prvním zaměstnání po ukončení studia bylo nespokojených celá čtvrtina – 40 ze 158. 75 % respondentů bylo v prvním zaměstnání spokojeno. Sektor, v němž pracovali, neměl výrazný vliv na spokojenost absolventů v tomto zaměstnání; ve všech případech je výsledek zhruba jedna čtvrtina nespokojených ku třem čtvrtinám spokojených.

Ověření hypotéz

H1: Počet absolventů, kteří jsou v současné době nezaměstnaní, je minimální (do dvou procent).

V době sběru dat byli dva respondenti nezaměstnaní (viz tabulka 2). Z toho jedna respondentka uvedla, že čeká na rozjezd nového projektu, tedy je velmi pravděpodobné, že měla výhledově zaměstnání zajištěné a pouze na velmi krátkou přechodnou dobu nebyla v pracovním poměru.

Dvě procenta z celkového počtu 174 respondentů činí 3,48, tzn. hypotéza byla potvrzena. Pouze 1,15 % dotázaných ze 174 absolventů KSP FF UK uvedlo, že v současnosti nepracuje.

H2: Doba hledání zaměstnání u většiny absolventů nepřesáhla 5 měsíců.

Také druhá hypotéza byla potvrzena a výsledek této části výzkumu je velmi pozitivní. Z tabulky 9

vyplývá, že většině absolventů stačí pouhý měsíc na to, aby našli odpovídající zaměstnání. Aktuální zaměstnání hledalo po dobu jednoho měsíce nebo kratší 78 % všech zaměstnaných, u prvního zaměstnání po studiu je výsledek podobný – 77 %. Doba hledání vhodného pracovního uplatnění přesáhla 5 měsíců pouze v jednom případě.

H3: Zhruba jedna třetina absolventů KSP FF UK nepracuje po ukončení studia v oboru.

Někteří studenti se rozhodnou po absolvování hledat uplatnění v jiných oborech, v profesích, které nejsou „pomáhající“. Uplatnění v oboru znázorňuje tabulka 1. 25 (14 %) ze 174 dotázaných nastoupilo po ukončení studia na pozice mimo obor sociální práce, což je méně než jedna čtvrtina. Tato hypotéza tedy nebyla potvrzena ve prospěch hojnějšího uplatnění absolventů sociální práce v oboru.

V aktuálním zaměstnání počet těch, kteří pracují mimo obor, o něco vzrostl (na 17 %). Nicméně ani v tomto případě nedosahují získaná data předpokladu jedné třetiny stanoveného v hypotéze.

Je ale třeba vzít v úvahu fakt, že získat data od absolventů, kteří pracují v oboru, bylo jednodušší. Stále tvoří určitou komunitu, vědí o sobě navzájem a mnozí z nich jsou v kontaktu. Naproti tomu absolventy, kteří našli uplatnění v jiných oborech, bylo mnohdy podstatně těžší kontaktovat a získat od nich potřebná data. Je tedy možné, že ve výzkumu se tento fakt odrazil ve prospěch většího uplatnění absolventů sociální práce v oboru.

H4: V nestátním sektoru je zaměstnáno více absolventů KSP FF UK než ve státním sektoru.

K ověření této hypotézy se vraťme k tabulce 2. Aktuálně pracuje celkem 55 absolventů katedry sociální práce FF UK ve státních institucích, poskytujících či neposkytujících sociální služby (31,6 %). V nestátních občanských organizacích v současné době pracuje 63 absolventů (36,2 %).

Po vystudování sociální práce na KSP FF UK nastoupilo do občanského sektoru – nestátních organizací poskytujících sociální služby 93 absolventů (53 %). Ve státním sektoru začalo pracovat 55 absolventů (31 %).

Rozdíl je markantní u prvního zaměstnání po ukončení studia, v současné době už se počet zaměstnaných v občanském a státním sektoru neliší tak výrazně. Hypotéza tedy platí, v nestátním sektoru se angažuje po ukončení školy více absolventů a i aktuálně zastávané pracovní pozice jsou častěji v nestátním sektoru.

H5: V zaměstnání, které vykonávají v současné době, zastávají absolventi KSP FF UK vyšší pozice než v prvním zaměstnání po studiu.

Tato hypotéza platí. Podle tabulky 7 má na současné pracovní pozici 32 % zaměstnaných respondentů jednoho až pět podřízených, 16 % dokonce více než pět podřízených. 48 % z nich má tedy minimálně jednoho podřízeného, zatímco 52 % nemá ani jednoho podřízeného.

V prvním zaměstnání, do kterého nastoupili po ukončení studia na KSP FF UK, mělo 38 % absolventů minimálně jednoho podřízeného (27 % jednoho až pět, 11 % více), kdežto 62 % absolventů nemělo na této pracovní pozici žádného podřízeného.

Pokud považujeme počet podřízených za kritérium pracovního postupu, lze říci, že v zaměstnání, které vykonávají v současné době, zastávají absolventi KSP FF UK vyšší pozice než v zaměstnání, do nějž nastoupili po ukončení studia.

H6: V řídicích pozicích se častěji uplatňují muži – absolventi KSP FF UK.

Míra statistické závislosti počtu podřízených na pohlaví respondentů byla počítána pomocí koeficientu standardizované kontingence (χ^2 – chí-kvadrát). Koeficient může nabývat hodnoty 0 až

1. Hodnoty blíží se nule vyjadřují, že mezi znaky není vztah (platí nulová hypotéza), hodnoty blíží se 1 znamenají, že vztah existuje.

Pro tabulku 8 – A (aktuální zaměstnání) vyšla hodnota chi square = 0,016, pro tabulku 8 – B (první zaměstnání po ukončení studia) chi square = 0,023. Vztah mezi pohlavím respondentů a počtem jejich podřízených nelze považovat za statisticky významný. Nelze tedy ani zobecnit předpoklad, že v řídicích pozicích se častěji uplatňují muži. Naopak lze předpokládat, že pohlaví absolventů sociální práce na FF UK obecně nemá výrazný vliv na pracovní uplatnění, co se týče počtu podřízených.

Z tabulky 8 lze ovšem vypočítat konkrétní odlišnosti ve vztahu k pohlaví a počtu podřízených. Z těch, kteří mají nějaké podřízené, převládají ženy s počtem 1 až pět podřízených, zatímco muži mají častěji 6 a více podřízených: ženy v prvním zaměstnání 1–5: 29 % ku 20 % mužů, ženy v aktuálním zaměstnání 1–5: 35 % ku 23 % mužů. Muži v prvním zaměstnání 6 a více: 20 % ku 9 % žen, muži v současném zaměstnání 6 a více: 23 % ku 14 % žen.

Počet absolventů, kteří nemají ani jednoho podřízeného, se nijak výrazně u mužů a žen neliší: v prvním zaměstnání 60 % všech mužů a 63 % všech žen, na současnou pracovní pozici potom 55 % mužů a 51 % žen.

Shnutí

Výzkum týkající se pracovního uplatnění absolventů KSP FF UK přinesl potěšující informace. Především je to fakt, že převážná většina absolventů nachází po ukončení studia pracovní uplatnění v oboru, tedy v sociální oblasti: celých 80 % všech absolventů sociální práce. Po několika letech se o něco snížilo procento absolventů pracujících v oboru, častěji však z důvodu odchodu na mateřskou dovolenou než kvůli motivaci hledat si zaměstnání v jiné profesi.

Nejvíce absolventů nastoupilo po škole do nestátních organizací poskytujících sociální služby, celých 53 %. 31 % začalo svou kariéru ve státním sektoru, z toho 25 % v organizacích poskytujících sociální služby a 6 procent v organizacích neposkytujících sociální služby. V současné době co do počtu zaměstnaných absolventů stále vedou nestátní organizace poskytující sociální služby (36,2 %). 31,6 % absolventů pracuje ve státních institucích.

Dalším pozitivním zjištěním je fakt, že většině absolventů stačil pouhý měsíc k tomu, aby si našli odpovídající pracovní uplatnění. Své první zaměstnání po ukončení studia hledalo déle než tři měsíce pouze 7 respondentů ze 148. V současné době jsou pouze dva z dotázaných nezaměstnaní; jedna respondentka uvedla, že důvodem její momentální nezaměstnanosti je rozjezd nového projektu, na němž chce spolupracovat, a na který proto čeká. Většina žen, které jsou momentálně na mateřské dovolené, uvedla, že souběžně pracují na zkrácený pracovní úvazek.

Sociální pracovníci vzdělání na KSP FF UK se profesně setkávají s různými typy uživatelů sociálních služeb. Pokrývají široké spektrum klientů, jimž poskytují pomoc a nabízejí své služby. V současném zaměstnání jsou nejvíce zastoupenými skupinami klientů, s nimiž se absolventi z povahy svého uplatnění setkávají, pachatelé trestných činů (13) a lidé s duševním onemocněním (13). Po ukončení studia se výraznější počet absolventů věnoval práci s dětmi a mládeží (17).

66 absolventů (48 %) má v současném zaměstnání minimálně jednoho podřízeného, z toho 22 (16 %) více než pět podřízených. Již v prvním zaměstnání po ukončení studia mělo 43 absolventů (27 %) jednoho až pět podřízených a 17 (11 %) více než pět podřízených.

Převážná většina absolventů je na své pracovní pozici spokojena. Pouze 16 lidí ze 134 ve svém

současném zaměstnání spokojeno není, z toho 11 ve státním sektoru, tři v nestátních organizacích a dva v podnikatelském sektoru.

V prvním zaměstnání po ukončení školy bylo nespokojených 40 absolventů ze 158, tedy přibližně čtvrtina. Spokojenost nebyla výrazně ovlivněna sektorem, ve kterém absolventi pracovali.

Použitá literatura:

FREIOVÁ E. *Mým studentům*. In *Sborník První setkání absolventů katedry sociální práce FF UK 2000*. Socium Karolinum, Praha, 2000.

MARKUSOVÁ, L. *Výzkum absolventů oboru sociální práce FF UK*. Diplomová práce, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Katedra sociální práce, 2001.

¹⁾ Kontakt na autora: e-mail: oldrich.matousek@ff.cuni.cz

VOZIČKÁŘ

časopis nejen pro sedící

Časopis *Vozíčkář* vychází **6x ročně**, jeho náklad se v roce 2005 vypočítal k **9000 výtisků**. Jedno z čísel je tzv. Speciál s přílohou věnovanou výstavě *Pro Váš úsměv*, která je součástí mezinárodního veletrhu zdravotnické techniky, rehabilitace a zdraví *HOSPIMedica* a každoročně na podzim probíhá na brněnském výstavišti.

- Vydavatelem je Liga za práva vozíčkářů, výhradním dodavatelem tiskárny inzercí Brněnská agentura speciálních služeb.
- Informace přináší ve svých obvyklých rubrikách *Stalo se*, *Nabídky*, *Liga informuje*, *Osobnost čísla*, *Zdravotnickví*, *Názory*, *poslehy*, *Rozhovory*, *reportáže*, *Kultura*, *Napsali jste nám* a *Sporty v ČSTPS*, *Sport* a *Osobní inzercie*.
- Vychází s legislativní přílohou *SKOK* do reality, která je vydávána ve spolupráci s Národní radou zdravotně postižených.
- V elektronické podobě je ve formátu pdf umístěn na webových stránkách www.ligavozic.cz/projekty_ligy/vydavani_casopisu_Vozickar/otevri_si_Vozickare. Pro zrakově postižené osoby je zde ve formátu doc.
- Rozesíláme jej **zdarma** na konkrétní privátní adresy zájemců z celé republiky, do nemocnic, rehabilitačních ústavů, lázeňských zařízení, ordinací specializovaných lékařů, ministerstva...
- Realizace časopisu je možná díky finanční podpoře Ministerstva zdravotnictví a placené firemní inzerci.

Časopis *Vozíčkář* si můžete objednat telefonicky,

e-mailem nebo poštou na adresu:

Liga za práva vozíčkářů,
Kounicova 42, 602 00 Brno,
tel.: 541 249 175-6,
e-mail: info@ligavozic.cz

Časopis *Vozíčkář* je mediálním partnerem celostátní veřejné sbírky **Zasukované tkaníčky**, kterou podpoříte zasláním DMS.

Posílejte SMS na číslo **87777**
s textem: **DMS TKANICKA**
(cena jedné SMS je 30 Kč + 19% DPH, z toho nejméně 27 Kč bude připsáno na konto sbírky).

Malá kapacita umožňuje vytvořit rodinnou atmosféru

Po třech letech vás seznámíme v naší pravidelné rubrice s církevní školou. Po dvou letech se také vracíme do města pod Špilberkem. Evangelickou akademii v Brně představuje její ředitelka **Hana Svobodová**.

• Kdy byla vaše škola založena? Kdo stál u jejího zrodu?

Evangelická akademie v Brně byla založena v roce 1991 původně jako škola zaměřená na sociální a pečovatelské práce. V průběhu let se díky změnám v legislativě transformovala na VOŠ sociálně právní. U jejího zrodu stála skupina nadšenců, kteří po roce 1989 cítili potřebu něco změnit na českém školství. Mám-li někoho jmenovat, pak je to jistě první ředitelka školy paní Ing. Jana Slámová, Mgr. Jana Kašparová, JUDr. Ladislav Ptáček a lidé z ústředí ČCE.

• Jaké je zaměření školy?

Naše škola je svým zaměřením školou sociální, vyučujeme pouze jeden obor sociálně-právní činnost.

• Jaká je podoba praxe na vaší škole?

Praxe probíhají formou průběžné a souvislé praxe. V prvním ročníku studenti absolvuji praxe v zimním období formou exkurzí na celou řadu pracovišť nejrůznějších zřizovatelů. V letním období již absolvuji průběžnou praxi dvakrát do týdne a na konci období mají souvislou 14denní praxi, která je zaměřena na zdravotně pečovatelskou činnost. Ve druhém ročníku je průběžná praxe zařazena po celý rok, letní období končí čtyřtýdenní souvislou praxí. Ve třetím ročníku už probíhá pouze praxe souvislá, a to po celé letní období.

Praxe jsou organizovány na pracovištích tak,

aby zahrnovaly celou škálu působení sociálního pracovníka (úřad práce, Magistrát města Brna, městské části v Brně, ústavy sociální péče, stacionáře, neziskové organizace, občanská sdružení).

• Spolupracujete s některou další školou podobného zaměření? Jak?

Se školami stejného zaměření se setkáváme při pracovních poradách, seminářích, při absolutoriu atp. Předáváme si zkušenosti a podněty. Přímou spolupráci však se žádnou školou nemáme.

• Můžete přiblížit specifika, odlišnosti školy?

Naše škola se řadí co do počtu studentů mezi malé školy. Máme maximální povolenou kapacitu 90 studentů. To nám umožňuje vytvořit rodinnou atmosféru s možností individuálního přístupu ke studentům. Malý kolektiv školy dává příležitost k tomu, že se všichni navzájem známe a pravidelně se setkáváme. Jako řada dalších církevních škol máme v učebním plánu zařazeny předměty s křesťanským obsahem (základy křesťanství a křesťanská etika). Pravidelně pořádáme školní bohoslužby a slavíme křesťanské svátky. Významné školní události, jako je zahájení školního roku, předávání diplomů atp., konáme při bohoslužbě v kostele.

• Jak vypadá život vašich studentů v prostorech školy?

Život studentů v prostorech školy je jistě

olivněn jejím malým prostorem. Studenti mají možnost využívat prostor pro občerstvování, k dispozici mají počítačovou učebnu se stálým připojením na internet, tiskárnou a skenerem. Ve škole tráví jen poměrnou část času, protože praxe jsou většinou dvakrát týdně a mnohdy v místě bydliště studentů.

• **Navázali jste spolupráci s některou zahraniční školou?**

V rámci projektu Leonardo da Vinci spolupracujeme se školou v Janverpaa ve Finsku. V poslední době se rozjíždí se školou podobného zaměření ve Vídni.

• **Co všechno bude umět a znát váš absolvent?**

Absolvent Evangelické akademie VOŠ sociálně-právní je připraven vykonávat samostatně profesi sociálního pracovníka v různých státních i nestátních organizacích činných v sociální oblasti (státní správa a samospráva, církevní organizace, občanská sdružení, zdravotnická zařízení, školská zařízení, nadace aj.). Měl by být schopen působit ve všech oblastech sociální práce: prevence, sociálně-právní poradenství, psychosociální pomoc, sociálně-právní ochrana dětí, materiálně technická a informativní pomoc, depistáž, terénní práce, komunitní práce, krizová intervence, sociální analýza a informační činnost směrem k dalším orgánům a organizacím, koordinace služeb v sociální síti,

Náš absolvent by měl umět pracovat s různými cílovými skupinami: děti, rodiny, mladiství, senioři, osoby společensky méně přizpůsobivé, azylanti, nemocní, zdravotně postižení aj.

Má kvalifikaci pro tyto odborné činnosti: orientace v sociální síti na celostátní i místní úrovni, jednání se správními orgány a jinými organizacemi, depistážní činnost, mapování sociálně-právních problémů v příslušné lokalitě, sociálně-právní poradenství, řešení sociálně-právních a sociálně zdravotních problémů

klienta, zastupování klienta při soudních a správních řízeních, komplexní činnost zaměřená na resocializaci klienta, vedení příslušné dokumentace, koncepční činnost, činnost zaměřená na integraci jednotlivců a skupin ohrožených sociálním vyloučením.

Během studia si absolvent osvojil následující kompetence: umí definovat, co je sociální práce, a zná její historii, zná a je schopen uplatňovat etické principy sociální práce, je schopen reflektovat profesionální i osobní hodnotovou orientaci, uvědomuje si specifika profese sociálního pracovníka, orientuje se v sociální politice státu, sleduje vývoj a umí jednotlivá opatření aplikovat v praxi, zná subjekty a nástroje sociální politiky, zná základní ekonomické kategorie a jejich užití v praxi, orientuje se v sociální síti, je schopen společně s klientem identifikovat jeho problém, zná základní principy teorie komunikace, umí vést profesionální rozhovor s klientem, s ohledem na specifika různých cílových skupin, a vést ho k samostatnému řešení jeho problémů, umí samostatně řešit situace, kde klient není schopen se o sebe postarat (děti, senioři, mentálně postižení apod.), zná specifika sociální práce s jednotlivcem, rodinou, skupinou a komunitou, umí vést sociální dokumentaci, umí aplikovat psychologické poznatky do řešení problémů v oblasti sociální práce i pro rozvoj vlastní osobnosti, zná a je schopen aplikovat platné právní předpisy, zejména v oblasti práva občanského, rodinného, pracovního, trestního, správního, práva sociálního zabezpečení aj., má základní vědomosti v oblasti zdravotních nauk nutné pro sociální práci, je seznámen s problematikou sociálně patologických jevů a jejich prevencí, umí pracovat se statistickými a demografickými údaji, orientuje se v současných problémech soužití majority a minorit a umí napomáhat k lepšímu pochopení a soužití minorit mezi

sebou a s majoritním obyvatelstvem, ovládá práci s počítačem, aktivně ovládá alespoň jeden světový jazyk.

Náš vzdělávací program se zaměřuje na to, aby absolvent identifikoval sociální práci nejen jako profesi, ale též jako poslání a službu a byl vnímavý k duchovním potřebám klientů, dodržoval předpisy BOZP, pečoval o své zdraví, byl schopen pracovat v týmu, byl schopen předcházet syndromu vyhoření ve své práci, byl schopen pracovat pod supervizí.

Vzdělávací program má rovněž vybavit absolventa některými kompetencemi, které jsou uplatnitelné i v jiných profesích, zejména schopnostmi samostatně řešit pracovní problémy, nést odpovědnost za svá rozhodnutí, podílet se na týmové práci, ovládat základní komunikační dovednosti, být loajální ke svému zaměstnavateli, usilovat formou celoživotního vzdělávání o svůj profesní rozvoj, umět pracovat s prostředky informačních a komunikačních technologií či být schopen ve své práci využít aktivní znalost alespoň jednoho světového jazyka.

• Na jaký hodnotový systém je orientována vaše škola?

Vycházíme z křesťanských hodnot, na které je i naše škola orientována.

Rozhovor připravil Pavel Bajer

Informace o přijímacím řízení:

Naše škola otevírá k 1. září 2006 opět jednu třídu tříletého pomaturitního studia obor **sociálně právní činnost** (kód: **75-41-N/003**) na Vyšší odborné škole sociálně právní.

Studium je vhodné pro čerstvé maturanty i zájemce z praxe, pro dívky i hochy, kteří mají odvahu a chuť pracovat v sociální oblasti.

Jsmo školou církevní, ekumenicky otevřenou. Výuka i život školy jsou křesťansky motivovány. Usilujeme o to, aby atmosféra školy byla nesena vzájemným porozuměním,

tolerancí, obětavostí a pomocí. Ve škole se konají bohoslužby jednou za 14 dnů, v kostele k významným událostem: na svátky, zahájení a ukončení školního roku.

Přihlášky se podávají do **30. dubna 2006** (přihlášky do druhého kola do **15. srpna 2006**) na formulářích pro VOŠ na adresu školy.

Profil absolventa a možnosti uplatnění:

absolvent je připraven pro povolání sociálního pracovníka v organizacích státních, soukromých i církevních. Jeho činnost spočívá zejména v terénní práci s klienty.

Specifika studia: Studium je ve srovnání s vysokou školou zaměřeno více na praxi. Studenti se připravují na to, aby byli schopni samostatně řešit různé sociální situace, ověřují si své schopnosti na příslušných pracovištích při svých mnohahodinových praxích.

Hlavní předměty: základy práva, sociální politika, metody sociální práce, speciální pedagogika, sociální pedagogika, sociální patologie, psychologie, angličtina nebo němčina, základy křesťanství, etnické a menšinové skupiny, filozofie, etika.

Absolutorium: studium je ukončeno odbornou zkouškou, která se skládá z teoretické zkoušky odborných předmětů, absolventské práce a její obhajoby a zkoušky z cizího jazyka. Absolvent získává titul diplomovaný specialista DiS – sociálně právní činnost.

Přijímací řízení:

Každý řádně přihlášený je pozván k přijímací zkoušce, která se skládá z části písemné a části ústní. Požadované znalosti jsou z občanské nauky – rozsahu učiva na střední škole, orientace v aktuální sociálně politické situaci, středoškolské znalosti němčiny nebo angličtiny. Ústní pohovor se soustřeďuje na otázky po motivaci, na hodnotovou orientaci, sociální citlivost a zralost.

K přihlášce je nutno přiložit potvrzení o zaplacení poplatku 200 Kč. Platit lze složen-

kou nebo převodem na účet školy: **816 240 621/0100** u KB Brno-město (jako variabilní symbol uveďte své datum narození).

Máte-li o studium na naší škole opravdu zájem, přiložte k přihlášce ještě: jednu svoji **malou fotografii** a ke stručnému **životopisu** písemně vypracované odpovědi na tyto **otázky**:

1. Proč se hlásíte na církevní školu?
2. Jakou zkušenost v sociální oblasti jste v poslední době učinil/a? Zhodnoťte ji.
3. Věnujete se trvaleji nějaké sociální činnosti? Jaké?
4. Vyžadujeme též doporučení nebo garanci osoby, která vás dobře zná a může potvrdit, že se pro sociální práci hodíte. Nejhodnotnější je posudek z praxe, kterou jste konali ať už u nás nebo v zahraničí (např. jako au-pair, sociální rok) nebo jakákoli dobrovolnická práce, vedení kroužků, protidrogová prevence, brigáda o prázdninách...

Vhodná je dobrovolnická činnost. Chcete-li se do ní zapojit, učíte tak co nejdříve. Ve vyhledávání vám pomůže internet.

Počty uchazečů a studentů

Počet uchazečů v loňském školním roce – 85, počet přijímaných studentů do 1. ročníku – 34, počet studentů celkem na začátku školního roku 2005/2006 – 95. Povolena kapacita – 90 studentů.

Informace o oboru, formě, době studia

Viz profil absolventa. Forma studia je možná pouze denní v délce 6 semestrů.

Adresa školy:

Evangelická akademie, Vyšší odborná škola sociálně právní, Opletalova 6, 602 00 Brno
Tel./fax: 542 221 741 (spojovatelka)
e-mail: vos@eabrno.cz
ICQ: 347-307-342 (ředitelka), 256-664-280 (hospodářka), Skype name: opletalova6

Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK)
vydává kvalitní domácí i zahraniční odbornou literaturu
z oblastí sociálních věd, historie a teologie.

Katalog a internetové knihkupectví naleznete na stránce:

www.cdk.cz

Ediční plán na rok 2006 Vám zašleme na požádání zdarma.

Objednávky: CDK, Venhudova 17, 614 00 Brno,
tel.: 545 213 862, e-mail: objednavky@cdkbrno.cz

„Neposlušné“ deti (ADHD)

V praxi sociálneho pracovníka sa často stretávame s deťmi, ktoré sú svojím správaním problematické, živé, hyperaktívne, je narušená ich pozornosť. Táto problematika je multidisciplinárna a okrem sociálnych pracovníkov a detských psychológov sa s ňou stretávajú špeciálni pedagógovia, psychiatri, neurológovia, pediatri a iní.

Vo svojom príspevku sa zaoberám jednou z najčastejších porúch detského veku, s ktorými sa môžeme stretnúť v rámci sociálno-právnej ochrany detí. Hlbšie pochopenie psychických procesov týchto detí pomôže sociálnym pracovníkom porozumieť ich mysliu a správaniu.

Ide o poruchu ADHD (*Attention Deficit Hyperactivity Disorder*), čiže o hyperaktivitu s poruchou pozornosti. Často je táto porucha označovaná ako ľahká mozgová dysfunkcia – LMD, čo najmä u rodičov detí vyvoláva hrôzostrašné predstavy a asocjuje v nich predstavu mentálnej retardácie. V literatúre sa tiež môžeme stretnúť s označením špecifická vývinová porucha správania.

V diagnostickom a štatistickom manuáli psychických porúch je hyperkinetický syndróm detského veku charakterizovaný nasledujúcimi znakmi: krátke rozpätie pozornosti, zvýšená rozptýlenosť, zle riadená, extrémna hyperaktivita. Častými symptómami sú impulzívnosť, výrazné kolísanie nálad a agresivita. Takisto sa môžu vyskytovať vývinové oneskorenia určitej schopnosti (preto asociácia s mentálnou retardáciou), ako i narušené a obmedzené medziludské vzťahy.

Podľa E. Malej (2000) nepriaznivá spätná väzba z okolia často bráni dieťaťu zaradiť sa do kolektívu i do rodiny a mať citové vzťahy ku

svojim blízkym. Na základe toho môžu vzniknúť sekundárne neurotické problémy a neskôr i psychopatické prejavy. Dieťa, ktoré je vyradené z normálneho kolektívu, sa nesprávne realizuje a dostáva sa do bludného kruhu problémov, z ktorého sa samo nemôže vymaniť.

Príznaky ADHD

Porucha pozornosti a hyperaktivita (ADHD) je zaradená medzi poruchy narušeného správania v detstve, spolu s poruchami opozičného vzdoru a poruchami správania. Kritérium pre ADHD zahŕňa vývinové nevhodné úrovne nepozornosti, impulzivitu a motorickej nadbytočnej aktivity, ktoré sa môžu vyskytovať aspoň šesť mesiacov a začínajú pred siedmym rokom života dieťaťa. Zároveň nie sú vyvolané extrémne neštruktúrovanými alebo chaotickými domácimi prostrediami, mentálnou retardáciou alebo pervazívnymi vývinovými poruchami.

Koncepcie o tomto detskom syndróme sa menili v posledných niekoľkých dekádach. Trochu obsiahle definície a predpokladaná neurologická etiológia, tak označovaná ako ľahká mozgová dysfunkcia (LMD), boli nahradené koncepciami viac behaviorálne špecifickými a nezávislými od etiológie. Teda napriek mnohotvárnemu typu vytvorenia pozornosti a mnohým kognitívnym, behaviorálnym, motorickým, motivačným a interpersonálnym problémom mládeže s ADHD problémy s pozornosťou a impulzivita odhalili hyperaktívne správanie ako predpokladané jadrové oblasti dysfunkcie. Predpokladalo sa, že dieťa s ADHD vekom z problému vyrastie. Štúdie ukazujú, že ADHD v puberte nevymizne, skôr je to v mnohých prípadoch chronický stav, čo

vedie k problémom v sociálnych vzťahoch, problémom s pozornosťou, ktoré často pretrvávajú aj v neskoršej adolescencii a skorej dospelosti. Symptómy sa vyskytujú v jednotlivých obdobiach vývinu dieťaťa. V období predškolského veku sú deti s ADHD nepokojné, nedajú sa zastaviť, stále sa niekam ponáhľajú. Keď začnú hovoriť, blabocú nepretržite jedno cez druhé, často je porozumenie toho, čo hovoria, veľmi ťažké (Oláh, 2005). Ako uvádza A. Train (1997), vážnejšie problémy začínajú vtedy, keď dieťa začne navštevovať materskú školu. Nepokojné deti sú totiž u svojich rovesníkov neoblúbené a odmietané. Ostatné deti nedokážu tolerovať ich neustálu aktivitu, neschopnosť sústrediť sa a zaujatost len svojimi problémami.

V školskom veku sa problémy ešte viac prehlbujú. V dôsledku poruchy pozornosti sa deti nemôžu normálne zapojiť do výučby. Zlyhávajú v úlohách, ktoré sú časovo ohraničené (diktáty, krátke písomky), robia veľa chýb v interpunkcii, nedopíšu slová, skomolia ich vynechaním alebo zámenou niektorých písmen. Obyčajne ich úsilie nie je adekvátne ocenené pozitívnym hodnotením, čo vedie k tomu, že nechcú robiť domáce úlohy, odmietajú sa učiť, svojím správaním provokujú ostatných spolužiakov, vyrušujú ich. Nie sú oblúbené ani medzi učiteľmi, pretože predstavujú rušivý element v triede. Mládež s ADHD prejavuje množstvo rozdielov okrem ich jadrovej symptomatológie. Nepozorný kognitívny štýl môže napríklad vyvolávať ťažkosti s prácou v škole a slabá kontrola podnetov môže viesť k problematickým vzťahom s dospelými i rovesníkmi (Kolko, 1993).

Je potrebné si uvedomiť, že je podstatná súvislosť ADHD s inými poruchami správania a emócií, jednotlivými problémami vzdoru a poruchami správania, poruchami nálady a špecifickými poruchami učenia.

Veľmi negatívnou skutočnosťou je „onálepkovanie“ dieťaťa. Ako uvádza A. Train (1997), ak je dieťa označené ako hyperaktívne, možno očakávať, že sa tak bude správať. Ďalším nebezpečenstvom je, že dieťa využije svojej „nálepky“ ako ospravedlnenia svojho správania a bude sa snažiť vyhnúť zodpovednosti za svoje prejavy.

V ponímaní a prístupe k ADHD môžeme nájsť viacero prístupov. Psychosociálny prístup je podľa A. Traina (1997) založený na tom, že správanie dieťaťa je jeho vlastný spôsob, akým reaguje na svoje okolie. Stačí prispôbiť okolité prostredie a jeho problémy sa vyriešia.

Odborne lekársky prístup zdôrazňuje, že problémové správanie dieťaťa je dôsledkom jeho danej fyzickej konštitúcie. Ak má porucha správanie typické a nemenné prejavy a vážne narušuje vývin dieťaťa i život jeho okolia, je potrebné začať so skutočnou liečbou.

Príčiny ADHD

Hoci vymedzenia problému pripúšťajú len letmý súhrn bežných etiologických hypotéz, ktoré sa týkajú ADHD, krátky prehľad kľúčových problémov a trendov môže podľa G. Serfonteina (1999) podporovať porozumeniu komplexnej súhry biologických a psychologických faktorov vo vývine tejto choroby. Biologické rizikové faktory, ktoré boli študované, zahŕňujú zdedené alebo vrodené predispozície a neurotransmiterové dysregulácie.

Mozgová dysfunkcia

Výskumy podľa Z. Tresohlavovej (1983) potvrdili, že u detí s ADHD je narušená funkcia prenášačov signálov medzi neurónmi (neurotransmiterov). Systém spočíva v tom, že pri sústreďení náš mozog uvoľňuje viac prenášačov signálov medzi neurónmi – neurotransmiterov, čo nám umožňuje sústrediť sa na jednu vec a blokovat ostatné podnety. Látky, ako dopamín, norepinefrín a serotonín, ovplyvňujú spôsob myslenia a cítenia a aj koncentrácie,

pozornosti. Ak sú dysfunkčné, ako je to u detí s ADHD, môžu byť tieto pochody poškodené a v dôsledku toho môže byť narušené aj správanie.

Genetika

ADHD je aj dedičnou záležitosťou. Mnohí rodičia v detstve trpeli rovnakou poruchou – najmä otcovia. Výskumy dokázali, že ak má jedno z dvojvaječných dvojčiat ADHD, je asi 19 % pravdepodobnosť výskytu tej istej poruchy i u druhého dvojčaťa. Ak však je ADHD postihnuté jednovaječné dvojča, je výskyt rovnakej poruchy u druhého dvojčaťa skoro 100 % (Weiss, 1986).

Poškodenie mozgu

Mnohé faktory, súvisiace s prenatálnym a postnatálnym obdobím, vyvolávajú ADHD. V literatúre (S. F. Riefová, 1999) sa uvádza, že protrahovaný pôrod, pôrod per SC, kriesenie dieťaťa, vysoké hodnoty bilirubínu, novorodecká pneumónia a podobne môžu byť činiteľmi, ktoré vedú k vzniku hyperaktivity a dekoncentrácie. Takisto úrazy, pády, vysoké teploty môžu byť príčinou vzniku ADHD. Neplatí to však pre všetky deti. Mnohé štúdie nepotvrdili spojenosť medzi ADHD a problémami v tehotenstve či v priebehu pôrodu.

Alergia na stravu

Správanie dieťaťa môže byť ovplyvnené aj jeho stravou. Strava pôsobí na chemické pochody v našom tele a pravdepodobne i na naše správanie. Za pôvodcu hyperaktivity sa označujú umelé farbivá, konzervačné prípravky, salicyláty. Dietetické prístupy sú viac založené na obohacovaní jedálneho lístka než na jeho obmedzovaní. Ako uvádza A. Train (1997), je to preto, že problémové správanie dieťaťa sa pripisuje skôr chemickej nerovnováhe v organizme, než alergii na určité potraviny. Dieťa má tu skôr výchovný aspekt, pretože predstavuje spoločný záujem i námet na rozhovor dieťaťa a rodiča a vďaka tomuto

novému pocitu istoty sa začne správanie dieťaťa meniť.

Negatívne životné prostredie

Bola dokázaná určitá súvislosť medzi hyperaktivitou a zvýšeným obsahom olova v krvi. Okrem vplyvu zlého životného prostredia bolo zistené, že deti s ADHD sa rodia častejšie matkám, ktoré fajčia alebo pijú alkohol. Ako uvádza S. F. Riefová (1999), u mnohých detí, ktorých matky užívali drogy počas tehotenstva, sa objavujú mnohé neurologické nedostatky a príznaky, aké pozorujeme práve u detí s ADHD.

Použitá literatúra:

- KOLKO, D. J., et al.: **Emotional/behavioral problems in clinic and nonclinic children: Correspondence among child, parent and teacher reports.** Journal of Child Psychology and Psychiatry, 1993, č. 34.
- MALÁ, E.: **Hyperkinetické poruchy – ADHD.** Česká a slovenská psychiatrie, 96, 2000, č. 3.
- OLÁH, M.: **Sociálnoprávna ochrana detí,** PBF, Prešov, 2005.
- RIEFOVÁ, S. F.: **Nesoustředěné a neklidné dítě ve škole.** Praha, Portál 1999.
- SERFONTEIN, G.: **Potíže dětí s učením a chováním.** Praha: Portál 1999.
- TRAIN, A.: **Specifické poruchy chování a pozornosti.** Praha: Portál, 1997.
- TŘESHLAVOVÁ, Z., et al.: **Lehká mozková dysfunkce v dětském věku.** Praha: Avicenum, 1983.
- WEISS, G.: **Hyperactive Children Grown Up.** New York: Guilford, 1986.

PhDr. Michal Oláh, PhD.

molah@post.cz

Prešovská univerzita v Prešove

Pravoslávna bohoslovecká fakulta

Katedra kresťanskej antropológie a sociálnej práce, Masarykova 15, 080 01 Prešov ■

Jak na trest obecně prospěšných prací

O výkonu trestu obecně prospěšných prací (dále jen OPP) se v posledních letech na veřejnosti a často i v odborných kruzích hovoří s jistým despektem. Tato alternativa k trestu odnětí svobody podle mnohých zůstala za všeobecným očekáváním. Podobný názor je značně rozšířen i mezi těmi, kteří o uložení alternativního trestu OPP rozhodují, případně jej navrhují, tedy mezi soudci a státními zástupci. Rovněž média čas od času přinášejí zprávy o tom, jak se odsouzení vyhýbají výkonu trestu OPP, a ten tak neplní svůj účel. Výsledkem jsou opět přeplněné věznice a částečně i obecná nedůvěra k alternativám vůbec.

Domnívám se, že problém není v samotné podstatě trestu obecně prospěšných prací. Pro značnou část pachatelů je z mnoha důvodů velmi vhodnou alternativou k trestu odnětí svobody. Trest mohou odpracovat v místě svého bydliště, zůstávají se svými blízkými, neztrácejí práci v případě, že ji mají, a celkové náklady na organizaci výkonu trestu jsou minimální v porovnání s trestem odnětí svobody. Výkon tohoto trestu přináší navíc obecný prospěch. Velmi vhodné může být uložení trestu OPP u dlouhodobě nezaměstnaných, kteří tak mohou obnovit své pracovní návyky. O přínosech trestu OPP by se dalo napsat mnohé, to však není předmětem mého příspěvku. Otázka spíše zní, proč tento trest často nefunguje, proč jej tak vysoké procento odsouzených nevykoná, a ještě jinak, co můžeme udělat pro to, aby fungoval lépe.

Výkon trestu obecně prospěšných prací v Jičíně

Otázky, jak zlepšit výkon trestu obecně prospěšných prací, jsme si v posledních letech pokládali i na středisku Probační a mediální služby v Jičíně (dále jen PMS). Vysoká nevykonatelnost trestu se týkala zejména problémovější části odsouzených, kteří měli tendenci se trestu vyhýbat. Největší komplikace a zároveň nejnižší procento vykonatelnosti jsme měli zejména ve velkých provozech, např. Technických službách města Jičína, kde chyběla přímá kontrola odsouzených při výkonu trestu OPP. Obecně lze říci, že pouze přibližně 25 % klientů trest odpracovalo bez problémů, ostatní vykonávali trest v lepším případě velmi líně, případně vůbec nerespektovali dohodnutá pravidla. Soud reagoval nižším počtem uložených trestů obecně prospěšných prací, neboť agenda spojená s přeměnami nevykonaných trestů OPP celý systém velmi zatěžovala (z více než 130 uložených trestů v roce 2003 na pouhých 80 v roce 2004 a 73 v roce 2005). Výrazně více se ukládal podmíněný trest odnětí svobody a krátkodobé nepodmíněné tresty.

Vznik projektu Šance pro nezaměstnané

Ukázalo se, že bez efektivnějšího řízení, kontroly a zpřesnění pravidel výkonu trestu ze strany poskytovatele nedojde ke zlepšení. Technické služby jako nejvýznamnější poskytovatel ovšem argumentovaly tím, že nemají dostatek prostředků na vyčlenění pracovníka

zodpovědného výhradně za výkon trestu OPP. Stáli jsme tedy před problémem, jak zajistit v rámci města či technických služeb pracovníka, který bude s klienty odsouzenými k trestu obecně prospěšných prací po celou pracovní dobu, bude jim přidělovat práci, kontrolovat její vykonávání, evidovat a administrovat potřebné údaje a spolupracovat se střediskem PMS, resp. soudem.

Oslovili jsme tedy nejprve vedení Úřadu práce v Jičíně a požádali o pomoc a spolupráci při přípravě společného projektu s cílem vytvořit pracovní skupinu složenou z klientů odsouzených k trestu OPP a dále dlouhodobě nezaměstnaných klientů úřadu práce. Skupinu měl vést zkušený pracovník, který by práci plánoval, řídil, kontroloval a evidoval. Úřad práce přislíbil pomoc při výběru vhodného kandidáta na post vedoucího skupiny a předběžně přislíbil částečné hrazení nákladů na jeho mzdu. Úřad práce měl dále vytipovat vhodné klienty ze své evidence, z řad dlouhodobě nezaměstnaných, na doplnění pracovní skupiny tak, aby mohla efektivně fungovat.

Dalším nezbytným partnerem muselo být pochopitelně město Jičín. Proto jsme iniciovali jednání se starostou a představili mu návrh společného projektu. Starostovi se myšlenka zřízení pracovní skupiny složené z klientů PMS a dlouhodobě nezaměstnaných velmi zalíbila a přislíbil finanční podporu a poskytnutí nezbytného technického zázemí pro členy pracovní skupiny.

Na středisku PMS jsme následně vypracovali písemnou verzi společného projektu města Jičína, Úřadu práce v Jičíně a Probační a mediační služby ČR, středisko Jičín, s pracovním názvem Šance pro nezaměstnané. Projekt mimo jiné přesně definoval zodpovědnost a roli jednotlivých institucí a nezbytné předpoklady pro úspěšnou realizaci projektu. Návrh projektu jsme následně zaslali k připo-

mínování úřadu práce, městu Jičín a seznámili s ním rovněž soudce a státní zástupce.

V následujících týdnech se uskutečnilo několik společných setkání všech zainteresovaných stran s cílem vyřešit otázky spojené s hrazením mzdy vedoucího pracovní skupiny, výběr dlouhodobě nezaměstnaných do pracovní skupiny v rámci tzv. veřejně prospěšných prací, jejich financování apod. Samotnému zahájení projektu (1. 5. 2005) předcházelo výběrové řízení na vedoucího pracovní skupiny.

Realizace projektu

Během prvních týdnů realizace projektu se postupně naplňovala pracovní skupina složená jednak z odsouzených k trestu obecně prospěšných prací a dále z dlouhodobě nezaměstnaných v rámci tzv. veřejně prospěšných prací. Napojení pracovní skupiny na Technické služby Jičín se ukázalo jako velmi vhodné z hlediska plánování práce, její realizace, zajištění pracovních pomůcek pro členy skupiny, mobilitu skupiny apod. Skupina pracovala v některých případech společně, případně byly někteří její pracovníci „distribováni“ na jiná pracoviště podle potřeby technických služeb.

Již během prvních měsíců realizace projektu bylo zřejmé, že vykonatelnost trestu obecně prospěšných prací výrazně vzrostla. Vedoucí pracovní skupiny spolupracoval se střediskem PMS a předával včas potřebné informace, což znesnadnilo možnosti klientů PMS vyhýbat se výkonu trestu. Soud následně díky kvalitní evidenci odpracovaných hodin pružně reagoval na případné nevykonávání trestu či nedodržování dohody.

Vedoucí pracovní skupiny si u klientů brzy vybudoval přirozenou autoritu a respekt. Stejně tak se dařilo v pracovní skupině integrovat i tzv. dlouhodobě nezaměstnané v rámci tzv.

veřejně prospěšných prací. Někteří z nich se následně úspěšně ucházeli o standardní zaměstnání.

Během realizace projektu se uskutečnilo několik formálních setkání se všemi organizacemi včetně státního zastupitelství a soudu, které se na realizaci projektu podílely, s cílem vyhodnotit efektivitu projektu a navrhnout případné změny.

Vyhodnocení projektu

Po téměř roce realizace projektu lze konstatovat následující:

Úspěšnost bezproblémového vykonání trestu OPP se z předchozích přibližně 25 % zvýšila na téměř 95 %. Trest vykonali řádně i velmi problémoví klienti.

Skupina odpracovala téměř 5 000 hodin (pouze OPP) v centru města či jeho blízkém okolí.

Na vznik pracovní skupiny velmi pozitivně reagovala i veřejnost, projektu se poměrně detailně věnovala místní média.

Vedoucí pracovní skupiny prokázal schopnost vést problémové klienty, plánovat práci, kontrolovat její vykonávání, řešit konflikty ve skupině a rovněž využívat individuálního přístupu ke každému klientovi.

Reakce na absenci v zaměstnání byla okamžitá (návštěva v místě bydliště, předvolání na středisko PMS).

Vedoucí pracovní skupiny zvládl svoji náročnou roli nejen ve vztahu ke klientům, ale rovněž vůči spolupracujícím institucím.

Soud měl k dispozici kvalitní evidenci výkonu trestu a odpracovaných hodin, což umožnilo rychlé řešení případných problémů.

Projekt napomohl k propojení místní samosprávy a zástupců justice. Vrcholných jednání se účastnili soudci a státní zástupci.

Projekt přispěl k obnovení, resp. vytvoření pracovních návyků nejen u klientů PMS, ale rovněž u dlouhodobě nezaměstnaných v rámci veřejně prospěšných prací.

Začal se opět zvyšovat počet uložených trestů OPP.

Závěr

V prosinci 2005 se uskutečnilo oficiální jednání na Městském úřadě v Jičíně s cílem vyhodnotit výsledky projektu. Město Jičín ústy svého starosty vyjádřilo podporu projektu a ochotu se na jeho realizaci v roce 2006 finančně podílet. V městském rozpočtu je na realizaci projektu vyčleněno 500 000 Kč. Souhlasně reagoval i Úřad práce v Jičíně a zástupci justice.

Závěrem je třeba zdůraznit, že zmíněný projekt nemá ambici být obecným receptem na řešení všech problémů spojených s výkonem alternativního trestu obecně prospěšných prací v ostatních lokalitách České republiky. Přinejmenším se však ukázalo, že výkon trestu OPP může být za předpokladu splnění určitých podmínek velmi vhodnou alternativou k trestu odnětí svobody a lze jej úspěšně realizovat nejen v zemích na západ od našich hranic. K tomu je nezbytná ochota ke spolupráci a dohodě mezi všemi spolupracujícími institucemi.

Martin Kracík, PMS Jičín

Heather Smith: Děti a rozvod, Portál, Praha 2004.

Děti si přejí, aby jejich rodiče spolu žili šťastně a aby byli „normální rodina“, připomínající tátu, mámu a děti z tolika různých příběhů. Tato kniha je o dětech, které tuto skutečnost neprožívají a potýkají se s rozchodem rodičů. Rozvod nezasahuje jen do života manželů, kteří se rozhodli pro ukončení svého společného života, ale ovlivňuje i jejich děti. Dotýká se dětí každého věku ve všech oblastech, ale především v oblasti emocí.

Britská sociální pracovnice Heather Smith se ve své knize Děti a rozvod zaměřuje na prožitky dětí v době rozvodu a na jejich přizpůsobování se změnám v dalším životě. Hlavní myšlenkou celého textu je přesvědčení, že pocity dětí jsou velmi důležité a měly by být brány v potaz v mnohem větší míře, než bývá obecně zvykem. Autorka rozebírá jednotlivé fáze rozvodu a na základě svých zkušeností a výpovědí dětí, které se s rozvodem potýkaly, demonstruje, jak jsou dětmi prožívány. Svůj osobní pohled opírá o teoretické poznatky z odborné literatury a příklady z praxe.

V úvodu se autorka zamýšlí nad manželstvím a důvody jeho rozpadu. Ve druhé kapitole se zabývá některými otázkami souvisejícími přímo s obdobím rozchodu a v dalších dvou kapitolách zkoumá, jak děti prožívají rozchod rodičů a jaké pocity v nich vyvolává. Chování dětí během rozvodu se pohybuje mezi zdánlivou lhotežností, projevy loajality k jednomu rodiči nebo komplikovanými strategiemi, které by vedly k zachování rodiny. To, co děti prožívají, ale z jejich chování někdy nepoznáme. Smutek, deprese, úzkost, strach z toho, co bude, či vztek může zakrývat zdánlivá smířenost s tím, co se stalo.

Některé rozvraty rodin probíhají bez zbytečných komplikací, dospělí jsou schopni se

domluvit a poskytují svému dítěti emoční podporu. I tak se ale dítě bojí, co s ním bude dál, zda se ještě uvidí s prarodiči, jak to bude při návštěvách u druhého rodiče. Proto je důležité dítěti naslouchat a odpovídat i na zdánlivě banální dotazy. Někteří rodiče, kteří jsou zahlceni vlastními problémy, zapomínají na potřeby svých dětí, a nechávají je tak v nejistotě, co se bude dít. Tento stav v dětech vyvolává úzkost či strach a tyto pocity se mohou navenek projevovat různým způsobem (agresivní chování, lpění na zůstávajícím rodiči, uzavření se do sebe, aj.).

V dalších částech se autorka věnuje rozvodům, které provázejí domácí násilí, spory o dítě nebo majetek, vzájemné očeřování. Někteří rodiče využívají i svého dítěte jako prostředku pro manipulaci s bývalým partnerem, dítě mu nechťejí „půjčovat“, vyzvídají podrobnosti o průběhu návštěvy nebo si dítě tzv. kupují. Všechny tyto jevy se odrážejí na psychickém stavu dětí a mohou mít následky, které si děti ponesou po celý život.

Komplikace během rozvodu rodičů, ale také předchozí psychická zranění, která během rozvodu „vyplavou“ na povrch, mohou vyvolat různé psychické potíže, které je třeba řešit pomocí psychoterapie. Autorka v sedmé a osmé kapitole rozebírá metody, které mohou dětem v této situaci pomoci – patří mezi ně i dětské skupiny. Smyslem skupin je poskytnout dítěti bezpečné prostředí, kde se může svěřit se svými pocity z rozchodu rodičů a se současnými problémy. Děti, které zažily rozvodové trauma, potřebují o své zkušenosti mluvit, a naslouchání je jednou z účinných forem podpory. Také různé formy ventilace agrese a sdílení vlastních zkušeností s dětmi, které za sebou mají podobnou zkušenost, mohou velmi pomoci. Dále autorka rozebírá principy fungování skupin, jejich průběh a přínos pro děti.

Desátá a jedenáctá kapitola se obrací spíše k rodičům a rozebírá život po rozvodu, potíže vzájemného styku a možnosti mediace. Poslední kapitola se obrací přímo na děti. V českém vydání je překlad doplněn o kapitulu Rozvod a rozhodování o dětech v České republice, jejímž autorem je JUDr. Jan Mach.

Smith uvádí doporučení pro terapeutky a také učitele nebo sociální pracovníky, kteří s dětmi rozvádějících se rodičů pracují. Doporučila bych knihu především rodičům, protože čtivou formou přibližuje prožívání dětí a naleznou zde strategie, jak dětem pomoci zvládnout nepřijemnou situaci. Důležité je naslouchat svým dětem a otevřeně s nimi mluvit o věcech, které se dějí, dobrá péče po rozvodu, kdy je umožněn kontakt s oběma rodiči, a též vzájemné vztahy mezi rodiči. Přestože je rozvod pro děti většinou bolestnou záležitostí, mohou rodiče svým citlivým přístupem zmírnit dlouhodobé následky. Autorka tak nese rodičům poselství, že „dobrý rozvod“ existuje.

Lucie Vosečková

...

Bryn C. Collinsová: Emocionální nezpůsobilost. Jak ji poznat, chápat a jak nepadnout do jejích pastí. Praha, Triton, 2003.

Kniha americké psychoterapeutky Bryn Collinsové patří mezi vyvážené tituly, v nichž se velmi dobře snoubí čtenářská čtivost a zkušenostmi opředená odbornost autorky, která pojednává o častých situacích v životě, kdy se setkáváme s emocionální nezpůsobilostí sebe i druhých, a pokouší se rozdělit různé typy této nezpůsobilosti.

Již v úvodu uvádí příklad nejasného pozvání na párty, které vyústilo, že na ni nebyla ani vpuštěna, protože se implicitně očekávalo, že... (str. 14). A na tomto příkladu se ukazuje emocionální nezpůsobilost pořadatele párty

a pozvaný nešťastník/-ice si nemá co vyčítat, jak by z nátlaku bylo snad možné.

V první kapitole představuje autorka typologii emocionálně nezpůsobilých lidí (1. Romeo/Romie aneb balkónová scéna bez pokračování, 2. Indiana Jones aneb nebezpečný muž, 3. krásná tvář a jiné trofeje, 4. maminčin chlapec a tatínkova holčička, 5. -holikové, 6. emocionální Einsteinové aneb láska intelektuální bytosti, 7. úhoři a jiné kluzké potvůrky a 8. James Bond aneb špioni a lháři).

Kapitola druhá definuje základní typy emocí (vzteky, smutek, strach, radost) a nabízí čtenáři test stavu mysli (str. 44–48) a charakterizuje původ emocí. Podle autorky jde o „kombinaci podnětů, událostí a pamětí“ (str. 49). Poněvadž emocionálně nezpůsobilí lidé nejsou napojeni ani na emoce své (to nemusí být vysloveně jejich chybou, může se tak stát po např. hluboce traumatickém zážitku), ani na emoce druhých lidí, žijí v tzv. „šedé zóně“, to znamená, že nedůvěřují svým emocím – jejich životní zkušenosti je tomu naučily, a to obvykle již v dětství. Pokud nějaké emoce pociťují, jde o tzv. „velké emoce“ (např. vášně, zuřivost, zoufalství), chybí u nich jemné emocionální nuance a ani těmto nuancím u druhých lidí nerozumějí.

Emocionálně nezpůsobilí lidé mají potíže se stanovením hranic – svých i druhých, nedostává se jim sebeúcty a často potřebují druhé ovládat, mít nad nimi mocenskou převahu, což ovšem nezůstává bez následků. Collinsová označuje tento emocionální odpad „toxickým balónkem“ (str. 73) a nabízí nástroj k jeho identifikaci pomocí testových otázek (str. 75).

Následujících 13 kapitol se věnuje tomu, jak to obvykle vypadá, když již zmiňovaných osm typů vstoupí do vztahu, a stručně je na konci každé kapitoly charakterizuje. V 16. kapitole se zabývá emocionálně nezpůsobilými rodiči a nabízí čtenáři test emocionální nezpůsobilos-

ti (str. 156–157; všechny testy je samozřejmě možné vyhodnotit).

Počínaje kapitolou 17, otevírá autorka cestu ke změně a růstu, definuje a ukazuje emocionální pozice žalobce (zahanbuje, hledá chyby) a chudáčka (tyto pozice se mohou obměňovat), pečovatele (rozdíl mezi konstruktivní pomocí a utlačovatelskou péčí) a hráče (bezohlednost a manipulace s druhými) a konstruktivního řešitele (hledá řešení, nikoliv své uspokojení, zaměřuje se na problém, není agresivní), do jehož sféry vybízí čtenáře dojít.

Jako řešení nabízí autorka tzv. „sedm kouzelných slov: Je mi líto, že máte takový pocit“ (str. 179) a kouzelnou otázku: „Co bychom měli udělat pro vyřešení tohoto problému?“ (str. 180) a následná pravidla komunikace při řešení problémů (str. 187).

Pro umožnění vnitřního růstu doporučuje autorka ze své praxe především vnitřní vazbu na své emoce a neustálé spojení s nimi, spojení s druhými lidmi, budování hodnot, důvěry a empatie, budování sebeúcty.

V poslední, 19. kapitole se autorka věnuje „toxickým“ lidem a vztahům, zmiňuje poruchy osobnosti a nabízí indikátory „toxicity“, opět ve formě testu, a zakončuje knihu optimistickým závěrem zdravých voleb (naslouchat druhým, vyjadřovat své pocity, nespíchat, používat zdravý rozum, naslouchat přátelům, být k sobě upřímní) (str. 242).

Kniha se pro evropského člověka navyklého střídavým označováním může na první pohled zdát poněkud přehnaná (typologie, označení „toxická“, „sedm kouzelných slov“ atd.). Na druhé straně autorka nijak nezastírá, že jde o návod, který si má každý člověk a každý vztah upravit po svém. Nejde tedy o povrchní a lehké řešení, ale o práci na sobě a na vztazích na celý život, a to je velmi sympatické. Knihu je možné doporučit nejen všem zájemcům o interpersonální vztahy (tedy každému

z nás), ale i pomáhajícím profesionálům, kterým kniha pomůže porozumět jejich klientům.

Stanislava Ševčíková

...

Cyril Höschl: Kde bydlí lidské duše, Praha, Portál, 2004.

Jeronym Janíček své rozhovory adresuje všem trpícím bolestmi duše a jejich blízkým. Obrací se ke všem nelhostejným k duševnímu utrpení druhých, kteří mají zájem poznat a částečně také pochopit, o co jde ve světě vnitřních bolestí a zranění, tedy těm, kteří nechtějí vidět svět ploše a černobíle. Pokud mezi ně patříte i vy, nenechte si ujít tuto knihu rozhovorů s ředitelem pražského Psychiatrického centra a především naším předním současným popularizátorem psychiatrie. Cyril Höschl se sdílí o svém životě, duševních nemocech, zdraví a především o psychiatrii jako takové i o jejím vztahu k psychoterapii.

V prvních třech kapitolách nazvaných Rodinný kód, První emoce a Přátelství s psychiatrií hovoří Höschl především o svém dětství, mládí, studiích, rodičích i dalších osobách, které jej ovlivnily. Nejsou jen popisným nahlédnutím do jeho života, ale autor se zde vyjadřuje také k obecnějším tématům v jakémsi psychiatrickém pohledu na svět. Vyjadřuje se také k některým stinným stránkám tohoto oboru. Například poukazuje na skutečnost, že někteří z jeho kolegů v oboru jednají neprofesionálně, „zatahují“ své bolesti a problémy do léčby pacienta, či nejsou dostatečně zralí pro výkon profese. Celkem razantně se zde vyjadřuje k negativním dopadům psychoterapie. Jak uvádí, zatímco v dnešní době se velmi často hovoří o nezádoucích vedlejších účincích psychofarmak (což je podle něj velmi zkrslující a nepravdivý pohled), mlčí se o vedlejších negativních

dopadech psychoterapie, „*kerou lze pacienta poškodit možná ještě daleko brutálněji než léky, jejichž vedlejší účinky po jejich vysazení v drtivé většině případů zmizí*“ (str. 47).

Vyslovuje se také k negativnímu povědomí o psychiatrii mezi lidmi. Podle něj není z psychiatrického hlediska psychiatrie o nic horší ani lepší než ostatní medicínské obory. Rozdíl je v tom, že lidé ji chtějí více skandalizovat.

V odlehčeném tónu se nese kapitola Profesor, profesionál, popularizátor, ve které Höschl hovoří někdy o nelehké, jindy naopak až humorné roli profesionála, jenž umí převyprávět složité věci jednoduše a je „interface“ mezi vědou a laickou veřejností. Druhá polovina knihy se věnuje léčivým silám v psychiatrii, otázce lidských duší a jejich nemoci a vyvrací některé z mýtů a předsudků o psychiatrii. Vysvětluje rozdíl mezi psychoterapií a psychiatrií, poukazuje na skutečnost, že duševní zdraví nemusí bezprostředně souviset s fungováním společnosti, obhajuje používání psychofarmak v léčbě psychicky nemocných.

Nesmírnou výhodou Cyrila Höschla je jeho jazyk a řada příměrů, díky nimž čtenáři přibližuje i obtížně pochopitelné a složité pojmy a jevy přirozenou a snadno pochopitelnou formou. Je to patrně například i v jeho odpovědi na otázku mechanismu účinku elektrošoků. „*Díky masívnímu rozvoji neurověd a molekulární biologie se zjistilo, že po elektrokonvulzích se v mozku velmi rychle stane zhruba to, co se v něm pomalu stává po pozitivně působících léčích, čímž se nyní mechanismus účinku částečně vysvětluje. Na molekulární úrovni je tedy účinek elektrokonvulzí podobný jako účinek antidepresiv a částečně i antipsychotik.*“ (Str. 140–141.) I když jste třeba naprostým laikem v oboru, profesor Höschl vás jednoduchou a přesvědčivou formou uvede do zákulisí psychických jevů v člověku i do oboru psychiatrie. Možná že i vy pak zjistíte, že podsta-

tu předsudků a falešných představ o psychiatrii je neznalost. Pokud s tím chcete něco udělat, přečtete si tuto knihu.

Monika Šišláková

...

Zdeněk Mlčák (ed.): Profesní kompetence sociálních pracovníků a jejich hodnocení klienty. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2005.

Kolektivně zpracovaná monografie s názvem Profesní kompetence sociálních pracovníků a jejich hodnocení klienty navazuje na realizaci stejnojmenného výzkumného projektu Grantové agentury České republiky řešeného v letech 2003–2005. Publikace představuje syntézu teoretických a empirických výsledků, které se týkají jednoho z centrálních a v současné době hojně diskutovaných pojmů moderní sociální práce, tj. profesních kompetencí sociálních pracovníků.

Obsahově i formálně je rozčleněna do deseti kapitol, z nichž první, zpracovaná K. Paulíkem, se věnuje vymezení oboru sociální práce jako vědního oboru v historii i v současnosti, včetně pojetí psychologického a sociálního poradenství v rámci profese sociálního pracovníka. Autor poukazuje na proměny tohoto oboru, k nimž došlo zvláště v posledních letech, mimo jiné také v důsledku integrace poznatků z jiných vědních disciplín.

Ve druhé kapitole analyzuje vůdčí osobnost celého autorského týmu Z. Mlčák klíčový pojem celé publikace, tj. pojem kompetence. Analýzu provádí z hlediska obsahu, struktury a druhů, včetně metod identifikace kompetencí v rámci sociální práce. V souladu s tradičním pojetím klade zásadní důraz na komplexy vědomostí, dovedností a hodnot, které postup-

ně rozpracovává v následujících oddílech, tj. ve třetí až páté kapitole.

Při popisu profesních vědomostí v rámci třetí kapitoly této publikace poukazuje tento autor na určitou nejednotnost a rozříštěnost poznatků a zdůrazňuje význam tvorby taxonomie vědomostí, tak, jak se uplatňují v některých systémech sociální práce v zahraničí.

Výčet profesních schopností a dovedností ve čtvrté kapitole zahrnuje vedle vymezení jejich hlavních parametrů také zajímavě koncipovanou pasáž o schopnosti empatie. Jádrem této kapitoly pak tvoří charakteristika schopností a dovedností ke zvládání pracovního stresu v sociální práci. Mičák pojímá stres v systémové perspektivě souboru proměnných, tj. stresorů a jejich subjektivního zpracování individuálním percepčním stylem a osobnostními moderátory, situačních reakcí na stres a dlouhodobých důsledků stresu.

Následný popis taxonomií profesních hodnot v sociální práci Z. Mičáka, který je obsažen v páté kapitole, odráží současné moderní sociálně-psychologické pojetí hodnotové orientace. V závěrečné části páté kapitoly E. Sotoniaková poukazuje na některé aktuální interkulturní zvláštnosti hodnot a kulturních kompetencí. Především zmiňuje významnost zvyšování povědomí o hodnotách a kompetencích u sociálních pracovníků v podmínkách měnící se společnosti.

V šesté kapitole předkládá Mičák systematický přehled významných a z hlediska popisu profese sociálního pracovníka zásadních systémů profesních kompetencí v sociální práci, tj. těch, které byly vyvinuty v USA, ve Velké Británii i v České republice. Uvedený přehled výstižně doplňuje hledisky některých významných profesiografických systémů, tj. americké sítě pracovních informací (O*NET), britského systému národních profesních standardů (NCVQ) a konečně popisem čes-

kého integrovaného systému typových pozic (ISTP).

V sedmé kapitole A. Schneiderová vyjadřuje svůj názor na poskytování sociálních služeb, které chápe jako procesy pomáhající interakce, jejichž nedílnou složku tvoří poradenské konzultace s klienty.

V osmé kapitole Z. Mičák popisuje soustavu komunikačních a interakčních kompetencí sociálních pracovníků, ale především představuje jakýsi teoretický úvod ke kapitole deváté, určené výzkumu hodnocení profesních kompetencí u sociálních pracovníků jejich klienty. Odráží směr myšlení i určité pochybnosti tohoto autora, plynoucí z charakteristik specifických skupin klientů v rámci profesních interakcí, tj. sociální práce s neurotickými, osobnostně akcentovanými a drogově závislými osobami.

Prezentaci čtyř projektů hodnocení profesních kompetencí sociálních pracovníků obsahuje devátá kapitola Z. Mičáka. Kompetence jsou hodnoceny ze čtyř zorných úhlů, tj. samotnými sociálními pracovníky, jejich klienty, laiky a profesionály a nadřízenými sociálních pracovníků. Jeden ze čtyř uvedených výzkumných projektů realizoval a také v této kapitole popsal další z autorů monografie P. Saforek. Data získaná výzkumem jsou přehledně a systematicky řazena, srozumitelně popsána, vysvětlena a zařazena do kontextu stávajících vědomostí o problému a přinášejí inspirativní výsledky.

V závěru monografie sumarizuje a komentuje Z. Mičák hlavní dosažené výsledky a formuluje obecné závěry. Ty představují přínos pro teorii sociální práce i pro vzdělávání sociálních pracovníků, také proto, že prezentovaný výzkum je nesporně jedním z prvních pokusů v rámci České republiky zmapovat interdisciplinární kontext oblasti sociální práce a psychologie.

Uvedená monografie může své čtenáře bezesporu obohatit a podnítit k dalšímu odbornému zájmu o studium této významné tematiky, která byla v naší domácí odborné literatuře, zejména v komparaci se zahraniční literaturou, zatím poněkud opomíjena.

Helena Zášková

...

Jan Keller: Dějiny klasické sociologie, SLON, Praha, 2005.

Již druhé vydání Kellerových Dějin klasické sociologie ukazuje na jeho význačné postavení v soudobé české sociologii. Jako jeden z mála autorů dokáže svými postřehy zaujmout pozornost široké české veřejnosti natolik, že jen málokdy jeho provokativní a kritické úvahy zůstávají bez odezvy. Prázdných přednáškových místností se Keller rozhodně obávat nemusí. V čem však spočívá toto výsadní postavení?

Dovolím si interpretovat dílo Jana Kellera nejen z hlediska jeho kritického a otázky kladoucího pohledu, ale zejména z hlediska jeho názorů na sociální stratifikaci a vývoj společnosti. Jeho přístup je kriticky racionální. Pamatuji si jednu televizní besedu, kde se nenechal dotlačit do odpovědi na otázku, kterou neměl *rozmyšlenou*. Marně ho moderátor přemlouval k odpovědi. Jan Keller suše odvětil, že vyhledá zdroje v knihovně a rád televizním kamerám odpoví za nějaký čas, až problém dostatečně nastuduje. Není to však pouze tato nekomfortní povaha, ale i veliký přehled, znalosti a lehkost, se kterou formuluje své myšlenky, tak blízké lidem, kteří v jeho autoritě nacházejí podporu pro svá kritická stanoviska.

Základním smyslem *Dějin klasické sociologie* je nalézt oporu pro kritiku společnosti v dnešní době jako kritiku postmodernismu a jako

takové uchopení změn ve společnosti. Kniha je systematicky pojatá. Hlavní kostru knihy tvoří biografické kapitoly věnované samotným autorům (August Comte, Karel Marx, Herbert Spencer, Emile Durkheim, Max Weber, Vilfredo Pareto, Georg Simmel), pomocí nich rovněž vymezuje i své pojetí modernity. Z toho vyplývá, že Jan Keller rehabilituje význam myšlenek klasické sociologie a vyzdvihuje jejich aplikovatelnost v úsilí o poznání současných sociálních událostí. Obhajuje tak tezi, že se společnost oklikou navrací zpět k svým historickým kořenům. Tím se okrajově dotýká i problému společenské role sociologa. Ptá se, zdá má autor skrze „vědecké poznání“ (tj. racionální uchopení) předcházejícího období právo či povinnost usilovat o takové změny, které by vedly k řešení společenských problémů, které pojmenovává.

Autor usilovně pojmenovává kritická místa (post)teorií, které odmítají klasické teorie modernity jako východiska poznání, stejně tak pochybuje o jejich vlivu na formování sociologie jako disciplíny o společenském dění. Hned v prvním odstavci úvodu odmítá relativizaci dnešního poznání a kritizuje zjednodušující poznání, že *klasické* již neplatí – fráze a klišé o jedinečnosti jsou mu proti srsti právě pro jejich pohrdání poznatky (zmíněných) velikánů doby předcházející. Poznání společnosti není v tomto duchu možné bez znalosti jejich kořenů. Kellerovým cílem je tedy nalézt roviny, kde je přítomnost *selektivně* konfrontována s minulostí, dokázat, že moderní poznání jsou stále aktuální a že vývoj společnosti není ničím jiným než svým způsobem cestou zpět ke jejímu počátku.

V textu autor řeší zdánlivé rozpory mezi kořeny moderní společnosti v tradiční společnosti a krizí organizované modernity v přítomnosti. Vedle toho je zřejmé, že Keller prezentuje svůj příspěvek (resp. tezi) ke sporu dvou

velikánů Maxe Webera a Karla Marxe, což může být chápáno jako další osa textu této zajímavé učebnice sociologie. Ukazuje například argumentaci, jakou Weber zaujal vůči Marxově interpretaci vzniku institucí kapitalistické produkce. Zatímco Marx spatřoval zdroje bohatství v kumulaci ukořistěného majetku z koloniální správy, Weber vyzdvihoval význam racionality práce a vliv aplikace protestantské etiky na snahu o maximalizaci bohatství ve společnosti. Weberův vliv tak lze spatřovat v analýze instrumentů, jež umožňují chod i současné společnosti. Z hlediska Marxe se klíčové pro pokrok zdálo prosazování a integrace proletariátu. Je tedy zajímavé se podívat, co se stalo s dělnickou vrstvou z hlediska jejího vlivu na formování společenské hierarchie a jaký charakter má protestantská etika.

Václav Kulhavý

...

Tony Attwood: Aspergerův syndrom. Porucha sociálních vztahů a komunikace, Portál, Praha, 2005.

Odborná, ale ne čistě teoretická a nudná; poutavě zábavná, ale ne zlehčující a plytká – taková je ve zkratce kniha Tonyho Attwooda Aspergerův syndrom. Jedná se o první publikaci, která pojednává o této poruše, vydanou v České republice. Autor v ní v přehledně řazených kapitolách seznamuje čtenáře se všemi charakteristickými vlastnostmi a specifiky jedinců s Aspergerovým syndromem. Tato více než dvoustetstránková publikace umožňuje všem, kteří o to stojí, nahlédnout alespoň částečně do skrytého (a pro většinu z nás velmi záhadného) světa Aspergerova syndromu.

Aspergerův syndrom je řazen do poruch autistického spektra. Lze jej charakterizovat

jako disharmonický vývoj osobnosti s výrazným narušením sociální interakce a komunikace. K hlavním příznakům patří nedostatečná schopnost vcítění se do druhých osob a jednostranná konverzace bez potřeby odezvy, příliš intenzivně prožívané záliby a hluboký zájem o specifické jevy a předměty, puntičkářsky přesná řeč a nemotorné pohyby těla – v důsledku těchto charakteristických rysů mají jedinci s Aspergerovým syndromem problémy s navazováním a udržením přátelství a mezilidských vztahů obecně. Jejich specifické vlastnosti je vyčleňují ze společnosti, z kruhu vrstevníků, staví jim do cesty překážky plynoucí z nedorozumění a nepochopení jejich charakteristických projevů druhými lidmi. Přitom se často jedná o inteligentní jedince, kteří pouze neumějí přirozeně reagovat na běžné situace mezilidské interakce tak jako lidé bez této poruchy, tedy většina společnosti. Autor je přirovnává ke známému hrdinovi ze seriálu Star Trek: „Jednou z oblíbených postav ... je Data ... Je to android s pozoruhodnými intelektovými schopnostmi. Jeho původ se mu ale nelíbí, chtěl by se stát člověkem. S lidmi mívá velké problémy při projevování a sdílení emocí, při dvoření a nejsou pro něj snadné ani humorné situace. Jeho potíže se velmi podobají strastem a nástrahám, které musejí překonávat jedinci s Aspergerovým syndromem, proto není divu, že je mezi nimi tak oblíbený.“

Kniha je členěna do osmi kapitol. V první z nich se autor věnuje základní diagnostice Aspergerova syndromu, uvádí mezinárodně uznávaná diagnostická kritéria a popisuje šest cest k určení správné diagnózy. Přínosný je především jeho inovující přístup k diagnostice. Podrobné tabulky s přehledy možných diagnostických kritérií podle různých autorů jsou také součástí přílohy na konci knihy. Správná diagnóza je u této poruchy velmi důležitá

a může lidem s Aspergerovým syndromem změnit pozitivním způsobem život – mnozí z nich se jí totiž nikdy nedočkají a celý život žijí s cejchem nepřizpůsobivých a nesnesitelných „podivínů“. V následujících šesti kapitolách autor osvětluje charakteristické projevy v oblastech, které jsou u jedinců s Aspergerovým syndromem narušeny – sociální chování, jazyk a řeč, zájmy a rituály, pohybová neobratnost, kognice, citlivost smyslů. Unikátní je osmá kapitola, ve které autor přehledně shrnul nejčastější otázky, se kterými se během své mnohaleté praxe setkal. Tato část pomáhá především rodičům dětí s Aspergerovým syndromem objasnit mnohé nezodpovězené a přitom tak zásadní otázky, jako: „Je Aspergerův syndrom vrozený? Mohli jsme poruchu způsobit my? Mohl by Aspergerův syndrom představovat určitý druh schizofrenie? Může mladý člověk s Aspergerovým syndromem navázat normální vztah? Hrozí jedincům s Aspergerovým syndromem vyšší riziko, že budou páchat trestné činy?“ a další. Důležitou součástí knihy jsou přílohy, které zahrnují jednak internetové odkazy na stránky dotýkající se dané problematiky a dále také již zmiňovaná diagnostická kritéria. Úsměvně působí obrázková příloha „Dneska si připadám...“, podle které se děti mohou učit rozeznávat svoje emoce.

Hlavní klad knihy spočívá v přístupu autora k tématu. Tony Attwood vychází ze svých bohatých zkušeností, které získal během mnoha let práce s lidmi s Aspergerovým syndromem. Díky tomu je schopen nabídnout čtenářům nejen kusé informace jako výsledky vědeckého zkoumání, ale zajímavé poznatky pramenící z jeho vlastních zkušeností a postřehů, v nichž se pojí svět odborných znalostí s reálným životem. Odborný výklad je vždy doplněn ilustračními příklady z autorovy praxe, které pomáhají lépe a více do hloubky pocho-

pit vysvětlovaný jev. Stejně tak je každá kapitola bohatě protkaná i citacemi z literárních prací autorů s Aspergerovým syndromem, z nichž nejvýrazněji vystupují do popředí úryvky z knih Temple Grandinové – ženy s Aspergerovým syndromem, která vydala mnoho publikací, v nichž popisuje svoje osobní zkušenosti a zážitky s touto poruchou. Ona sama je zářným příkladem ženy, která využila pozitivním způsobem své hluboké zaujetí pro neobvyklou zálibu (tento jev je pro lidi s Aspergerovým syndromem charakteristický) a dosáhla úspěchu v profesním životě – v současné době působí jako mezinárodně uznávaná odbornice na podmínky chovných zvířat.

Nejen Temple Grandinová, ale i mnozí další jedinci s Aspergerovým syndromem nám ukazují, že je-li někomu přiřazena diagnóza Aspergerův syndrom, neznamená to pro něj ani jeho nejbližší definitivní konec všech nadějí. Na rozdíl od autistů s těžším postižením jsou tito lidé schopni vést, často i samostatně bez cizí pomoci, kvalitní život a stát se součástí lidské společnosti, ne pouze nepochopeným a stigmatizovaným „odpadlíkem“. Attwood k tomu dodává: „K jejich silným stránkám v oblasti myšlení patří vynikající paměť, nadšení a znalost v rámci jejich specifických zálib; originální způsob myšlení, dobrá představivost a pozoruhodná schopnost uvažovat v obrazových představách. Tyto vlastnosti a projevy nejsou specifika syndromu, ale jsou jím zvýrazněna. Lidé s Aspergerovým syndromem pochopitelně mají spoustu dobrých vlastností a přínosných dovedností. V jejich řadách najdeme vědce i umělce, kteří specifika Aspergerova syndromu rozvinuli takřka k dokonalosti. Nejedná se o diagnózu, za níž by se měl jedinec stydět, naopak by se jí měl pyšnit.“ Vždyť příznaky Aspergerova syndromu můžeme najít i u tak významných osobností, jako byli geniální vědec Albert

Einstein, umělec Vincent van Gogh, filozof Ludwig Wittgenstein, skladatel Béla Bartók, či ze současnosti zakladatel počítačové společnosti Microsoft Bill Gates.

Díky přehlednému zpracování a podrobným, ale čtivě podaným informacím lze knihu doporučit nejen pracovníkům a studentům z oboru sociální práce, speciální pedagogiky a psychologie, ale také rodičům dětí s tímto onemocněním či pouhým zájemcům o informace o Aspergerově syndromu. Attwood podává odborné informace tak, aby nebyly určeny pouze úzkému okruhu odborníků, ale mohla s nimi efektivně pracovat i laická veřejnost, především pak rodiče a učitelé dětí s Aspergerovým syndromem. Konkrétní návody a metody mohou značně usnadnit práci lidem, kteří chtějí dětem s touto poruchou pomoci, ale tápají v jejich dosud jen málo probádaném světě.

Jana Kopřivová

...

**Ján Praško, Jana Vyskočilová,
Lucie Pígllová, Jana Prašková:
Sociální fobie. Portál, Praha,
2005.**

Předkládaná publikace, která je rovněž určena pro pacienty trpící sociální fobií a jejich rodiny, je velmi podnětným příspěvkem do diskuse o této poruše. Při čtení získává čtenář pocit „vtáhnutí do děje“, především proto, že mimo jiné v určité době vývoje jedince (puberta, věk mezi 14. a 20. rokem) touto fobií v širším slova smyslu trpí 30–40 % populace. Obvykle zasahuje 3–13 % populace a některé příznaky se v určitém krátkém životním údobí objevují u 80–90 % lidí. Znamená to, že nějakým „příznakem“ sociální fobie může v nějakém okamžiku trpět téměř každý (str. 21).

Co to tedy sociální fobie je? Trpící sociální fobií „cítí nervozitu a napětí ve společnosti jiných lidí... Jde o strach z odmítnutí, kritiky nebo hodnocení druhými, které by se týkalo jeho vzhledu, chování nebo charakteru ... touží, aby udělal dobrý dojem, je však přesvědčený o tom, že udělá dojem nejhorší“ (str. 19). Iracionální strach z komunikace s ostatními v nich vyvolává vysoký stupeň úzkosti, a proto se všem těmto (možným) situacím naučí vyhýbat. Sociální fobii může způsobit i mateřská dovolená, kdy (obvykle) žena, která se čtyři roky zabývala pouze dětmi a domácností, má najednou veliké obavy „vstoupit do světa“, především zaměstnání. Je tedy dobré neizolovat se v této době úplně.

Důsledky sociální fobie jsou nasnadě – osamělost, problémy v zaměstnání (obava z komunikace se spolupracovníky), ale i závislost na alkoholu a drogách (str. 24), dále deprese a v krajních případech i pokusy o sebevraždu.

Mezi příznaky sociální fobie patří tělesné příznaky, jako je bušení srdce, pocení, třes, problémové chování (vyhýbání se lidem a problémovým situacím, koktání, zrychlená řeč), dále subjektivní myšlenky („vysmějí se mi“, „ztrapním se“), emoční stavy (strach, úzkost, stud a bezmoc) a vnitřní přesvědčení (o své zranitelnosti, obava ze ztráty kontroly, obava ze zhoršování). Mezi hlavní důsledky patří pokles sebedůvěry a chování, které se vyznačuje důkladnou obranou před možným opakováním již prožité ohrožující situace.

Sociální fobie se vyznačuje mylnou interpretací (kognitivními omyly) problémových situací (spouštěčů). Např. kritika je interpretována jako vyjádření neschopnosti, toto je zevšeobecněno a vytvoří se zautomatizovaná myšlenka, že si všichni lidé myslí, že je člověk neschopný. Současné dochází k anulaci všeho pozitivního, co se dotýká problému, k personalizaci

(vztahování událostí k sobě, ačkoli tomu tak není) atd.

Kniha obsahuje velké množství citlivě podaných kasuistik, doplněných postupem řešení, ale i cvičeními pro čtenáře. Pacienti, kteří sociální fobii trpí, si mohou vybrat mezi užíváním psychofarmak nebo/a psychoterapií. Příznaky sociální fobie způsobuje nedostatek serotoninu, noradrenalinu a dopaminu, které způsobují úzkostné reakce. Z psychofarmak jsou proto navrhována především antidepresiva, samozřejmě na předpis lékaře, mimo jiné i proto, že na ně nevzniká závislost, jejichž názvy a účinky autoři zmiňují (str. 67). Autoři doporučují ze své bohaté a úspěšné zkušenosti kognitivně-behaviorální techniku, kdy problém (velmi často bludný kruh) se naruší identifikováním automatických myšlenek, které jsou velmi často tak internalizované, že je můžeme označit za „automatické“. Tyto automatické myšlenky propojíme s emocemi, které vyvolávají, a uvědomíme si je, „otestujeme“ a pokusíme se je přerámovat (nahradit iracionální reakce racionálními myšlenkami).

Poté se pacient nemusí bát expozice (vystavení zátěžové situaci) a nácvičku nových vzorců chování. Autoři povzbuzují čtenáře/pacienta k trpělivosti a k pomalé a důsledné práci na sobě.

Nejútěšnější je závěr (str. 129) celé této velmi svěží knihy, který se dá aplikovat na celý vědomý rozvoj osobnosti a ukazuje na životní moudrost autorů: „Buďte trpěliví. Nemusíte lámat rekordy ani chtít po sobě všechno hned. Ke svým slabostem buďte shovívaví. Pokud uděláte chybu, nic se neděje, z chyb se učíme. Buďte pozorní, laskaví a velkorysí k druhým. Ale zachovejte si svoji hrdost. Nezpychněte však. Nepovyšujte se nad druhé lidi. Nepomlouvejte. Nezapínejte se slabostmi jiných. Pokud slabosti zahlédnete, buďte k nim tolerantní. Neobviňujte a nevyčítejte. Buďte součástí řešení, nikoliv problému. Buďte vzorem, nikoliv kritikem...“

Knihu je vhodné doporučit nejen pomáhajícím profesionálům, jejich klientům či příbuzným těchto klientů, ale i všem těm, kteří si reflektovaně chtějí prohloubit vztah k sobě i druhým..

Stanislava Ševčíková

NOVINY

- Druhé letošní číslo přináší řadu důležitých informací o novém Zákonu o sociálních službách a také odpovědi právníka na konkrétní dotazy čtenářů.
- Co dělat, když člověk nemluví? Na to jsme se zeptali Lucie Laudové z Centra pro angumentativní a alternativní komunikaci v Praze 2. Její vyjádření najdete v rubrice Vzdělávání.
- Nové projekty Konta BARIÉRY představí výkonná ředitelka Božena Jirků.
- Uveřejňujeme i seznam agentur, které mohou pomoci při zapojení se do programu podporovaného zaměstnání.

Více informací hledejte na www.muzes.cz.

Konference zdravotník-křesťan v dnešní nemocnici III

V pořadí již třetí konference k výměně poznatků a zkušeností k postavení zdravotníka-křesťana v dnešní nemocnici se konala v únoru v Brně. Program byl uspořádán tak, že blok přednášek na téma: Lékařská péče o duši a Nemocný zdravotník probíhal výměnou přednášejících.

Blok přednášek na téma Lékařská péče o duši zahájila zakladatelka hospicového hnutí v České republice paní MUDr. Marie Svatošová výctem nejčastějších omylů při osobním vztahu s nemocným, tak jak je vidí druhá strana, což jsou nemocní.

Přednášející na první místo postavila anamnézu, již považuje za polovinu diagnózy a důležitý akt při navazování vztahu s pacientem. V tomto vztahu vždy musí jít o úctu a respekt. Důležité místo ve vztahu má empatie – vcítění se do druhého, což lze považovat za dar, který lze vhodným nácvikem rozvíjet. Primárním je poskytování aktuálních informací o průběhu nemoci, neboť priority pacienta se během nemoci výrazně mění a duchovní potřeby v závěru vystupují do popředí. Sdělení nepříznivé zprávy nemocnému odstartuje proces bilancování a zrání. V době, kdy síly jedince opouštějí, je třeba vyhodnocení minulosti, spirituální potřeby vystupují do popředí a každý potřebuje ujištění, že prožitý život nebyl marný. Člověk dlouho žije v iluzi, že všechno lze korigovat, všechno se dá koupit. Touha po nesmrtelnosti je v nás hluboce zakořeněna.

Z pozice křesťana je doprovázení, pomoc a přístup až do konce nesmírně důležitý. Svatošová se netají tím, že má nesmírně cenný poklad, ke kterému přišla zcela nezaslouženě, dar, ze kterého se raduje, o který by se ráda podělila s každým, s kým se v denním

životě setká, a tímto pokladem je dar víry. Výrok Matky Terezy „Dříve jsem si myslela, že musím lidi obracet, nyní vím, že je musím milovat“ zůstává pro nás všechny velkou výzvou.

PhDr. Martina Kosová navázala na fenomén lásky, jako neobyčejný jev, nutný ve zdravotnictví, neboť láska může být silnější než nemoc a pomáhá překonávat překážky. Když nemocnému síly docházejí, o to víc je třeba vytvořit prostředí lásky a pochopení.

Krajský zdravotní rada MUDr. Josef Drbal na základě svých dlouholetých lékařských poznatků a zkušeností dospěl k přesvědčení, že bolest zůstává vždy tajemstvím života. Radost a bolest leží v jedné misce a jejich míšení je život. Nemoc zpravidla přichází najednou, člověk je nepřipravený a může se stát, že se dostává do izolace. Vážná choroba přináší úzkost, strach a beznaděj. Mnohdy dochází k maskování problémů samotnými nemocnými, takže ani nejbližší okolí nepozná, jak trpí. Pro nemocného je důležitý profesionální přístup zdravotního personálu a lékaře, kvalitní odborná erudice, otevřenost, pravdivost a vnímání problémů. Velkým uměním je naslouchat. Komunikaci je třeba vést na profesionální úrovni a přitom zachovat lidský přístup. Služba nemocnému je službou druhému, slouží a nepanuje a je bezvýhradná. Zdravotník si musí hledat formy a způsob komunikace, aby vztah k nemocnému nebyl povrchní. Důležitá je i důvěra ve vzájemném vztahu. Sdělování zdravotního stavu musí probíhat pravdivě, s pochopením a láskou.

Dětskou onkologií se zabýval MUDr. Tomáš Kepák, neboť onemocnění zhoubnými nádory, jeho průběh a léčba představuje pro postižené pacienty závažný psychický stres, který je o to horší, že jde o malé pacienty. Ročně je diagnostikováno 300–350 dětí, nemocí jsou postižené děti všech věkových kategorií již od

kojenčů. Komunikace je zaměřena jak na děti, tak i rodiče a rodinu, jež se někdy zdráhá informaci přijmout.

Kladem je, že oproti 30 % vyléčených dětí z období šedesátých let se v současnosti zvýšil počet vyléčených onkologických pacientů na 80 %. Do komplexního léčebného přístupu k těmto dětským pacientům patří

i psychoterapie, která může snížit intenzitu negativních psychických reakcí a zvýšit kvalitu života, který má pacient ještě před sebou.

Konferenci uspořádaly Biskupství brněnské – Pastorační středisko pro brněnskou diecézi, Fakultní nemocnice Brno-Bohunice, CSZŠ Grohova Brno, Nemocnice Milosrdných bratří Brno a Konvent sester alžbětinek.

Hana Vavrušová

Časopis Sociální práce / Sociálna práca – Ceny inzerce

2. nebo 3. strana obálky 160 x 230 mm (2 barvy)	15 000 Kč
4. strana obálky 160 x 230 mm (2 barvy)	18 000 Kč
Formát 160 x 230 mm – celá vnitřní strana	6 000 Kč
Formát 160 x 115 (80 x 230) mm 1/2 vnitřní strany	4 000 Kč
Formát 80 x 115 mm, 1/4 vnitřní strany	2 000 Kč
Formát 40 x 67 mm, 1/8 vnitřní strany	1 500 Kč
Řádková inzerce	150 Kč za řádku

Objednávky inzerce a kontakt na redakci:

ASVSP – Sociální práce / Sociálna práca

Joštova 10, 602 00 Brno

Tel.: +420 549 491 969

e-mail: socialni_prace@quick.cz • www.socialniprace.cz

**POZVÁNKA NA KONFERENCI – VÝZVA K ZASLÁNÍ PŘÍSPĚVKŮ
SOCIÁLNÍ REPRODUKCE A INTEGRACE: IDEÁLY A MEZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ MASARYKOVY UNIVERZITY
– INSTITUT PRO VÝZKUM REPRODUKCE A INTEGRACE SPOLEČNOSTI
BRNO, 9. – 10. listopadu 2006**

Místo konání konference: Budova Fakulty sociálních studií,

Masarykova univerzita, Joštova 10, 602 00 Brno

Odborná garance: prof. Petr Mareš, prof. Tomáš Sirovátka,

prof. Ivo Možný, Doc. Radim Marada

Organizační výbor: Dr. Kateřina Nedbálková, Dr. Tomáš Katrňák, Dr. Imrich Vašečka, Mgr. Kateřina Klíčová, Mgr. Barbora Vacková, Mgr. Michal Nekorjak, Mgr. Ondřej Hofírek a Bc. Lucie Galčanová

Konference je setkáním týmů i individuálních badatelů a badatelek zabývajících se mechanismy sociální reprodukce v různých polích a z různých paradigmatických perspektiv. Očekávány jsou příspěvky popisující a interpretující relevantní stavy, jevy a procesy založené jak na kvantitativním tak kvalitativním přístupu, i příspěvky teoretické – zabývající se konceptualizací těchto stavů, jevů a procesů a vztahem (sociální) politiky k nim. Vítejme účast vědeckých pracovníků/pracovnic nejen z oboru sociologie, ale i ze sociální/kulturní antropologie, sociální geografie, sociální práce a politiky.

Tímto bychom Vás rádi oslovili s výzvou přihlášení příspěvku k následujícím tématům:

• Měnící se podoba rodiny a nové vzorce organizace intimity

Strategie rodiny a jejích aktérů ve spojitosti s proměnami dětství, mateřství, otcovství, forem soužití (párové vztahy, bezdětné vztahy, singles), stárnutím populace a další.

• Sociální identity a migrace

Sociální konstrukce etnokulturních identit, občanství a občanská společnost, exkluze a inkluze menšin a marginalizovaných, imigrace a integrace cizinců, problémy sociální soudržnosti a další.

• Vzdělání a trh práce jako mechanismy sociálního vyloučení i integrace

Reprodukce sociálních nerovností v rodinách – vzdělávání a sociální reprodukce v rodinách, funkční gramotnost. Trh práce jako instituce sociální integrace, marginalizace na trhu práce, strategie zvládání (ne)zaměstnanosti, genderová a etnická segregace na trhu práce a další.

• Sociální vyloučení a jeho prostorové souvislosti

Projevy sociálního vyloučení, ohrožené sociální skupiny a kategorie, dimenze a forma sociálního vyloučení, symbolické vyloučení v městském prostoru, diferenciaci městského prostoru – hranice uvnitř města, exkluze v rurálním prostředí, užívání veřejných prostranství, občanský zájem o vlastní prostředí a další.

Termíny:

Do 7. 6. 2006 přijímáme abstrakty příspěvků (v rozsahu max. 500 slov)

Do 30. 6. budete vyrozuměni o výsledcích výběrového řízení

Do 15. 9. přijímáme závazné přihlášky na konferenci

– pokud požadujete ubytování, pošlete přihlášku do 1. 7. !!

Do 1. 10. 2006 zasílejte hotové texty příspěvků,

které budou po skončení konference publikovány v lektorovaném sborníku

Konferenční poplatek:

Do 15. 10. 2006: 500 Kč převodem na účet (studenti 250 Kč)

Na místě: 700 Kč (studenti 400 Kč)

Kontaktní adresa pro zasílání přihlášek, abstraktů, příspěvků a poskytování informací
o přihlášení případně ubytování:

Mgr. Ondřej Hofírek: hofirek@fss.muni.cz; telefon: 549 493 979

Stránky konference jsou přístupné na adrese: ivris.fss.muni.cz/conference

ORGANIZACE POMÁHAJÍCÍ OSOBÁM OHROŽENÝM DOMÁCÍM NÁSILÍM V ČR

www.domacinasili.info

Unikátní soubor informací na dané téma

www.acorus.cz

krizová telefonní linka, psychosociální pomoc obětem
domácího násilí, lůžka pro krizový pobyt

www.bkb.cz

základní informace o domácím násilí, praktické rady
centrum pomoci ženám, obětem sexuálního násilí
v dětství a ženám znásilněným

www.domacinasili.cz

stránky Aliance proti domácímu násilí

www.koordona.cz

koalice organizací proti domácímu násilí

www.profem.cz

poskytování poradenských služeb a konzultací ženským
projektům a organizacím, právní pomoc pro ženy – oběti
násilí

www.rosa-os.cz

bezplatná, komplexní pomoc ženám-obětem domácího
násilí

www.strada.cz/cz/pomoc/

pomoc osobám, které se dostaly díky praktikám
užívaným obchodníky s lidmi do obtížné životní situace

www.zenavitsni.cz

brněnská organizace poskytující poradenství ženám –
obětem domácího násilí i dalších forem násilí na ženách

www.mvcr.cz/nasilii/default.htm

Ministerstvo vnitra ČR

www.stopnasili.cz/

Kampaň proti domácímu násilí na ženách

www.azylovedomy.cz/adresar.php

adresář azylových domů

www.capld.cz

linky důvěry

informace a seznam občanských poraden

www.epusa.cz

úřady státní správy a samosprávy ČR

www.amp.cz/poradny.html

adresář rodinných poraden

Slovensko

www.pomocobetiam.sk

LINKY POMOCI

DONA

telefonická linka pomoci obětem domácího násilí

tel.: 251 511 313 (nonstop)

<http://www.donalinka.cz>

Linka bezpečí dětí a mládeže při nadaci Naše dítě

bezplatná linka: 800 155 555

Vzkaz domů – děti na útěku

zelená linka: 800 111 113

Modrá linka

centrum a linka důvěry pro děti a mládež

denně 9–21 (tel. 549 241 010, mobil 608 902 410)

email: help@modralinka.cz

**Linka naděje – psychiatrická telefonická první
pomoc**

(pro případy ztráty duševní rovnováhy, smutku a bezna-
ději, v krizových životních situacích), tel.: 547 212 333

Senior linka – Brno, tel.: 541 248 844

PORADNY BÍLÉHO KRUHU BEZPEČÍ:

Brno, Slovinská 41, 612 00 Brno

Poradna – každé úterý: 17–19.30, tel.: 541 218 122

Olomouc, Kateřinská 8, 772 00 Olomouc

Poradna – každé úterý: 16–18

každý čtvrtek: 16–18 (na objednání)

tel.: 585 423 857

Ostrava, 28. října 124, 702 00 Ostrava

Poradna – každé úterý: 16–18, tel./fax: 597 489 204

Pardubice, Pospíšilovo nám. 1693, 530 03 Pardubice 3

Poradna – každé úterý: 17–19, tel.: 466 265 264

Plzeň, Americká ulice 42, 301 35 Plzeň

Poradna – každé úterý: 16–18, tel.: 377 637 695

Praha, Dušková 20, 150 00 Praha 5

Poradna – úterý, středa, čtvrtek: 17–20

tel.: 257 317 100, fax: 251 512 299

DONA centrum Ostrava, 28. října 124, 702 00 Ostrava

Poradna pro oběti domácího násilí – pondělí a pátek:
8–14h, čtvrtek: 14–20h, tel.: 597 489 207

AZYLOVÉ DOMY

Na počátku, o. s., Soběšická 60, 614 00 Brno

Od září 1996 provozuje v kraji Vysočina domov pro těhotné maminky v tísni

Azylový dům pro matky s dětmi

Žižkova 108, 586 01 Jihlava, tel.: 567 331 452

e-mail: azyl.jihlava@umc.cz

Služby jsou určeny matkám s dětmi (těhotným ženám), které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, kterou nemohou samy řešit

Občanské sdružení Magdalenium

krizový pobyt, právní poradenství, psychologické a sociální konzultace

adresa utajená – prvotní kontakt pouze přes telefon

tel.: 776 718 459 (nonstop), P. O Box 113, 657 13 Brno

www.magdalenium.cz, e-mail: magdalenium2@volny.cz

Spondea při ČČK Brno

krizové centrum pro děti a mládež, azylové ubytování obětí domácího násilí (bez omezení věku)

Sýpka 25/135, Brno-Černá Pole

krizová linka (nonstop): 541 235 511, 608 118 088

http://www.spondea.cz, email: spondea@sky.cz

Domov sv. Markéty pro matky s dětmi v tísni

(oblastní charita Brno)

krizová lůžka pro matky s dětmi (nonstop)

Staňkova 47, Brno 612 00, tel.: 541 240 087

e-mail: dsm@charitabrno.cz

Domov pro matky s dětmi (Centrum soc. služeb)

krizové ubytování

Terezy Novákové 62a, Brno-Řečkovice, 621 00

tel.: 541 227 896

Heyrovského 610/11, Brno-Bystrc, 635 00

tel.: 546 210 763, e-mail: css_domov@centrum.cz

Liga lidských práv

Poradna pro ženy v tísni, psychologické a právní poradenství

tel.: 545 245 996 (Po–Pá 9–17)

SOS linka: (+420) 737 834 345 (7–22)

www.llp.cz/zenavitsni/index.html

e-mail: zenavitsni@llp.cz

Armáda spásy – azylový dům Josefa Korbela

přechodné ubytování

Mlýnská 25, Brno, tel. 543 212 530 (nonstop)

e-mail: adbmo@czh.salvationarmy.org

Ubytovna pro přechodný pobyt

Koniklecová 5, Brno-Nový Lískovec, 634 00

tel.: 547 210 786

Středisko sociální pomoci dětem

krizové centrum, krizové ubytování

Hapalova 4, Brno-Řečkovice, 621 00

tel.: 541 229 298, 549 272 850

MANŽELSKÉ A RODINNÉ PORADNY**Občanská poradna Trialog**

psychologická a právní poradna

Orlí 20, Brno, 602 00, tel. 542 221 499

Po 12–17, Út pro objednané, St 9–13, Čt pro objednané

http://www.trialog-brno.cz

e-mail: op@trialog-brno.cz

Manželská a rodinná poradna

(při Centru sociálních služeb)

Buzkova 43, Brno-Židenice, 615 00, tel. 548 538 338

e-mail: rodin.poradna@volny.cz

Sejkorova 6, Brno-Julíánov, 636 00, tel. 548 426 611

e-mail: poradnabrno@volny.cz

Táborská 198, Brno-Židenice, tel. 548 538 497

linka 5P: 548 539 271 (krizová intervence)

Manželská a rodinná poradna Bethesda (při Centru sociálních služeb a brněnském biskupství)

Starobrněnská 7, Brno, 602 00

konzultace po telefonické dohodě

po–čt 9–18, pá 9–16, tel. 542 214 547

e-mail: bethesda@volny.cz, Foersterova 2, Brno

konzultace po telefonické dohodě

po–čt 14–18, tel.: 541 213 110

Poradna pro rodinu, manželství a dítě

Opuštěná 9/2, Brno Tmitá

tel. 533 304 683, tel./fax: 545 244 366

návštěvy po objednání

Převzato:

www.donalinka.cz a www.domacinasili.info

BIOGRAF

**Časopis (nejen) pro biografickou
a reflexivní sociologii**

On-line verzi časopisu, stejně jako informace
o objednávkách a předplatném najdete na webových stránkách:

<http://www.biograf.org>

Obsah aktuálního čísla 38/2005:

TEXTY

Jeannette Pols

Když se myje občan: Mytí, čistota a občanství v péči o duševní zdraví

Kateřina Nedbálková

Lesbické rodiny: Mezi stereotypem a autenticitou

TAK I TAK

Kateřina Lišková

Taky chcete být normální? Homosexuálové, manželství a rodina

DO OKA

Daniele Hervieu-Léger

Pohřební rituál pozdní modernity: Případová studie

Rudolf Šmíd, Majda Rajčanová

Místa slova

Zdeněk Konopásek

Nesnáze s etnometodologií

RECENZE

Ida Kaiserová

Žádný velký flirt s panem Stříbrným

Barbara Lášticová

Návod na použití?

Kontaktní adresa: Zdeněk Konopásek (redakce Biografu),
CTS, Jilská 1, 110 00 Praha 1; redakce@biograf.org

Objednávka předplatného 2006

Tuto objednávku vystřihněte a odešlete na adresu redakce

Jméno a adresa objednavatele (nezapomeňte prosím uvést PSČ):

Fakturační adresa (nezapomeňte prosím uvést PSČ):

Uvádějte prosím tehdy, je-li fakturační adresa odlišná od adresy zasilací. Platí pro objednávky organizací.

tel./mobil:

e-mail:

IČO, DIČ objednavatele:

Závazně objednávat předplatné časopisu SOCIÁLNÍ PRÁCE / SOCIÁLNÁ PRÁCA:

celý ročník 2006 (set 4 čísel)

☐ (vypište počet kusů)

☐ ks 1/06 Sociálně-právní ochrana dětí

☐ ks 2/06 Domácí násilí

☐ ks 3/06 Kultura organizací služeb sociální práce

☐ ks 4/06 Bezdomovectví

Prosím o zaslání minulých čísel (vypište počet kusů):

☐ ks 4/05 Probace a mediace

☐ ks 3/05 Rovnost příležitostí

☐ ks 2/05 Sociální práce s rodinou

☐ ks 1/05 Aktivní politika zaměstnanosti

☐ ks 4/04 Hodnoty a etika v sociální práci

☐ ks 3/04 Komunitní práce

☐ ks 2/04 Rodina a péče o seniory*

☐ ks 1/04 Standardy kvality v sociální službě*

☐ ks 4/03 Sociální práce v romských komunitách

☐ ks 3/03 Teorie a metody sociální práce*

☐ ks 2/03 Děti a náhradní výchovná péče*

☐ ks 1/03 Vzdělávání*

☐ ks 2/02 Romové v české společnosti*

☐ ks 1/02

* Číslo označená hvězdičkou již nejsou dostupná v tištěné podobě. Můžeme vám je zaslat v el. formátu (PDF – pro Acrobat Reader).
Cena je shodná s cenou výtisku. V případě zájmu toto číslo odešleme na vámi uvedenou e-mailovou adresu. Velikost souboru se pohybuje kolem 1 MB.

Druh předplatného (zakřičkujte):

☐ studentské – 4 x 99 Kč za rok 2006: celkem 396 Kč

☐ občanské – 4 x 129 Kč za rok 2006: celkem 516 Kč

☐ pro organizace – 4 x 229 Kč za rok 2006: celkem 916 Kč

Studenty žádáme o zaslání potvrzení o studiu (možno i e-mailem scan ISiCu – oboustranně)

Výtisky starších čísel časopisu (tj. do roku 2005 včetně) prodáváme za nižší cenu oproti ceně aktuálního ročníku. Cena jednoho staršího výtisku (bez ohledu na to, o jaké číslo jde) činí: 189 Kč pro organizace, 89 Kč pro občany nebo 59 Kč pro studenty.

Platbu provedu (zakřičkujte): ☐ složenkou ☐ převodem z účtu

Adresa redakce: Časopis Sociální práce / Sociální práce

ASVSP, Joštova 10, 602 00 Brno,

tel.: +420 549 496 428, fax: +420 549 491 920

IČO: 49465619, číslo účtu: 777630001/2400

e-mail: socialni_prace@quick.cz • www:socialniprace.cz

Podpis/razítko:

Společnost Promediamotion, s.r.o.
ve spolupráci s FN Hradec Králové a časopisem Sociální práce pořádá

Mezioborový kongres 2006

„Sociální péče“

9. 6. 2006, Hotel Amber Černigov, Hradec Králové

Mediální partneri

diagnóza

GRADA

Místo konání: Kongresové centrum hotelu Amber Černigov, Hradec Králové

Témata

- tvorba standardů v sociální péči • změny v připravovaném zákoně o sociální péči
- individualizované plány péče • dokumentace v sociální péči

Kongresový poplatek: 680 Kč, pro předplatitele Diagnózy v ošetrovatelství 600 Kč
Kongres je ohodnocen kreditními body ČAS.

Tel.: 244 401 959, fax: 284 826 753, www.promediamotion.cz

Přihláška na mezioborový kongres 2006

„Sociální péče“

9. 6. 2006, Hotel Amber Černigov, Hradec Králové

Příjmení, jméno, study

Kontaktní adresa

Fakurační adresa

Funkční zařazení a oddělení

Variabilní symbol (IČO, RČ)

Telefon

Fax

E-mail

Kongresový poplatek zašlete co nejdříve na účet č. 157939227/0600. Počet účastníků omezen.
Kopii dokladu o zaplacení prosím pošlete společně s přihláškou na adresu: Promediamotion, Na Rozcestí 6, 190 00 Praha 9.